بیرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

Ketabton.com

لیکوال
محمود طرزی

ژباړن
ډاکټر محمد داود جنبش

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـــيـــرغ

(د بېلابېلو ليکنو ټولګه)

ليکوال:

محمود طرزی

ژباړن:

ډاکتر داود جنبش

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: بيرغ

ليکـــوال: محمود طرزی

ژباړن: ډاکتر داود جنبش

خپـرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډيـزايـن: ضياء ساپی

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۱۱۰)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریک دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریک په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریک ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریک هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریک له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریک فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی خبرې

حضرت عزیز الملک العلام ته د مننې په ویلو، او حضرت سید خیرالانام و مناقب آل و اصحاب کرام ته د درود په استولو، او د اسلام نیاو پـالي ټولـواک تـه د دوعـاوو پـه ویلو[،*] د موخې د روښانولو له پاره دا ډول پر خبرو پیل کېږي.
دا ښکاره او څرګنده ده چې (ورځپاڼې) [(اخبارونه)*] په اوسني مهال کې د هېوادونو او ولسونو ژبې ګرځېدلې دي. اوس مهال له وحشي او بدوي ولسونو پرته پـه ټـولنیز جوړښت کې داسې یو دولت او ولس نه شته چې د ورځپاڼې څښتن نه وي.
اخبار د (خبر) جمعه ده چې ضد یې (بې خبري) ده. نو اوس ددې فلسفي قضـیې پـه حکم چې (هر څیز د هغه د ضد له مخې پېژندل کېږي) روښـانه جـوتېږي چـې لـه خبرتیا څخه د بې خبرۍ څومره توپیر دی!
زموږ ستر هوښیار پرمختګپال ټولواک (اعلیحضرت سراج الملة والدین امیـر حبیـب الله خان) چې څښتن دې یې دولت پر ځای لري[،*] هغسې چې د افغانسـتان د لـوړ خپلواک سلطنت لوړبختي تخت [پلاز*] ته د بریالۍ نېکمرغه ختنې له لومړۍ ورځې تر دې مهاله یوه شېبه هم د هېواد او دولت د پرمختګ او تمدن وسایلو له چمتو کولو پر خنګ تېر شوی نه دی. او لکه د یوه مینه خپروونکي او مهربانۍ پالونکي پـلار پـه دود یې د خپلو ربښتینو شاهانه وګړو د ظاهري او معنوي پالنې او روزنې له پاره شپه او ورځ هاند کړی دی. نو څرنګه چې یې ډېرې نیمګړتیاوې پـه خپلـو لـوړو شـاهانه پېرزوینو سمې کړې. د وګړو د بې خبرۍ نیمګړتیا یې هم د (سراج الاخبار) د خپرېدو په امر سره پوره او لرې کړه [،*] نو دادی چې د هغې په لارښوونکو وړانګـو د ملـت وګړي د هېواد له کورنیو پېښو، او له بهرنیو شاوخوا خبرونو او ډېرو مسلکي او ادبي او اخلاقي، معلوماتو څخه خبر او آګاه کوي[.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د لوړ سلطنت په پلازمېنه کې د ورځپاڼې د چاپ او خپرېدو هیلــه د نېکمرغه پلاز ختنې له هماغه پیله وه[،*] خو څرنګه چې هر څیز په خپــل وخــت او مهال پورې تړلی دی[،*] نو له دې امله تر دا اوسه وځنډېده.
هغه ګټې او ښېګڼې چې ورځپاڼې یې لري[،*] د سترګو د پټېدو نه دي چې که په دې اړه هرڅه ووایو نو دا د جوت جوتول او د حاصل شوي حاصلول بلل کېږي. خو بیا هــم د هغې له ځینو ښکاره او جوتو ګټو څخه. یوه څنډه بیانوو چې ټولو ته روښــانه شــي چې زړونو ته زمونږ د راتېر ټولواک له مهربانیو ډکه دا اجازه تر کومې کچې لویه پېرزو او مهرباني ده.
(ورځپاڼه) داسې یوه نړۍ ښوده هېنداره ده چې انسان په کور کې ناست د نــړۍ لــه احواله خبروي. آن د خپل کور حالاتو ته هم چــې هماغــه (وطــن) دی[،*] ســړی د ورځپاڼې له ژبې ښه او غوره غوږ نیسي.
ورځپاڼه داسې یوه ایستلې او تېره چاړه ده چې وطن ته د بدو هوډونو او بدو فکرونو د څښتنانو ژبې پرې کوي. څومره زغم سوځوونکی حالت دی چې سړی د ځان په اړه له دوست او غلیم له لرې او نژدې نه ډېرې دروغ او رېښتیا خبرې اوري[،*] خو د ردولو ژبه او د مخنیوي وس یې ورسره نه وي! نو پر دې بنسټ ورځپاڼه د دفاع یوه کــوډګره ژبه ده چې د بد ژبو بې ځایه خبرې ردوي او داسې یو سم محَک دی چــې د وطــن او ملت په اړه د ویل شویو خبرو سم او ناسم رېښتیا او دروغ د رېښتیاوو ډګر ته راباسي.
(ورځپاڼه) داسې یو ادبي ښوونکی دی چې سړي ته له قید او زور پرته د ډېــرو لــوړو پوهو او پوهنو د لاسته وړړو او زده کولو شوق او مینه وراچوي، هو سره لــه دې چــې سړی پوهه او پوهنه په سمبالو کتابونو کې زده کولی شي، خو ورځپاڼــه لکــه د یــوه هوښیار طبیب چې ورو ورو او پرله پسې خپل رنځور ته درمل ورکوي[،*] د بېخبــرۍ رنځوران د خپلو معلوماتي خبرونو په ګټورې درملنې رغوي.
(ورځپاڼه) له هاره ډک یو ګلزار دی چې هر څوک ترې له خپلې خوښې سره سم ګــل ټولولی شي. او له خوندورو میوو ډک بڼ دی چې هر څوک ترې له خپلې طبعې ســره سم خوندونه اخلي، اولنده دا چې د ورځپاڼې له لوستلو د وګړو ټولې ډلې ګټــه کــولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سراج الاخبار) دا مهال چې اوس نوی جوړ شوی[،*] په هرو پنځلسو ورځو کې یو ځل پر ډېرین چاپ خپرېږي، خو زموږ د ستر پرمختګپال ټولواک تر مهربان او پوهنپال سیوري لاندې یې د پرمختګ او بشپړتایه وسایل ورځ تر بلې چمتو کېږي او په راتلونکې کې به په الهي مرسته او پېرزو په اوونۍ کې یو ځل په سرُبي حروفي چاپ او غورو زینکوګرافي تصویرونو سره د چاپ په ګاڼه ښکلی او د خپرېدو ډګر ته راووځي.

نو په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د خورا ستر هستوونکي پردربار د بنده ګۍ تندي سولوو او د خپل دې نیاومن خیر غوښتونکي نېک عمله ټولواک د لوړ دولت د پرمختګ او پایښت غوښتنه کوو، او ځان ته د الهي توفیق غوښتونکي یو چې ددې سپېڅلي دندې د سرته رسولو وس چې د خپلو هېوادنیو وګړو د خبرولو [؟*] له پاره مو پر غاړه اخیستې[،*] ومومو، و من الله التوفیق [.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(لارې او پلونه)

او د ګلبهار د سراج پله د پرانستې مراسم

که یو هېواد له یوه وجود سره ورته وبولو منظمو لارو ته کــه ددغــه وجــود رګونــه او شریانونه، او پلو ته یې که مَفّصلونه یعني بندونه ووایو نو هېڅ د مبالغې خبره به مو نه وي کړې.
ځکه که په رګو او شریانو کې یوه ګډوډي یا بې نظمي رامنځته شي[،*] د وینې جوهر چې د ژوندانه یواځینی ماده بلل کېږي[،*] په یوه بشپړ نظم چې اړتیا یې ده د زړه له پلازمېنې نه د وجود هرې برخې ته بهېدلی او جاری کېدلی نه شــي [او*] وجــود لــه خطر سره مخامخ کېږي. دغه راز که په مفصلونو یعني د وجود د غړو په بنــدونو کــې ماتوالی او ګډوډي راشي د غړي او بل غړي ترمنځ تړاو او پیوستون له منځه ځي پــه خورا خطرناکو ستونزو اخته کېږي[.*]
د یوه هېواد لارې او پلونه کټ مټ همدا ارزښت او ښېګڼې لري چې د نظم او ســمون نشتوالی یې د هېواد د بېنظمۍ او ناسمۍ سبب ګرځي او د لارو نشــتوالی او د پلونــو نشتوالی هماغسې چې د هېواد واردات او صادرات چې لکه وینه په بدن کې ده[،*] له ناوړه ځنډ سره مخامخوي[،*] د عسکرو په [جګړه ییزې*] استونې او لېږد کې هم له غمه ډک خطرونه رامنځته کوي چې بېلګې یې د تاریخ پاڼې رڼې راښیي.
زموږ د هوښیار نیاومن د عقل څښتن حکیم پرمختګپتال ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د بختورې پلازکېناستنې له بریالۍ ورځــې راهیســې دا دوه خطرنــاک عیبونه او دا دوه وژونکي رنځونه زموږ د ګران هېواد له وجوده لېرې شــوي او پورتــه شوي دي.
اوس مهال د لوړ افغان دولت پلازمېنه د هغه کلک هاند او زیار له برکته چې زموږ ستر پرمختګپال ټولواک د لارو د جوړولو په برخه کې کړي او پېرزو کړي[،*] د هېواد لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر هر لوري سره نښتې او لګېدلې ده، ځینې دغه لارې پاخه او ټینګ سرکونه دي چې ګاډی او موټر پرې تګ راتګ لري، او ځینې یې هغه لارې دي چې تر پخې رغونې لاندې دي. او ځینې یې هغه پاکې او هوارې لارې دي چې تر اوسه پخې شوې نه دی.
هغسې چې د شاهانه هېواد اړوندو سیمو د سمبالو لارو له برکته وده کړې[،*] پر ځینو ارزښتناکو او باوري پلونو یې هم لوی رونق او ارزښت موندلی چې په دې ډله کې یو هم د نیلاب پر سین پُل دی چې (د سراج په پله) مشهور شوی. دا دی مرحمت او خیر غوښتنه.
ددغه پله د پرانستنې د مراسمو تفصیل زموږ ښاغلي سر ځارونکي چې له (همایوني اعلیحضرت) سره په ملګرتیا ددغو مراسمو ویاړمن شوی[،*] اداري ته راستولی چې کټ مټ د هغوی همدا لیکنه دلته راخلو:
««د نیل آب د پله د پرانستنې بیان»»
د نیل آب سرچینه د هندوکش د غره له واورو او کنګلونو او چینو څخه [ده*] د خاواک له پولې څخه چې د کابل شمالي خوا ده د پنجشېر منځ ته بهېږي[،*] د باګرام شاوخوا له نورو سینونو سره ګډېږي د ختیځ لور ته درومي- په مخکنیو کلونو کې پر دې سیمه چې اوس پرې نوی پُل جوړ شوی[،*] د پله اصلاً نښه نه وه [او*] کوهدامن او کوهستان ته تلونکي راتلونکي خلک په تېره بیا ددغو سیمو اوسېدونکي په خواری او کړاو پر نیل آب پورې وتل او د اوبو د ډېرېدو پر مهال دغو پورې وتونکو ته د سر ډېر زیان اوښته- څرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والدین د ګلبهار سیمې ته ورغلی او دا یې لیدلي و نو پر دغه ځای یې د ودانی خیال او هوډ وکړ. څرنګه چې پر ۱۳۲۹ هجري کال د خدای ورکړي دولت د چارواکي عزتمند مسټر (هالیډي) انګرېز په انجنیری دغه پُل جوړ شو- د چارشنبې په ورځ د شوال المکرم میاشتې پر ۱۷ چې د تلې میاشتې ۱۸ او د انګرېزي اکتوبر میاشتې ۱۱ کېږي[،*] د نیل آب پُل پرانستل شو- پر دغه ورځ خورا سپېڅلي ذات لوړ اعلیحضرت د حضور له یو شمېر خدمتګارانو او عَمَلې سره دغې سیمې ته تشریف یووړ او د کوهستان او کوهدامن یو شمېر خانان او مخور وګړي چې شمېر یې ډېر وو هم دغه ځای ته ورغلي وو[.*] ددغو کسانو او نورو خدمتګارانو له پاره هر ډول خوراک او څښاک او خواړه چمتو وو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغې ورځې پر يوولسو بجو لوړ اعليحضرت د پله خواته ورغـــی- دغــه پُــل د لــوړ اعليحضرت تر راتګه کولپ [قفل*] و او چې لوړ اعليحضــرت تشــريف وروړ ملکـــي ايشيک آقاسي [د تشريفاتو رييس*] د کولپ کونجي په درنښت او درنــاوي مبــارک حضور ته وړاندې کړه- لوړ اعليحضرت د کولپ کونجي پر مبارک لاس نيولې دا ټکي يې وفرمايل- هر انسان چې کومه وداني په ذهن کې انځور کړي[،*] نو د خپل تصور د پلي کېدو هڅه کوي[.*] کټونکي لا په شک کې وي چې دا وداني به څه پايله او ګټــه ولري او هرڅوک په خپل ذهن کې يو تصور لري تر هغــو چـــې دغــه ودانـــی بشـــپړه شي[،*] وروسته چې ليدونکي يې په کتلو ګټه او نېکه پايله ويني نو د هر يــوه زړه ولګېږي- هسې چې مو لومړی دې ځای ته تشريف راوړی او د وګړو کړاو مو ليــدلی و اړينه وبلل شوه او د يوه نوي پله د ودانولو فکر را پيدا شو او د هغه د چمتــو کولــو او جوړولو په فکر کې وم- ځينې زموږ له تکله بې خبره وو- نن چې الحمد لله زمــوږ دا لارښوونه پلې شوې او دا پُل جوړ شوی نــو ښــکاره شــوه چـــې د نيــل آب پــر پلــه تېرېدونکو او اوښتونکو ته څومره هوسايي پېښه شوې ده[.*] يو څوک چې ددې پله تر ودانۍ دمخه پر دې سين پورې وتی وي[،*] په خپل حالت کې د هوسايۍ په راتګ پوهېدلی شي- سره له دې چې ددې پله د ودانولو په څېر زموږ په اعليحضرت فکــر کې زرګونه خيالونه ټوکېدلي چې دا ودانۍ يې له زړو يوه هم نــه شـــي کېــدلی[.*] د عالميانو ښتن ته هيله ده څرنګه چې زموږ خيالونه د وګړو د سوکالۍ او د افغانستان د هوسايي له پاره دي[،*] ځنډ به په کې نه راځي او ټول به پلـــي شـــي او لــه کــريم ښتنه غواړم چې د دولت ټول ولس او خدمتګاران زما له هوډونو سره همغږي او هم ژبې شي او د حضرت سيد المرسلين پر مبين دين ټينګ ودرېږي- مستوفي الممالک چې د مبارک حضور لــه خــوا د شــمالي د خلکــو خــان او مشــر دی د کوهــدامن او کوهستان له خانانو سره په يوه ژبه د مبارک وجود د سلامتۍ په غوښــتلو د شــاهانه پېرزوينو شکرانه په خورا ښه بڼه ترسره کړه او لوړ اعليحضرت د پله د دروازې کولپ پرانسته- موجودې باجه خانې او ددغې سيمې نورو دود سازونو په ګــډې خوښـــۍ او خوږو غږونو چې تل دې وي زموږ ټولواک د سلامۍ ادا ترسره کړه- خورا لوړ سپېڅلي ذات تر نورو دمخه پر هغه مبارکه پښــه کېښــوده او د حضــور لــه خــدمتګارانو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهستان له خانانو او ملکانو سره پر دغه پله تېر شول ورپسې نور عادي وګړي پر پله واوښتل د شاهانه پېرزوګانو شکرانه يې پر ځای کړه وروسته شهرياري اعليحضرت د موټر په سپرلۍ تشريف وفرمايه او پر پله تېر شو- د افغانستان د خدای ورکړي دولت چارواکي مسټر هاليډی ته د هغه د تېرو کارونو له امله چې لــه څــو کلــو يــې پــه افغانستان کې چوپړ کړی او دغه راز پر دې خدمت چې په دې پله کې يې ښودلی[،*] د پېرزو او مهربانۍ او خوښۍ څرګندونه وشوه- او هغه ټکي او وينا چې اعليحضرت د پرانستنې پر مهال واورول ډېر اغېزناک او هڅوونکي او د اورېدو وړ وو همدومره[.*]
(علي احمد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

و من الماءٍ کل شیً حی

[او هر شی په اوبو ژوندی دی*]

««د کابل اوبه»»

په لوړه افغان پلازمېنه کې سره له دې چې ډېرې جاري اوبه شته[،*] آن د (کابل سين) چې تل بهاندې اوبه لري چې لکه د اوبو د ټکي په څېر چې د نامه په جوړښت کې يې نغښتی دی[،*] تل د ښار په منځ کې بهېږي. خو دا اوبه په کروندو او کرنه کې د لګولو او له هغه نه د ډېرو ويالو د بېلولو له امله چې کله ښار ته راورسېږي هم ډېرې لږېږي او هم د څښاک له پاره ډېرې ګټورې او سمې نه وي. يو شمېر چينې او څاه ګانې چې شته هم د وګړو د اړتياوو له پاره بس نه بلل کېږي. حال دا چې اوبه د انسان له خورا اړينو اړتياوو څخه دي چې د ځمکو او آسمانو يواځيني هستوونکي د انسانانو د ژوندانه بنسټ پر هغه درولی دی.

طب جوته کړې چې د هغو ښارونو د وګړو مړينه چې د څښاک اوبه يې بې خونده او کاربدلې او له ميکروپو [ميکروبو*] ډکې وي د هغو ښارونو پرتله چې خوندورې او پاکې او رڼې اوبه لري[،*] خورا لوړه وي.

پر دې بنسټ په کابل کې د اوبو د نشتوالي مسالې زموږ د ګران زړونو ته راتېر ټولواک ځير پام چې د مهربانيو ډک پرمختګپال شاهانه افکار يې تل د هېواد ودانۍ او د وګړو او مخلوقاتو هوسايۍ ته اوښتي وي[،*] ځانته وروااړاوه او کابل ته يې د (پغمان) د خورا خوږو او رڼو اوبو د راوستلو همايوني هوډ او فرمان د صادر بدو وياړ وموند.

(پغمان) له کابله د نهو کروهو يعنې شپاړلسو ميلو په واټن شمال لوېديځ پلو د پغمان د غرونو په لمن کې چې د (هندوکوه) د غرونو له لړۍ څخه چې په هندوکش اوښار شوی[،*] پر يوه لوړه او خورا سړه او د خوندورې هوا درلودونکې سيمه پروت دی چې تودې ورځې يې اعليحضرت شاهانه ذات په (سهيل) مانۍ کې چې د سراجي پرمختګپال پېر له مانيو څخه ده. تېروي. لنډه دا چې پغمان د لوړې پلازمېنې کابل دولتي پارک دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پغمان اوبه د خورا جګو ځایونو له هغو چینو څخه چې د غرنیو څوکو له واورو راوځي[،*] په خورا ړنوالي او پاکۍ او سړوالي او خوند رابهېږي.
نو ځکه زموږ زړه سواند او مهربان ټولواک داسې طرحه جوړه کړه چې دغه اوبه په یوه پاخه او ټینګ بند په یوه سیمه کې ایسارې او ټولې او په اوسپنیزو نلونو کې ښار ته راورسول شي او د ښار پر مشهورو ځایونو او معروفو برخو وویشل شي.
په دې اړه تېر کال چې کله یې پغمان ته په شاهانه تشریف ویاړ وربښلی و[،*] له ښاغلي مېلر اسکاټ لنډي [سکاټلنډي*] سره چې د ټوکر اوبدلو د فابریکې په برخه کې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې کار کوي[،*] خبرې وکړې او د لګښت او د اوسپنیزو نلونو د راوړلو له پاره یې دغه ښاغلي ته د یو لک او پنځوسو زرو کلدارو روپیو د ورکولو هوډ وکړ.
د هغه باوري خبر له مخې چې تر لاسه کړی مو دی[،*] دغه اوسپنیز نلونه پلازمېنې کابل ته رسېدلي او پر دغه خورا نېک کار به په دې نژدې راتلونکې کې پیل وشي.
په حقه چې زموږ د خیرسنجوونکي او عدالت خوښوونکي ټولواک (اعلیحضرت سراج الملة والدین) دا مهرباني او پېرزو زموږ د ښاري وګړو ترې زړونه خړوبوي. نو ځکه (سراج الاخبار) له خپلو ټولو همښاري ورونو سره په ګډه د خپل ستر ټولواک د پېرزوګر وجود د روغتیا او سلامتیا د دوام دوعا د ورځو او شپو د څښتن لوړ دربار ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مننې وړاندې کول

سبحان الله! موږ د افغانستان ولس څومره نېکمرغه او بختــور یــو چــې پــاک خــورا سپېڅلي الهي ذات موږ ته د اسلام د مبین دین ویاړ رابښلی او موږ ټول یې یو ملت او یو مذهب ګرځولي او د داسې یــوه هوښــیار خیرغوښــتونکي او پرمختګپــال مینــه خپروونکي ټولواک په رعیتی او غاړه ایښودنه ویاړلي یو چې پېرزوګر افکار یې شپه او ورځ د هېواد د ودانۍ او د وګړو د هوساینې لور ته دي.

که چېرې خپل تېر حالت ته لږ د عبرت په نظر وګورو او خپل اوســنی حــال ورســره پرتله کړو نو څومره لوی توپیرونه په کې وینو؟

له نور خبرو تېر: یوازې د همدې نیلاب سین پخوانی حالت راسره انځور کړو:

دا سین هغه اوبه دي چې زموږ د ګران هېواد ستر ښېرازه او د خوندورې هوا څښــتن (کوهستان) او (کوهدامن) ولایت یې په خپلې چټکې بهیدنې دوه ځایه کاوه[او*] تګ راتګ ته یې د مجرا د څرنګوالي له امله چې مخ پر ځوړ درومي [او*] اوبــه یــې هــم ډېرې او چټکې او د تېرېدو راتېرو وړ نه دي[،*] یو لوی خنډ جوړاوه.

همدغه ځای ته څېرمه چې اوس پــرې د (ســراج) دا پــرتمین او ّبرَمّــوال پُــل جــوړ شوی[،*] د لرګیو او څانګو مانګو یو پُل درېدلی و. سره له دې چې پلې پرې په ډېره وېره او ترهه تېرېدلی شوای[،*] خو بار او څاروي پرې د اوښتو نه وو او آن دغه پُــل هم هرکال سیلابونو ړنګاوه او د ورځو ورځو له پاره د خــدای د بنــدګانو تــګ راتــګ بندېده.

تصور وکړئ: یوه بېوزلې له پښو لوېدلې کونډه ده چې د پېښو تر اغېز لانــدې یــې د سین د پورې غاړې له ځمکو سره اړیکي شکولي او غواړي چې دې خــوا راواوړي[.*] خپل خوار کنډول او لبمځی او غوټه او چپن یې پر یوه خره بار کړي او دوه درې یتیم کوچنیان یې ورسره له لاسه نیولي سترې ستوړې د سین غاړې ته رارســېږي. دلتــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوري چې د نیلاب شـــنېدونکي بهانـــدې څپـــې لار نـــه ورکـــوي. خـــوراکی حیرانـــه پاتېږي [:*] نه مخ ته د تلو لار نه شاته د ستنېدو پار!!

خوراکی څه وکړي؟ د لرګیو او خزلو پر پله اوښتلی شي!

آه، څومره دهشتناک حالت! د پله خزلې او څانګې د بېـــوزلې مېـــرمن د خـــره د بـــار درندوالي ته ټینګېدلی نه شي [او*] خر له باره سره سین ته لوېږي، ښځه او کوچنیان بغارې وهي، څه چې یې لرل یا نه لرل له منځه ځي!.....

دلته دی چې زمونږ د زړه سواند وګړپال مهربان پلار پېرزوګانو دا ناخوالې ونه زغملـــې [او*] دا ټینګ اوسپنیز پُل یې د نیلاب پر سین جوړ کړ، او په خپلې دې پېرزو یې یو مفّصل یعنې د خپل شاهانه هېواد یو غړی چې جلا پاتې شوی و[،*] [لـــه نـــورو غـــړو سره*] وتاړه. او د پغمان د جنت وزمه اوبو پـــه راوســـتلو ســـره یـــې د خپلـــې لـــوړې پلازمېنې ژوند خړوب کړ. (تل دې وي زمونږ ټولواک).

د ورځو شپو د هستوونکي له دربار نه د خپل نېـــک عملـــه ټولـــواک د عمـــر او بخـــت اوږدېدل او د برم او پرتم ډېرېدل غواړو چې تر پرمختګپـــال ســـیوري لانـــدې یـــې د شاهانه هېواد او ملت د ودانی او پرمختګ دا ډول خورا ډېرې نښـــې رامنځتـــه شـــي.
آمین [محمود طرزي*] لاسلیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

((نصیحـــت))

ای ګرانو همښاریانو

زموږ سترحق حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم (الدین النصــیحه) فرمــایلي دي. یعنې (دین نصیحت دی)[.*] له یواځیني څښتن سره شریک مه نیسه، پر پرښـــتو او کتابونو او پیغمبرانو او قیامت ایمان راوړه[،*] لمونځ کوه[،*] روژه نیسه، او نور ټـول دیني حکمونه هر یو[،*] یو نصیحت دی چې ددغــو نصــیحتونو منونکــواو لارویــانو ژغورنه او سلامتي وګټله، او پر بله تلونکو او سرغړوونکو ته یې تلپــاتې کوزګــوري او مختوري په برخه شوه[.*]

(نصیحت) کول یوازې د ځینو ځانګړو کسانو له پاره نه وي بلکې هــر مســلمان ورور خپل بل مسلمان ورور ته د نصیحت حــق لــري[،*] نیمګړتیــا یــوازې د بېســاري او یواځیني څښتن په پاک ذات کې نه شته نور نو د بشري ټولنې هــر غــړی پــه خــورا نیمګړتیاوو ککړ دی. هغه ملتونه او ټولنې چې پرمخ تللي او د (مدني) وګړو نــوم یــې ګټلی د خپلو ځینو ځینو نیمګړتیاوو له لیدلو او د ځینو ځینو له پر ښودلو پرتــه یــې نور څه نه دي کړي.

داسې هم نه ده چې (نصیحت) کول دې یوازې بې نیمګړتیاوو خلکو ته ځــانګړی وي! ځکه هېڅوک هم له نیمګړتیاوو خلاص نه دی. خو خپله تشه هر څوک لیدلی نه شي او د بل عیب ژر ویني[.*] که څه هم د نیمګړتیاوو پټول یو لوی اخلاقي صفت دی خو ځینې داسې څیزونه شته چې که یاد نه شي زیان ترې راوځي.

نو ځکه یې یادوو ایسته نو (ستا زړه چې له خبرو مې پند اخلې که خواشیني)[.*]

ای ګرانو همښاریانو! راځئ ټول په ګډه لــه څــورونې ډک دې عــادت نــه چــې د عــامو لارو او سړکونو او له ګنې ګونې ډکو بازارونو په منځ کې دربړو او لکه په خپل کور کې چــې یــو ســره خبرې او مرکې کوو لاس واخلو. د سر په سترګو وینو چې الحمدلله زموږ د پرمختګپال ټولواک تر پېرزوګر سیوري لاندې زموږ د ښې هوا او خوندورې فضا خاوند ښار ورځ تر بلې وده کوي او ودانېږي[.*] سړکونه[،*] بازارونــه[،*] پلونــه او ودانـــې جــوړ ېږي، ګــاډی[،*] موټرونــه[،*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

بايسكلونه په کې ځغلي. نو که مور د لارې په منځ کې د دريدو همدا عــادت پســې اورد کــړو خومره خطرونه او څومره زيانونه به پخپله مور او نورو ورونو ته پېښ شي؟
لږ انصاف ښه دی! لاره عامه لاره ده ټول ترې برابره ګټه اخيستلی شي. کــه چېــرې مــور درې څلور تنه په لار کې ودرېږو او په بندار کېوځو نو آيا د دېرو نــورو ورونــو حــق بــه مــو نــه وي خوړلی؟ په تېره بيا چې زمور ځينې کليوال وروڼه چې شالونه او څادرونه، او کله کلــه پنډونــه هم ورسره وي هغه هم خپلو پښو ته پر سړک ږدي او ګرم بندار جوړوي.
نو که دغه مهال يوه ګاډی يا بايسکل يا يو موټر راشي[،*] او که په لاره کې کرلېچ هــم وي نــو تر هغو چې درېږي او که چلوونکی يې ځان هم وساتي يوه مصادمه - يعنې لګېدنــه [ټکــر*]- رامنځته کېږي چې خدای مه کړه له دې ډول پېښو څومره انسانان له خطر سره مخامخېږي! د سر پر زيان سربېره ډېر مال هم له منځه ځي. يوه ګاډی لــه اس او انجــامې[؟*] ســره لــه زرو [تر*] پنځو زرو روپيو بيه لري[.*] يو بايسکل يا موټربايسکل هم همدغه شان پــه تېــره بيــا موټر! چې نژدې زمور د يوه لوی ځمکوال د ټولې ځمکوالۍ د بيې هومره بيه لري!!!
اوس راځئ لږ ځير شو: د ساري په ډول يوه ګاډی چې يو چټک ځغلېــدونکی اس يــې چټکــه څکوي. همدا چې غوارې له پيچومې واورې د بندار له يوې ډلې (د ســړک لــه مجلــس) ســره مخامخېږي. تر هغو چې بنداريان غوارې شالونه او څادرونه او غوټې موټې سره ټــولې کــړي او څنګ ته شي[،*] او تر هغو چې ګاډيوال خپله ګاډی ګوښه کوي[،*] يا ټکر پېښــېږي چــې د سر زيان ورسره ملګری دی او يا د ګاډيوال ګاډی ماتېږي چې دا هم د مال ضايع کېدل دي.
نو ځکه ګرانو همښاريانو! راځئ ټول په ګډه د لارې په منځ کې د درېدو او غړېدو دا له ځورونې ډک عادت پرېږدو والسلام (محمود طرزي) [لاسليک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بسپنه)

(((ـــــ يعنې چنده ـــــ)))

په دې اړه چې انسان (په خټه مدني) [مدني بالطبع*] دی ټولــو مخکنيــو او اوســنيو پوهانو او حکيمانو د ډېرو کتابونو په ليکلو ښکاره او جوته کړې چې انساني ژونــد بــه شونی نه وي مګر په ټولنه او يووالي او خپلمنځي لاسنيوي سره چې په (خټــه مــدني والی) همدا دی.

او په دې تړاو ډېر معقول او منقول دليلونه راوړل شوي دی چــې پــه دې ډلــه کــې د انسانانو د ضروري اړتياوو د پوره کولو په اړه د ټولې بشري ټولنې د ګډو هڅو او زيــار خورا ښېلګې او دليلونه راغلي دي. د ساري په ډول له نورو ټولو اړتياوو تېر: د اورلګيت د يوه ډبلي له پاره چې له ډېرې بې ارزښتۍ مو نظر ته نه راځي، او د پېر له پاره پيسې يې په شمېر کې هم نه راولو[،*] ميليونو وګړو هڅه او هاند کړی چــې رامنځتــه يــې کړي.

آيا له کان نه د اومه ګوګړ ايستل او د هغه پاکول او له لرې واټنو ښارو او فــابريکو تــه رسول او د هغه د خميرې جوړول او له ځنګله يې د لرګيو پرې کول او له هغو نه د دړو [تختو*] ايستل او بيا يې دومره نرې نرې غوځول د څومره انسانانو په يووالي او ګــډ زيار او هاند شوني شوي دی؟

که يوازې يې له ځنګله نه د لرګيو پر لېږد لږ غور او فکــر وکــړو نــو د حيرانتيــا پــه بوږبوږکۍ به کېوځو او د هغو لاسونو پوله او شمېر به رانه ورک شي چې پــه دې کــې تناکې شوې دي. که نور هېڅ نه وي په همدا لومړي سر کې يوې ارې او تېشې ته اړ يو چې لرګي پرې غوڅ کړو. آيا پوهېږئ چې له کان نه ددې ارې او تېشې د اوسپنې پــر ايستلو او د لويو ښارونو فابريکو ته يې پر رسولو او ويلــې کولــو، او اوبــه ورکولــو او فولادولو او غاښونو جوړولو زموږ څومره ميليونو هم نوعو زيار ايستلی دی؟

له نورو چارو يې تېر: له کان نه تر ښاره د ارې او تېشې د اوسپنې د لېږد له پاره لږ تر لږه يوې ګاډۍ ته اړتيا پيدا کېږي چې د هغې ګاډۍ د جوړولو له پاره د ګڼو څيزونو د جوړولو اړتيا پرېوځي[.*] د ساري په ډول د انجامې[؟*] او پټۍ او جوټ[؟*] او کړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مېخ او پېچ او سګک او ځرخ او نورو له پاره زرګونه لاسونه او سلګونه پېشې او صنعتونه په کار بوختېږي چې ببرته د هر يوه دغه څيز له پاره هم په کروړونو انساني وګړي ګډ هڅه او زيار باسي او همداسې نور درواخله!
دا بسپنه او لاسنيوی له يو بل سره د ټولو انسانانو عامه ځانګړتيا ده چې ددې بسپنې او لاسنيوي محرک او هڅوونکی هماغه اړتياوې او ضرورتونه دي چې انسان ورته د ژوندانه له پاره اړ دی.
پر دې عامې بسپنې سربېره يوه بله ځانګړې بسپنه هم په انساني نړۍ کې دود او رايجه ده چې هغې ته زموږ د ګران هېواد په فارسي اصطلاح کې چنده وايي. ددې چندې خوځوونکی او محرک يو تر بله د انسانانو د وجداني مهربانۍ او زړه سوي احساس دی.
د ساري په ډول په يوه هېواد کې قحطي راځي، يا سېلاب راوځي او يا زلزله، يا اور يا کوم بل ډول آفت پېښېږي او د هغه هېواد وګړي په خورا يوه بدمرغه حالت کېوځي. ددغو بدمرغو د نورو همېنو [هم نوعانو*] د وجداني زړه سوي او مهربانۍ حس راپارېږي او ايشېږي او د خپل همېنې د خواخوږۍ او لاسنيوي له پاره نغد او جنس او غَلې نه سپموي چې تر ټولو غوره انساني ځانګړتيا هم همدا خورا لوړ حس دی چې د انسان غوره والی او بشپړتيا پرې ښکاره او جوتېږي.
يو بل ډول بسپنه يعنې چنده هم شته چې يو څه ځانګړې او محدوده ده. د ساري په ډول هر هېواد ډېرو داسې څيزونو ته اړ وي چې تر څو يې وګړي لاسونه سره ورنه کړي، او د يو بل د لاسنيوي هڅه و نه کړي، يوازې شخصي شتمني او وسمني يې د پوره کولو پېتې نه شواى پورته کولی[.*] د اسلام مبين دين د انسان د لاسنيوي او بسپنې له پاره د سيد خيرالانام د شريفې شرعې د حکمونو له مخې د (زکات) خورا غوره عمل لکه يوه سيده روښانه لار ټاکلې چې که د يوه هېواد ټول وګړي يې په ګډه له مشروطو قاعدو سره سم ولاړ شي[،*] د يوه هېواد د اړتياوو ډېرې بنې به پرې ورکې او له منځه ولاړې شي.
د ساري په ډول تر ناروغيو او رنځونو بد ناوړه حالت د انسانانو له پاره تصور کېدلی نه شي. په تېره بيا چې ناروغ کس بېوزلی او پردېس هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور کړئ: یوه غملړلې کوډله چې له پوزکي پرته بل فرش او په اړینو وسایلو کې لـه یوې ماتې ختینې کوزې او یوې شوندماتې کاسې او د خامتا له یـوه زاړه او شـکېدلي خټ پرته بل هېڅ ونه لري. آن هوا او رڼا هم چې ژوندبښونکې ګڼه یې ټولو تـه وړیـا رسېږي[،*] دا کوډله د روزان د نشتوالي له امله له پاکې هوا او تودوخې راوسـتونکې رڼا نه بې برخې کړې ده! ددې کوډلې په یوه ګوټ کې پر یوه بوين بستر چـې لـه زړو ټوټو او وچو وښو جوړ دی[،*] یو بېوزلی او بې کور او اوره سړی د کمزورۍ او غمجنۍ او ناروغۍ په حالت کې په زګېروېو او زګېروېو او نارو او نارو پروت وینو. نه یې یار شته او نه ملګری[*؛] نه یې رنځمل شته او نه رنځورپال!
دلته دی چې ددې ډول بېوزلو وګړو له پاره، د دوی نور شتمن او مالدار او د وجـداني زړه سوي او مهربانۍ ښښتن همښاریان له غیرته راخوځېږي او هر څوک له خپل حال سره سم او د خپل مال په انډول پیسې سره راټولوي، او پر دغو راټولو شویو پیسو یو (روغتون) رامنځته کوي[،*] هم په خورا ثواب کې ورګډېږي او هـم د وګـړو دا ډول اړتیا د خپلمنځي لاسنیوي په زور له هېواده پورته کوي او له منځه وړي.
او لنډه داچې ددې ډول بسپنو او (چندو) پر مټ ګنې دا ډول چارې ترسـره کېـدلی شي چې نه په کې د هېواد د وګړو شتمنۍ ته زیان اوړي او نه د هېواد په مالي وس کې لړوالی راځي.
د ساري په ډول یو هېواد چې د شپېته اویا لکو وګړو درلودونکی وي، که چېرې یې هر کس یوه یوه روپۍ یوه صندوق ته واچوي نو شپیته اویا لکه روپۍ ټـولېږي چـې پـر دومره پیسو د ټولنې بېوزلو رنځورانو ته روغتونونه، او د هېواد بې سرپرسته یتیمـانو ته (پالنځي) او د وطن بچیانو ته د پوهې او پوهنې د ښودلو له پاره ښـوونځي او نـور جوړېدلی او ټوکېدلی شي او هغه پیسې چې پر دې لاره لګېـږي پـر وګـړو هـم نـه درنېږي[.*] همدومره محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

«» د پلي کېدو يوه بېلګه «»

ملکي روغتون

زموږ په ګران هېواد کې لومړنی بنسټ چې د خيرات او ثواب له پاره له بسپنې يعنې (چندې) رامنځته شوی همدا د پلازمېنې کابل (ملکي روغتون) دی چې ددې بنسټګر هم پخپله زموږ زړونو ته د راتېر ستر زړه سواند پاچا اعليحضرت ذات دی چې لا يې په شهزاده توب کې سلطنت ته د شاهانه چمتووالي په پېر کې ددې لوړ انسانپالي فکر پر لور ګام پورته کړی او اقدام کړی و.

په خپله دې ګڼه کې يوازې د خبرتيا د هغه ليک متن چې د اعليحضرت شهرياري او د دوی د درانده ورور لوړ نائب السلطنه صاحب په لاسليک خپور او اعلان شوی و[،*] د خپلې ادعا د شاهد په توګه خپروو او که څښتن غوښتل په راتلونکو ګڼو کې به د هغه چمتووالي او ګټورو پرمختياوو په اړه چې له هغه مهاله تر اوسه پـه کـې راغلـي دي[،*] يو په يو معلومات وړاندې کوو.

,,,,,,

د ملکي روغتون د جوړولو او بنسټ اېښودلو په اړه د خبرپاڼې متن

نېټه: د ۱۳۱۶ کال د ذيقعدې د مياشتې (۱۶)

,,,,,,,,,,,,,,,,,,

د پلازمېنې کابل د ټولو مسلمانو وګړو له دينپالو ضميرونو دې پټه او پوښلې پاتې نـه شي- څرنګه چې هر انسان کله روغ رمټ وي او کله ناروغ او رنځور وي او يو وجـود هم له روغتيا او ناروغتيا خلاصون نه لري[،*] خو هغوی چې خپل خپلوان او کوډله او کور او درمل لري که چېرې پر بستر ناروغه پر بوځي نو پالنه او درملنه يې په ښه ډول کېږي او درمل او خواړه يې سم وررسېږي، خو هغوی چې پردېس او بېکسه او بېوزلي او بې وسه او ورځنی مړۍ او درملو او خوړو او کوډلې او د اوسېدو ځای تـه اړ دي[،*] نه ځای لري چې شپه په کې هوسا سبا کړي او نه پالندوی چې د رنځورۍ پر مهال يې غم وخوري[،*] نه کور نه کورشريک[،*] نه يې درمل او نه پرهېزانه ملګرې[،*] آه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرى يې ساه ايستونكى درد[،*] په څه نهيلۍ به يې شپه سبا او ورځ بېګا كېږي[.*] هر څوک چې د مسلمانانو په ډله كې وي بويه چې ددغو بېوزلو پر حال يې د زړه له تله رحم راشي او ددغسې رنځورانو پالنې ته ورودانګي چې د (الشفقة على خلق الله) [د څښتن پر مخلوق زړه سوي*] كلمې له ويلو ګټه وروړسېږي.

««ـــــ هر انسان د بل انسان دى لكه غړى ـــــ»»

««ـــــ ختّه يوه ده، مشترک د وصل پړى ـــــ»»

ځكه نو د څښتن د بندګانو له مهربانيو ډک تكل ددې غوښتنه وكړه چې خاص د الهي جناب د رضا او د حضرت رسالت پناه د سپېڅلي روح د خوشحالۍ له پاره يو روغتون جوړ او د طبيب او درمل وركوونكي او درمل او خوړو او د روغتون د نورو اړتياوو غم وخورو چې د بېوزلو او پردېسو او بې وسو درملنه په ښه بڼه او ډول ترسره شي[.*] يوولس زره كابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار حبيب الله خان او اته زره پخې كابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار نصرالله خان د روغتون د جوړولو له پاره او دغه راز د كال هر يو [په وار سره*] پنځه زره او څلور زره روپۍ چې ټولې نهه زره روپۍ شي د خوړو او درملو او د روغتون د وسايلو، او د طبيب، او درمل وركوونكي او كاركوونكو د تنخواه له پاره له خپلو شخصي حسابو څخه وركوو او غوښتنه لرو چې تاسې مسلمان وګړي چې زموږ ديني ورونه ياست هم له دې ثوابه بې ګټې او بې برخې پاتې نه شئ[،*] هر څوک دې د خپل وس هومره او په خپله غوښتنه او رضا د روغتون د ودانۍ د لګښت له پاره چې سږكال يې د درملو او خوړو د لګښت له پاره [او بيا يې*] كال په كال نغد يا جنس ډېر يا لږ د خپلې وسې هومره او په خپله خوښه او غوښتنه په دې كتاب كې خپل نوم او هغه نغد يا جنس چې د ودانۍ د لګښت او درملو او خوړو او نورو له پاره وركوي[،*] وليكي او مُهر كړي [چې*] كه خداى غوښتل د څښتن په خاطر او د رسول په خاطر به ولګېږي او ضايع به نه شي[.*] هغوى چې تنخواه لري په كتاب كې دې په خپله خوښه او رضا لاسليک وكړي چې سږكال د روغتون د ودانۍ له پاره دومره پيسې وركوو او وروسته بيا هر كال له خپلې تنخواه نه د تشخيص دفتر او يا د نظام دفتر ته د دومره پيسو ليک وركوو چې د درملو او خوړو او نورو د لګښت له پاره يې ورسوي او هغوى چې تنخواه نه لري په دې كتاب كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیک او مُهر کوي چې کال پر کال تــرې واخیســتل شــي او رســید ورکــړ شــي همدومره[.*] که څوک څه نه ورکوي هم خپله خوښه یــې ده هــېڅ کــړاو ورتــه نــه شته[.*] دا څو کربنې یوازې ستاسې دینې وروڼو د خبرتیا له پاره ولیکل شــوې کــه ځان په دې ثواب کې راوستل غواړئ هم مو خپله خوښه ده او که نه یې غواړئ هم مو زړه خپل دی[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحــت

«»ـ ای ګرانو همښاریانوـ«»

که ټول عمر د خپل عظیم الشان څښتن د شکر په سجدې ولګــوو لا بــه مــو د هغــه سبحانه تعالی د شکر یو بڅرکی هــم پــر ځــای کــړی نــه وي. لیــدونکې ســترګې، اوریدونکي غوږونه، وسمن وجود، روڼ وجدان، ټینــګ عقــل یــې را پیــرزو کــړی او رالورولی دی. په تیره بیا چې یې موږ د ایمان په نعمت سرلوړي کــړي، او د حضــرت خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه واله وسلم په مبین دین ممتاز کړي یو چې د مهربان څښتن له خورا سترو نعمتونو څخه دی.

د هغه مبین او ډیر کلک او متین دین ټول سپیڅلي حکمونه چې موږ یې پرې ټینــګ درولي یو[،*] په خپله بنه کې یو حکمت دی. او ددغو حکمونو په پلــي کیــدو کــې د دونیا او آخرت ثوابونه او خیرونه نغښتي دي. د محمدیه غراِ شریعت په هر حکم کــې زرګونه حکمتونه او سلګونه ګټې پټې دي. او هر امر او نهې یې د بشر وګړو ته د پیرزو او خوندیتوب لارښود.

ای ګرانو همښاریانو! زموږ د حق پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سترو صفتونو کې یو (عظیم خُلق) دی چې خورا سپیڅلي الهي ذات په خپل قدیم کلام کې هغوی په (وَاِنَکَ لَعَلَی ٓ خُلُقٍ عَظیمٍ) صفت تر نورو بر کړي دي. حسنه اخلاق یعنې د ښو او منلو خویونــو او عادتونو درلودل، او له قبیحو او ناوړه چارو نه ډډه کول موږ محمدي ناجي اُمت ته له اړینو دیني لوازمو څخه بلل کیږي. د شرم او حیا په آدابو ځان پسولل او له بې ادبۍ او بې حیایۍ نه لرې والي لوی څښتن ته زموږ د منلي حضرت رسول په پله د روانیدو او غاړې ایښودو تر ټولو غوره وسیله ده. د حضرت کبریا د پاک ذات په مخلوقاتو کې تر ټولو دروند او حیاناک د رسولانو لارښود حضرت محمد مصطفی علیه افضــل التحایــا دی چې په دې شریف حدیث یې چې (اَدّبَنی رَبِی فَاَحّسَنَ تادَیَبیّ) د سپیڅلو ادابــو د پاکوالي پوړۍ تر څه ځایه جوتیدلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ادب زده کړه له هغه ګرانه ادیبه»
«چې زده کړی یې ادب دی له ښځنتنه»
ای ګرانو همښاریانو، او ای د تمیز ښځښتنو ورونو! ستاسې ددې عـاجز موخـه لـه دې دومره سریزې او بیانونو چې وړاندې شول یوه یادونه ده چې اوس یې راوړم. مخکـې مې ویلي و چې د محمدي مبین دین حکمونه له یوې مخې حکمـت، او ګـرد ډک لـه ګټې او منفعت دي. وګورئ یوه بېلګه درته وړاندې کوم:
د بېساري او یواځیني ښځښتن عبادت فرض شوی دی. عبادت پر اوداسه یعنې پاکوالي ولاړ دی. که یې په ساده او رانه ډول ووایم نو داسې به ووایم چې لمونځ فرض دی او د لمانځه ادا کول په استنجا او اوداسه کولو پورې اړه لري. هغه ارزښتناک حکمت چـې په استنجا کې شته په هېڅ ډول ترې سترګې نه شي پټېدای. ځکه کـه د میتیـازو د راوتلو ځای په وچه خاوره لومړی ښه وچ شي او وروسته په اوبو پرېول شي نو ښــه او غوره اودس یعنې پاکوالی به شوی وي. نو ځکه اړینه او ضروري ده چې لومړی پر لوټه استنجا وشي، او وروسته په اوبو پرېول شي او اودس وشي.
خو زرځله افسوس موږ ښاریان په دې نېک کار کـې هـم پـه یـو ډېـر نـاوړه او زړه بدوونکي کار روږدي شوي یو چې له یوې مخې د انساني ادابو مخالف او زموږ د اُمت د لارښود د آدابو له پلي کېدو سرغړونه ده .
ای همښاریانو، ای ورونو! انصاف وکړئ! نو تر دې به ډېر ناوړه او زړه بدوونکي څه وي چې په لارو او سړکونو او کوڅو کې له داسې یوه چا سره مخامخ شئ چـې پرانســتې پرتوګانې یې په ښی لاس نیولی او کیڼ لاس یې دننه په پرتاګه کې له هغه غړي سره چې قلم یې د نامه له اخیستلو شرمېږي په لوبو بوخت وي؟... سمه ده چې د اســتنجا وچول اړین دي، خو نه په دې ډول! بلکې هماغلته چې خپل حاجت پوره کــوي ځــان ښه وچ کړي او څو ځله خپله کینه پښه پر ښی او ښی پښه پر کینه کېکاږي، او خپل پرتوګانې وتړي او بیا روان شي.
په خورا خواشینی چې ډېرئ ښاریان وینو چې په لار او کوڅو او د وګړو د تېرېدو پـه ځایونو کې په همدغه حال او ښه چې بیان شول پر لاره ځي، او هېڅ باک او پروا هم نه کوي، او آن له یو بل سره بنډار او خبرې هم کوي. او تر ټولو عجیبه خو یې لا دا چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له چا سره د ستړي مشئ اړتیا پېښه شي: د «معذور یم» په ویلو عذر هم وړانــدې کوي چې په خپلې دې خبرې اقرار کوي او دا ثابتوي چې زه په داسې ناوړه یــوه کــار بوخت یم چې د سلام سنت پر ځای کولی نه شم.

افسوس افسوس! د انسانیت له ادابو څومره لــرې ده چــې پــر عامــه لاره چــې زاړه، ځوانان، واړه، او په تېره بیا مخپټې مسلمانې مېرمنې تېر بېــږي راتېر بېــږي ســړی پــر داسې یوه ناوړه چلند چې په ویلو یې انسان ته شرم درېږي[،*] بوخت وي!

ای ګرانو همښاریانو! زما دا خبرې خپل پاک وجدان او رانه زړه ته حواله کــړئ. خپــل عقل قاضي کړئ [او*] په انصاف او بې غرضی حُکم وکړئ چې دا ښه کار دی که بــد؟ که بد دی نو راځئ ټول په ګډه له دې شرموونکي عادت نه لاس واخلو[.*] والسلام

محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالنځی (دارالیتاما*)

سبحان الله! داسې څیزونه اورو چې غوږونه مو په یوه خواږه سلطاني ترنم نري نــري خوځوي او زړونه مو له خوښی مستی او خوشحالی سره غاړه باسي.
پالنځی [دارلیتاما*] یعنې (یتیم تون) دا څه ډول عجیب او ناویات ټکی دی؟
د چا په خیال او خاطر کې به تېره شوې وای چــې پــه افغانســتان کــې روغتونونــه، پالنځي، ښوونځي، ماشینونه، ټیلېفونونه، برېښنایان [برقی هــا؟*]، رامنځتــه شــي؟ پخې لارې، اوسپنیز پلونه جوړ شي؟ ګاډی، بای سیکلونه، موټرونه پرې روان شي؟
افغانستان یادوم، نه بل ځای! که لس کاله دمخه چا داسې خبرې کــړې وای چــې پــه افغانستان کې داسې کارونه راروان دي[،*] په عقل پورې به یې ورخندل. خو څرنګه چې د حضرت خالق لم یزلي ازلي اراده په کار کې وي له کایناتي ځواکونو څخــه یــو ځواک یې هم مخه نیولی نه شي.
هوا! زموږ ښیساري حضرت څښتن غوښتل چې زموږ د سپېڅلي هېــواد (افغانســتان) خاوره په رڼا وځلېږي، نو ځکه یې د ۱۳۱۹ هجري کال د جمادی الثــاني میاشــتې پــر پنځلسمه یو ستوری [سراج*] راوخېژاوه، دین، ملت، وطن یې ورسره رڼا کړ!
هوا! د اعلیحضرت (سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) له نېکمرغی ډک پېر چې څښتن دې یې دولت اوږد لري د هېواد د پرمختګ پېر، د تمدن پېر، د عدالت پېــر، د خواخوږی پېر، د پوهې پېر، د کمال پېر، د ودانی پېر، او د خوښی او خوشــحالی پېــر دی.
د خیرات او مبرات له هغو ښنو چې په دې سراجي پېر کې راڅرګندې شوې یوه هم د هېواد له بچیانو نه د بې پلاری، او بېکسی او بې اسری لرې کول او له منځه وړل دي.
زموږ ستر هوښیار ټولواک له پوهنې یو ډېر خبر او د کمالونو څښتن ټولــواک دی. لــه ډېرئ پوهو او هنرونو خبر دی. آن په ډېرئ ښکلو هنرونو کې د بشپړو معلوماتو خاوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. له هغې ډلې یې د فوتوگرافی، یعنې عکاسۍ هنر د بشپړتابه خورا لـوړې لـوړې پوړۍ ته رسولی دی. آن که ووایم چې دا لوړ فن چې د اوسني پېر تر ټولو ارزښتناک ښکلی هنر بلل کېږي[،*] په افغانستان کې تر نورو دمخه زمـوږ ســتر اعلیحضــرت ټولواک ذات په خپل نفیس شاهانه نفس رامنځته کړی او بیا ژوندی کړی دی[،*] نــو هېڅ مبالغه به مو نه وي کړې. هغه انځورونه چــې لــه ســپېڅلي پاچــايي (ســتودور) [ستوډيو؟*] نه راوځي په حقه چې د اوسني مهال په خورا ښکلو عکاسیو کې شمېرل کېږي.

له همدې امله و چې څو میاشتې دمخه د مبارک ارگ په بڼ کې یــو ننــدارتون جــوړ شوی و چې زرگونه نوي او ښایسته چوکاټ شوي او بې چوکاټه عکسونه[،*] زرگونــه ډوله نوي او ښایسته عجیب او غریب عکسونه ننداري ته وړاندې شوي وو. د ښار ټول مخور او خانان دغه ډېر ښکلي او ښایسته نندارتون ته وربلل شــوي وو. اعلیحضــرت شاهانه ذات په هغه نندارتون کې د عکاسۍ هنر، او ددې نندارتون له جوړولو څخه د خیررسوونکي شاهانه مقصد په تړاو یوه ډېره اوچته اغېزناکه وینــا واورولــه [او بیــا یې*] نندارتون پرانست.

د پاچايي وینا پایله دا وه هغه پیسې چې ددې عسکونو له پلورلــو تــر لاســه شــي د ټولنې د بېوزلو او خوارانو د یتیمو کوچنیانو په پالنه او روزنه لگول کېږي او یو سمبال (دارالیتاما) یعنې پالنځی پرې جوړېږي چې ددغو کوچنیانو تــولې مــادي او معنــوي اړتیاوې راونغاړي. نو په دې راټولو شویو کسانو کې چې هر یو په خپله خوښه ددغــو عکسونو د پېرلو لېوالتیا وښیي هم به د ښکلو او نویو عکسونو خاوند شي او هم بــه د انسانپالو کارونو په ثوابونو کې راشي.

دې خیر سنجوونکي پاچايي وینا د راټولو شویو پر زړونو ژور اغېز وکړ او هــر چــا لــه خپل حال او د شتمنۍ له اندازې سره سم په دې نېک او خیر کار کې برخه واخیسته.

له دې پلوه راټولې شوې پیسې چې لا هم راروانې دي[،*] په یوه ځانگړي صندوق کې راټولېږي او د (پالنځي) له نېکیو پر ډکه چاره لگول کېږي.

په رېښتیا چې دا ارزښتناک اعلیحضرت شاهانه خیریه بنسټ له هغو خیر رســوونکو دینپالو پلرنیو بنسټونو څخه دی چــې د دوی د شــاهانه هېــواد او ولــس لــه پــاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغۍ او مدنیت یو غوره فال ګڼل کېږي. په متمدنو هېوادو کې دا ډول انســانپالې چارې چې د ولس د بېوزلو بچیانو له پاره ترسره کېږي پوله او شمېر نه لري. خو او په خواشینۍ سره چې زموږ د وطن وګړي سره له دې چې په طبیعي ډول یې خیراتونــه خوښېږي، خو پر غورو او ګټورو چارو یې د هغو د لګولو لارې لا نه دي زده کړې.

نو ځکه زموږ خیرسنجوونکي او زړه سواند پاچا په دې تړاو د (یتیمانو د پالنځي) پــه جوړلو سره د مرحمت یو ور، او د مدنیت یو واټ پرانست. له احدیت دربار نه د دوی د شاهانه عمر او بخت د اوږدېدو غوښتونکي یو چې له دې ډول ډېرو ډېرو نېکو شاهانه چارو څخه یې وطن او ملت ته ناپایه ګټې ورسېږي[.*] امین همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحت

ای ګرانو همښاریانو

د سپېڅلي څښتن ډول ډول نعمتونه مونږ له غفلتونو ډکو بندګانو ته د شمېر له کچې پورته دي. زمونږ تر ټولو سپېڅلي پالونکي پاک بې ساري ذات په خپل قدیم واجب التعظیم کلام کې فرمايلي چې«وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا» [په ورځپاڼه کې: فَانْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا راغلی دی*] یعنې که وغواړئ چې د څښتن نعمتونه وشمېرئ هېڅکله به يې ونه شئ شمېرلای. په حقه چې زمونږ د پواځيني علیم څښتن دا کلام د غفلت له خوبه زمونږ د ويښولو له پاره د شوق او غیرت یوه متروکه بلل کېږي چې د هغه سبحانه تعالی بې شمېره ستر نعمتونه یو یو د خپل عبرت نظر ته راولو[،*] په طاعت او عبادت، او د انساني کمالونو په لاسته راوړو کې هڅه او غیرت وکړو، او د (انسان) د لوړ نامه وړ وګرځو.

(انسان) څومره يو نوښتي جوهر دی چې نه په شکل او صورت، او نه په بڼه او خوځښت، او نه د ژوندانه په ډول، او نه د فضیلت په ګټلو کې نورو مخلوقاتو ته هېڅ ورته والی نه لري. هو سره له دې چې په خوړلو، او څښلو، او بېدېدلو، او څغستلو او غوسه او شهوت او توالد او تناسل یعنې توکم او نسل جوړولو کې له نورو څلوربولو ځارويو سره نژدې والی او ګډوالی لرو خو خوراک مو او څښاک مو او ویدېدل مو او نسل او توکم مو د ډېرو سمبال قاعدو او قوانینو دننه ترسره کېږي چې له نورو ځارويو سره هېڅ ورته والی نه لري.

له نورو تېر يوازې په يوه (توالد او تناسل) يعنې بچي راوړلو او نسل جوړولو کې ځیر کېږو:

نور ځاروي په دې برخه کې د هغه طبیعي حس له مخې چې الهي ذات يې په فطرت کې راوستي چلند کوي[،*] د خپلو بچو د ډېرولو، او د خپل جنس د توکم د اوږدولو کومه اندېښنه، او کوم هنر او بڼه نه لري[،*] حال دا چې انساني توالد او تناسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رباني حکمونو، او انساني قاعدو او دندو له مخې سمبال او په يوه منظم چـارډود او اصولو ترسره کېږي.
څاروي تر هغه وروسته چې بچي يـې د شـيدو لـه عمـره واوښـتل[،*] هـېڅ ډول پېژندګلوي او حقونه يې ترمنځ نه پاتېږي هر يو په خپله مخه ځي. حال داچې انسان دا ډول نه دی: بلکې انسان چې کوم توکم جوړوي په هغه کې ډېر څه سـنجوي، او د خپل هېواد د راتلونکي هيلې ورپورې تړي.
ای ګرانو همښاريانو! غواړم لږ څه پر خپلو بچو يعنې د خپل ژوندانه پر ميوو يـو څـه خبرې وکړم او وغږېږم:
اولاد، د (هېوادني) چمنښ تنکي او زرغون نيالګي دي چې که ښه وروزل شي، او ښه پالنه يې وشي، وطن ته ډېرې خوږې ميوې کوي. او که د روزنې او خړوبولو دنده کـې يې پام او غور ونه شي[،*] له وچ لرګي پرته ترې بله ګټه نه ترلاسه کېـږي چـې پـر داسې مهال يې يوازې وبال پر مور [نه راځي*] چې د مضرت له پايلو يې دولت، ولس او هېواد ته زيان اوړي. بچيانو ته مو د پوهې رسول، د هنر او صـنعت زده کـړه[،*] د اخلاقو روزنه، د ادب ښودنه د هغوی د کاليو، او خوړو تر چمتو کولو مور ته ډېر اړين او ارزښتناک ګڼل کېږي. ځکه چې که پوهه او هنر زده کړي، او اخلاق او اداب يې بشپړ شي[،*] سربېره پر دې چې خپلې او د خپلې کورنۍ او د مور او پلار اړينـې اړتيـاوې پوره کولی شي[،*] د پوهې هنر له ثمره يې دولت، ملت، وطن هم ګټه پورتـه کـولی شي. او که مور د مال او زرو او دينارو ټولول د خپلو بچيانو د استقبال يعنې راتلونکې له پاره د نعمت او راحت بنسټ وبولو نو تېروتي يو. ځکه چې د نعمت او وسمنۍ اصلي تومنه کمال دی نه مال! مال د پوهې او ادب په نشتوالي، او د هنر او صنعت په فقدان کې په لږه موده کې له منځه ځي. حال داچې پوهه او هنر هغسې يوه پانګـه ده چـې هېڅ خلاصېدل نه لري.
ای ګرانو همښاريانو! بويه چې د خپلو بچو د ښوونې او روزنې دنده تر هر څـه دمخـه وبولو: زمور زړونو ته د رانژدې نياومن خير رسوونکي ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) تر رحمتونو ډک پوهنپال سيوري لاندې الحمدلله زمور د ښارو په هره محلـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کوچنیانو لومړني ښوونځي پرانستل شوي، نو بویه چې تر وسه وسه خپلو بچیانو ته لومړنی لیک لوست وښیو.

ای ګرانو همښاریانو! که څه هم زموږ ګران هېـواد د پـوهې او هنـر سـرچینو یعنـې لومړنیو او نورو ښوونځیو ته تر حده ډېره اړتیا لري، او زموږ سپېڅلی متبوع دولت یې په ډېرولو کې خپلې هڅې کوي خو دا هم بویه هېره نه کړو چـې پـه دې برخـه کـې یوازې د دولت هڅې بس نه دي. بلکې موږ د ولس وګړي هم که په دې برخه کې هڅه او زیار وکړو، او د خپل خورا مهربان او زړه سواند غمخور پلار د هوډونو او تکلونو پـر لاره ولاړ شو[،*] د یووالي لاسونه سره ورکړو او د همت ملاوې وتړو او یوازې هماغـه پیسې چې شریفې شرعې مو د مال د زکات له پاره پر موږ غوښې ایښـې، او د زکـات ورکړه یې د صلاه [لمانځه*] د اداینې هومره راباندې فرض کړې یو ځای راټولې کړو او په رانه زړه او نړه هوډ یې په غوره لار د وطن د بچیانو پر ښوونه او روزنه ولګوو[،*] د نوي ډول ګڼ ښوونځي به پرې جوړ او ودان کړی شو[.*] خو زر ځله افسوس چې موږ لا تر اوسه د پوهې او پوهنې قدر او د هنر او صنعت ارزښت نه پېژنو!

ای ګرانو همښاریانو! کله چې پر لاره ځئ په کومه کوڅه یا میدان کې د کوچنیانو لـه کومې ډلې سره چې غوزان [جوزبازي*] کوي مخامخ شوي یاست که نه[؟*] « البتـه چې مخامخ شوي یاست[،*] ځکه داسې کومه پیڅکه او ګوټ نه شته چې د غوزانو له پاره دې د هلکانو یوه ډله نه وي راټوله شوې. اوس راځئ لږ غوږ کېږدو، او لږ تم شو او وګورو چې څه کوي او څه وایي!....

نه نه! غوره به دا وي چې تېر شو او وانه ورو! سبحان الله! څومره له رذالته ډک ټکـي، څومره ناموس ویجاړوونکې کنځاوې، څومره کرکجنې خبرې چې سړی یې له اورېدو په رېږدېدا راځي!

بېوزلې مور! په زرو کړاوو کالي ورپر بوي، د کالیو خیري ځایونه او سوري ورګنډي، پلار د تندي په زرګونو څّوَلو دا کالي چمتو کوي[،*] زر افسوسه چې هلک د ناپوهۍ او بې هنرۍ له امله د غوزانو په یوه لوبه چې که رېښتیا شي د جوارګرۍ یوه بڼه ده[،*] دغه کالي په خاورو او ختو لړي، او له نورو هم بڼو سره په کنځلمارۍ لاس اچونې کې کالي خیري خیري کوي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

خومره له افسوسه ډک یو حال!!...

ای ګرانو همښاریانو! که نور هېڅ نه وي راځئ ددې کنځلمارو ټکو د ورکولو او له منځه وړلو له پاره چې زموږ بچیان یې یو بل ته کاروي[،*] یو څه وسنجوو. زه وایـم راځــئ چې په ګډه خپلې ژبې له داسې سپکو کنځلمارو رذیلو کرکجنو ټکو وساتو چې بچیان مو زموږ پېښې ونه کړي!....

«««««««««««««»»»»»»»»»»»»»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همایوني وینا متن

[د امطلب د نورو گڼو خلاف د دوو پر ځای په یوه ستن [ستون] کې راغلی دی*]

د (افغانستان) تر واک لاندې شاهانه هېواد د ټولو اوسېدونکو د هرې ډلې او پاټکي د ټولو مخورو او اشرافو، او ربښتین صفته وگړو له دینپالو ضمیرونو څخه دې پټه نه وي. هر انسان چې په دې فاني نړۍ کې اوسېدنه او ژوند لري په خپلو ټولو چارو او اعمالو کې دوه موخې په پام کې نیسي: یوه مادي یعنې جسماني، دویمه معنوي یعنې روحاني[.*] انسان په دواړو حالاتو کې د خپلې هرې چارې له پاره په گڼو کارونو بوخت، او د گڼو چارو سرته رسولو ته گومارلی دی چې د هغه بروالي او لوړوالي د غوښتنې له مخې چې د حضرت (احسن الخالقین) جل وعلا تر ټولو سپېڅلي ذات پر انسان پېرزو کړي ددغو دندو په بشپړولو او ددغو چارو په کولو سره هم د خپلو جسماني اړتیاوو او غوښتنو پر لرې کولو بریالی کېږي، او هم له خپلو اُخروي روحاني ثوابونو برخمنېږي.

لکه هغسې چې د معبود رب طاعت او عبادت انسان د لوړو روحاني درجو په ترلاسه کولو سرلوړی کوي[،*] دغسې له خپلو هم بنو سره د انسانانو لاسنیوی هغوی د خپلو گډو ستونزو پر لرې کولو اوچتوي.

دلته یو دوې بېلگې راوړو: که یو ښار فرض کړو چې درې لکه وگړي لري، او پاکې او رڼې اوبه چې د څښاک، او کارونې له پاره اړینې دي په کې نه وي خو شپږ کروه وړاندې ترې ډېرې رڼې او خوږې اوبه وي چې روغتیا ته یې سمې او گټورې وي[،*] البته چې ددغه ښار وگړي اړوځي چې خپل منگي راواخلي شپږ کروه لاره ووهي، او خپل منگي له دغو اوبو ډک کړي او راوړي. پر دې مهال دوه زیانونه پېښېږي چې یو په کې د بدن کړاو او خواري دي او بل د (وخت) بې ځایه ضایع کېدل[.*] حال دا چې د وخت په ضایع کېدو سره د انسانانو د ډېرو اړینو اړتیاوو پوره کېدل هم ځنډېږي، ځکه بنیادم د ژوندانه له پاره یوازې د اوبو څښاک ته نه چې گڼو نورو شیزونو ته هم اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو که انسان د ورځې څلور پنځه ساعته یوازې د خپلو اوبو په چمتو کولو لګوي نو د نورو اړینو اړتیاوو د پوره کولو له پاره به څه وخت ومومي؟

نو پر دې بنسټ که ددغه ښار وګړي خپله (طبیعي مدني) دنده ترسره کړي او په ګډه سره لاسونه ورکړي [او*] هر وګړی دوه دوه روپۍ سره واچوي شپږ لکه روپۍ ټولېږي چې ښار ته ددغو اوبو په رسولو، او د ځروبیو، او ویالو په بهولو کې پـه ډېـره آسـانۍ بریالي او موفق کېږي. حال دا چې په دا ډول مالي مرسته بې له دې چې ددغـه ښـار وګړو ته کوم تکلیف او کړاو واوړي له یوه لوی احتیاجه هم ځان ژغوري. د ساري پـه ډول ددغه ښار ډېرئ وګړي د کال اووه اته روپۍ په میوې خوړلو لګوي چې که یوازې دا میوه خوړل لږ را ټیټ کړي [او*] د کال د پنځو روپو مېـوه خـوړل بـس وبـولي او راټولې شوې پیسې د خپلو ګډو اړتیاوو په لېږې کولو ولګوي[،*] ګنې ګټورې او غوره چارې به ترسره شي.

بله بېلګه دا چې انسانان د وچې او اوبو د خالق په ازلي اراده له یوې مور او یوه پـلاره پیدا شوي، او په بېلو بڼو او ټبرونو ویشل شوي دي چې په ټوله کې یـو وجـود ګڼـل کېږي. په ټېره بیا چې د ورته والي او مذهبي یووالي تړاو هم په کې وي. نـو پرداسـې مهال ددغه جنس او مذهب له وګړو څخه هر وګړی د یوه وجود په غړو کې یو غـړی بلل کېږي چې د یوه غړي په خواشینۍ او غم نور ټـول غـړي خواشـیني او نـاکراره کېږي. د ساري په ډول که د بنیادم له پنځګونو حواسو څخه په یوه حس کې خـّوَږ او غم پیدا شي نور څلور غړي ټول غمجن او اغېزمنېږي. سترګې کـه خـّوَږ وي [نـو*] غوږو ته خوږې نغمې لکه د اغزیو څوکې بربښې چې د غوږ پردو کې ننوځي، پـوزه د ګلونو د خوږو وږمو په راتلو کړ بېږي، په څکلو کې خوږ خوند تریخ ایسـي، پـر خـّوَږ شوي غړي د پنبې او وربښمو لګېدل [ته وا*] د غم سوهان چلوي. یوازې په پنځګونو حواسو کې نه چې د بدن په ټولو برخو کې همدا چاره روانه وي.

ای دینپالیه ربښتینی ولسه، او دنېکو عقیدو افغان ملته! له دې دومره سریزې څخـه زموږ شاهانه موخه داده چې تاسې ته د یوه ډېر نېک او لـه خیـر او ګټـې ډک عمـل یادونه وکړم او یوه ډېر سم او انساپال کار ته مو وهڅوم چې له معنوي او مادي پلـوه په کې تاسې ته د دونیا او آخرت خیر وي. پخپله د څښتن د پېرزو او مهربانۍ شـکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې تر اوسه مې تل د خپل رېښتوني او دينپال ملــت لــه روحــاني او جســماني ښېګڼو او نېکيو پرته بل فکر نه دی کړی او نه به يې وکړم.

ای ملته! خبر شئ چې دا مهال لوړ عثماني دولت چې زموږ هم جنسه او هم مذهبــه دی له يوه ناڅاپي ناحق او ناروا يرغل سره مخامخ شوی دی چې فلاکت او دهشت غم او خپګان يې موږ هم خواشينې او غمجن کړي يو. ددغو دينــي ورونــو لاســنيوی او مرسته له ديني او انساني پلوه پر موږ واجب او اړين دي. د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته راباندې لازمه شوې ده. څرنګه چې تاسې تر اوسه هغه خوند چې ددې ډول مرستو او خواخوږيو له ګټو تر لاسه کېږي نه دی څکلی[،*] نو ځکه دا لــومړی ځــل دی چـــې تاسې ته مخامخ پخپله ددې ډول نېک او ګټور کار د کولو سپارښتنه او لارښوونه کوم او د (بسپنې) يعنې چندې دفتر يې په خپل همايوني لاس پرانيزم. او لومړی ورته لــه خپل شخصي شاهانه صندوق [عين المال*] نه (شل زره) کابلۍ روپۍ اچوم او ثبتوم. او ستاسې رېښتوني شاهانه ولس له ديني غيرت او ملي ځوانۍ نه مې تمه داده چـــې هېڅوک دې هم د خپل حال او احوال او د مال او منال د وس هومره د خير په دې کار کې ناغېړي نه کوي.

په دې برخه کې پر تاسې امر او جبر نه شته. ځکه چې دا داسې يو کــار دی چـــې پــر وجدان او انسانيت اړه مومي. د وجدان هر خاوند او د ايمان هر څښتن هر څومره چې د خپلې کورنۍ او بچيو له نفقې پورته اضافي مال څخه دې برخـــې تــه ورکــوي[او*] خپل نوم په دې دفتر کې ثبتوي دوه کارونه به يې کړي وي: يو دا چې د څښتن تعالی په لاره کې به يې په خپل مال باندې هڅه او زيار کړی وي چې د الهي امر پر ځای کول او له هغه نه د روحاني خوندونو اخيستل دي. دويم دا چې د خپلــو همبنــو همــدينو لاسنيوی به يې کړی وي چې د انساني عادت ترسره کول او له دې لارې د ملي غيرت او درنښت پر ځای کول دي.

ای رېښتونی ولسه! ددې کتابچې نوم: (د لوېديځ طرابلس د شــهيدانو لــه يتيمــانو او تېپيانو سره د بسپنې کتابچه) ده. د غيرت جېبونه مو پرانيزئ، زړونه مو د ورورګلويزې مهربانۍ په اوبو خړوب کړئ، د خپلو همدينو مغدورو [له خيانت سره مخامخ شويو*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهیدانو له یتیمو بچو او سقیمو [رنځورو*] کونډو سره چې د خپل هېواد او ملي درنښت د ساتلو لار کې یې سرونه ښندلي د وس تر کچې یوه مرسته وکړئ. د ټپیانو د ټپونو له پاره یې یوه پټۍ چمتو کړئ. په ډېر او لږ پسې یې مه گرځئ[،*] په هر هغه څه چې په لاس درځي هغه وکړئ او نوم مو په دې دفتر کې ثبت کړئ. څوک چې لیکل کولی شي خپل نوم او هغه اندازه پیسې چې په وجداني خوښه او ایماني مینه یې ورکوي او خپله دنده او منصب او د اوسېدو ځای دې روښانه او مُفَسِره [رڼه*] په خپل لیک ولیکي، او په خپل لاس دې یې لاسلیک کړي. او چاته چې لیک نه وي زده بل دې یې ورته ولیکي، او که لاسلیک یې کولای شو لاسلیک دې یې کړي، او که نه یې شوای کولی مُهر دې یې کړي، او که مُهر یې نه درلود خپله گوته دې په رنگ کړي د مُهر پر ځای دې یې تر دغې لیکنې لاندې ولگوي. نور نو په هره چاره کې ځان او تاسې او ټولو همدینو او آن گردو انسانانو ته ښېگڼې او نېکې چارې او خیر او صلاح غواړم[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنۍ جګړه

د روس او جاپان تر جګړې وروسته زمونږ غوږونو بیا د توپ او توپک غږ نه و اورېدلی. بشریت په چوپتیا او هوسایۍ کې ژوند کاوه. ناڅاپه د (لوېدیځ طرابلس) لــه لــوري د جګړې او تګۍ هنګامه راپورته شوه. خو څنګه یوه جګړه! داسې جګړه چې د انسانانو د وحشت د پېر له لرغونو نکلو پرته د تمدن او پرمختګ په دې پړاو کې یې په اړه چا نه و اورېدلي.

نو دا څه ډول جګړه ده؟ یو سړی دې پاڅي او بل ته دې ووايي چې کور مې وړوکی دی او زما وګړي، او مالونه او شته په کې نه ځايېږي، زه دې کور درنه په زور اخلم چــې د وګړو او مالونو له پاره مې ځای پیدا شي. او چې وپوښتي: ولې؟ ووايي ځکه چې تر تــا زورور یم!

هو! سره له دې چې (زور) یې پر (حق) لوړ بللی خو په خواشینۍ سره چې دا حکم هم زورورو کړی، حال دا چې د ایټالیا دولت د هغو متورو زورورو په ډله کې هم نه دی چې پخپله یې ځانته تمه پیدا شوې وه. خومره ناسمه دعوه! څومره اوُم خیال!

د ایټالیا دا ناوړه کړنه د تمدن نړیوال حقوق خورا سپک کــړل. آن لا دا چــې د یــوې ډېرې ارزښتناکې پوهې (حقوقو) پر لړمون یې چې د نړۍ د ټولو عدلي ادارو بنسټ او چورلیز بلل کېږي[،*] یو خورا ویجاړوونکی ګوزار وکړ. د اروپا په څېر په یــوه بســیا لویه وچه کې، او د حقوقو په یوه پېژندونکي متمدن ولس لکه یوروپینانو [اروپاییانو*] کې دداسې یوه حق نه پېژندونکي او خپلسري ملت لکه ایټالویانو شتوالی په حقه چې یوه کرغېړنه رَټه [داغ*] بلل کېږي.

ایټالیا په خپل دې ناوړه او وحشي حرکت سره د درې سوه میلیونــو مســلمانو وګــړو کرکه او لعنت چې د ځمکې پر کُرې مېشت دي[،*] وګاټه. لا که یې مسالې ته دیني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي رنګ نه واى وركړى[،*] هر څه چې و[،*] و به. خو د خپلو جنګي ببريـو پـر بازوګانو د ښاغلي پاپ د تسپو [تسبيحو*] راځړولو، او مسـلمانانو تـه د وحشـي او نامتمدنه خطاب كولو، او پر اسلامي كلاوو د صليبي بيرغونو پر ځړېدو د قيسـانو او پاپاسانو [د ختيځ مسيحي راهبانو*] له خوا يو بل ته د مبـاركيو ويلـو او د مسـلمانو ښځو او سړيو او كوچنيو د يومخيزې وژنې روا بللو[،*] اوسنى جګړې تـه يـو دينـي رنګ وركړى دى چې د اوسني تمدن په دې شلمه پېړۍ كې يې په دې جاهلانه كړنې سره د مخكنيو پېړيو د صليبي جنګونو خاطرې بيا را په زړه كړې.

له همدې امله و چې پر ټولو مسلمانانو يوه لويه وېره راخپره شـوه. زمـوږ مصـري، او يمني، او هندي او ايراني ورونو چيغې او فريادونه او نارې وكړې. البتـه چـې افغـاني ورونو يې هم چوپ پاتېدل روا ونه بلل. د هغې ډېرې اغېزناكې او اوچتې وينا له املـه چې د سراج الاخبار د (۵) ګنې لومړي مخونه پرې وپسولل شول[،*] ګرد زړور او ستر افغان ملت په يوه ژبه او يوه زړه د خپل سپېڅلي او درانده پاچا، او د دينپـالي افغـان ملت د ټولو وسله والو ځواكونو د اعلى سرقوماندان پر پله له روانېدو سره سـم ټولـو خپل ځانونه يو لوى پوځ او برى وباله او په خورا ولولو او ايشېدو په عملي ډول د خپلو عثماني ورونو مرستې ته چمتو شول. او كه چېرې د ملي روح، ولسي هستى، د هېواد د زړه يعنې زموږ د سپېڅلي متبوع (اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيـب الله خان) له فيوضاتو ډک كلام چې ويې فرمايل: « د واټن ډېروالي موږ د هغوى له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې كړي يو خو په پيسو له هغوى سره مرسـته رابانـدې لازمه شوې ده.» عمومي ولولې سړې كړې نه واى او د لارې د نشتوالي څرنګوالى يـې په ډاګه كړى نه واى. د دوى يو كروړ ريښتونى شاهانه ملت د خپـل سـپېڅلي سـتر زړونو ته راتېر قوماندان په يوه قومانده د خپل ديني پت د ساتنې لـه پـاره هـرډول سرښندنې ته چمتو او سترګې پر لاره وو. افغانان ټول پېژني چې يو وطنپال، ټولـواک پلوى او پر دين ډېر ټينګ ولس دى. پاچـا خپلـه سـاه او ځانونـه جسـم بـولي. پـر اولوالامرۍ ټينګ پاتېدل د پتمن افغان ولس هومره بل هېڅوک نه لري. له همدې امله وه چې د لوېديځ طرابلس د شهيدانو يتيمانو او ټپيانو ته د بسپنې په اړه همايوني وينا د ولس پر زړه ژور اغېز وكړاود مالونو په ښندلو د خپلو دينـي ورونـو لاسـنيوي تـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړاندې شول. او د همايوني وينا تر پايه يوازې په هماغه غونډه کې اتيـا زره کـابلۍ روپۍ راټولې شوې او لاهم راټولېږي.

د مسلمانانو ددې ټولو هيجانو، او ايشېدنې، او ولولو پړه پر ايټالويانو راځي. د تمدن په دې روښانه پېر کې د هغوی خرافات پالنې د ختيځ او لوېديځ ټلواله وربېرډولـه. ټولـو سترو مدنيت پالو دولتو په تېره بيا د بريتانيا ستر دولت ته چې موږ ټول يې پــه حــق پېژندنه او نياومنۍ او د نورو پر حقونو په نه تيري مشهور بولو[،*] په کـار وه چــې د ايټاليا خپلسری ماشوم چې د مدنيت د حقوقي قوانينو دښـــوونځي پـر خـلاف روان دی[،*] له لاسه ونيسي او د تاديب يوه کړنګېدلې څپېړه پر مــخ وروهــي، او د حــق ماتونې له تېريو يې راستون کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټُرکي ورځپاڼو څخه

د هغه لیک ژباړه او متن دی چې د (سید امیر علي) په لاسلیک

په تایمس ورځپاڼه کې خپور شوی دی

صاحبانو!

که د عمومي سولې او صلاح له پلوه وي، او که د هغو جنایتکارو کړنــو لــه املــه چــې ایټالیا په ختیځو هېوادو کې ځانته غوره کړي دي[ـ*] په دې دواړو دلیلونو بویه چې برتانیا په هېڅ ډول پر دې جګړې خوشحاله او منندویه نه شي. ځکه برتانیا ته هــېڅ ډول مادي او معنوي ګټه او فایده نه لري. لا دا چې روښانه ده چــې د ګڼــو ضــرورونو سبب ګرځي. په دې مساله کې دوه مهم ټکي شته چې په رېښتیا ســره د څېړنــې او یادونې وړ دي:

لومړی: ددې جګړې له امله ټول مسلمانان ایشېدلي او پاڅېدلي او قهرېدلي او غوسه شوي دي [او*] په ډاګه او ښکاره ایټالیا ته د جنایتکار او لاس وهــونکي پــه ســترګه ګوري چې په دې برخه کې ټول مسلمانان ښکاره حق هم لري. ځکه سره له دې چــې د ایټالیا حکومت د نړیوالو حقونو ټولې قاعدې، او ټول وضع شوي مــدني قــوانین تــر پښو لاندې کړي [نو*] خورا تعجب دی چې اروپایي دولتونــو د حــق او حقیقــت پــه التزامي کولو کې بې قیدي او بې غوري غوره کړې ده.

ټولو مسلمانانو چې په بمبئي، لاهور، کلکته، لکنهو، او د هندوستان په ټوله لویه وچه، او مصر او نورو اسلامي هېوادو کې اوسېږي[،*] د ایټالویانو پر دې بېځایه کړنو په ډاګه خپله کرکه او ترهه څرګنده کړې ده چې دا هم زما د مدعا د اثبات له پاره چې برتانیا ته په کې د ګتې د نشتوالي په اړه ده[،*] بس دي. په همدغو ځایو کې چې یادونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه لويې غونډې او ټولنې جوړې شوې [او*] په ډېرو اورنيو نطقونو او ويناوو يــې د خپلو زړونو احساسات بيان کړي او په يوه اغېزناکه او له ټګيو پاکه ژبه يې د برتانيا له دولت غوښتنه او هيله کړې چې ايټاليا له خپل دې ناحقه او بې لارې کړنې راوګرځوي.

دويم: دا ده چې ايټاليا د خپل دې ناحقه او ناوړه کړنې له امله دا جګړه يوې بلې بڼــې او شکل ته اړولې [او ورسره يې*] اسلامي احساسات راخوځولي او ولوله ييز کړي دي چې له هغې سره يې دا جګړه (د اسلاميت او نصرانيت) جګړې په بڼــه راڅلــولې ده، حال د اچې د وېرې او اندېښنې اصلي ځاى هم همدا ټکى دى.

په تېره بيا د ايټاليا د جنګي بېړيو پر بازوګانو د راځړولو له پاره د پاپ له خوا د خپلــو تسپو [تسبيحو*] استول په رښتيا چې د هېښېدنې او ترهېدنې سبب بلــل کېــږي. هغه پادريان چې د پاپ استازيتوب کوي د طرابلس کلا پــر دېوالونــو يــې د صــليبي بيرغونو د ټومبل کېدو مبارکي پاپ ته ويلې ده. په دې هم بسنه نه ده شوې [،*] څه موده وړاندې په لندن کې د ايټاليا په سفارت کې يو جشن جــوړ شــوى [او*] ډېــرې ايشېدلې خبرې يې په کې کړې دي چې په دې ډله کې د (اروپــا) لــه لــويې وچــې د تُرکانو شړل او د يهودانو په څېر د څمکې کُرِې نورو برخه ته خپاره واره کول په کــې ياد شوي او څېړل شوي دي چې دا خبرې له چټياتو او لېونتوب پرته بل څه نه دي.

له هغو کسانو چې د برتانيا ګټې سپېڅلې بولي، او د هغوی دفاع او ساتنه د ځــان لــه پاره يوه پاکه دنده بولي ددې ټکي په پوښتلو اړ کېږم چې: «آيــا ددې حالــت پــاى او پايله د برتانيا له پاره ښه او نېک بولئ او که نه؟»!

په داسې حال چې د برتانيا دولت ځان د يوه خپلواکې پلوي دولت او ولس پــه توګــه ټولو ختيځو هېوادو ته پېژندلى دى، او ځان يې هر مهال په حق او حقانيــت مشــهور کړى دى نو څنګه کېداى شي چې پر دې ناحق او رذيل حالت غلى پاتې شي؟ او کــه پوښتنه وشي چې «که چوپتيا يې غوره کړه نو څه به وشي؟» په ځواب کې يــې وايــم چې د برتانيا چوپتيا ناشونې ده ځکه د برتانيا دولت د نــړۍ د (۴۰۰) ميليونــو وګــړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن او آمر دی چې ځلورمه برخه يې مسلمانان دي. او دې مسلمانانو له اوږدو کلونو د ختيځ او لوېديځ ترمنځ د يوه ټينګ تړاو له پاره هلې ځلـې کـړې دي، او ددې دوو خواوو د مينې او محبت د ډېروالي له پاره يې هڅې او غيرت کړی دی. نو که د برتانيا دولت چې د ټولو مسلمانانو له نظره تر ټولو دولتونو خورا اوچت او ډېر حقپـال ګڼـل کېږي[،*] د ايټاليا ددې خيانت په وړاندې څه ونه وايي نو ځان به يې پخپله تر پښـو لاندې کړی وي. نو ځکه ددغو ښکاره دليلونو له مخې چې وړاندې شول بويـه چـې د برتانيا دولت له خپلو جنګي ببرېو سره په مېړانه راوړاندې شـي او دا کـار پـای تـه ورسوي. او په دې ډول روښانه کړي چې نصارايان حق او حقيقت ته ارزښت ورکوي او د کمزورو د لاندې کولو خيال نه لري. د وجدان، انصاف، انسانيت غوښتنه هـم همـدا ده.

[دا مطلب چې د پېښو [خبرونو] په برخه کې راغلی اصلاً مقاله ده او ځکه يې يوه کاپي هغه ځای ته هم ولېږدول شوه]

«««««««««««««««««««««

ډاګ [پوسته]

يو روښان او ځلاند ټکی چې د اوسني مهال پر هسک وړانګې ښندي[،*] د ډاګ ټکی دی. ډاګ او ډاګخونې اوس مهال د مدنيت په غوړولو کې خورا ډېره ونډه لري.

دا څو جوتې او ښکاره ګټې يې بيانولی شو چې ووايو که ډاګ نه وای[،*] او که وای خو سمه قاعده او سمبالښت يې نه درلودای[،*] دولتـې پوليتيـک يعنـې سياسـتونه د بېخبرۍ په ډنډ کې ايسارېدل [او*] دوستانه مکالمې، سياسي مخابرې[،*] اقتصادي مذاکرې او نور له يوې مخې ګډوډېدل.

د سوداګرۍ نړۍ پر داسې يوه ناوړه حالت کېوته چـې د سـوداګرو د ديـوالي کېـدو [افلاس] اعلان به لکه د کوچنيانو د نانځکو په څېر وای. هـو! ځکـه کـه سـوداګريز شريکان د ډاګ په مټ د سوداګريزونو مالونو او څيزونو د څرنګوالي، او د بيې د ختلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا لوېدلو او نورو خبر ورنه کړي، او په ړنــدو ســترگو پېــر او پلــور، او لېــږد رالېــږد وکړي[،*] له زیان پرته به بل څه په لاس ورنه شي.

او لنډه داچې ډاگ د یوه هېواد د هوساینې، او شتمنی، او نېکمرغۍ پــه وســیلو کــې راځي. د ډاگ په گټو کې به یو وړوکی شاعرانه ټکی هم ورگډ کړم وبه وایم: که ډاگ نه وای نو د یوه بېلتون وهلي[،*] غملړلی له یار بېل شوي مین د بېلتانه لیک به د صــبا کوم باد او د کومې کوترې وزره تر غمشریک یاره رساوه؟......

که څه هم ټلگراف په چټکتیا او ژر رسونې کې تــر ډاگ پــه ځلونــو گټــور دی، خــو ټلگرافي مخابره د ډاگ تر مخابرې تنگه ده چې ډېر څه په کې نه ځایېږي. څرنگه چې دلته مو د بحث موضوع ټلگراف نه او ډاگ دی[،*] نو ځکه به تر دې وروسته بیــا پــر ټلگراف خبرې وکړو، او تر هغه وروسته به پر لېږدوونکو وسایلو یعنې چټــک تلونکــو شیانو لکه اورگاډي، او موټر او گاډۍ چې د ډاگ د لیک رسونې د آســانولو یــواځینۍ وسیله ده[،*] خبرې وکړو. اوس یو څه د خپل گران هېواد د ډاگ پر مخینې او اړوندو مسالو تېر ېږو او وایو چې زموږ په هېواد کې زمــوږ زړونوتــه د رانــژدې نېــک خویــه شهریار اعلیحضرت تر نېکمرغې تخت کېناستنې دمخه د ډاگ چارو ځانگړی نظم نه درلود. آن یو سم ټکټ یې هم نه درلود. که څه هم پوستي ټکټ لومړی ځل د خــدای بښلي امیر (شېر علي خان) د حکومت پر مهال رامنځته شوی، او د زړور خدای بښلي ټولواک (ضیاءالملة والدین امیر عبدالرحمن خان) په پرتمین سلطنت کې په یوه بله بڼه اصلاح شوی او خپور شوی دی[،*] خو کومه ښکلا او نظم چې پوستي ټکټونو تــه زموږ د پرمختگپال ترقي غوښتونکي هوښیار اعلیحضرت ټولواک په دې پېر کې پــه برخه شوی[،*] زموږ د لوړ متبوع دولت په یوه مخکني ټکټ کې هــم نــه دی لیــدل شوی[.*] هغه رنگارنگ او له هنره ډک ټکټونه چې په همایوني نېکمرغــه پېــر کــې رامنځته شوي[،*] نه په انځورونو او نه په لیک او نه د جوړښت په بڼه او نه په ظاهري ښکلا کې د متمدنې نړۍ له نورو ټکټونو هېڅ لږوالی نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سملاسي د افغانستان د لوړ سلطنت په ډاګ خونو کې اووه ډوله ټکټونه کار یږي: یــو مروج ټکټونه دي چې په کوچنۍ کچه په دریو بڼو جوړ شوي[:]، یو یې د یــو مثقــالي ټکټونو له پاره چې یوه عباسي بیه لري او بڼه یې لاجوردي ده. دویم یې د عــادي دوه مثقاله لیکونو له پاره دي چې بیه یې دوه عباسۍ او رنګ یې زرغــون دی. دریــیم د درې مثقاله عادي لیکونو له پاره دي چې یوه روپۍ بیه او قهوه یي رنګ لري.

د ټکټونو دویم ډول د پارسل یعنې امانتونو له پاره دی چې تر هغوی لږ څه پــه لویــه کچه په دریو رنګونو جوړ شوي دي.[:] یو د هغو پارسلونو له پاره چې یــو خــورد وزن لري[،*] بیه یې یو قران [نیمکه] او رنګ یې زیره یي دی. دویم یې د هغو امــانتو لــه پاره دي چې له یوه خورد پورته تر نیم پاوه وزن ولري. د هغو بیه یوه روپۍ او رنګ یې طلایي وزمه دی. دریم د هغو امانتو له پاره دي چې یو پاو وزن لري. بیه یې دوه روپۍ او رنګ یې سور دی. سربېره پر دوی یو بل ډول ټکټ هم رامنځته شوی چې یوازې د دولتي اړوندو چارو لیکونو ته ځانګړی شوی دی.

د ډاګ یو قانون هم د همایوني اعلیحضرت په لوړه اراده چاپ او خپور شــوی چــې د ډاګ او ډاګ خونو چارې یې تر یوه ډېر سمبال نظم لاندې راوستې دي. نو ځکه ویــل کېږي چې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې هماغسې چې زمــوږ زړونــو تــه د رانژدې اعلیحضرت ټولواک په نېکمنرغه پېر کې د پرمختګ او تمــدن خــورا ډېــرې نښې را ښکاره شوې[،*] د افغانستان د لوړ دولت د ډاګ چارو سمبالښــت هــم ددې (سراجیه پېر) د پرمختګونو له خورا ګټورو ښېګڼو څخه ګڼل کېږي چې پخوا نه و.

په دې برخه کې کوم خدمتونه چې عزتمند (حسن حلمي افندي) طرابزوني د ټکټونو په طرحه او د ډاګ د قانون او نورو اړتیاوو په چمتو کولو کې د همایوني فرمان له مخې ترسره کړي[،*] په حقه چې د ستاینې او پېرزو وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پرمختګپال او عدالت خپروونکي اعلیحضرت پاچا دا مهال د روپیو د سکې او د خپل لوړ شاهانه دولت د نورو مروجو وسیلو د سمولو هوډ هــم کــړی او فرمــان یــې ورکړی او دغه افندي یې د وسایلو پر چمتو کولو ګومارلی دی.

حضرت منان ښتن موږ د افغانستان خلکو ته دداسې یوه پوه او پرمختګپال پاچا تر سیوري لاندې د راحت او نېکمرغۍ هوسايي را په برخــه کــړې چــې د پرمختګونــو شاهانه عصر ته یې د افغانستان د تېرو پېرونــو رخــه [حســد] راځــي[.*] د دوی د شاهانه تخت کېناستنې له بریالۍ ورځې راهیسې کال په کال، میاشــت پــه میاشــت [او*] ورځ په ورځ د یوه نوي پرمختګ نښه او د نوي مــدنیت بېلګــه د دوی تــر لاس لاندې شاهانه مملکتو کې راڅلېږي چې (سراج الاخبار) به انشاءالله تل خپل لومړني مخونه د هغوی د یادونې او ذکر په ګاڼه پسولي او درنښت او ویاړ به تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټيليفون او موټر

يو دوه لنډ ټکي! چې يو يې له څلورو او بل يې له پنځو {پښتو کې له اوو} او بل يې له څلورو تورو جوړ دی، خو د مدني نړۍ په دغو دوو نويو ټکو کې څومره ګټې نغښتې دي! د مدني اختراعاتو په دغو دوو اغېزناکو آثارو کې د واټن لېرې والی يې د واټ د وهلو په زور له عالمه لېرې کړی او د انسان غږ يې دومره لوړ کړی چې له لېرې واټنو او لارو څخه د يوه غږ بل ته اوروي.

له هغو ګټو چې ټلګراف يې رسوي، سترګې نشي پټېدای. د ټلګراف سيمانو لکه د غنې جال د څمکې مخ نيولی دی. آن د چاپېرو سمندرونو تل يې هم د يوه اوسپنيز جال په بڼه اړولی که چېرې هغه توري چې د نړۍ ټلګرافونه يې هره ورځ له ختيځ نه لوېديځ او له شمال نه جنوب ته استوي- راستوي، و شمېرو نود حساب علم به يې د شمېر وس ونه مومي او ددغه شمېر لپاره به نوم او عدد ونشي موندلای. خو په ټلګراف او ټيليفون کې توپير دادی چې ټلګراف دمخابرې او ټيليفون د مکالمې وسيله ده. که مکالمه(خبرې) له مخابرې (ليکتورو له استولو) څخه ارزښتمند نه وای، نو به هويلچې "المکتوب نصف الملاقات (ليک نيم ليدن دی) يا دا چې "المخابره نصف المشاهده" (ليکتوري استول نيم ليدل دي).

بر ښنا د دوو تنو د افادې د حرکاتوڅرنګوالی او ټکي او خبر د ليد شېبو په چټکتيا د ليک او کتابت په بڼه رسوي چې د برښنا دا صنعت پ ټلګراف کې رابرښي. او په عجيبې چټکۍ سره له لېرې واټنو څخه د يوه تن له خولې نه راوتلې خبرې په همدغه بڼه او ټکي په ټکي دبل د غوږ پردو ته په مقناطيسي ټيليفون کې راڅرګندېږي.

څکه نو په ټيليفون کې د برښنايي صنعت مهارت ډېر کاربدلی دی، څکه چې ټيليفون له د ليک له منځګړيتوب پرته او د يونکي د خبرو د بڼې له اړولو پرته په هماغه بڼه او ټکي په ټکي د اورېدونکي د غوږ پردو ته رسوي او په خپلې دې چټکۍ سره يې له ټلګراف نه ميدان ګټلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلو رېل (اورګاډي) او موټر ته: په اورګاډي او موټر کې هم چې ددې مدني پېر له نويو اختراعګانو څخه دي، يوه ځانګړې او يوه عامه ځانګړنه رابرېښي.
د اوسپنې پټليو د نړۍ د مخ ډېرې وچې د اوسپنې په يوه جال کې رانغښتې دي. اورګاډي چې کومې ګټې مدني نړۍ ته رسولي، د يادولو اړتيا نه لري. د اورګاډي ډبې (واګونونه) ډېر وګړي او مالونه په ښه چټکتيا سره له يوه ځايه بل ته لېږدوي چې په دې ډول سره يې له عامو ګټو څخه سترګې نشي پټېداى.
خو راځئ اوس داسې وبولو چې په يوه ښېرازه او زرغونه دره کې چې بهاندې اوبه لري او يا په يوه هواره او زرغونه ښېديا کې يو پوخ سړک غزېدلى او پر دغه سړک شپږ يا اووه موټرې چې د يوه خصوصي اورګاډي د ډبو هومره کېږي، په بېسارې چټکتيا رواني دي. په هر موټر کې پنځه شپږ تنه ناست او د زړه خواله کوي او هم د برېښنا په چټکتيا واټونه رالنډوي او د شاوخوا ښکلو منظرو له ليدلو خوند اخلي.
که څه هم د اورګاډي د لومړۍ درجې ډبې کې د "فيتن" يا "ليندوى" مورونو پرتله د هوسايۍ آسانتياوې بشپړې او ډېرې دي، خو زړځله افسوس دى چې د دغې هوساخونې واک د هغو څلورو پنځو تنو په لاس کې نه دى چې ددغې خونې څښتنان بلل کېږي. په داسې حال کې چې د ليدنې او ګرځېدنې واک پخپله د سپرليو په لاسو کې دى. نو که څېرې د اورګاډي پر عمومي ارزښتونو سترګې نشي پټېداى، موټر هم ځينې داسې ځانګړي کمالونه لري چې د هېرولو نه دي.
ددې مدني پېر دا دوه اثره يعنې ټېلېفون او موټر هم د اعليحضرت امير حبيب الله خان سراج الملة والدين د واکمنۍ پر مهال د افغانستان په لوړ دولت کې د پرمختګ د نورو نښو په څېر د ګټې او خير رسونې ډګر ته راوتلي دي.
لومړۍ ځل مبارک ارګ او د پلازمېنې حکومتي اداري د ټېلېفون پر مزو ونښلول شوې چې چارې يې چټکې او آسانې کړې. تر دې تجربې وروسته د ټولواک پرمختګ غوښتونکى نظر دغې ګټورې وسيلې ته ورواوښت او په درې څلورو کلو کې يې د جلال آباد لوى ولايت، د لغمان {لمقان} "سراج کلا"، د کوهستان ولايت جبل السراج او د پغمان {پمقان} ښايسته کلى له مبارک ارګ سره دټېلېفون په مزو ونښلول شول. او هيله ده چې زموږ د لوى او ترقي غوښتونکي ټولواک له برکته، دده د شاهانه هېواد نور ولايتونه هم په دغو حياتي مزو ونښلېږي او د هېوادو ټولې سيمې د يوه مينه ناک محفل بڼه غوره کړي، {داسې} چې د شاهانه هېواد د لېرو سيمو وګړي د يوه مينه ناک محفل په څېر يوه له بل سره د زړه خواله وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چټکو موټرو راتګ هم د سراجي پېر له پرمختګونو څخه دي چې زمــورږ ســپېڅلي هېواد ته د پرمختګ د خپرېدو په دې پېر کې را رسېدلي چې تفصيل به يې که خدای کول د سراج الاخبار په راتلونکو ګڼو کې د نظر د خاوندانو پام ته وړاندې شي.

زموږ ستر او ګران ټولواک په خپل شاهانه هېواد کې د ټېلېفون د مزو په غزولو سره د پرمختګ او تمدن يو لوی واټ پرانستی چې لويې ګټې او بېشــمېره ښــېګڼې يــې د مدني نړۍ له قدر پېژندونکو څخه پټې نشي پاتېدای. پــر هغــو ګټــو ســربېره چــې ټېلېفون يې سوداګرۍ او سياست ته رسوي، په هېود کــې يــې داســې يــو روحــاني نژدېوالی هم راوستی چې د جسم لېرې والی يې له منځه وړی دی. ددغې وسيلې پــه مرسته د جلال آباد ښار چې له کابل څخه نژدې پنځوس کروه واټن لري، يــو لــه بــل سره غږېږي او خبرې کوي. چټکې موټرې هم د پېښور او کابل ترمنځ د دولسو ورځو واټن چې نژدې سل کروه کېږي، په اتو يا لسو ساعتو کې وهي. او سره له دې چــې د مدنيت دا دوه وسيلې لا هم د ځينو لپاره ځانګړې دي او ټول يې نشي کارولی، خــو د ښار په زړه کې د ټېلېفوني مرکزونو په جوړېدو سره چې د اورېدو له مخې يې کارونه د پيل په درشل کې دي او د "موټري شرکت" د ګاډو په رارسېدو سره چې دغه شرکت د ټولواک په لاسنيوي جوړ شوی او تفصيل يې وروسته راتلونکی دی، که خدای کول دا دوه ګټورې وسيلې به په شاهانه هېواد کې د خبــرو او مخــابرې او تــګ راتــګ او سوداګرۍ په برخه کې عامو وګړو ته ستر چوپړ وکړي.
پر موږ ده چې د خپل سپېڅلي او ګران ټولواک د اوږده عمر او روغتيا دوعــا د ايکــي يوه څښتن دربار ته وکړو او غوښتنه وکړو چې پاچا په خپل پاچايي همــت اوغيــرت سره د خپل شاهانه هېواد او ملت د پرمختګ او رېښتوني مدني ترقۍ لپاره پېرزوينې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل

هغوی ته چې د افغانستان پر جغرافیایي موقعیت تر څه ځایه پوهېږي، پته نده چې زموږ د ګران افغانستان سپېڅلې خاوره د منځنۍ آسیا یوه لویه ټوټه جوړوي او د خپل آزاد سلطنت، یو والي او مذهبي ګډوالي، پرتم او ودې له پلوه په مرکزي آسیا کې یوه لوړه مادي او معنوي درجه لري او د څکمني موقعیت له پلوه هم ډېر پورته او لوړ پروت دی.

ددې سپېڅلې خاورې څرنګوالی لکه د یوه لوړ بام دی چې د مرکزي آسیا په لوېدیځه خوا کې پرته ده. دا بام له شمال ختیځې خوا څخه د هندوکوه یا په بل نامه د "هندوکش" او له لوېدیځ پلوه د "بابا غره" له لړیو او د غور له غرونو سره چې لوېدیځ پر لور غزېدلي پراته دي، ترلی دی. په ختیځیه خوا کې ورو ورو ټیټ شوی، له "سلیمان غره" سره چې له شمال څخه د جنوب پر لور غزېدلی دی، تړاو مومي.

له دې لوړ او ستر بام څخه دوه کږې سطحې جوړې شوې چې د افغانستان ټولې اوبه له همدې کږو سطحو څخه بهېږي. له دې کږو (مایلو) سطحو څخه یوه د جنوب او جنوب لوېدیځ پر لور را کوزه شوې چې ټولې هغه اوبه چې د هېواد له ختیځ او شمال څخه را بهېږي، دې کږې سطحې ته راکوزېږي او د "زرې" یا "سیستان" ډنډ {جهیل} ته تویېږي. په هغو سترو سیندونو کې چې دا جنوب لوېدیځه حوزه یې جوړه کړې او د "زرې" ډنډ ته تویېږي، د "هلمند سیند" راځي.

بله کږه سیمه د کابل حوزه ده چې ختیځ پلو د "هندوکش" او "سپین غره" تر راغلې ده. هغه ډول ډول او چټک بهېدونکي رودونه چې د "هندوکش" د غرونو له لړۍ څخه د ډارونکو او بوږنوونکو درو له منځه رابهېږي د "پنجشېر" ، "غوربند" او نورې اوبه له ځانه سره رانغاړي او د "دوآب" په نامه سیمه کې، د کابل له اصلي رود سره ګډېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لوی سیند ترې جوړېږي چې د "ننګنهار" {ننګرهار} په نامه د "مشرقي" لــه لــوی ولایت څخه تېرېږي او پېښور ته نژدې له اټک سره ګډېږي او د سند په حــوزه کــې سمندر ته لوېږي.

د ابل دې لوری سیند د "ننګنهار" ستر ولایت په منځ دوه کړی، چې د "جــلال آبــاد" لوی حکومت {لویه ولسوالي} یې پر یوه خــوا د "لمقــان" {لغمــان} د ســیمې لــوی حکومت یې پر بله خوا پرېښی دی. ددغو دوو ولایتو ترمنځ له سین څخه د خلکــو او څارویو تېرېدل په جالو او بېړیو کې شونی کېږي. که څه هم کله کله په ځینــو ځــایو کې سین پر خپل سر د تېرېدو لار ورکوي، خو دغه ګودرونه له خطر او وېــرې څخــه تش نه دي. د جالو او بېړیو د تېرېدو سیمه هم معمولا" په درونټه کې وي چې له جلال آباد ښار څخه نژدې یو نیم ساعت واټن لري.

د درونټې دا سیمه د خلقت له عجایبو څخه یو ځای دی چې د طبیعت فرهاد په خپلې پیاوړې ترخځې {تېشې} سره له تړو ډکې دوه غرنی توټې په یوه شیرین {خواړه} او زړه راښکونکي ډول دوه ځایه کړي او د کابل د لوی سین اوبو ته یې د هغو له منځه د تېرېدو لار ورکړې ده.

له همدې کبله وه چې زموږ سپېڅلي واکمن (سراج الملــة والــدین) او زمــوږ پــوه او دینپالي ټولواک د درونټې په همدې سیمه کې یو پرتمین بې ستنو اوسپنیز پل جــوړ کړی چې ساری به یې د هېڅ نړیوال ګرځندوی سترګو په منځنۍ آســیا کــې نــه وي لیدلی.

داسې دوه غرونه په نظر درولئ چې د دوو ډبرینو دیوالو په بڼه د طبیعت معمار له دوو خواوو هسک درولي وي. ددغو دوو حیرانوونکو دېوالونو په منځ کې یو لوی او ژور رود په خورا کرارۍ سره ته وا چې ډنډ دی، بهېږي. دغه تنګی چې که "آبنا" هم وبلل شي پر ځای ده، نژدې نیم میل اوږد شوی چې که یو څوک ددې دوو حیرانوونکو طبیعــي دېوالونو په منځ کې ددې تنګي په خوله کښې بېړۍ ورګډه کړي، نو ځان به ورته په یوه بله دنیا کې وبرېښي د خلقت د رنګارنګو چارو دې کوډګریو ته به یې ګوته پر غــاښ شي او د حیرانتیا په دې نړۍ کې به یې بې اختیاره د "هــوو" یــوه چیغــه لــه خــولې راووځي چې ددغه "هوو" انګازه به ددغې زړه وړونکې درې په تړو کې زرګونه نــورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیغې راوزېږوي او سړي ته ددغه حالت په لیدو او ددغو انګازو په اورېدو د خوښۍ او سرمستۍ یو حالت پیدا کېږي.

په زړه مې دي چې د ۱۳۲۴ کال په لومړیو کې له بختور سلطنتي پوځ سره یو ځای په همدغه سیمه کې چې اوس پرې د "درونټې" ستر پل درول شوی، له جلال آباد نــه د "لمقان" پر خوا اوښتو. خو څه اوښتل! یو لوی پاچایي پوځ و چې پلي او سپاره عسکر، توپخانه او ورسره مله پلي او سپاره پوځیان پکې راتلل او شمېر یې نژدې پنځه - شپږ زرو سړیو، او شپږ - اووه زره دواب (؟) او څارویو ته رسېده. د اوښتو لپاره لــه جـالې پرته بل هېڅ نه و. جاله له شنازو (ډکو شــویو مشــکونو) څخــه جــوړه وي او پنځــه ویشت- دېرش شنازونه یې په لرګیو او تختو سره یو له بل سره نښلولي او پر مخ یې د تختو یوه سطحه (ماسدیر؟) جوړه کړي وي چې سړی له اوبو پورې باسي.

اوس نو تصور وکړئ داسې یو څپاند سیند او دومره ګڼ او لوی پوځ او د اوښتو دومره عجیب او غریب وسایل!

دغه ډول راته په زړه دي چې زموږ سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک پر یوه لویه ډبره چې اوس پرې د درونټې د پرتمین پله بنسټ ایښودل شوی، ناست و او د خپل ســلطنتي پوځ د اوښتو ننداره یې کوله. د پوځ تر اوښتو وروسته چې د سر له زیان پرته تر سره شول، زموږ زړور او سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک دغه ځای ته بیا د مهربانۍ یــو نظــر ورستون کړ او د خپل لوړ نوراني حضور حاضرینو ته یې وویل:

"د ښښتن په غوښتنه به مې په کلک هوډ، د تېرېدو په دې ګران ګـودر کــې د خپــل رېښتوني ولس د اوښتو - راوښتو د لارې خنډونه له لږ مهال وروسیته لېرې شي."

هغه مهال ددغه نېکمرغه پاچا د تخت ناستې څلورم بختور کال و. پروســږکال چــې کله په موټر کې له ټولواک سره پر پله د ګډې تېرېدنې نېکمرغي را په برخه شوه، نــو هغه ځای ته مې ور وکتل او درې کاله دمخه له هغــه څخــه وېروونکــې او خطرناکــه تېرېدنه مې هماغه شېبه را په زړه شوه او بې اختیاره مې ددې خبرې پر رېښــتینولۍ اعتراف وکړ چې "د ټوالواکانو خبرې د خبرو ټولواکانې دي" (کــلا م الملــوک ملــوک الکلام). او د خپل سپېڅلي ټولواک له حکمته ډکې هغه خبرې را په زړه شوې، دده د سپېڅلو شاهانه ټکو ستروالی او پرتم مې په یوه بې ریا دوعا کې یاد کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل د درونتې په نامه درې په بهرنۍ خوله کې په څلـورو پـولادي منـارونو باندې په اتو رسیو کې پر هوا ځوړند ساتل شوی دی. دوه ډېرې پیاوړې ستنې (پایې) چې له سمنټو او ډبرو او لویو اوسپنیزو میخونو څخه جوړې دي، یوه د سیند پر دې او بله پر بله غاړه درول شوې دي او پر دغو ډېرو پیاوړو سـتنو دوه ډېـر لـوړ ښـکلي مشبک {په تزییني لیکو ښکلي شوي) پولادي منارونه د سیند پر دې خوا او کټ مټ همداسې دوه نور پر هابلې خوا جوړ شوي چې دا ټول پل له دې ټول اوسپنیز سترو الي سره همدې دوو ستنو او او څلورو منارونو په اتو پولادي رسیو کې نغښتی او پـر هـوا پورته کړیدی. ددې پله اوږدوالی چې د Suspension Bridge (د ځوړند پلـه) لـه ډول څخه دی، ۳۰۶ فوټه { ۹۳متره} او د پله پر مخ د سړک پسور ۱۰ فوټه {درې متـره} دی. ددې ګټور پله انجنیر ښاغلی هالیډی انګریز و چې په حقه یې د مسلک له مخې د صنعت ټول مهارتونه پکې کارولي دي.

پر کابل سیند ددې پله د ترنې په اړه د ټولواک پېرزوینه سربېره پر دې چې زرګونـه سیاسي، سوداګریزې او پوځي ګټې لري، د رېښتیني ولس د وګړو لپاره یې د تېرېدو-راتېرېدو زرګونه آسانتیاوې هم چمتو کړي چې زړونو ته د نژدې او مهربان ټولواک په حق کې د کایناتو د هستوونکي خالق درګاه ته زرګونه زره ګرځنده وګـړي بـې ریـا دعاوې کوي. سراج الاخبار هم د زړه له کومي او د روح له رېښتینولۍ، له لوی ښتن څخه د خپل دې ترقي غوښتونکي سپېڅلي پاچـا د اوږده ژوندانـه او روغـې سـتې غوښتنه کوي چې ډېر کلونه خپلې پانې د دوی د شاهانه مدنیت غزونې او ودانپـالنې په یادولو سره ښایسته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي مصاحبه

د هند چاپ «ایډیوکېټ» ورځپاڼې چې په انګرېزي راوځي او خپرېږي، د سراج الاخبار په اړه یوه اوږده مقاله لیکلې، چې موږ یې پر ځینو فقرو یــو څــه تفصــیل او شــرحه وړاندې کوو:

«اټکل دی چې د کابل نوې ورځپاڼه به د هند د مطبوعاتو په څېر آزادي تر لاسه نشي کړای- یعنې هغه آزادي چې د اعلیحضرت امیر صاحب قدرت ګډ وډ کړی شي.»

ددغې ورځپاڼې دا فقــره ددې خبــرې ښــکارندویه ده چــې د ورځپــاڼې خبریــال د افغانستان د ستر اعلیحضرت ټولــواک د قــدرت پــر څرنګــوالي او زمــوږ افغانــانو د دینپالنې پر رېښتینولۍ او اخلاقو سم نه پوهېږي او خبر نه دی. نو ځکه مو وړ وبللــه چې ددې حالت او حقیقت په اړ یو لنډ معلومات وړانــدې کــړو: د اعلیحضــرت امیــر صاحب قدرت داسې شی نه دی چې د کوم خبریال د قلم څوکه یا د کومې خپرونــې پاڼې یې مخه ونیسي یا یې ګډه وډه کړي. ځکه چې پخپله ټولواک ذات اعلیحضــرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان د اسلام یو پاچا دی او د افغانستان خاوره لــه اوږدو زمانو راهیسې یو اسلامي هېواد دی. د افغانستان د ولس ډېرئ مســلمانان دي. تر هغو چې د اسلامیت دا ستر درنښت په دې دریوړ ټکو کې پاتې وي- چې انشــاالله تر پایه به پاتې وي- د افغانستان د اعلیحضرت ټولواک ذات واک او قدرت تــه هــېڅ څیز او هېڅ ځواک زیان نه شي اړولی. ځکه چې د اسلام بنسټ د څښتــتن، د هغــه د استازي او ټوالک پر اطاعت ولاړ دی. د هېڅ مسلمان قلم او د هېڅ مومن زړه او ژبه د خپل دین او مذهب بنسټ ته د زیان اړولو پر لور نه کړېږي او نه راضي کېږي، مګر دا چې د ایمان څښتن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې فقرې وروسته ليکي: «شونې ده چې دا ورځپاڼه تر يو څه مهال وروسته آزادي تر لاسه کړي (لکه په ايران کې چې له مشروطه حکومت نه وروسته وشـــول)، خـــو د آزادۍ د مخنيوي له پاره د کابل قوانين د هند تر قوانينو کلک او اغېزناک دي».
د ايډيوکېټ ددې فقرې په ځواب کې وايو: د څښتن زرځله ستاينه چې سراج الاخبار يوه آزاده ورځپاڼه ده چې د يوه ډېر آزاد ټولواک تر معارفپال سيوري لاندې يوه خورا آزاد ملت ته په يوه خورا آزاد هېواد کې د پوهې او پوهنې ځلاوې خپروي. که آزادي د الهي حقونو او نواميسو خوندي کول، د محمدی صلی الله عليه وسلم د غرا شـــريعت، دولتي او ملي خپلواکۍ ټينګوال او د پرديو حکومتو له مريتوب نه ځان ســاتل وي- چې له آزادۍ نه د مسلمانانو اصلي اخيستنه همدا ده- نو لله الحمد افغانستان يې په خورا بشپړه بڼه درلودونکی دی. خو که د آزادۍ موخه د انسانانو په «لائل والــي» [؟] کې وي او د هېواد څپ څپانده کولو او خوځولو او د ولسي افکارو ګډوډولو تــه آزادي ووايو، نو له دغسې يوې آزادۍ نه د رېښتونې ساتندوی او مرتسندوی څښتن لور تــه پناه وړو. په ايران کې بې بنسټه ګډوډي او مشروطه حکومت د افغانستان له پاره نــه يوازې يوه بېلګه نه ده چې د عبرت درس دی. نژدې څلور کاله کېږي چې له ويجاړۍ او څپ څپاندۍ پرته ددغې آزادۍ بله ګټه چا ونه ليده. خوندي لارې يې نا امنه شوې؛ هوسايي او سوکالي يې ګډه وډه شوه؛ په هېواد کې يې د پرمختګ او تمدن يوه نښــه هم رامنځته نه شوه؛ او په پای کې يې نتيجه داشوه چې پردي حکومتونه پرې يرغــل وروړي. په داسې حال کې چې د ايران وګړي د افغانانو پــر تلــه زغــم لرونکــي، بــې خوځښته او پاسته دي او د لوستو کسانو شمېر هم په کې تر څه ځايه ډېر دی. لاسَمَحَ اللهَ اَعُوذُ باللهِ! که دا ډول واهي او بې بنسټه افکار افغانستان ته رامات شول، د کايناتو له مخ نه د افغانستان له ورکولو پرته به بله نتيجه ونه لري. ځکه د افغانــانو غــاړه نــه اېښودنه، تند خوی او اورپکی مزاج به د هغوی له ناپوهۍ او بې خبرۍ ســره لاس يــو کړي او تر هغو چې خبر برې، ځان او وطن به يې په سين لاهو کړی وي. هغه قلم چــې ددې ډول فتنې او فساد په برخه کې خوځېږي، او ليکنې کوي، د خپل ملت او هېــواد غليم به وي، چې الحمدلله هغه قلم چې سراج الاخبار راباسي، د وطن مــين، د ملــت خواخوږی، ټولواک ته صادق او داسې يو قلم دی چې يواځينی مسلک يې ملت تــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ټولواک د ګرانښت او زړه سوي ښکاره کول، د ولس په زړه کې د وطن او پاچا د مینې ځایول او د وطنوالو ویښول او تر شونې کچې د هغوی په خبرولو کې هڅه او هاند دی.

د ایډیوکېټ خپرونه، وړاندې وایي: «پر هند د کمپنۍ د واکمنۍ پر مهال چې مطبوعاتو پر حکوکت نیوه کې کولې او د کمپنۍ حکومت نیوه کې ځان ته زیان رسوونکې بللې، نو اعتراض کوونکي تل زندانو ته استول کېدل. په داسې حال کې چې په افغانستان کې سزاوې تر دې هم سختې دي.»

په دې فقره کې، سره له دې چې زموږ ملګرې [خپرونه] ځان په ښکاره زموږ سپېڅلي متبوع حکومت ته خیر غوښتونکې او لارښوونکې بر ښېي، خو ورسره ورسره اشاره دې ته ده چې حکومت پر سراج الاخبار بدګومانه کړي او له منځه یې یوسي او په دې وینا کې یې د ښکاره او پټ نیت (د اسم او مسمِی) ترمنځ توپیر بر ښېي.

هر څه چې دي، له دې به تېر شو او دا به واورو چې وایي: «که څه هم دا نوې خپرونه د لومړنیو زده کړو له پلوه ګټوره پر بوزي او د افغان ولس د فکري ودې له پاره چې نیم وحشیان (!) دي، په زړه پورې بلل کېدلی شي، خو موږ دا خپرونه د افغانستان لومړنۍ خپرونه نه شو بللی».

اوس نو که افغان ولس نیم وحشي بولئ نو ایټالویانو ته څه وایاست؟ البته چې هغوی خو متمدن بلل کېږي! ځکه چې د اروپا په سترو ځواکونو کې راځي او په اروپا کې به له بشپړ تمدن پرته بل څه وي؟

افغان ولس هېڅکله هم، نه په کورنیو شخړو او نه له پردیو سره په جګړو کې انسانان ژوندي په اور نه دي سوځولي؛ د ښځو تیونه، لاسونه او پښې یې پرې کړي او په دې دول یې هغوی وژلي نه دي؛ نا بالغه کوچنیان یې نه دي وژلي؛ ناحقه یې پر پردو ملکونو تېری نه دی کړی؛ که بل تېری کړی یوازې یې د ځانونو دفاع ته وردانګلي دي؛ عجیب وحشت! غریب مدنیت!!

تر هغو چې د طرابلس پر مسلمانانو د ایټالویانو له خوا راغلی وحشت د یادونو له پاڼو پاک شوی نه وي، شرم دی چې څوک د مدنیت او انسانیت نومونه اخلي. [داسې چې ده] ټول بشریت یا بشپړ وحشي بلل کېږي او یا نیم وحشي والِسلام!

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ایډیوکېټ» چې سراج الاخبار د افغانستان لومړنۍ ورځپاڼه نه بـولي، دلیـل یــې دا راوړي چې ګواکې پنځلس کاله د مخــه د خــدای بښــلي او جنــت تــه تللــي پاچــا اعلیحضرت ضیاءالملة والِدین [امیر عبدالرحمان خان] پــر مهــال لــومړنۍ خپرونــه راوتلې وه او بیا دا هم وایي چې د هغې خپرونې عمر یوازې څو ورځې و او د بندېــدو دلیل یې همداسې تت [ګونګ] بیانوي او د خپلو جملو په پای کــې د پــنځلس کالــه مخکنۍ خپرونې د بندېدو پر دلیل داسې لیکي: «وایي چې افغان ملایانو د ورځپــاڼې راوتل د پیرنګیانو دود باله او کرکه یې ترې کوله او داسې یې ګڼله چــې د ورځپــاڼې خپرېدل به پر افغانانو د هغوی اغېز له منځه یوسي».

لومړی به دا ووایو چې پنځلس کاله دمخه د کومې خپرونې په اړه مو معلومات ترلاسه نشوای کړی. له هغو کسانو څخه مو چې په پلازمېنه کابل کې د مطبعې د جوړېدو لــه لومړۍ ورځې همدلته و، وپوښتل، هېڅا په دې اړه معلومات نه درلــودل او ددې ډول خپرونې شتوالی یې رداوه. که په پام کې هم وه چې راووځي، پر هغه مهال د خپرېدو ډګر ته نه ده راوتلې. او[له بلې خوا] زموږ د ګران هېواد درانه عالمان هېڅکله هــم د خپل متبوع دولت د سیاسي افکارو خنډ شوي نه دي او نه کېږي.

د افغانستان درنو عالمانو هېڅکله هم د ورځپاڼو راوتل د پیرنګیانو کار نــه دی بللــی. هغه خپرونې چې له پیرنګي هېوادو څخه راځي هغوی ته پیرنګي او هغه چې له مصر او سوریې نه په عربي ژبه خپرېږي، هغوی ته عربي او د ترکیې او فارس خپرونــو تــه ترکي او فارسي وایي او سراج الاخبار ته چې نوم یې د برکت له مخې زموږ د سپېڅلي پاچا له نامي نامه (سراج الملة والدین) څخه د اخیستنې ویاړ ګټلی دی، ډېرۍ ښه پام لري او په ښه سترګه ورته ګوري، داسې چې له سترو استادانو څخه ځینو په لیکلــې بڼه او ځینو په خولې ستاینې هم ورته ویلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشت او مدنیت

د «وکیل» ورځپاڼې د وحشت او مدنیت پر تولې (توازن) یو په زړه پورې بحث کړی او د اسلامي نړۍ د پخوانیو زمانو د وحشت مقابله یې د اوسني مهال د متمدنو هېوادو له تمدن سره په ښه ډول روښانه کړې او وایي چې د اروپاییانو په ادبیـاتو، تـاریخونو او روایتونو کې د مسلمانانو د وحشت په اړه له مبالغې ډکې افسانې راغلي چې د خپلـو متمدنو اروپایي ملګرو د ډاډ له پاره دا منو چې موږ مسـلمانان پـه تېـرو زمـانو کـم ظالمان، تېري کوونکي او حشیان وو او د هغوی د تمدن او تهذیب لارویان، خو غواړم د مسلمانانو وحشت او د اروپاییانو مدنیت په لږ تفصیل سره پرتله کړم.

په ۱۳ کال کې حضرت ابوبکر صدیق رضیَ الله عنهُ چې هغه مهال د خلافت پر ګـدۍ ناست و، په شام کې د رومي واکمنو له ناوړه ظالمانه کړنو څخه پـه تنـګ شـو او یـو کوچنی پوځ یې اسلام ته د بلنې په موخه شام ته واستاوه. کله چې پـوځ وخوځېـد، پخپله داحضرت د لښکر له مشر سره چې پر آس سـپور و، یـو میـل پلـی ولاړ او وړ نصیحتونه یې ورته وکړل. کله چې لښکرمشر حالت دا ډول ولید، نو لاس تړلـی یـې داسې عرض وکړ چې ای امیرالمومنین رضیَ الله عنهُ: نور دا حالت زغملی نه شم چې ته به پلی روان یې او زه به پر آس سپور یم. امیرالمومنین رضیَ الله عنهُ و فرمایل چې مه ته کښته کېږه او نه زه سپر ېږم او په رښتیا چې زه داسې بولم چې د څښـتن لـه پاره پلی خوځېږم. او وروسته یې دا لاندې نصیحتونه واورول:

۱ـ هېڅکله به له چا سره غدِاري نه کوئ،

۲ـ د غلیم له پوځ نه چې څوک وژل کېږي، د بـدن د غـړو د پـرې کولـو پـه څېـر د هغوی له مړو سره به ناوړه چلند نه کوئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زاړه کسان به سره له دې که پخپله یا یې خپلوان په جګړه کې درسره مخامخ وي، نه وژنئ،

۴ـ پر ښځو به برید نه کوئ،

۵ـ د شیدو بچیانو او کوچنیانو ته به لاس نه وروړئ،

۶ـ خاروي به نه ځوروئ او د وزو او پسونو پښې به نه پرې کوئ،

۷ـ اوښان به نه ځوروئ او که چېرې مو غوښې ته محاله اړتیا پیدا شوه، نو بویه چې په روا ډول ترې یو حلال کړئ،*

۸- هېڅکله هم د کجورو (خرما) ځنګل ونه سوځوئ او نه زرغونه ونه پرې کړئ او نه اور ورواچوئ،

۹- آباد ځایونه ویجاړ نه کړئ،

۱۰- له غلا او د چا پر مال له تېري ځان وساتئ او په یوه خبره کې هم ډار او نامردي له ځانه څرګنده نه کړئ.

* [د ورځپاڼې په اصلي متن کې ددې نصیحتونو پرله پسې شمېره له اوومې وروسته مخامخ نهمې ته اوښتې او اتمه غورځېدلې ده. په دې ډول هلته ټوله شمېره یوولسو ته رسېدلې ده.]

دادي هغه قاعدې چې د اسلام ستر خلیفه جګړې ته تر روانېدو دمخه خپل پوځ ته د لارښوونې په ډول اورولې وې او مسلمانانو هم ټولې په هغه جګړه کې ټینګې په پام کې نیولې وې. د خدای د هغه بندګانو حال ګورئ چې که چا به غشی درلود د اېښودو چانټه به یې نه وه؛ که چا به نیزه درلوده، توره به یې نه وه؛ که توره به وه ډال به نه و؛ د ونو څانګې به یې رانیولې او غشي به یې ترې جوړول او نه یې زغرې اغوستلې او نه جوشن- ساده او څیرې کالي به یې وو، ز ېرمه به یې کجورې وې او هر چا بـه خپلـه برخه پورته کوله او جګړې ته به روانېده. هر کلي او ښا رته چې به رسېدل، نو دا ټکی به یې ویل چې: «راځئ ای خلکو چې له یوه څښتن پرته د بل چا عبادت و نه کـړو او شریک ورسره ونه ونیسو». که به مشرکانو دې الهي بلنې ته په نیزه ځواب ووایه، نـو زړورو مسلمانانو به هم تورې له تېکو وایستلې او پرې ور وبه ځغستل او تـر جګـړې وروسته به سملاسي دا نتیجه برسېره شوه چې د «اللهُ اکَبـرّ» د غـږ لـه سـتروالي او درندوالي به د کفر او الحاد نښې نسکورې شوې او له څـه وخـت وروسـته بـه ټـول مشرکان د باطلو معبودانو له ننګې واوښتل او د لوی څښتن د خوندیتابه تر سـیوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې به چې د ځمکو او آسمانونو خاوند دی، راغلل او د اسلامي جنډې له هسکېدو سره سم به د ښار وګړو خپلواکي تر لاسه کړه او اسلامي بريمنو بـه خپـل بروالـي او واکمنۍ ته په پام سره، د نيول شوي ښار وګړو ته هېڅ نه ويل او آن دا چې د هغوی په ساتنه کې به يې خواري کوله او جزيه به يې ترې اخيستله. که به د بل ديـن کسـانو غوښتل چې د اسلامي عبادتځايونو تر څنګ خپل معبودونه جوړ کـړي، نـو اسـلامي بريمنو به په خوښۍ لاره ورکړه. سربېره پردې مسلمانانو به د بېوزلو لاسنيوی کاوه او د کونډو او يتيميانو په پالنه کې به يې هڅې کولې او د سپينږيرو او کمزورو د مرستې له پاره به يې د خيرات خونې جوړولې، بچيانو ته به يې زده کړې ورکولې او کليساګانو او بتخانو ته به يې ځمکې وربښلې.

تېرې زمانې به پرېږدو، همدې اوسنۍ جګړې تـه بـه چـې د عثمانيـانو او ايټالويانو ترمنځ پېښه شوې، نظر واچوو: د لوېديځ طرابلس په دې جګړو کې اد ايټاليا اووه زره اسيران د مسلمانانو پـه لښـکرکوټ کـې بنـديان دي. ددغـوړ اسـيرانو د هوساينې او ښېګڼې له پاره، د عثماني لښکرمشر نشأت بېګ په لارښوونه په توقيف ځای کې روغتونونه ودان شوي او ايټالوي ټپيان په منظم ډول درملل کېږي. سـربېره پردې د کليساوو پر ځای څلور کېږدۍ درول شوي او لـه تـونس نـه ورتـه پادريـان راغوښتل شوي او ټول ايټالوي اسيران پر يکشنبه پرېښودل کېږي چې خپل مذهبي دودونه او فرضونه پر ځای کړي. په داسې حال کې چې اروپايي دولتونه لـه دې سـره سره هم پر مسلمانانو د وحشت تور لګوي. اوس راځۍ چې د لوېديځ پر تمدن يو ځير نظر واچوو: ښاغلی فرانسېس ميکلاګ چې د امريکـا يـو نوميـالی قلمـوال دی، پـه نيويارک ورکيډ[؟] ورځپاڼه کې ليکي چې د ايټاليا پوځ د وسله والو لاروهونکـو يـوه غدۍ ده. د مسلمانانو نژدې څلورسوه ښـځې او او کوچنيـان او څلـور زره مسـلمان زلميان يې په لوی لاس په نښه کړي او ويشـتلي دي او ام دغـه ويروونکـي صـحنې پخپله ليدلي او عکسونه مې يې اخيستي دي. د ايټاليا وينې تويونکي عسکر د عربـو پر کورونو له يوه لوري نه بل ته ورختلي او هر عرب نر، ښځه يا د غېږې کـوچنی يـې چې ليدلی، ډزې يې پرې کړې دي. د ايټالوی افيرانو حالـت تـر عسـکرو لا بـد و- د ايټالوي پوځ اخلاق له منځه تللي او د طرابلس د جګړو حالت د ارمېنيـا تـر خونړيـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښتو ډېر خراب دی. جنرال کانیوا حکم کړی وچې موږ له ترکلنو سره په جګړه یو او ځرنګه چې عربان د عسکرو په رسمي کالیو کې د پوځ پــه ځېــر لــه مــوږ ســره نــه جنګېږي، نو په کار ده هغه ټول عرب چې رسمي کالي ونه لري خو وسلوال وي، ووژل شي، آن که د سپینه جنډه هم پورته کړي. څو عرب مې ولیدل چې د یوه کور په انګړ کې ایسار پاتې وو او بشپړ دولس ساعته یې له خپل سیال سره نښته وکړه. کله چــې یې مهمات خلاص شول، ایټالویانو ونیول او یو ځای یې حلال کړل. د شرارت تر ټولــو یوه ناوړه بڼه یې چې ما لیدلې دا وه چې د عربو د ټولوژنې پرمهال چې یو بېګناه هلک او یوه نجلۍ او دوې سپین سرې مېرمنې د ایټالوي روغتون وره ته ځېرمه د مــړو تــر ډېرۍ لاندې د ځنکدن پر حالت وو او کمزورې غږ به ترې راپورته شو. کله چې مې دا غمجن حال ولید نو بېصبره شوم او یوه پوځي ډاکټر ته مې چې دغه روغتون ته نژدې ولاړ و او په ښکاره داسې بر ښېښېده چې د ټولوژنې د ډاروونکو صحنو عکسونه اخلــي، له دغوبېوزلو سره د مرستې له پاره زارۍ وکړې، خو ډاکټرانو هېڅ غوږ پرې ونه ګراوه. بل ځل مې د سره صلیب له یوه کارکوونکي نه د مرستې غوښتنه وکړه چې لــه دغــو غمځپلو سره مرسته وکړي، خو هغه په سخت زړه ځواب راکړ او ویې ویل: هېڅ پروا نه کوي، چې مري ودې مري. یوازې دا نه و، هغو ایټالوي پوځیانو چې ددغــو غمځپلــو د خارنې له پاره ګومارل شوي وو، څوک پر ښنښودل چې هغوی تــه یــو ځــاځکی اوبــه ورکړي. دغه مهال دغو مظلومانو د بېوزلۍ په یوه یوه بوږنوونکي حالت کې ساه ورکړه. سربېره پردې، ایټالوي پوځیانو د بېشرمۍ او بې ایمانۍ کړنې هم ترسره کــړې دي او ددې ټولو تېریو پړه د جنرال کانیوا پرغاړه ده. دغه جنرال په یوه کلا کې بند دی چې څلور خواوې یې په«بم پروف» سره خوندي دي (یعنې له داسې مسالو او موادو جوړې دي چې هېڅ بم پرې اغېز نه کوي). جنرال کانیوا له خپلې کلا نه بیخي بهر نه راوځي او په مخامخ جګړو کې ګډون نه کوي، نو ځکه د جنرال په نشتوالي کې د ایټالوي پوځ حالت خورا بد دی او ما په خپلو سترګو لیدلي چې ایټالوي پوځیان د ټولــو کلیــو پــه شاوخوا کې وو او چې عرب به یې لیده، ویشته به یې. ډېرځله یې خپل ملګري چې له لیرې ورته عرب بر ښېښېدل، په تېروتنه ویشتلي دي. دا وګړي د ډېرو وینو لــه څښــلو مست او نشه و او خبرې او کړو وړو یې د مستۍ نښې بر ښېښېدې. مــا ولیــدل چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایټالوي پوځ نژدې پنځوس عسکر لګسا وو د لس- دولسو جنګي بندیانو پښو ته یــې ځنځیرونه اچول او ترخپلې څارنې لاندې یې بېول. دغه ټول عسکر له خپلو افســرانو سره په نشه کې ډوب وو او چې یو خونې ته ورسېدل ودرېدل، مظلوم عرب یــې پــر لیکه ودرول او ډزې یې پرې وکړې.
اروپایي دولتونه خپلو دې ډول کړنو ته تهذیب او تمدن وایي او مســلمانان وحشــیان بولي. نو د وحشت او مدنیت ددې معیار له مخې ویلی شو چې توپیر له کومه دی تــر کومه. همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج

د اعلیحضرت سراج الملة والدین ددې نېکمرغه پېر چې څښتن دې یې واکمني اوږده لري، د سترو او ګټورو آثارو یوه بېلګه د اوبو هغه لویې ویالې دي چې د هېواد په هر ګوټ لکه په بدن کې ساه داسې بهېږي. په دوی کې یوه هم د جلال آباد همدا نهر سراج دی.

له چا نه پټه نه ده چې اوبه د ژوند یواځینی بنسټ ګڼل کېږي. لوی څښتن جَلَ و علی په خپل ستر لرغوني کتاب کې د ټولو شیزونو د ژوندانه له اوبو څخه بللې ده. اوبه زموږ د مهربان څښتن یو لوی جوهر او یو ستر نعمت دی چې تر مرګ وروسته یې ځمکه پر همدې جوهر له سره ژوندۍ کړې ده. د ځمکې پر مخ بوټي د همدې پر مټ زرغونیږي؛ د ونو میوې د همدې له برکته خوند مومي؛ الوتونکي، ځر بېدونکی او خوځېدونکي ټول له همدې نه ژوند تر لاسه کوي؛ انسان، څاروي او آن جامد شیزونه له هغه ژوند او ښېرازي تر لاسه کوي.

که هغه ستر نهرونه نه وای چې د ځمکې پرمخ غرونه، تږې، بېدیاوې او دښتې د مطلق حکیم ذات جَلَ و علی د بالغ قدرت له مخې خیروي او بهېږي، له نړۍ نه کر کیله ورکېده او انسان له هوساینې او ژوندانه نه بې برخې کېده. او بیا که چېرې د انساني متو او انساني کمالونو یووالی نه وای ن چا به له دې لوی نهرونو څخه ویالې او کانالونه را ایستل. ورسره به د انسانانو له خوا کر کیله چې په غلو دانو او ځمکنیو محصولاتو ژوند کوي، له پراخېدو وتلې وای. له دې امله به نو د انسانانو د ژوندانه کړۍ ډېره تنګه شوې او ددغو سیندونو او نهرونو تر څنګه به د دوی په راټولېدو پورې محدوده شوې وای چې د ډېرو بدمرغیو سبب ګرځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې سيندونه هم شته چې زرګونه ميله د ځمکې مخ ښېري او تر سمندرونو رسېږي. خو له دې سره سره هم تر هغو انسان به خپل کمال سره له دغو سنيونو څخه وياڵې نه دي ايستلې، تر هغو ترې بشپړه ګټه نه ده اخيستل شوې.

د کابل نهر چې د ننګهار [ننګرهار] خلک يې په پښتو ژبه «سين» بولي، سره له دې چې پرخې ځمکې ورسره اوبېږي، خو تر اوسه داسې يوه وياله چې زرګونه جريبه شړه ځمکه ورسره اوبه شي، په پېړيو پېړيو له دغه سينده نه ده را ايستل شوې. د سپېڅلي نهر سراج په ايستل کېدو سره جلال آباد د يوې پرمختللې راتلونکې او هوسا ژوندانه وړ وګرځېد.

کله چې الهي سپېڅلی ذات وغواړي چې يو هېواد او ولس ښېرازه کړي، نو واګې يې د خپل سپېڅلي ربِاني ذات په غوښتنه يوه خيرغوښتونکي نياومن واکمن ته سپاري. همداسې وه چې افغانستان يې د امير حبيب الله خان په څېر د يوه عدالتپال، دين خوښوونکي او ترقۍ غوښتونکي اعليحضرت ټولواک په شتوالی سپېڅلی او وياړلی کړ.

زموږ دې ستر او سپېڅلي ټولواک د خپلې همايوني تخت کېناستنې له هماغه پيله ورځ تر بلې او کال تر بله د رغونې او مدنيت نوې نوې بېلګې په خپل پاچايي هېواد کې رامنځته کړې دي. په دې ډله کې، پروسږکال يې په جلال آباد کې د خپلې بختورې همايونې اوسېدنې پر مهال، د نهر سراج د کار پيل په پوره پرتم او ښاديو سره کړی و. پر هاغې بريالۍ ورځ، ټول لويان، مخور ديني عالمان، درانده سپين روبي او د ختيځو شتمنۍ زېږوونکو ولايتونو له ګوټ ګوټ نه د قبيلو مشران، ملکان او مخور او د رېښتينو شاهي اتباعو يوه لويه ډله پر همدغه ځای چې [اوس] پرې د نهر سراج لومړنی پيلېدونکی سربند جوړ شوی، را ټول شوي وو.د همايوني [ټولواک] کېږدۍ او د اوسېدو او دربار خيمې همدلته درول شوې وې. مېوې، خواږه او خواړه پر ټولو وويشل شول. پوځي موزيک غږېدهد ځانګړي ګارډ سرتېري پر ليکه د ردناوي له پاره ولاړ وو. ټول پوځي او عسکري افسران په خپلو نيمه پوځي کاليو کې حاضر وو. تر هغه وروسته چې اعليحضرت شاهانه ذات ددغې ويالې د ګټو او نېکو پايلو په اړه يوه اغېزناکه وينا واوروله، بيا يې له سپينو زرو جوړ يو يوم [بېل] چې ځانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدې ورځې له پاره جوړ شوی و، په خپل مبارک لاس کې واخیست او د نهرسراج په کیندلو یې پیل وکړ.

د جلال آباد د نهر سراج پیل ټکی د درونټې له پله نه نژدې دوه سوه ګامه کښته پروت دی. ویالې ته د اوبو د ورماتېدو خوله د نوې معمارۍ له اصولو سره سم په پاخه آو ټینګ ډول جوړه شوې ده. دا ویاله نژدې خوارلس میله اوږده ده چې په دې حساب ورسره نژدې پنځوس جریبه شاړه، بې اوبو او بې کرکیلې ځمکه چې له ژوندانه بې برخې بلل کېده، اوبېږي او ژوند مومي. تر مجرا لاندې د ویالې پسور پنځلس فوټه او د سطحې پسور یې پنځه ویشت فوټه دی. د اوبو ژوروالی یې پنځو فوټو ته رسېږي چې له دې نه یې د اوبو د ډېروالي کچه تر څه ځایه جوتېدلی شي.

د کیندنو پر مهال د ځینو لرغونو آثارو لکه پخوانیو سکو او ځینو نورو نښو برسېره کېدو، او د درونټې پله د جوړېدو په ترڅ کې د یوې پخوانۍ ویالې ډ پیل په ټکي کې د پخو جوړښتونو موندنې اعلیحضرت شهریاري ذات د هغې پوهې او سلیم عقل له مخې چې لوی ځښتن دغه شاهانه ذات ته وربښلی، دې اټکل ته راړست چې ښایي پخوا به هم دلته کومه ویاله جوړه شوې وه. لا رښوونه یې وکړه چې ددغو لرغونو سکو [راز] چې پر سانسکرېټ لیک وې، وسپړل شي. له دغو سکو جوته شوه چې له نن څخه یو زر او څو سوه کاله لرغونتوب لري.

خو د جلا ل آباد نهر سراج نه د پیل په ټکي او نه د خپل ګټورتوب له پلوه له پخوانۍ ویالې سره چې ځینې نښې یې شتوالی ښیي، ورته والی لري. دا ویاله به له کرنیزو ګټو پرته چې تمه یې کېږي، د جلال آباد د هوا په اړولو او د ګرمۍ په کمولو کې لوی لاس وکړي. ځکه چې ددې ویالې پیلېدونکې برخه د ښار د شاوخوا پر وچو او شګلنو سیمو اوړیچې دا وچې او بې اوبو ځمکې له یو څه واټن وروسته کرنیطو ځمکو، بڼونو او بڼګیو ته ځلا او لندوالی وربښي او ځکه به ورسره د ښار هوا ښه شي.

ددې ویالې په کیندلو کې زمونږ د ګران او زړونو ته نژدې ستر ټولواک د نیاومنۍ او رعیت پالنې مهربانۍ د هغه رېښتونو شاهانه اتباعو ته ډېرې آسانتیاوې او ګټې برسېره کړې دي. ځکه که وګړي پخپله مخامخ په دې چاره کې ونډه واخلي، نو شاړه ځمکه به پرې وویشل شي او د کورونو د آبادولو او د ځمکو د ښېرازه کولو له پاره به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغدو پیسو پورونه هم ورکړل شي او چې کله یې ځمکه په حاصل راغله نو به بــه ورو ورو دا پورونه او د ځمکو مالیه پرې کوي. له دې سره ســره، د ویــالې د خــولې پــوخ سربند اتو یا په هر ځای کې چې پله یا مجرا یا تونل ته اړتیا وي چې د ولس وس پرې نه رسیږي، دا ټول دولت [پخپله] تر سره کوي. نو اوس چې ورته ســړی د... پــه نظــر وګوري، نو د یوې بدني هڅې په بدل کې چې د بشر د سپېڅلې بنې له طبیعي اړتیاوو څخه دي، پاچایي رعیت ته مالي، ځاني او روحاني ګټې رسول کېږي.

نو په دې توګه پر موږ ټول ولس واجب ده چې د الهي سپېڅلي ذات ددې ستر نعمــت مننودیي وکړو چې موږ یې دداسې یوه ودانپالي او د ویجاړیو د یوه غلیم او نیاومن او مهربان پاچا تر لاس لاندې کړی یو او دغه راز زړه ته د رانژدې او ګــران او ســپېڅلي ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو دعا پر خپلو ژبو جاري کړو چې د شــاهانه مهربــان لاس د پالنې او روزنې تر سیوري لاندې یې زموږ هېواد او پخپله مــوږ پــه ټینګــو او متینو ګامونو سره د پرمختګ او تمدن پر واټ مخې خواته د تلو په حال کې یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي سړکونه

زموږ د ستر ټولواک د پرمختیایي پېر د خیر رسوونکو آثارو یوه ښه سړکونه یعنې کلک پاخه سړکونه دي چې د ژوندانه د رګونو په دود د دوی په شاهانه هېواد کې غزېدلي دي.

که څوک ووایي چې ویجاړې لارې تر روغو ښې دي، دا به داسې وي لکه چې وویل شي: د پلي تګ هوسایي په ګاډي او موټر کې تر تګ ډېره ده. هغه وختونه چې د لارو تړل او بندول په کار و، تېر شول، ځکه چې یوازې د ځمکې پر کرِې نه چې په هوا کې هم د تګ راتګ نبغ سړکونه پرانستل شوي چې د هغوی تړل شوني دي خو یوازې د زورورو هوایي جهازونو [الوتکو] په مرسته!....

د نړۍ په ټولو دینو کې به یوه هم د اسلام د سپېڅلي دین هومره خپلو لارویانو ته د خیرات او صالحه باقیاتو د مبرات لارښوونه نه وي کړي. «رفع اذای سبیل» یعنې له لارې نه د ضرر او آزار لرې کول او «اماطُة الاذاعَن الطریق» په ټینګار سره شوې لارښوونې دي چې د اسلامي نړۍ عقیده پرې ولاړه ده. که چېرې د اسلام هر اعتقادي، اخلاقي یا ادبي اثر ته نظر وشي، پرانستې، هوارې، پاکې او خوندي لارې په کې د عدالت له ارزښتنکاو اړتیاوو څخه بلل شوي دي. د پلونو پر نشتوالي او په لارو کې د ځښتن د مخلوق د کړېدو له امله په شریفه شرعه کې واکمن مسوول او د پوښتنې وړ بلل شوي دي. ځینو لویو مفسرینو «باقیات الّصالحات» د آبادۍ پر نښو، لکه پلونو، لارو، ویالو، سلسبیل ها (؟) او جوماتونو، خیراتځایونو، ښوونځیو او نورو تفسیر کړي چې تر دې به نو بله غوره ښېګڼه څه وي؟ د دواړو نړیو د ښاغلي سردار علیه اکمل التحایا په سپېڅلو احادیثو کې «صَدَقه جاریَه» راغلې چې مانا یې تلپاتې او روان خیرات دی چې دغه جاریه صدقه له دغه ډول آثارو پرته چې ګټه یې ټولیزه او ښېګڼه یې د انام(؟) د هوسایۍ او سوکالۍ سبب ګرځي، بل څه کېدلی شي؟ پر همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ ده چې مسلمان ټولواکان پرله پسې د دا ډول جاري صدقو په برخه کې هڅې او هاند کوي چې نښې يې مورِ ته ښکاري.

لږ انصاف په کار دی: د تګ راتګ يوه عامه لاره فرض کړئ چې له يوه ښار نه بل ته او يا له يوه کلي بل ته غزېدلې وي او جوړوونکی يې هم د پليو ګامونه او د آسونو د پښو خاپونه وي او د پښو دا خاپونه هم کاږه واږه په غرونو او بيدياوو کې د مزو [تارونو؟] په دود غزېدلي وي او تيږې، کاڼي، شګې، ګلان، اغزې، ماران او ضرورونه له دغـو ليکـو سره نښتي تړلي وي او د انساني لاس د هنر يوم او تسکوره او د ماهر مهندس نقاله په کې بيخي کارېدلې نه وي!

اوس نو دغه کړې وړې او اوښتې راوښتې لارې چې شاعرانو له خپل زړه چاودي فرياد سره تشبيه کړي، له هغه پاخه او په ډېرو پوښلي، پرانستي، هوار او پراخ سړک سـره [پرتله کړئ] چې غرونه يې څيرلي او له خوړونو او سيندونو نه د ځوړنـدو اوسـپنيزو پلونو په مرسته تېر شوی او د جوړوونکي د هندسې نقالې د هندسي اصولو پر بنسټ په غرونو او درو کې ځغلولی، نو که شاعران يې د محبوبو د زلفو له تـاو او پـېچ سـره تشبيه کړي، حق لري. که [دا دوه ډوله سړکونه] خوا پر خو کېږدو او په يوه ځغلنــده نظر ورته وګورو نو د وجدان، عقل او نقل له مخې به کوم يو د عدالت پر منطـق سـم وومومو؟

تر دې ځايه مو له معنوي اړخه پر لارو يو څه خبرې وکړې، اوس به يــې لــه مــادي او جسمي پلوه ګټو ته کتنه وکړو:

نن که په مورِ څوک يوه اروپايي [پېرنګي] هېواد ته ولاړ شي، نو خارق العاده لارو تــه به يې ګوته په غاښ پاتې شي. ددغو ملکونو ټول سيندونه بــه د بېــړۍ د چلــونې وړ وومومي. يعنې هغسې چې په ګاډيو او موټرو کې پر سړکونو تــګ راتــګ کېــږي، پــه سيندونو کې هم په وړو انجني جالو، دواپورها [؟]، بخاري بېړيو، کښتيو او نورو کې له يوه ښار نه بل ته او له يوه کلي نه بل ته نګ راتګ کېدلی شي. د پليو له پاره زرګونــه لارې چارچاپېر لکه د يوې پخې ډبرې په څېر په ښارونو او کليو کې تېر شــوي دي. د تګ راتګ زرګونه زره وسيلې لکه ګاډۍ، ميني بسونه، برېښنايي تراموای او ډلو ډول موټرونه پر دغو سړکونو تېرېږي را تېرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویې وچې او سیمې له خپلو غرونو، بېدیاوو او ځنګلونو سره د لارو په مرسته- خو څه ډول لارې! - په اوسپنیزو لارو له یوه بل سره تړلې لیدل کېږي. لوی ښارونه یې وینئ چې یوازې پر ځمکنیو لارو بسنه نه کوي، د خپلو ښارونو تر ځمکې لاندې د تونلو له لارې او د ښارو پر ځمکه د ډېرو لوړو اوسپنیزو پلونو په مرسته یې د خورا عجیبو او چټکو ځغلېدونکو و سیلو د تګ راتګ لارې کارولې دي. او دا هم لا ورته نه بس نه دي بر ېښېدلي او اوس اوس یې د هوا له ستر، پراخ او ناپایه ډګر نه هم کار اخیستی دی او «اوروپلانونه» [الوتکې] یعنې التونکي ماشینونه او بالونونه یې جوړ کړي دي چې سر له همدا اوسه د هوا له لارې د ګرځندویې شرکتونه په جوړ ېدو دي.

اوس به دا وګورو چې دې دومره لارو دغو هېوادو ته څه ګټې ورکړې دي. لومړی یې ترې د «وخت» ګټه اخیستې چې «سره زر» دي، یعنې که یو سفر چې میاشت یې غوښته اوس په یوه ورځ کې کېږي. د یوې ورځې کار په یوه ساعت ، د یوه ساعت کار ی په یوه دقیقه کې کېږي او په دې ډول شتمني او هوسایي تر لاسه کوي. دویم دا چې له دغو هېوادو څخه د قحطی او ګرانی بلا له یوې مخې ورکه شوې ده. همدا چې په یوه ښاود کې قحطي او ګراني راشي، نو د سترګو په رپ کې غلې او خواړه له هرې خوا ورمات شي. او که دا حال د خپل سپېڅلي هېواد د ترکستان له ښېرازو بېدیاوو او د ځینو غرنیو سیمو له کمو غلو دانو سره پرتله کړو، نو د لارو ارزښت او ګټه به راته تر څه ځایه روښانه شي.

دریم دا چې ددغو ملکو سوداګری او صنعت ته یې ستري ګټې رسولې، اومه او ارزان مواد له ډېرو لیرې سیمو او اوږدو واټنو څخه په چټکی او آسانی سره رارسوي او دبېلابېل صنعت په خپلو فابریکو کې یې په ډول ډول ښو راباسي او بېرته یې په چټکی سره دغو لیرې سیمو ته رسوي او په دې ډول د نورو ملکونو نغد سره زر خپلو جیبونو ته راټولوي او په دې ډول نور بېوزلي او اړمن او ځانونه لاس نیوونکي او شتمن ګرځوي. څلورم ټکی چې ډېر مهم هم دی، پوځې ګټه ده: په اوسنیو جګړو کې له بري سره تر ټولو ډېره مرسته دا څو څیزونه کوي چې دلته یې راوړو: په هماغه لومړنی شونې شېبه کې تر غلیم ډېر ځواکونه په چټک ډول تر خپلې پولې ورسوي؛ او تر غلیم دمخه ارزښتناکې سیمې تر ګوتو کړي؛ او د غلیم پر کوچنیو ټولګیو په لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواک سره ګوزار وکړي او لار ترې ورکه کړي؛ په دې ډول نو چې څومره لوی پوځي ځواک په چټکۍ سره واستول شي، هومره بری هم چټک تر لاسه کېږي. له روسیې سره په جګړه کې د ترکیې د ماتې یواځینی دلیل او له جاپان سره په جګړه کې د روسیې د بربادۍ لوی لامل له دې پرته بل څه نه و چې ترکیې سمې لارې نه درلودې چې خپل ځواکونه په چټکۍ تر پولو ورسوي؛ دغه د منچوریا د اوسپنې پټلۍ ددې له پاره بس نه وه چې د روسیې ستر پوځونه پر وړ مهال د جګړې تر ډګره ولېږدوي. که یو هېواد زرګونه توپونه هم ولري، خو چې ښه سمبال پاخه سړکونه چې دغه توپونه پرې ولاړ شي، ونه لري نو له دغو توپونو هېڅ ګټه نه شته.

نو پر همدې بنسټ و چې زموږ ستر، سپېڅلي، هوښیار او پوه ټولواک پر تخت له بختورې ناستې له ورځې څخه یې ددې ټکو پر خېرلو پام کاوه او د سمو او پخو سړکونو په مرسته یې د خپل سلطنتي هېواد د خپلمنځي نښلېدو په برخه کې شاهانه هڅې او هلې ځلې پیل کړې وې.

په لومړي سر کې یې په یوه زړه پورې بڼه د خپلې پلازمېنې او د هغې د شاوخوا سیمو د سړکونو په سمولو او جوړولو تکل وکړ او په لنډ وخت کې زموږ د ګران ښار د شاوخوا مانۍ او هوساځایونه په پخوا زړه راښکونکو او کلکو موټري سړکونو پخپله له پلازمېنې سره ونښلېدل.

د اسلامي پلازمېنې کابل سړکونه داسې سړکونه نه دي چې په هر هر ځای کې یې ځوک بېلګې وموندلی شي. له هغې خدای ورکړې ښکلا سره چې د طبیعت هنرمند خورا ډېره او وړیا پر دې سپېڅلې خاوره پېرزو کړې، د مهندس بوخته نقاله هم غاړه غږۍ شوې او داسې ښکلي سړکونه ترې جوړ شوي چې پر دواړو غاړو یې د ولې او چنار ونې او ویالې په یوه ځانګړې ښکلا تر اوږدو واټنو په زړه راښکونکي ډول همداسې غزېدلې دي. په تېره بیا که ځینې سړکونه یې چمتو ښایسته باغچې وبولو، نو هم به سمه خبره وي. د ساري په توګه هغه سړک چې د سپېڅلې ارګ له وره [دروازې] نه تر لوی جامع جومات (عیدګاه) پورې تللی او بیا له هغه ځایه د لاهوری دروازې تر څلور لارې اوږد شوی، داسې یو ښکلی واټ دی چې زړه راښکونکی انځور یې زړه په خوښیو او ښادیو کېباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاخه او منظم سړکونه چې «چاردهي» سیمه کې د «چهلستون» تر ماڼۍ او «ځنګل باغ» او «مهتاب باغه» او نورو ځایو کې جوړ شوي، داسې سړکونه دي چې ساعتونه په کې سړی د باغونو او ډول ډول مېوه والو ونود ځنګلونو او ځړوبیو (آبشارونو) او شوخو ګلبڼونو له منځه تېر پړي.

د پغمان د «سهیل» او «ستاره» بې عیبه ماڼیو او «بیک توت» او نورو سیمو پاخه موټري سړکونه هم دا ډول ښایسته، زړه راښکونکی او خوشحالوونکي سړکونه دي چې سړی په ګاډۍ کې د څو ساعتو او په موټر کې د نژدې یوه ساعت په مزله په اوړي کې له تودې هوا نه د لوړو غونډیو خوندورې خورا سړې هوا ته رسوي.

اوس به راشو هغو سړکونو ته چې زموږ د سنې سلطنت پلازمېنه د شاهانه هېواد له ولایتونو سره نښلوي:

په دوی کې تر ټولو مهم هماغه د جلال آباد سړک دی چې د کابل له لاهوری دروازې نه پیلېږي او پر بګرامیو، بُتخاک، خاک جبار، باریک آب، جګدلک، سرخ پُل، نمله او باولی جلال آباد ته رسېږي. دا ځایونه چې نومونه یې یاد شول، هر یو یې یو منزل بلل کېږي چې کاروانونه په کې اړوي. په ټولیز ډول د منزلونو تر منځ واټن شپږ «کّرُوهّ» دی چې له یوه پاچایي «منزل» سره سمون خوري او په هر «منزل» کې د همایوني ټولواک د تمبدو له پاره منظمې ودانۍ جوړې شوې دي چې له ټولواک سره د ملګرو کسانو د استوګنې ټولې اړتیاوې په ښه ډول پوره کولی شي. د اعلیضرت د تمبدو را «منزلونه» په رېښتیا هم ښایسته ودانۍ شمېرل کېږي چې په هسې یوه هندسي ترتیب چې پخپله همایوني اعلیحضرت یې سپارښتنه کړې، جوړې شوې دي. اصلي ودانۍ د ډوډۍ خوړلو له یوه سالون او د ناستې له یوه سالون او د خوب له ګڼو خونو او تشنابونو څخه جوړه وي. د ودانۍ یوه څنګ ته په خورا منظم ډول د چوپړیانو د اوسېدو خونې دي چې له اعلیحضرت سره د راغلو ځانګړو کسانو له پاره په پام کې نیول شوې دي. ددې شاهي «منزلونو» یوه بله ښکلا داده چې ډېرئ ودانۍ په هماغه یوه ډول او بڼې جوړې شوې دي چې سړي یې په ډېرو کې تېروځي.

دا ودانۍ چې یادونه یې وشوه د همایوني اعلیحضرت د تمبدنې له پاره ځانګړې دي. سربېره پر دې په هر «منزل» کې رباطونه جوړ شوي چې د کلا بڼه لري او کاروانونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له یوه وره وړننه وځي. ددې رباط چارچاپېر کوټې دي چې د مسـاپرو او لارویـو او د هوسایۍ له پاره دي او جومات، اوبه، چایخانه او غله او خـواړه پـه کـې د مسـاپرو د اړتیاوو د پوره کولو له پاره شته چې مساپران یې د ورځې په بیه پېرلی شـي. خـو د اوسېدو خونې مساپرو ته وړیا ورکول کېږي.

دا سړک چې د هوساینې او آسانتیاوو یوه برخه یې بیان شوه، یو کلک او پوخ موټري سړک دی چې په خورا سمو هندسي اصولو جوړ شوی دی او ډېرې شـېلې او درې او غرونه او ژورې او لوړې غوڅوي او له ځینو خوړونو څخه پر کلکو پلونو اوړي او د جلال آباد ښار له پلازمېن کابل سره نښلوي. په جلال آباد کې بیا دا سړک دوه ځایه کېږي: یوه برخه یې د درونټـې پـر سـتر اوسـپنیز پلـه اوړي او د لمقـان [لغمـان] ایالـت قلعةالسراج [سراج کلا] له جلال آباد سره تړي او بله څانګه یـې تـر «ډکـې» پـورې غزېږي چې له پېښور سره راشه درشه خوندی کوي چې کـه د خـدای رضـا وه پـه راتلونکو ګڼو کې به دا او نور سړکونه درته بیان کړو.

په حقه چې د خپل شاهانه هېواد نښلووونکو لارو ته زموږ د ستر، سپېڅلي، او زړونـو ته رانژدې ټولواک پاملرنه، یوه لویه پرمختګ پالنه بلل کېږي چـې دد وی د شـاهانه هېواد د مدنیت، کرنې سوداګرۍ، صنعت او امنیت د پرمختیا یواځینۍ لار بلل کېږي.

په تېره بیا که د منظمو او پخو سړکونو ګټه او چوپړ د خپل سپېڅلي هېواد د شـرف او ناموس د ساتنې له مخې په ځیر سره وګورو، نو ځان به راته پر دې مکلـف وبریښـي چې له واړه تر زاړه د خپل ستر هېوادپال او نیاو پلنوونکي، زړه تـه رانـژدې ټولـواک ددې خیر رسوونکې موخې له پاره چې یوه شبېه هم د خپل شاهانه هېواد او ولـس د پرمختګ او هوساینې له فکر نه وزګار نه دی، په سر، مال، تن او ځان سره د ټولو هڅو سرښندنو هڅه وکړو چې اړتیا یې وي او د هغه د عمر د اوږدوالي او د دولت د لا پرتم له پاره د بې نیازه څښتن دربار ته د دوعا لاسونه پورته کړو او ویې غواړو. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، لسمه ګڼه ۴-۶ مخونه

د فکرونو سمول

(په افغانستان کې د مخالفو ډلو د شتوالي په اړه د «پایونیر» ورځپاڼې د [تبصرې] ردول)

پایونیر ورځپاڼې زموږ د ګران هېواد افغانستان د کورني حالت په اړه یوه څــه لیکلــې چې د عجیبوالي له امله یې اړ شو چې ددغې تبصرې ځینې برخې وڅېړو او وارزوو او له حقیقت نه یې لرې والی خپلو ټولو درنو لوستونکو ته وښیو او په دې ډول تــر څــه ځایه د عامه افکارو په سمولو کې ونډه واخلو:

ددغې ورځپاڼې ژباړه داسې راځي:

«اوس مهال په افغانستان کې د افغانانو یوه داسې ډله په قدرتې ډول پیدا شوې چې د کابل د امیر صاحب له خوا د خپلو وګړو د ښېګڼې او هوساینې له پاره د پیــل شــویو تکلونو مخالفت کوي.»

دا پاس لیکلې ټوټه له شورماشوره او له اوږدو خبرو پرته له همدې پیلــه ردوو. ځکــه چې په افغانستان کې د ډلو او ډلبازیو او د فتنو او فساد اچولو هېڅ نښه او خبــره نــه شته. او هغه هوډونه چې زموږ په زړونو کې ګران ستر ټولواک د خپلو صادقو وګــړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېګڼې له پاره پلي کوي، ټول ملت ورته په منه او ناپایه خوښنه ګوري او هېڅوک يې هم پر خلاف نه خوځېږي. خبريال تر دې وروسته

ليکي:

«دغه ډله چې له محافظه کارو سردارانو او پوځي افسرانو جوړه ده، د موټر او ټېلېفون او د لوېديځ تمدن د نورو نښو په راتګ اندېښمن شوي او يوازې د وسلو او پوځي تجهيزاتو جوړول چې خدای بښلي امير عبدالرحمان خان خوښول، ښه بولي».

څومره عجيبه! که چېرې د ښاغلي خبريال د قلم څوکې د «رُونتَن ګَن» (؟) د وړانګې ځانګړتيا هم درلودای، بيا يې له دې زرګونو ميله واټن څخه زموږ د هېواد د سردارانو او پوځي افسرانو د زړونو دننه راز نه شوای موندی! نو آيا ښاغلی خبريال د زړونو د دننني رازدا سپړنه د کوم لامل او دليل له مخې توجيه کولی شي؟ نو آيا دا څه ډول خبريالي ده چې له دومره ډېرو سردارانو او افسرانو سره شپه او ورځ په يوه خونه کې اوسېدلې او پر يوه دسترخوان ناست دی او بيا د زړونو رازونه ترې را ايستلي دي؟ هو، هېڅ شک نه شته چې له دغو وګړو سره د کتنې اندېښنه يوه داسې مساله ده چې په ما فی الضمير پورې اړه مومي. ځکه کوم څه چې موږ افغان ولس يې په غوږونو اورو او په سترګو وينو دادی چې ټول سرداران او پوځي افسران او درانده مخور او د خپل متبوع او سپېڅلی هېواد او دولت اشراف، په هغه غونډه کې چې پروسږکال د «افغان موټر شرکت»په اړه د اعليحضرت ټولواک په مشرۍ جوړه شوې وه، ټولو په يوه زړه او يوه خوله او د وجدان په ښه شوق او ذوق په دغه ګټور شرکت کې ګډون وکړ او خوښي او خوشحالي يې څرګنده کړه او خپل ټولواک ته يې مبارکي او مننې وړاندې کړې. خو د پايونير ورځپاڼې د خبريال دا خبره ردولی نه شو چې د افغانستان ولس له وسلې او جنګي تجهيزاتو سره مينه لري، ځکه چې له شاه نه تر ګدا پورې هر افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وسلې او پوځي تجهيزاتو لکه مين داسې دي. ځکه چې خپل هېواد پرې ګران دی او د هېواد ساتنه له وسلې پرته شونې نه ده.

بيا ليکي: «او دغه ډله سربېره پر دې دا وېره لري چې هسې په افغانستان کې د اوسپنې پټلۍ وغزېږي او د انګرېزي انجنيرانو لا نور بوختېدل د هېواد د خپلواکۍ له منځه تلل له ځانه سره راوړي.»

خومره اوم [خام] خيال! د افغانستان د اوسپنې د پټليو اوسپنه لا په کانو کې، انګرېز انجنيران لا په انګلستان کې! نو دا څه ډول وېره ده چې په دې ببوزلو افغانانو پورې تړل کېږي؟ هو، په افغانستان کې د اوسپنې د پټلۍ تېرېدل شونې دي، خو سم بايد ډاډه شو چې دا اوسپنسزه پټلۍ د افغانستان له خپلو کانو څخه ده او د اورګاډۍ انجنيران پردي نه چې د افغانستان له خپلو بچو څخه دي.د افغانستان ټول ولس پر خپل ټولواک ديني اعتقاد او ايماني باور لري او سم د شاهانه ذات په افکارو پوهېږي چې دا شاهانه ذات يو خورا پرمختګ پلوی، هېواد پالی، متدين، او زړور ستر پاچا دی.نو ځکه له دې پلوه يې زړونه ډاډه دي چې د خپل هېواد له بچيانو څخه د کاني انجنيرانو او د اورګاډي د انجنيرانو تر چمتو کولو پورې چې که خدای کول دغه وخت هم لرې نه دی، هېڅکله به هم د اورګاډي په جوړولو کې نور هېوادونه را ښکېل نه شي.

تر دې وروسته خبريال ليکي: «متعصب ديني عالمان او ملايان هم له دې [مخالفو] فکرونو سره ملګري شوي او عادي وګړي د نوي والي او تمدن پر خلاف هڅوي.»

د سراج الاخبار افغانيه خبريال د پايونير د خبريال دا خبره په ډاګه ردوي. د افغانستان درانده علما هومره چې د پايونېر خبريال ګومان کړی، له نړۍ نه بې خبره نه دي. پوهېږي چې د اوسنۍ زمانې اړتياوې او ښتنې پر څه ښې ترلې دي. نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅکله هم د خپل ټولواک فعالو هڅو ته د رد یا نه منني په سترګه نه ګوري. د افغانستان عالمان د تمدن هڅونه کوي، نه دا چې مخالفت يې وکړي.

دغه خبریال د افغانستان د مخالفو ډلو د بېلولو په تړاو لیکي: «[...] او ویل شوي چې ایشیک آقاسي [د دربار رییس] عبدالقدوس خان چې په تېر یې خورا ډېر واک درلود، او د پوځ پخوانی مشر ایرمحمد خان او مستوفي محمد حسین خان او نور مخور کسان د لومړۍ ډلې پلویان دي.»

دا هم په هغو بې نوم و بې نښانه او خارق العاده خیالي کشفونو کې راځي چې یوازې د پایونیر د خبریال په «انتریکه» لیکونکي (؟) قلم پورې اړه مومي. لومړی به دا ووایو چې دا یاد شوي شخصیتونه په هغو کسانو کې راځي چې د اوررېدو له مخې یې د افغان سني سلطنت د چوپړ او ټینګښت او له هغه سره د نه مخالفت لوړه هم د خدای بښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] د پاچايۍ په کلونو او هم واک ته د همایوني ټولواک د رسېدو پر مهال کړې وه او دوی دینپالي او هوښیار کسان دي او هېڅ ګومان نه کېږي چې خپل سپېڅلي دین ته به له سلطنتي مقام سره په مخالفت او د لوړې په ماتولو سره زیان واړوي. له بلې خوا دا هماغه کسان دي چې د همدې ستر پاچـآ په سیوري کې دومره لوړو څوکیو ته رسېدلي دی، داسې چې ایشیک آقاسي عبدالقدوس خان ته د «اعتمادالدوله» او نایب سالار امیر محمد خان ته د «سپه سالار» [د پوځ مشر یا لوی درستیز] او میرزا محمد حسین خان ته د «مستوفی الممالک» منصبونه [ورکړ شوي دي] نو څکه به یې له خپل پاچا او پالونکي سره مخالفت هېڅکله هم پر وجدان سم رانه شي.

تر دې وروسته د دویمې ډلې نکل راخلي او لیکي: «[د هغوی] خلاف دا بله ډله ده چې د امیر صاحب په پلولۍ زیار باسي او اورېدل شوي چې د کابل والي لوی ناب او د کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنسیه قوماندان [کوتوال] او ایشیک آقاسي علي احمد خان او ایشیک آقاسي محمد سلیمان خان ددې دویمې ډلې په مهمو غړو کې راځي.»

او ښاغلی پایونېره!

هغه څوک چې یو څه پوه وي په دې ښار

نو خبر دی چې راځې له کومې لار

که څه هم د مراکش له مسالې دوه ردې کاله تېر شوي او دا خبره چې یوه مو د مولا حفیظ او بل مو د مولا عبدالعزیز ملاتړ کاوه یو څه له خلکو هېره شوې ده، خو نن راته «ایران» پروت دی. ټوله نړۍ خبره شوه او وپوهېده چې یوه درکې د پاچا خوا ونیوله او بل مو د شوراییانو د پلوۍ په جامه کې راغی او شوراییان یې ولمسول او هغه دواړه لوري مو په ټګۍ ونه پوهېدل. او ومو کړل هغه څه چې کولی مو شول. سم پوهېږم او په خورا آزادۍ مو خبره ردوم او وایم چې خپل نازولی خاطر مو جمع لرئ. په افغانستان کې یو د بل مخالفې ډلې نه شته. پاچا د ملت خواخوږی دی؛ او ملت د پاچا ملاتړی؛ او دواړه د وطن ساتنې ته هوښیا دي او دا ستاسې په خیالونو کط راټوکېدلې ډلې دي او بس.

او بیا د دویمې ډلې په ستاینه او پالنه کې خپله ژبه اوږدوی او داسندره وایي: «دغه ډله له ځینو نورو پوځي افسرانو سره د مرحوم امیر صاحب [عبدالرحمان خان] پر مهال په هندوستان کې فراري وه او اوسني امیر چې پرتم دې یې تل وي، د افغانستان پلاز ته تر پورته کېدو وروسته، د رحم او زړه سوي له لارې ټول فراریان پر ېښودل چې خپل هېواد ته ستانه شي. دا ډله د افغن ښارونو د سردارانو پر تله ډېر تعلیم کړي او متمدن دي او غواړي چې د افغانستان هرې سیمې ته پاخه سړکونه وغزول شي او موټرې پرې روانې شي او د ټلګراف مزي هم تېر شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هسې يوه ستاينه ده لكه وژنه. ځكه په هغو كسانو كې چې د پايونېر خبريال ياد كړي يو هم ښاغلى لوى نــاب صــاحب دى چــې د افغــان دولــت لــه پخوانيــو درنــو شخصيتونو څخه دى چې د خداى بښلي امير شېر عليخان له مهاله هم د دولــت پــه مخورو څېرو كې راته او كله چې هندوستالن ته ولاړ نو مبارک عمر يې د ښوونځى له تگ او د علم له تحصيل نه تېر شوى و. ښاغلى امين العسس صاحب يعنــې كوتــوال [امنيه قوماندان] هم د هندوستان يوه ښوونځي ته هم د زده كړوله پاره نه دى تللى. نو اوس چې دا خبره رڼه شوه نو په كارده بوه شو چې بوهه دوه ډوله ده: يوه «موهبي» [وركړ شوې] او بله «تحصيلى» [تر لاسه شوې]. موږ د افغانستان ولس پر دې ټينــگ باور لرو چې «موهبي» پوهه حق ده. زموږ سپېڅلى او زړونو تــه را نــژدې ټولــواک د موهبى پوهې يو ښكاره ازلي عالم دى. د پرمختگ دا ټولې نښې چې ليدل كېږي، دده د شاهانه ذات د خپلو ټينگو هڅو له بركته دي چې زموږ به گران هېواد كې رامنځتــه شوې دي. او ټول سرداران او پوځي افسران، علما او مخور، او ان دا چې ټــول افغــان ملت دا پاچايي اقدامات د دولت و ملت و وطن له پاره گټور بولي او د خپل ټولواک پر پله پل ږدي او تر اوسه دا كومه مخالفه ډله چې د شاهانه هوډ او نظــر پــر خــلاف دې تللې وي، نه ليدل شوې او نه چا اورېدلې. دغه جلا وطني يوازې د شاهانه زړه شوى له مخې راغوښتل شوي او نه د هېواد د پرمختگ له پاره.

اوس به د خپل هممهالي ملگري له دغو ټگو او ټوكمارو [انتريكه ريزو] خبرو تېر شــو او په وروستي پاراگراف كې به يې پر رېښتياوو اعتراف ته راشو چې وايي:

«په حقيقت كې د افغانستان اوسنى حالت ډېر په زړه پورې دى. او دا د امير صــاحب نېكمرغي ده چې په گاونډيو هېوادو كې يې شخړې، فتنې او شر له منځه تللي دي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ترکيې په خبر د يووالي او پرمختګ هېڅ داسې کومه جرګه ګی نــه شــته چــې د امير صاحب زورواکي حکومت ته ګواښ پېښ کړي.»

آفرين پر تا ای خبرياله! ستاسې دا خبره رد نه، چې تاييدوو. يوازې دومره وايو چې دا د افغانستان نېکمرغي ده چې د نړۍ لوی ښتن د اعليحضرت امير حبيب الله خــان په خبر يو دينپالی او ښېګڼوال پوه ټولواک پرور پېرزو کړی دی.

د پايونېر ورځپاڼې وروستی پارارګراف وايي:

«[...] او که امير صاحب ملايان په خپله ولکه کې خوندي کړل نــو «هيــز ميجســتي» يعنې اعليحضرت به د پرمختګ او سمون له پاره خپلو هيلو ته بــه رســېدو بريــالی شي.»

ددې فقرې په ځواب کې يــوازې دومــره ويلــی شــو چــې «هيــز ميجســتي» يعنــې اعليحضرت د پايوتېر د خبريال دې لارښــوونې او سپارښــتنې تــه اړتيــا نــه لــري. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن یوه نښه

ځینې شیزونه شته چې په ښکاره کوچني او بې ارزښته بریښي، خو چې رښتیا شي د تمدن یوه نړی، د صنعتونو او حکمتونو یوعالَم په کې نغښتی وي. د ساري په توګه د «ساعت یو برج»! په هغو ښیزونو کې چې د نړی د لویو ښارونو ښکلا او ځلا یې ډېره کړې، ځینې یې هغه ځوکې او منارونه وي چې کله په کې یو لوی ساعت هم ځای پر ځای کېږي چې هم د ښار پرتم او ځلا دوه ځله ډېروي او هم یې ښاوخوا کورونه او کوڅې د خواږه زنګ په خوندور او ښپه ییز غږ له وخت او د خپل کار او عمل له مهاله خبر ېږي.
زموږ ګران او مشهور ښار د ساعت په هغه برج سره چې د «دل کشا» د بې عیبه لوړې مانۍ مخامخ جوړ شوی، یوه ښکلې او ارزښتناکه ځلا او زړه راښکونکی سینګار تر لاسه کړی دی. د اعلیضرت د مدنیت پالنې فیض د مدنیت ددې ویاړمنې او پرتمینې نوې منظرې په لیدو زموږ سترګې روښانه کړي او غوږونه مو هم د هغه له موسیقۍ ډک پاسته غږ په انګازو په شکر او ثنا راغلي دي.
موږ د لمانځه او عبادت له وختونو خبروي، د کارونو او عملونو وخت راته راښیي، د جوړښت پرتمینه بڼه یې زموږ د ښار ښکلا ډېروي، خوږ غږ یې زموږ زړونه په خوښۍ کېباسي، د ګریال (؟) له درانده غږه مو خلاصوي، بې ساعته وګړي چې ډېرئ دي، د ساعت له اړتیا ژغوري؛ دا ټولې ګټې د ساعت یو برج چمتو کوي. نه، نه، دا زموږ زړونو ته د نژدې سپېڅلي ټولواک د مدنیت پالنې ګټه ده چې رارسېږي.
د هغو معلوماتو له مخې چې له مستېر [ښاغلي] میلر څخه مو چې دا ساعت یې راغوښتی او لګولی دی، تر لاسه کړي دي، د ساعت دا برج د ځمکې له مخ نه د پوښښ تر کچې، سل فوټه او د ساعت د عقرب د تنې تر منځنۍ لیکې پورې اتیا فوټه لوړ دی؛ د برج دننني پسور [عرض] دولس فوټه په دولسو کې دی. په دې برج کې لګیدلی ساعت، له خورا لوړو ساعتونو څخه دی. د لندن د جویس شرکت جوړ کړی دی. شاوخوا د نهه زره او ۵۰۰ کلدارو روپو په بیه پېرل شوی، د ساعت مخ له یوې رڼې مینا (؟) څخه جوړ دی چې شاته یې د شپې له خوا یو څراغ لګېږي او د ساعت او دقیقو شمېرې روښانوي. ددغه ساعت د زنګ وزن نژدې دوه خرواره دی چې له دې څخه د هغه د ښکلي غږ هیبت جوتېدلی شي. له لوړوالي سره سره یې غږ پر غوږونو بد نه لګېږي او بلکه د پیانو له غږ سره ورته والی لری. د ښار د ډېرئ سیمو وګړي د شپې او ورځې خپل وختونه د هغه له مخې جوتولی شي. او د وګړو د وړو او زړو د دوعاګانو خواږه غږونه له شهنازي ترانو سره مخالف رښتیني آوازونه د هغه له غوږ پالونکو غږونو سره غبرګېږي، د ورځو او شپو د ایکي یواځینی څښتن دربار ته پورته کېږي [رفع بارګاه... میګردد؟] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوال سیاست لنډیز

کله چې د نویړالو پېښنو پاڼو ته نظر واچوو، نو نړۍ راته له الو ګولو ډک یو کړکېچ کې وبرېښي، چې له هرې خوا د سیاست د شپاند سیند ویرووونکي سیلابونه په کې په غړمبا را بهېدلي او د ځمکې په زړه کې د بړاسونو او غازونو او ویلي شویو او اوبه شویو موادو په دود یې د نړۍ پر هره خوا لړزې او زلزلې راوستې دي. او هغه لویه سیمه چې دا له شورماشوره ډکه زلزله په کې په ویجاړیو کېوتې ده، د عثماني [ترکیې] او ایران اسلامي دولتونه دي او که لږ ور هاخوا سترګې وغړوو، نو د چین پراخې سیمې هم د کړکېچ په یوه بېساري ګرداب کې نښتې مومو. او چې کله بیا د نژدې لوېدیځ لور ته ځیر شو نو هغه ځای هم د زلزلو له اغېزه وزګار نه وینو.

عثماني دولت په دوو ډاروونکو او پېچلو کړکېچونو کې ښکېل دی چې یو یې بهرنی فتنې او بل یې د بېلابېلو کورنیو ډلو اختلافونه دي. په رېښتیا سره چې دا دویم کړکېچ تر لومړني دا ډېر وېرونکی دی او د اسلامي یووالي ټول پلویان یې اندېښمن کړي دي. په اوسني وخت کې هغه ټاکلې ډلې چې یو بل یې سره له ستوني او ګرېوانه نیولی، د «یووالي او پرمختګ» او «حریت او ایتلاف» ډلې دي او پر دې سربېره یوه بله ډله هم شته چې «خپلواکه ډله» یې بولي. د ډلو ترمنځ دا توپیرونه د یوه مشروطه عثماني حکومت د ټینګېدو او پر یوه وړ محور د دولتی ادارې د راڅرخېدو په مخ کې یوه لویه ستونزه ده.

بهرنۍ غائلې چې د مشروطیت تر اعلان را وروسته یو په بل پسې پر دغه دولت راغلې، د هغو ځواک ماتوونکو غایلو په ډله کې نه دي چې هر متهور او زړور یې مخې ته د درېدو وس ولري. د ارتجاع مساله، د بوسنیا هرسک [هېرڅو ګووینیا] جلا کېدنه، د بلغاریا د خپلواکی اعلان، د ګرېد (؟) پېچلې لانجه، د ارنادو (؟) بغاوت او د یمن پاڅون بس نه وو چې د اروپا یوه لوی دولت چې د درې ګوني اتحاد له املـه درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولته بلل کېږي، ناڅاپه او ناحقه یو بې رحمه یرغل وکړ او د هېواد یوه برخه یې یعنې د بدن یوه ټوټه غوښه یې ترې یوړه.

تر عثماني وروسته ایران په یوه لوی اړودوړ او کړکېچ کې وینو چې د روس او انګلیس سیاسي ډاینامیټو په یوې لړزوونکې تبې د مرګ تر پولې رسولی دی. که عثماني ملت د مشروطیت دعوه کړې او د اساسي قانون پلي کېدو غوښتنه یې کړې چې له اوږدو کلونو اجرا وروسته په کې په ځینو دلیلونو ځنډ راغلی و، نو د ایران ملت خو مخکې تر دې چې یو اساسي قانون ومومي او د خپلو ښوونځیو او پوهانو او هوښیارانو شمېر د عثماني دولت تر کچې ورسوي او ځان پر مشروطیت یو څه وپوهوي، د مغنم پېژندنې جَر د سیاسي میکروبونو پر چلونو او ټګیو تېروت [به انتریکه و نیرنګ های میکروبهای سیاسی جَر مغنم شناسی فریب خورده...] او پاڅونونه یې پیل کړل او چیغې او نارې یې سرکړې. او بیا نو ددغو میکروبونو اغېز ددغه کیاني لرغوني دولت پر ښایسته بدن ډول ناروغۍ ورخپرې کړې او د مرګ پر پوله یې ودراوه.

د نژدې لوېدیځ حالت چې یو خپلواک اسلامي هویت و، د جرمني او فرانسوي مېس میریزمي (؟) له خوا په داسې یوه کوډګره بنه حل شو چې پخپله هغه پنځلس شپاړلس میلیونه وګړي ونه پوهېدل چې څه و او څه وشول. او تر هغو چې پوهېږي چې څه کېږي، د یوه مچ په څېر به د غنو په نښلوونکو جالونو کې له سره تر پښو بند شوي وي. سبحان الله! خبرې د خپلواکۍ کوي خو هره شېبه د ملتونو په اسیرولو پسې دي!...

د چین حالت هم که د لرلید په سترګو وګورو، نو دغه لویه بېرستن د ځینو ګټو له پاره چې که د یوې سپېرې هومره هم وي، د ځینو خپلچارو په اوربلوونکو لمبو کې مومو، لکه د روس له خوا د منغولیا (منګولیا] د لاندې کولو تکلونه!...

دا ده د نړۍ د سیاسي حالاتو د لنډیز یوه برخه چې په لنډ ډول مو خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه. همدومره.

(پورتنی لیکنه چې د بهرنیو پېښو تر سرلیک لاندې راغلې، د نړۍ پر حالاتو د یوې تحلیلي مقالې بڼه لري چې دغه راز یې د مقالو برخې ته هم یوه نسخه لېږدوو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال دولسمه ګڼه

د پوهې او پوهنې ستايل او د افغانستان له برمه ډک ټولواک منندويي

پوهه او پوهنه د مهال او مکان د هستوونکي له هغو ځلاندو وړانګو څخه دي چې کله يې رڼوونکې ځلا پر يوه هېواد او ولس او يا قام او ټولنې د ګټې رسولو لـه پـاره وړيـا خپره شي، نو د ناپوهو او بې لارو زړونو تياره تل کې تور تورتم او د شقاوت او بې لارۍ جهالت ته ورته دهشت له هغه هېواد او ملت او قام او ټولنې نه د تـل لـه پـاره کـډه وکړي، د مدنيت او نېکمرغۍ، ښېګڼو او هوسايۍ او پېرزوينو وړانګې د هغې ټولنې او ولس ټولې خواوې راونغاړي.

پوهه او او پوهنه د حضرت سبحان دومره بېعيديله (؟) ښکلې پېرزو ده چې که يـې ښېرازوونکې او ژوندبښونکې وړمه د يوه هېواد پر ترپ او له اغزو ډکه کرونده ولګېږي او د حکمت او معرفت ګټور څاڅکې يې دانه دانه پرې راتوی کړي، ددغه هېواد د ټولو هيلو کروندې د ښېرازۍ په ازهارو (؟) اود هوسايۍ په نازکو اثمارو (؟) زرغونې اړوي.

پوهه او پوهنه د منان څښتن داسې يو قيمتي نعمت دی چې کـه د ټولـو مخلوقـاتو مطلق روزي رسوونکی د انسانانو پر شريفې بنې له دغـې خونـدورې ژوندبښـونکې مادې څخه د خوړو او انفاق (؟) پېرزو وکړي، انسان تلپاتې ژوندانه او د نېکمرغـۍ او خونديتوب اصلي مقصد ته رسوي.

له عُجم (؟) څارويو نه انسان پر څه بېلېږي؟ پرعقل او منطق! د عقل او منطق هندارې صيقل څه دی؟ پوهه او پوهنه [علم او معرفت]! د پوهې او پوهنې سرچينه څـه ده او له کومه راوځي؟ له ښوونځيو او مدرسو! له بدويت او وحشـت نـه انسـان څـه شـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژغوري؟ مدنيت! د مدنيت ښېګڼه په څه جوتېږي؟ د حکمت او پوهنې [معرفت] پــه ډېر بېدو! د حکمت او معرفت د ډېرولو چاره د چا ده؟ د هوښيار روزونکي او د هېواد او ولس د ټينګ ساتونکي!

د ايکي يواځيني او بېساري ځښتن زرګونه زره شکر او ستاينه ده چې د افغانســتان هېواد او ولس يې د اعليحضرت سراج الملة والدين په څېر د برم او پرتم خاوند او پــه کمال او پوهې سبمال شهرياري ټولواک په سپېڅلي وجود وياړلی او ســرلوړی کــړی چې دده د همايوني فيضونو تر سيوري لاندې هماغسې چې د پرمختــګ او ســرلوړۍ ډېرې نښې را څرګندې شوې، د پوهې او پوهنې د وړانګو د خپرولو له پاره هم هېــواد او ولس ته يو خورا لوی واټ پرانستل شوی دی.

د دوی د همايوني بختورې تخت کيناستنې راهيسې چې په هېواد کې د نېکمرغۍ او هوسايۍ پيل دی، په نويو اصولو د ښوونځيو او مدرســو د پرانســتنې پــه اړه شــاهي حُکمونو او فرمانونو د راوتلو وياړ موندلی، لومړنی ښوونځی چې پــه مســلکي بڼــه د افغانستان د سُني سلطنت په پلازمېنه يعنې زموږ په ګران ښار کابل کې جوړ شــو، د «حبيبيې سپېڅلی ښوونځی» دی چې د دوی په وياړلي ټولواک نامه يې د نومېدو وياړ ګټلی دی.

دا ښوونځی سره له دې چې په لومړي سر کې د ببلګې په ډول کوچنی جوړ شو، خــو ورو ورو د پوهنې د خپل ستر پالونکي د مهربانې پاملرنې تر سيوري لانــدې پــراخ او عام شو او د «بيت العلوم مبارکه حبيبيه» وياړلی نوم يې وګاټه او د ښــار پــه [نــورو] سيمو کې يې د لومړنيو صبيانيه (؟) ښوونځيو ډېرې څانګې وغزولــې چــې هېــواد او ولس ته د لومړنيو صبيانيه ښوونځيو د ډېرېدو ګټې هغه څه نه دي چې سترګې پــرې پټې شي، ځکه چې لومړني ښوونځي د يوه هېواد د نېکمرغۍ ماڼې تــه د [ختــونکې] زينې لومړنی پاټکی دی.

تر دې وروسته يو ډېر لوړ عسکري ښوونځی د «مکتب فنــون حربيــه ســراجيه» [«د حربي علومو سراجي ښوونځي»] په نامه د لوړو پوړيو او سلطنتي کورنۍ د بچيانو لــه پاره زموږ د سپېڅلي او معارف پېژندلي اعليحضرت ټولواک تر مخامخ پــالنې لانــدې جوړ شو. په «حضوري چمن» کې د هېواد لويانو او مخورو ته د همايوني اعليحضرت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیاوړې او اغېزناکې وینا وروسته د هېواد ټولو لویانو او مخورو د خپل ستر او زړه تــه نژدې ټولواک له سپېڅلتیا ډک پیغام هیلو ته د رسېدو له پاره یو ستر فوز او نجاح (؟) وباله او د پاچایي لارښوونې د پلي کېدو په لړ کې یې دغه لوړ ښـــوونځي تــه د خپلــو بچیانو په اچولو کې له یو بل نه د مخکې کېدو سیالي پیل کړه. ستر شـــاهزادګان هـــم ددغه ښوونځي د زده کوونکوپه ډله کې راغلل. آن پخپله شهریاري اعلیحضرت هم د ښوونځي د پرانستنې پر ورځ، خپل ښېګڼوال وجود د ښـــوونځي د زده کوونکـــو پـــه دریشۍ پسوللی او ددغه لوړ ښوونځي په درنښت او پـــرتم کـــې یـــې نـــور ډېروالـــی راوستی و.

«د حربي علومو سراجي ښوونځي» د پرانستنې پر مهـــال د [ورځپـــاڼې] ددې خـــوار محرر [مسوول مدیر] له نیمګړې طبعې یو ټوټه نظم راوتلی او څرنګه چې په دغه نظم کې د ښوونځي د جوړېدو نېټه د هغه د سپېڅلي پالونکي له ستاینې سره راغلې، کټ مټ دلته راوړل کېږي:

قطعه

پوهنه چې پالي زموږ پاچا سراج الملة والدین
د «ملت ژوندی کوونکی» یې نامه شوه په تاریخ کې د افغان
د انسان ژوندون تړلی په کمال دی، په علم او په عرفان
چې یې علم او پوهه نه وي، بوله یې کاڼي د سارا د بیابان
د «ملت ژوندی کوونکی» یې بولم پر دې چې یې له مینې
د هنر او پوهې ور پرانست هر وګړي ته د افغان
د «حربي ښوونځي» بنسټ یې کېښود په کابل کې
ورته ټول کړئ له هرې خوا او ډلې شاګردان
پر هجرت تېر وو زر و درې سوه هم اووه ویشت کاله
چې جوړ شو دا ښوونځی په لاس د پاچا چې غواړي عرفان
۱۳۲۷

زموږ سپېڅلي او له رېښتیاوو خبر پرتمین پاچا د پوهې مبارک مسلک ته یـــو زورور پام لري او پوهې او پوهانو ته خورا په درنده سترګه ګوري او درناوی یې کوي. په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمېنه کابل او په پاچايي ولايتونو کې يې ګڼ او ښه ودان او سمبال ښوونځي شته. زموږ د ګران وطن درانده علما تر ډېره د دولت په لوړو ادارو کې له تنخواه سره په بېلابېلو منصبونو او ماموريتونو لګېدلي دي. په سفر او حضر کې د ټولواک د همايوني نوراني حضور غونډې هېڅکله هم د يوه يا دوو تنو علماوو له شتوالي تشې نه وي. د مجيد کلام د حافظانو په هڅونه او پالنه کې هم چې زموږ ستر دينپالي ټولواک کومې هڅې کړي، په رښتيا چې د شکر او وياړ وړتيا لري. د حافظانو له پاره يوه ځانګړې اداره جوړه شوې او د وحيد هستوونکي د مجيد کلام د حفظولو په برخه کې لا نورې هڅې کېږي. د ستر قرآن حافظانو ته تر ازموينې وروسته يوه ټاکلې اندازه تنخواه ورکول کېږي او له دې لارې ورځ تر بلې يې په شاهانه هېوادو کې د پاک قرآن د حافظانو شمېر ډېرېږي.

په هغو ارزښتناکو علمي تاسيساتو کې چې په وياړلي سراجي پېر کې رامنځته شوي، [يوه هم] په خپله سُني سلطنتي پلازمېنه کې د ورځپاڼو د چاپ او خپرېدو اجازه ده.

سراج الاخبار افغانيه

يو داسې لوړ خير رسوونکی ښوونځی دی چې د هيوادنيو وروڼو زرګونه يې د پوهې او خبرېدو په ښوونځي کې د ګټورو معلوماتو لوست وايي او پر بېلابېلو مقالو ځان خبروي. زوړ او ځوان، ملا او عامي، کبير او صغير، ښځې او نارينه[-] هر ډول وګړي د پوهنې په دې ښوونځي کې د بېلابېلو نړيو په ننداره بريالي کېږي. ددې خير رسوونکي ښوونځي پراختيا د ټول افغانستان د پراختيا هومره ده، نه،نه ددې ګټور ښوونځي د قلم ږغ د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېږي. بېشکه چې زموږ د ستر زړونو ته نژدې خورا مهربان او رحيم پاچا دا پوهنپالنه چې خپلو رښتينو او وفادارو وګړو ته يې د ورځپاڼې د خپرېدو اجازه ورکړې ده، په هغو احسانمنو او پرمختګپالو پېرزوينو کې راځي چې په ولس او هېواد کې يې د شکر د ايستلو وس نه شته.

زموږ سپېڅلي ټولواک د پوهنې د خپرولو او د نړۍ له حالت نه د خپلو صادقو وګړو د خبرولو له پاره ورځپاڼه خورا مهمه وسيله بولي چې د خپرولو اجازه يې پر دې خوار او له خاورو سره برابر بنده (محمود طرزي) پېرزو کړه چې تر همايوني عدل ښوونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظليل (؟) سيوري لاندې يې په خپلې دې دولسمې ګڼې سره يوه شپږ مياشتنۍ دوره بشپړه کړه او له يو څه

پرمختللي نوي والي

سره د مطبوعاتو په ډګر کې د ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو پام ته وړاندې شوه. د سراج الاخبار افغانيه په پرمختللي نوي والي کې دا څو شيان راځي:

لومړی- سر له همدې ګڼې يې د خپلې ورځپاڼې مخونه څلور ډېر کړي او خپلې دولس پاڼې يې اوس شپاړلسو [ته رسېدلې] اعلانـوي او پـه ډول يــې د خپلــو مطــالبو پــه رنګارنګۍ او خوند کې ډېروالی راوستی او له دې وروسته به يې يوه ګڼه هم لــه هغــو پرله پسې مقالو څخه چې پاتې يې بيا راځي، تشه نه وي.

دويم- له دې ګڼې سره د «پوهې او اسلاميت» په نامه يوه ډېره ګټوره رساله هم ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو ته د ډالۍ په توګه وړاندې کېږي. دا ګټور اثر د دوو دليلونو له مخې ليکل شوی دی: يو خو دا چې د هغو مخالفينو نظر په کــې رد شــوی چــې د اسلام سپېڅلی دين د پوهې او هنر غليم انځوروي. بل دا چې ټولو ته روښانه شي چې د اسلام سپڅلی دين د هغې پوهې او هنرونو چې په اوسمهال کې يې غليمان پر موږ برلاسي کړي، مخه نه نيسي، بلکې د دين او وطن د چوپړ په خالص نيت ددغو علومو او فنونو لوستل اوزده کول واجب او اړين ګڼل کېږي. او دا هم په دې دليل چې که لــه دې وروسته له حَکَمي او طبيعي علومو او فنونو څخه کوم څه د سراج الاخبار په پاڼو کې راشي چې دا اثر يې د سپينولو او استدلال وسيله وي.

د پرمختګ دا نوی والی چې سراج الاخبار افغانيه يوازې د خپلو ګرانو لوستونکو د پام اړونې او خوښونې له پاره د شپږو مياشتو په ترخ کې را پيل کړی، هيله لرو چې ګران هېوادوال به يې د بيې د لوړېدو له فکره اړولي وي او سراج الاخبار افغانيه لــه خپلــو ګرانو ګډونوالو سره دا ژمنه هم کوي چې که خدای کول په الهــي فضــل او کــرم او د اعليحضرت ټولواک په پېرزوينو به په هرو شپږو مياشتو کې د پرمختــګ دا ډول يــو نوی والی راولي او د ګرانو لوستونکو د پام راړونې او ګټې اخيستنې له پاره لا نور چوپړ کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څه زموږ د ستر او سپېڅلي، له رېښتیاوو خبر، پوهنپـال، دینملګـري او نیـاو خپرووونکي ټولواک له پام او پېرزو پرته بل څه نه دي چې دې سپېڅلې ورځپاڼې ته د مهربانۍ یو ځانګړی شاهانه نظر لري. نو ځکه د خپل سـپېڅلي، زړونـو تـه نـژدې او پرمختلونکي ټولواک د برم او پرتم د لا ډېرېدا او د روغتیا او بخت د بقا له پاره په بې ریا دوعا سره دا مقاله بشپړوو او د نړۍ ساتونکي ټولواک له پاره صمداني (؟) بریا او د خپل عبیدانه ځان په حق کې یې د پاملرنې زارۍ او هیله کوو چې په دې عاجز قلـم سره د خپل هېواد د ګټې او خبرولو په له پاره یو څه چوپړ وکړی شو. ومن الله التوفیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د نړیوالو سیاسي پېښو لنډیز

کله چې د نړۍ سیاسي اُفق ته وکتل شي، د آسیا لویه وچه په تیارو او تورتم لړو [غبار] کې پوښلې بریښي چې د تیارو د توپاني وریځو ټوټو د هغې هر لوری پوښلی، د یوې توپاني بوړبوړکۍ نښې یې برسېره کړي، هغه بلا زېږوونکی سیلاب چې له څو پېړیو راهیسې د شمال له لیرې پرتو سیمو نه د هند د پراخې ورشو د ډکولو [نیولو] له پاره راخوځېدلی او د تاتار او ققفاز سیمو او ماوراءالنهر او ترکمان او نورو پراخو بیدیاوو ژورې کندې یې ډکې کړي او په پای کې یې د نړۍ د بام- د پامیر د غرونو لوړې څوکې د خپل ډارووونکي بهیر په وړاندې ببلوونکی خنډ وموند. څرنګه چې د سیلاب طبیعي عادت دی چې که له خنډ سره مخامخ شي نو شاته ګرځي او شاوخوا نورې سیمې او کندې ډکوي. له همدې امله یې چې کله د پامیر او چترال د تېرېدو ګودرونه د بهیدا په لار کې د خپل سیال په مهارت د جوړو شویو خنډو په وړاندې تړلي وموندل، نو عجیب وپړسېد او د سایبریا له لارې د منچوریا پر حوزه توی شو او غوښتل یې چې له آرام سمندر سره ګډ او له دې لارې خپلې موخې ته ورسېږي. بیا یې هڅاند او ماهر سیال د جاپان ټینګ اوسپنیز زغره وال خنډ د پرمختګ د موخې او نښې مخې ته ور ودراوه. په دې سره له هغه ځایه هم نهیلی شو او ناڅاپه یې د اسلامي نړۍ پر ښېرازه، آباده او له هار او ګلزار نه پر ډکه حوزه (ایران) یرغل وروړ. خو څه یرغل! له غدارۍ او بېرحمۍ ډک وینې تویونکی یرغل.....

خو فکر ونه شي چې ددې سیلاب اوبه به رڼې، ځلېدونکې او خوږې وي. نه، نه، دا سیلاب له هغو ناولو، بوینو او ساه نیوونکو اوبو جوړ دی چې د دین او ناموس له ویجاړوونکو او د خپلواکۍ له پاره د هېوادونو او ملتونو د حق له ځپونکو سوړو څخه راوځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران دا مهال په بربادۍ کېوتی، روس په تبریز او رشت او استرآباد او مازندران او مشهد کې تر لسو پنځلسو زرو عسکر راټول کړي دي. په تبریز کې روسي حکومت درول شوی دی. نو دې ته څه نوم ورکړو؟ د برتانیا دولت که څه هم د روس دې تړون ماتونې ته په سړه سینه او صبر سره ګوري، خو دې سړې سینې او زغم ته څه مانا ورکول کېدلی شي؟ آیا دې دولت د ایران د خپلواکۍ او شتوالي په اړه د ایتلاف یو تړون نه و کړی؟ هغه ایتلاف څه شو؟ ښکاره ده چې دا ډول تړونونه او ایتلافونه د توپکو د برچې د قلم پر څوکه او د توپونو د لوګي په رنګ د جګړې د ډګر پر کاغذونو باید ولیکل شي!

د چین اړودوړ او انقلابونه او جمهوریت ته د شهنشاهي نظام اوښتو سملاسي همدا پایله را ایستلې چې د یاد شوي بلامـآب (؟) سیلاب له پاره د منګولیا او چیني ترکستان له لارې، د همالایا په ډاروونکو دَرو کې شلاَله های عظیمه مهمه (؟) جوړ شي چې د خپلې خوښې بستر ته یې وغوروځوي. خو له دې خبر نه دي چې تر هغو دوی خوځېږي، د هغه زیارکښ او ماهر سیال (دالای لاما) یې ورته په تبِت کې چمتو کړی او بیا یې د هغه د هیلو غشی په ختو کې ونښلاوه.

راغلو ایټالیا ته: د روم په تاریخ کې مو لوستي و چې په تېرو زمانو کې په روم کې یوډول تیاترې ننداري ترسره کېدې چې «د وینو تیاترونه» یې بلل او هغه داسې وو چې یو وږی زمری یا لېوه یا پړانګ به یې په یوه انګړ کې چې ځانګړی د تیاتر له پاره جوړ شوی و، خوشی کړ. وروسته به یې یو مظلوم، مغدور (؟) محکوم د زندان له خونې راوست او ورته وبه یې ویل چې دې مفترس (؟) ځناور ته په زړورتیا ورغاړې وځه، که بریالی شوی له وژلو خلاصېږې. بېوزلي محکوم به چې د ځان خلاصون په دې کې لیده، تر وروستۍ بشري کچې هڅه کوله او نندارچیانو به یې په پوره خوند او شوق د بدن د ټوټې ټوټې کېدو او د وینو د بهېدو ننداره کوله. ددغه ډول تیاترونو کنډوالې لاتر اوسه د روم ښار له ارزښتناکو لرغونو آثاروڅخه دي چې هره ورځ ایټالویان د ننداري له پاره ورځي. له همدې ځایه ده چې په دې شلمه پېړۍ کې د ایټالویانو مدنیت یو ځل بیا ددغو تیاترونو د دیرکتورۍ [ډایرکټرۍ] دنده د وحشت په خپلو ماهرو لاسو او له وړتیا ډکو ورغویو کې اخیستې، په سره سمندرګي او سپین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندرګي کې يې خپل داړونکي عقور شوي (؟) سينګړاوان [سـګماهيان] د يمـن او حجاز له لوري د عاجزانه مدافعې له پاره پر سمندري څنډو ګومارلي دي. د وينو ددې تياتر ننداراچيان په خورا بې پروايۍ سره به ننداره بوخت دي. تر ټولو عجيبه دا چې داړونکي سينګړاوان له ډېرې عقورۍ (؟) کله کله پر ننداراچيانو هم بريدونـه کـوي- لکه هغسې چې يې د فرانسې او انګريز پر بېړيو بريدونه وکړل- ننداراچيان بيا هـم د هغه پوره خوند له امله چې له دې ننداري يې اخلـی، د وينـې تويېـدنې ددې ډرام د پايته رسولو ملاوې نه تړي.

دا و د نړۍ د سياسي پېښو لنډيز چې د خپل نيمګړي فکر له مخې مو يې لنډه بڼه په پورته ډول انځور او خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا]

د افغانستان د خدای ورکړي له برمه ډک دولت په اړوندو تودو، ښېراز، له اوبو ډکو او زرغونوسیمو کې یوه هم د لمقان حکمراني ده. د لمقان ځمکنی جوړښت یوه زرغــون او ښېرازه مستطیل ته ورته دی چې له یوې مخې له ختیځ نه د لوېدیځ پر لور غزېدلی دی. ددې ښېرازې وادۍ شاوخوا لوړو او ټیټو غرونو او غونډیو چاپېر کـړې چـې پـه ټولیز ډول خورا یو ښایسته زرغون انځور جوړوي. ددې وادۍ محصولات تر ډېره پـه شولو (وریجو) پورې محدود دي، سره له دې چې نورې غلې لکه غنم، جوار او اوربشې هم په کې کرل کېږي. خو د لمقان غوره محصول وریجې دي.

د لمقان ښېرازه او پسته (نرمه) وادي دوه ځلاند او راڼه سیندونه اوبوي چې یو یــې د «آلنګار» [الینګار] او بل د «الیشنګ» سیندونه دي. د الینګار اوبه د لمقان لــه شــمال ختیځ لوري ددغې سیمې له لیرې پرتو غرنیو سرچینو نه راوځي او د لوېدیځ پر لــور بهیږي چې د«قرغه یي» کلي شاوخوا له الیشنګ سیند سره چې ددغــې ســیمې لــه شمال لوېدیځو درو څخه راوځي، ګډېږي او یوه لوی سیند ته چې «د کابل نهــر» یــې بولي، ورتوییږي.

ددې وادۍ په پراخه برخه کې، د الیشنګ او الینګار د دوو سیندو ترمنځ، پر یوه پاکه اوهواره ځمکه، د دواړو درو په خوله کې «قلعة السراج لمقان» [د لغمان ســراج کــلا] جوړه شوې ده. دا خورا یوه ارزښتناکه ودانۍ ده چې زموږ ستر سپېڅلي ټولواک ذات اعلیحضرت سراج الملة والدین یې د ډېر ګټورتوب له امله د جوړولو فرمــان ورکــړی دی.

لومړی د سیمې د موقعیت له پلوه چې د لمقان ایالت یې لري، ددې ډول یوې پیاوړې عسکري کلا شتوالی اړین و. ددې کلا له لارې ښلابښلې عجیبې درې چې تر نورستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پخوا «کافرستان» بلل کېده، آن تر چتراله همداسې غزېدلې تللې دي، تر امنیتي [سپر] لاندې راځي او دغه راز د جلال آباد لوی ولایت چې یو حاکم یې په سر کې دی، له شمالي پلوه پیاوړی کېږي.
دویم، پر کابل سیند چې د جلال آباد او لمقان ولایتونه یې سره ویشلي، د درونټې د لوی پله تر تړل کېدو وروسته، په طبیعي ډول دغه دوه ولایتونه سره وتړل شول او اړیکي یې پیدا کړل. او څرنګه چې اعلیحضرت شاهانه ذات هر کال ژمی په جلال آباد کې تېروي، او دا چې په جلال آباد کې د شاهانه استوګنې پر مهال د لمقان ولایت او د هغه عجیبې زړه راښکونکې درې هم په طبیعي ډول د اعلیحضرت د سیل او ګرځېدو په کړی کې راځي، نو ځکه د حکم چلونې یو مرکز او یو شاهانه مَطّرَح (؟) په دې سیمه کې خورا اړین او ارزښتناک بلل کېده. نو پر همدې بنسټ اعلیحضرت شاهانه ذات دوه کاله وړاندې ددې ډېرې بدیع [نوې؟] ودانی «قلعة السراج لمقان] د جوړېدو لارښوونه وکړه چې اوس بشپړه شوې ده.
ددې لوړې [عالي] ودانی د جوړونې نقشه هم د همایوني پېر د نورو ودانیو په څېر پخپله اعلیحضرت شاهانه ذات تر خپل همایوني څار لاندې ایستلې او یوه پیاوړې او زړه راښکونکې ودانی یې چې د رزم او بزم [جګړې او هوساینې] ټولې ښېګنې په کې دي، رامنځته کړې ده.
اوس دا پر تمینه ودانی هومره چې تېر کال د اعلیحضرت د شاهانه ملګرتیا پر مهال مې لیدلې او په حافظه کې پاتې شوې، خپلو ګرانو لوستونکو ته وریېژنم او انځوروم:
[این قلعه مرکب از دو سور یک بر دیگر محاط شده میباشد؟] دا کلا له دوو یو پر بل چاپېرو سورونو (؟) څخه جوړه ده چې یویې بهرنی او بل یې دننني سور دی. د توپ له یوه ستر وره [دروازې] نه چې د کلا پر شمالي لوري پرانستل کېږي، کلا ته ورننه وځو. د کلا ددې دیوال او د دننني کلا د دېوالو په منځ کې یو روڼ، هوار او ښکلی ډګر هرې خواته پلن دی چې پوځي ښوونې او روزنې ته ښه جوړ دی. د کلا دیوال ښه پلن او پیاوړی دی چې پر یوه خورا ژور بنسټ له ډېرې او چونې راجګ شوی او وروسته پکې خښتې [کارېدلې دي]. پر دغه ډګر بیا له یوې بلې دروازې دننني کلا ته ننه وځو. دا دننني کلا د قلعة السراج په ارګ کې ولاړه ده او ددې دننني کلا دېوال هم د بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلا د دېوال په څېر دی. کله چې سړی پر وره ننه وځي، لومړی څیز چې یې پام ور اړوي، هغه ښکلې لوړه [عالي] او بې عیبه مانۍ ده چې د کلا وره ته مخامخ، یعنې د کلا د جنوبي برخې په وروستۍ څنډه کې ولاړه ده. په مهارت جوړه شوې دا سینګار ودانۍ یولوړ دوه پوړیز تعمیر دی چې د نویو اروپايي ودانیو په بڼه[سبک] جوړه شوې چې خورا ګڼ اپارتمانونه [دایرې] لري، چې په هره دایره کې یې د کار خونه، د ناستې خونه، د خوب کوټه، توالت [تشناب] او د ځان مینځلو ځایونه شته. ددې ودانۍ پراخ ښایسته دالانونه او ورسره موازي زړه راښکونکي اوږده دهلیزونه په رېښتیا چې ډېر د خوښېدو وړ دي. لومړی له یوې کفشکن ډوله راوتلې بَرَنډې نه چې له دریو خواوو درې څلور پاټکی زینې لري، یوه اوږده دالان ته ننه وځو چې ددې دهلیز له ښۍ او کینې خوا نه ورته د هغو آپارتمانو دروازې راخلاصېږي چې وړاندې یې یادونه وشوه. د دهلیز له دواړو خواوو نه دوه خورا اوچتې زینې چې ختل پرې آسان کېدلی شي، د ودانۍ پاسني پوړ ته پورته شوې دي. پاسنی پوړ هم د کوزني په څېر پر همدومره آپارتمانو او دالانو او دهلیزو ویشل شوی دی چې په ټوله کې دې زړه راښکونکې ښایسته ودانۍ په حق سره چې ډېر ظرافت او خوږوالی موندلی دی.

په تېره بیا چې کله یو متفکر کس له بَرَنډو نه ووځي پر شاوخوا سیمو یو ځیر نظر وځغلوي، د طبیعت داسې شاعرانه لوحې (؟) به ووینې چې له حاله ووځي. له ختیځ لوري د الینګار زرغونه او لطیفه وادي له ټولو ښایسته منظرو او له شولو او نورو کروندو سره، له دوو خواوو د لوړو او ټیټو غونډیو په منځ کې تر واورینو اوځنګلي غرونو پورې چې له ډېر واټنه بربښي، غزېدلې پرتې دي. له جنوبي پلوه تر قرغه یې کلي پورې، یو ښکلی هوار ډګر تر سترګو کېږي چې د جلال آباد د موټرو پوخ سړک لکه د یوې نېغې لیکې چې پر زرغون کاغذ کښل شوې وي، پر دغه ډګر غزېدلی او پر یوه ډېر لوی پاخه او منظم پله د الینګار سیند پر سر اوړي او د قرغه یي د غرنیو تړو څنګ ته د همدغه سیند په خوا خوا کې درومي او هلته ښه وړاندې له سترګو پټېږي. له لوېدیځې خوا څخه یوه ښایسته غونډۍ چې «بي بي غونډۍ» یې بولي او په لمنو کې یې پراته بڼونه او کروندې تر سترګو کېږي او له شمال لوري د الیشنګ اوږده او ښېرازه او له اوبو ډکه درهِ نظرونه ځانته ورماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ددې کلا نورو فرعي برخو ته ورستنېږو:
د کلا په لوېدیځه خوا کې له دوو جلا آپارتمانو څخه پرته چې د ګرانو شـهزادګانو لـه پاره جوړ شوي، د مزدورانو د استوګنې له پاره ګڼې نورې خونې هم شته او په منځ کې یې لږ څه د کلا شمالي لورته یو ښایسته جومات جوړ دی او د کلا شمالي خـوا هـم د مزدورانو د استوګنې خونو نیولې ده. ددغو مزدورخونو له پاره یـو ښایسـته او لـوی حمام هم جوړ شوی دی. د کلا جنوبي خوا له برِمه ډک همایوني حرمسرا(ی) [د پاچـا او کورنۍ د اوسېدو کور] چې په خورا ښایست او سینګار جـوړ شـوی، نیـولې ده. دا حرمسرا(ی) هم ګڼ اپارتمانونه، مزدورخونې، دالانونه او حمامونه لري چې په یوه پراخ او هواناک انګړ کې راټول شوي دي.
دا و د «قلعة السراج لمقان» د حال لنډیز [که بدرجات باقیـات نقـش ضـمیر تصـویر توانستیم؟] له الهی درګاه نه غواړو چې ددې سپېڅلي او همایون بخت پاچا د بختورو قدمونو په برکت دا او دې ته ورته لوړې [عالي] ودانۍ بېشماره کلونه په پوره پـرتم او برم او سلامتۍ [همداسې] آبادې اوښېرازه وسـاتي چـې د نـړۍ د لویـو ښـارونو او ښارګوټو حسد پرې راشي. آمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

اسلامي یووالی

په نړۍ کې هغه کلمه چې د «حاصل تحصیل» په بشپړه مانا رانغاړي، همدا د «اسلامي یووالي» ټکي دي. یعنې د اسلام پیوستون اصلاً او اساساً پر دریو ځیزونــو تړلــی دی، چې هغه د «لااله الاالله محمد رسول الله» پاکه او جامعه کلمه او حبل المتــین «مبــین قرآن» او د «سپېڅلې او سترې کعبې» جامعیت دی. د مسلمانانو هر وګړی چې که په ختیځ کې وی یا لوېدیځ کې، د دین او مذهب پر دې معنوي لارو داسې ټینــګ او یــو موټی دي چې بېلتون او جدا والی یې په هېڅ زور او ځواک سره نه شونی کېږي، مګر دا چې پر دغو دریو وسیلواړه ونه لري او چې پر دغو دریو وسیلو اړه ونه لري اسلام نه بلل کېږي چې په دغه حالت کې د «اسلامي یووالي» بلنه هم د هغه له پاره نه ده. حال دا چې له دې دریو بنسټیزو اصولو پرته چې بیان شول، نور ډېر اصلونه چې بیا دا هــر یو خپلې نورې ځانګې لري، اسلامي نړۍ سره یو کوی او نه بېلېدونکې یې ګرځــوي او دا تړاوونه هېڅ زور شکولی نه شي.

نو که چېرې د «اسلامي یووالي» بحث موخه همدا معنوی ځیزونه وی چې بیان شــول، دا له دیارلسو پېړیو له مسلمانانو سره شته او هغوی ته روښانه دي او ډاګیزه کېــدو او تر لاسه کېدو ته یې اړتیا نه شته. خو که د «اسلامي یووالي» موخه د هغــې مــادي او فعلي اړخونه وي، نو دا هم دوې بڼې لري چې یوه یې قولي او بله یې فعلــي ده. قــولي هغه دي چې پېښلیکونو یې په ډول ډول معقولو او منقولو دلایلو سره بیــان کــړی او کوي او د اسلامي نړۍ مطبوعاتو یې په اړه ګڼ کتابونه او رسالې په بېلابېلو ژبو خپاره کړي او لا خپروي. که څه هم ددې بحثونو او نظریو پر ګټو سترګې نه شي پټېدای، خو په خورا خواشینۍ لیدل کېږي چې موږ یې [په خولې] وایو او نور یې عملاً پلي کــوي. همدا چې له یو بل سره د غړېدو تکل وکړو، سیالان مو په خپلمنځي یووالي هغه دوه ځلي، درې ځلي او څلور ځلي عملاً تر سره کوي؛ همدا چې له یو بل سره پر همدردۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لاسنيوي د غرېدو تکل وکړو، په سيالانو کې مو هم سيالي او نفاق عملاً په يووالي او اتفاق اوړي او پر موږ د ډول ډول بلاوو د راوستلو ډاروونکې کړنې پيلوي.
نو نا چاره برېښي دا چې لکه هماغسې چې په ډېرو ځيزونو کې وروسته پاتې يو، نو د عملي او فعلي يووالي په برخه کې هم خورا ډېر وروسته پاتې يو. لکه هماغسې چې موږ لا تر اوسه د شوسې [موټري لارو- د.ج.] ځښتنان شوي نه يو، خو هغوی پر هـوا الوزي، [نو] د يووالي د رېښتوني مانا په پوهېدو کې هم همداسې پر ځمکه پاتې يو.
آيا دا څه ډول نوم سباتي (؟) و چې له پېړيو پر موږ لاسبرې ده او مـوږ يـې نـه يـو پرېښي چې خپلې سترګې د ځان لور ته پرانيزو؟ آيا دا څه غفلت او لنډپاري وه چې له آسيا تر اروپا مو سترګې غړولې او نه مو ليدل چې هلته زموږ د ورکولو او پـو پنـاه کولو له پاره کوم چلونه او کومې کوډې کارېږي؟ آيا دا څه لويي او اسـتغنا وه چـې د اروپا له لوري مو د عقلونو د تتوونکو وړانګو تر ليدلو او يا اورېدلو وروسـته د هغـو د لاسته راوړو له پاره په ځان کې يو ټيټوالی او تواضع ونه ليده. او لا تر اوسـه يـې نـه وينو؟ يو مهال و چې له اروپا نه به د پوهې او فن سلګونه زده کوونکي د اندلس، مصر، استانبول او بغـداد مدرسـو او پوهنتونـو تـه راتلـل او د هغـو ځايوپـه مدرسـو او پوهنتونوکې به يې حکمي او فني علوم زده کول او بېرته به خپلو هېوادو ته ستنېدل او په عملی کولو به يې بوختېدل. هو، هېڅ شک نه شته چې حکمي او فني او ادبي او نور علوم له همدې اسلامي پوهنتونو څخه اروپا ته رسېدلي دی. خو زر ځله افسـوس دی چې هغوی دغه علوم او فنون چې له موږه زده کـړي، ورځ پـه ورځ او شـېبه پـه شېبه يې د عملي او نظري پياوړتيا زيار ايستلی او زموږ د ببخ ايستلو لـه پـاره يـې ويجاړوونکې وسلې تر لاسه کړې دي. او د دوی پر عکس يې موږ هم ورځ پـه ورځ او شېبه په شېبه، نه يوازې په عملي کېدو پسې نه ګرځو چې نظري بنه يې هم رانه لګيا ده هېرېږي.
يوازې حکمی او فلسفي علوم او فنون نه بلکې خپل اخلاقي او حياتي او ټولنيز علوم مو د غفلتونو او نفس پالنې له امله بايللي او اوس راته د غليمانو په لاسو کې زمـوږ د قتل وسيلې ګرځېدلي چې په ډله کې يې يوه همدا د وروګلوۍ او يووالي مساله راځي.
سبحان الله! په داسې حال کې چې موږيو د بل مرستې، له يو بل سره مينې، له يو بـل سره يووالي، له يو بل سره ښه راشـې درشـې او چلنـد تـه د خـدای او رسـول او لارښوونکو په وينا د دين له خوا ګومارل شوي او مکلف شوي يو، نور وينو چـې لګيـا دي زموږ دا مکلفيتونه پلي کوي. د پيرنګ ټول ملتونه د يوې مينه ناکې ډلې په څېـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو چې د بال [نڅا- د.ج.] په یوه پرتمین او ځلاند مجلس کې د ختیځو هېوادونــو د خوندورو خوړو د تېرولو پر دسترخوان ناست دي او چې هرڅوک یې یــوه ټوټــه لــه ستوني تېره کړي، نور یې په روغتیا د خوښۍ یوه پیاله پر سر واړوي او له ټولــو ملــي توپیرونو، ماهوي جلاوالي او مذهبي بېلتون سره سره، همدا چې د ختیځ یوه مســاله رامنځ ته شي، هماغه ګړۍ دغه ټول سیاسي، ماهوي او مذهبي توپیرونه یوې خواته کړي او ټول سره په دې تړاو یو وجود او یو فکر شي او دغه مساله د خپلــو ګټــو پــر بنسټ په خپل منځ کې سره غوڅه کړي.

په داسې حال کې چې اوس یې چاړه هډوکي ته تېره کړې او خبره یې د مســلمانانود دین او ایمان د سپېڅلو عبادتځایونو ویجاړولو ته رسولې ده. اوس نو دلته یوه پوښتنه راپورته کېږي چې که وحشي غدار او ناکار ایټالویان پر معظمه مکه او منوره مدینه د بمونود غورځولو دا ګواښ پلی کړي

نو مسلمانان به څه وکړي؟

هر څوک یو فکر لري او یو اټکل او قیاس وړاندې کوي. که وی او که نه وي خو بیا یــې هم له بیانولو ځان نه شي ساتلی. نو ځکه دا بېوزلی محرر [د ورځپاڼې مدیر- د.ج.] د خپل نیمګړی فکر د بیان په وړاندې کولو کې کوم خنډ نهویني.

لومړی خو دا ووایم چې د ایټالویانو دا ګواښ او وېرول یوه بېځایه او تشه خبره ده چې له ځواک نه یې عمل ته اوښتل په سلو کې نوي بیخي ناشوني دي. ځکه چې الوتکې او بالونونه یې د پرمختګ دې پوړۍ ته نه دي رسېدلي چې له روم یا طرابلس او یا مُصَوَع [په اریتېریا کې د سره سمندرګي پر څنډه پروت ښار- د.ج.] نه راوالــوزي او تــر دې سپېڅلو ځایونو پورې را ورسېږي او بمونه وغورځوي. داسې به وګڼو چې دا خیالولی او له شیطانۍ ډک کمال یې هم موندلی، یقین ته نژدې ګومان دادی چــې نــور اروپــایي دولتونه به دا عقل بایللی لېونی سپی د خورا خطرناکو پایلو دې کار ته پرېنږدي ځکه چې د هغوی په اوږدمهال سیاسي فکر کې د ختیځو هېوادونو د غوړې او پستې مړۍ ورو ورو تېرول راځي، نه یو ځلي! ځکه ښه پوهېږي چې هضمولی یې نه شي او په نس خوږی به یې اخته او مړه کړي. په تېره بیا چې ځینې مړۍ یې چړو تــه ورتــه اغــزي [لَشَکي- د.ج.] هم لري چې تېرول یې د بنیادم ستونی او ځیګر څېروي!... فرض کړو چې دولتونه هم لکه هغسې چې یې ددغه ناکار غدار پر ډېرو وحشــیانه حــق مــاتونو سترګې پټې کړي، دلته هم همداسې وکړي، هله به نو د نړۍ د مخ ټولو مسلمانانو تــه لکه د روښانه ورځې جوته شي چې له ختیځ سره د لوېدیځ جګړه اعــلان شــوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې چوپتیا یې لکه رضا بللې ده. نو ځکه داسې انګېرنه ده چې مسلمانان به خپله لاره واړوی او یوې ویجاړوونکې افراطي «انارشیستۍ» ته به مخه کړي او لکه چې تر دا اوسه یې د هغوی د مهارتونو او مدني هنرونو د تقلید هڅه کړې، له دې وروسته به د ژمن ماتونې، حق ځپنې، وین تویونې، اورلګونې او ټولوژنې په تقلید او ترویج په تېره بیا په معبد ورانونې لاس پورې کړي چې په یوه دین او یوه قانون کې هم روایت او جواز نه لري او د آنارشیستۍ تګلاره به د هغې له ټولو مفاهیمو او محتویاتو سره پلې کړي او دغه راز اټکل او قیاس دی چې که (خدای مه کړه) ایټالویان دا وحشي او بېباک جرات او زړورتوب په عملي ډول له ځانه وښيي، چې انشاءالله هېڅکله به هم داسې ونه شي- نو دلته به پخپله په هغوی کې په بمونو د معبدونو ویشتل ونښلي. ګومان دی چې د عثماني هېوادو مسلمانان به په سوریه، اناتول او روم ایلی [هغه اروپايي ځمکې چې عثماني ترکانو په جګړو کې لاندې کړې وې- د.ج.] یوه کلیسا، یا معبد او مناستر [عیسوي معبد- د.ج.] هم پر ېنړدی او ټول به پر هوا کړي.

نو بیا به د معبد جنګی په دې کړکېچ کې بریالی څوک وي؟ هېڅ شک نه شته چې عثمانیان! ځکه څومره چې د هغوی ښېرازې، آبادې او بشپړې کلیساوې، مناسترې او معبدونه په عثماني هېوادو کې شته، دومره د هغوی په هېوادو کې د مسلمانانو جوماتونه نه شته. دا دې عاجزانه قیاسونه او اټکلونه چې وړاندې شول، پاتې نو له الهي دربار نه د «اَلَمْ تَرَکَیْفَ... الآیه»د کریم آیت د معجزې د راخرګندېدو غوښتنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

له طبيعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني يووالي اړتيا

ګران لوستسونکي چې کله دا سرليکه وګوري له ځانه سره به وايي چې دا څه د لېونو خبرې او چټيات دي؟ يووالی چېرته! انسان چېرته! په داسې حال کې چې په انسانانو کې دوه تنه نه په بڼه او عادتونو او نه په طبيعت او ځانګړنو کې يو ډول نه موندل کېږي. او د بڼې او طبيعت د همدې جلاوالي پر بنسټ يې فکرونه او تصورونه او خيالونه هم له يو بله جلا او بېل مومو نو بيا څه ډول شونې ده چې دا ميليونونه ميليونه انساني وګړي چې په زرګونو ډلو او ملتونو ويشل شوي او بېل شوي دي، او [که] يو ملت هم نه په رنګ او طبيعت او نه په عنصر او جنسيت، او نه په فکر او عادت او نه په دين او مذهب کې ها بل ته هېڅ ورته والی او نژدېوالی ونه لري نو ټول اتفاق او يووالي ته رابلل په حقه چې بېخي ناشونې خبره برېښي.

رېښتيا هم چې په لومړي نظر همداسې برېښي چې دا يوه محاله او ناشونې غوښتنه ده. انسان د پيدايښت له مهاله له ګڼو کورنيو او بهرنيو غليمانو سره ګډ پيدا شوی راروان دی چې کورني غليمان يې حرص، تمه، شهوت، غضب، بغاوت، کينه، لويي، رخه او دا ډول نور بد او ناپاک اخلاق دي چې تل له بنيادم سره ملګري او پرله پسې يې په غليمۍ او بېخ ايستنې بوخت دي. بهرني غليمان يې ډاروونکی طبيعي ځواک دی چې هره شېبه او هره ګړۍ يې ژوند زيېښي او ګواښي لکه لوږه، بربنډوالی، بې کوري، سمندري توپانونه، اورلګېدنې، زلزلې او نور. بهرني غليمان پر بنيادم داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برلاسي او غاوره شوي چې لاسونه او پښې او سترګې يې ورتړلي او فکري ځواک يې ورمحدود او کوچنی کړی چې له خپلو بهرنيو غليمانو سره د خپلمنځي يووالي مهلت نه ورکوي!

انسان ته «ذاتي مدني» ويل شوی له «ذاتي مدني» ته يې «په ګډه او يووالي د اوسېدو» مانا ورکړې ده. او په دې اړه له پخوانيو زمانو څخه تر ننه پورې په ميليونو کرښې ليکل شوې او په خروارونو رنګونه لګېدلي دي. او دليلونه او برهانونه راوړل شوي دي. او د انسان د ګډې اوسېدنې مساله يې ثابته کړې چې موږ يې دلته د بيا راوړلو او يادولو اړتيا نه وينو. خو دومره وايو چې انسان لا دغې بشپړتيايي (؟) پورې ته نه دی رسېدلی چې په ګډه د اوسېدو او د خپل اتفاق، يووالي او پوهاوي وړ ګرځېدلی وي.

کورنيو غليمانو بنيادم پر داسې کړو وړو او ناپايو لارو سم کړی [چې] د «ذاتي متمدن» له رېښتونې موخې زرګونه فرسخه لېرې وتی دی. داسې بربښي چې ددې ذاتي مدني احکام يعنې په ګډه او يووالي اوسېدل د پيدايښت په لومړيو کې چې بنيادم له خپلو ټولو لومړنيو اړتياوو بې برخې و جاري او پر ځای وو[،] ورو ورو منسوخ شوي او په اوس مهال کې په ټوليز ډول له منځه تللي دي.

څه پېچلې معما! ښاغلی مدير بيا څه وايې؟ آيا د مدني نړۍ دا ځلاندې وېناوې نه ويني [اوري] چې بشريت له ذاتي مدني والي بې برخې بولي؟ که نه يې ويني د يوې جوړې پر ځای دې دوه جوړه سترګې [عينکې] ولګوه!...

آه څه ووايم! اصلي بلا په همدې کې ده چې د نظر له کمزورۍ سره سره ښه ليدل کولی شم. خو څه ډول ليدل کوم؟ سراب، د اوبو د سر ځګ، بې بنسټه تر حُباب!!... زر ځله افسوس! ميليون ځله افسوس چې پر طبيعي ځواکونو تر څه ځايه د بشر له دې جوتو بريو سره سره، او د عقلونو له هغو حيرانوونکو اختراعګانو او کشفونو سره سره چې ددغو بريو په پايله کې يې رامنځته کړي دي، دا ټول يې کورني غليمان په زور او جبر له لاسه اخلي او پر دوی يې د ويجاړوونکو وسلو په بڼه کاروي!

آه ای خواره بشريته! څومره کمزوری او رټل شوی مخلوق يې چې يو کورنی غليم دې چې نوم يې ښاغلی «پهلوان تمه خان دی» تر ټولو غوره او ګټور اختراعات چې د ذاتي مدنيوالي له پاره جوړ شوي له لاسه اخلي اوستا د قتل او ورکولو له پاره يې کاروي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا تر بر ښنا روښانه، تر ښېړۍ لامبوزنه، تر اورګاډي چټکه، تر هــوايي الوتکــو لــوړه الوتونکي خارقه به په بشري نړۍ کې بله کومه تصور شي. خو افسوس او حسرت چې د ځان دغه غليم يعنې د «تمې» په نامه اتل چې له دې دريو تورو «ت، م، ه» [په اصل کې طمع = ط، م، ع] نه جوړ دی اود درې واړو تورو منځونه يې داسې تش دي چې پر هېڅ ډکېدلی نه شي دا نوې او ګټورې [اختراعګانې] د خپلو تشو نسونو د ډکولــو لــه پاره د تېرو وختونو د ضحاک د خرافاتي مارانو په دود ستاسې د ککريو د خپلمنځــي خوړلو له پاره کاروي!

کله چې د طبيعي ځواکونو د لاندې کولو له پاره غير تناکو بشري هلو ځلو ته نظر وشي د بشر ذاتي مدني والی له ټولو ماناوو سره سترګو ته نبغ ودر بېږي. آيا هغه لويه بشري کتله ولې ذاتي مدني ونه بولو چې اوسپنه، سکاره او زرګونه ډوله نور کانونه د طبيعت په زړه کې له ډکو خزانو او ګنجونو راباسي او د بړاس [بُخار] پــه نامــه د طبيعــت يــو عجيبه توکی په خپلو منګولو او ولکه کې راولي او نــړۍ پــرې ر بــړدوي، بهېــدونکې خوځېدونکې، نوم ورکې او ناپېژانده، له سترګو پټه خو په هر څه کې ځلانده بر ښنــا پرته له دې چې لا يې هم د هغې ر ښتونې ځانګړتيا پېژندلې وي د ځان د خبرولو لــه پاره د سترګو په يوه رپ کې له لوېديځه تر ختيځه کــاروي. خپــل کورونــه، ودانــۍ، منارونه د هغې په مرسته د تندر په نامه له ډاروونکې آسماني بلا نه خوندي کوي؛ او لا نور څومره څيزونه!...

هو هو! هېڅ شک نه شته چې دا ټول له ذاتي مدني راوتلي. که ګډه اوسېدنه او يووالی نه وای دا ټول نوي توکي او دا عجيبه اختراعات کله رامنځته کېدلی شول! مدير نــور څه ويل لري؟

هېڅ ويل نه لري. زر آفرينه پر دې ذاتي مدني (!؟) د سمندرونو لويې څپې يې د زغره والو جنګي بېړيو د ماشينو تر څرخونو لاندې چې هره يوه يې لکه د يوې اورشــيندې اوسپنيزې کلا په دود ده کوچنۍ کړې په هومره چټکتيا او زور يې د خپل ځان يعنې بشريت د سوځولو، او وّرَکولو او پوپناه کولو له پاره چې جوړوونکی يې دی د «بغض او کينې» په نامه د دوو سختو ګوزاريزو کورنيو غليمانو تر قوماندې لاندې په سمندرونو کې لاهو کړې چې بنيادم دغه ذاتي مدني ته ګوته پر غاښ پاتېږي!....

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټک او ځغستونکي اورګاډي پراخې بېدياوې، لوړ غرونه، ستر سيندونه د «حسد او حرص» په نامه د دوو اورژبو ښامارانو تر قوماندې لاندې په دومره چټکتيا او زور د سوداګرۍ د ورکولو او يا د انساني ملکونو د لاندې کولو په موخه له غوځولو، څېرولو او تېرېدلو سره [مخامخ دي] چې انسان د (ذاتي مدني) ددې نوې چټکې ځغستونکې وسيلې په وړاندې د حيرت د بېديا په يوه پوونده اړوي!...

په داسې حال کې چې بنيادم د يوې ثانيې هومره پر هوا دربدلی نه شي ښاغلي ذاتي مدني د خپلې الوتنې له پاره داسې بشپړې الوتکې جوړې کړې چې اوږده واټنونـه د هوا په زړه کې وهي. خو خبر ياست چې د ذاتي بشري مدني دا خورا عجيبه اختـراع شوی توکی يې د «غضب او جنايت» په نامه دوو کورنيو غليمانو په زور او جبر له لاسه اخيستي او پر ده يې دومره سخت کارولي چې د بمونو د چاودلو ډارروونکي غړونو يې انسان اړ کړی چې د آخرزمان ذاتي مدني په جادوګريو باور وکړي!...

تر ټولو غوره دا چې د (اديسن) په نامه د برېښنايي عجايبو جوړوونکي حکيم د ذاتي مدني (!) په دې ټولو اختراعګانو چې تر دې دمه يې کړې دي بسنه ونه کړه د ورځپاڼو د ليکنو له مخې له څو کلو د يوازيتوب په خپله ذاتي مدني هوجره کې ناست د يـوې خارق العاده برېښنايي وسيلې په اختراع کولو لګيا دی چې د جګړو پر مهال د زرګونو توپونو او توپکو کار د سترګو په رپ کې پر دغه وسيله ترسره شي!

واه واه ذاتي مدني! ځار ځار ذاتي مدني!... قه، قه، قه، قه، قه !!!...

مه خاندئ. ځکه: «د زړکې يوه خندا د باز دوه سوه شوکارې دي» بشريت د ځـان پـه ورکولو او پوپناه کولو کې ستاسې د خنداوو پروا نه لري. د هغه ډېر غـاور او غښـتلي کورني غليمان دده ټولې جلا جلا پـوهې او هنرونــه او ټـولې نـوې اختراعګـانې او صنعتونه چې د نړۍ هستوونکي دده د خپل نوغي د سمون له پاره پيدا کړې او لګولې د ډارروونکو وسلو په توګه پخپله پر ده کاروي. د کيميا او حکمت پوهنــه وده مـومي. نتيجه يې دا راوځي چې ډول ډول ډايناميټونه، رنګارنګ بمونه، رقـم رقـم باروتونـه، بېلابېلې اجزاوې او مسالې او نور څيزونه د بشريت د پوپناه کولو لــه پـاره رامنځتـه کړي! ميخانيکي او انجنيري علوم پر مخ ځي وروسـتۍ ثمـره يـې دا راخبـژي چـې اوربلوونکي توپونه، کلا ويجاړوونکي توپونه، لرواټني چټک ډزي توپکونه او نور ډولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د بشريت د وژنې او اعدام نور څيزونه رامنځته کړي. يوازې علـوم نـه چـې دغـه کورنی غلیم مو د ادبي ليکوالۍ ځواک هم ستاسې د خپلې ښکلې ساه ايستلو ته اړم کوي. د يو دوه بشری ضد ډلو د ورځپاڼو مقالې ولولئ وګورئ چـې دغـه سـپېڅلی او شريف قلم څه ډول د انساني ستې په ايستلو اخته شوی دی!.

آه بېوزلی بشريته! دا څه وژونکی فلاکت دی چې پر تا راغلی! د کون او مکـان سـتر هستوونکي د ځمکې کُرِه تر سمون وروسته له ټولې شتمنۍ او طبيعي وسايلو سره پر بنيادم ولوروله. خو ګټه يې څه شوه چې دومره کورګډي غليمان يې هم ورته د وجود پر ملک زرغون کړل، خو بيا يې هم له هغې مهربانۍ نه چې پر ده يې درلـوده ددغـو غليمانو ترڅنګ ورسره ډېر کورني دوستان او لارښوونکي او خواخوږي هـم ملګـري کړل. (ستر وجدان) يې پرې واکمن وټاکه. د حرص او تمې په وړاندې يـې ښـه اداره تېنګار او قناعت، د کينې او غضب په وړاندې يې د دوستۍ او يـووالي او ښـېګڼې او پوستوالي حس وټاکه. د بغض په وړاندې يې مينه، د رخې [حسـد] پـه وړانـدې يـې سرښندنه او لنډه دا چې د هر غليم په وړاندې يې ورته دوه درې دوستان وټاکل.

افسوس، افسوس! بېوزلي بشريت دا ټول ملګري او لارښوونکي په خپل لاس د خپـل ځان او وجدان دغليمانو ترقهر او ولکې لاندې کړل له خپل «رېښتوني ذاتـي مـدني» صفت نه فرسخونه لېرې شوا!

د بشريت غليمانو د لوېديځ يوه ستره ټولنيزه ډلـه لـه يـوې هيبتنـاکې ډاروونکـې ختيځې ډلې سره داسې اچولې چې د بشريت دوستان او لارښوونکي ورته لاس تړلي ګوري او هېڅ يې له لاسه پوره نه دي.

لوېديځ پر اوس مهال له ټولو صنعتونو، اختراعګانو او علومو او فنونو سره د حـرص او تمې د اورژبې ښامار تر قوماندې لاندې پر ختيځ پرله پسې نس پالونکي بريدونه کوي. ورسره جوخت يې د رخې [حسد] کينه پال اتل تر خپل منځـه سـيالۍ او غليمـۍ او کينې او لويۍ راپاروي. يو چې يوه جنګي بېړۍ جوړه کړي هغه بل يې له دې حرصـه چې هسې نه کومه اضافي غوړه مړۍ رانه وتښتوي هماغه شېبه د يو درجن اوبتلونو د جوړلو سپارښتنه کوي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

آه ببوزلیه ختیځه! تا د خپلو دوستانو او لارښوونکو خبرې ته په غوږ نیولو د کورنیو غلیمانو ماتولو ته پام واړاوه خو خبر نه وې چې دغه کورني غلیمان دې درنه تښتېدلي ستا د خپلې لوېدیځې بنې له کورنیو غلیمانو سره یې ملګرتیا جوړه کړې او پر تا یې کلک یرغل راوړی دی!

ای بشري ډلو! آیا د ځمکې دا کره او د اوسېدو دا ښایسته ځای ببساري هستوونکي ذات ددې له پاره پر تاسې لورولې چې خاوره یې په خپلو وینو ولړئ؟ آیا که ټول په یوه اتفاق له خپلو کورنیو غلیمانو سره د مبارزې ملاوې وتړئ او د بشر لویې لوېدیځې، او ختیځې، او شمالي، او جنوبي کتلې ټول لاسونه سره ورکړئ او د خپلو کورنیو غلیمانو په ماتولو سره د خپلو مېنو په جوړلو بوخت شئ او لاسونه سره یو کړئ او له خپلو بهرنیو غلیمانو سره لاس ګرېوان شئ کوم بري، کومې سوبې، کومې نېکمرغۍ، کومې کامرانۍ به وي چې په لاس در نه شي؟

له دې چې ډېر په ځان کېوتي یاست د خپلې مېنې یعنې د ځمکنۍ کُرِې پر حال لاس بري شوي نه یاست. د خپلې مېنې جنوبي او شمالي خواوې مو لا هېڅ لیدلې نه دي، او هېڅ خبر نه یاست چې څه دي او کومې خزانې او ګنجونه په کې نغښتې دي! ځکه بهرني غلیمان مو چې د طبیعت ډاروونکې ځواک ناوړه هوا او لوی کنګلونه دي [،] د لارې خنډ دي. که ځانونه په رېښتیا د نړۍ د ودانۍ اتلان او د عالم د سمون له پاره ګومارلي کسان بولئ د عالم ناکشف شوې ځمکې ومومئ او ودانې یې کړئ؟ پر داسې مهال چې پخپله په لوېدیځ کې میلیونونه مربع کیلومتره ځمکه شاړه وي، د ختیځ ښېرازو ځمکو ته ولې سترګې نیسئ؟ که موخه د ځمکې آبادي وي د نړۍ شاړې او له وګړو تشې ځمکې لږې نه دي. لومړی هغه ښېرازې او له وګړو ډکې کړئ! کورني ملګري او لارښوونکي مو له علم او فن او اختراعګانو نه همدا هیله لري. خو زرځله افسوس چې کورني غلیمان مو د خپلو هم جنسو د مېشتو او ښېرازو ځمکو د نیونې ټېټوالي ته ګوماري.

ای بشري ټولنې! یو ځل وګورئ چې څومره بهرنۍ ډاروونکې بلاوې مو ژوند ګواښي او زور پرې راوړي: وباګانې، طاعونونه، زلزلې، تندرونه، سمندري توپانونه، اورلګېدنې او نور څه شیان! هېڅ شک نه شته که بشریت د خپلو کورنیو ملګرو په خوله ولاړ شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه سره ورکړي او له خپلمنځي جګــړو او نښــتو لاس واخلــي او لــه دې بهرنيــو غليمانو سره د متقابلو ګتو د خالصانه هوډ له مخې په نښته کېوځي زرګونه ډوله بري او کاميابۍ به وګټي. که يوازې هغه اوسپنه چې پر زغره والو ببرړيو او توپونو او توپکو او نورو ډول ډول وسلو يې لګوي د اوسپنې پټلۍ غزولــو تــه بېلــه کــړي نــو د کنګــل سمندرونو پر سر به واوړي تر قطبي نا پېژندلو ځمکو به ورسېږي!...

ماشاءالله مدير صاجب! لا مو هم قلم سترړی شوی نه دی؟ که مهرباني وکړئ او تر هغو کنګلونو ولاړ نه شئ نو ښه به وي! هسې نه چې رنګ مو د قلم پر څوکه کنګــل شــي چې بيا به ليکل نه شئ کولای! تاسې خپل شريف خــاطر تــول وســاتئ. کــه دا ډول زرګونه سندرې ووایاست کورني غليمان پر بشري عالم داسې پاخه واکمن شــوي نــه دي چې دا ډول بې ګټې خبرې دې پرې اغېز وکړی شي.

ای ختيځه! د لوېديځ له تېري کوونکو بريدونو عبرت واخلئ! د ځان د خونديتوب پــه فکر کې شئ. که مو وليدل چې د کورنيو ملګرو له لاسه څه نه راځي تاســې هــم لــه کورنيو غليمانو سره روغه وکړئ هماغه بهير ته غاړه کېږدئ. د خپل ملکيت د شتوالي د خونديتوب له پاره قهر، غضب، کينه، عداوت، خپل مخکښ وټاکئ [او] ګوزار کــوئ چې د بشريت نښه هم پاتې نه شي، پاتې نه شي، پاتې نه شي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع

او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه]

ستر حضرت هستوونکي انساني شریف نوغی [نوع] لوڅ او بربنډ، او له هر ډول وسایلو او آلاتو پرته هست او رامنځته کړی[،] د ځمکې کُرِه یې له ټولو شتمنیو او طبیعي وسایلو سره پر هغه پېرزو کړې او لورولې ده. روغ عقل، نبغ حواس، وسمند [توانا] وجود[،] پوهې لټوونکي [معرفت پرا یا پیرا؟] دوه لاسونه یې د هغه سرلاري او لاربښودونکي ټاکلي او پر وچې او لندې، غره او ځنګله یې لاس برى او واکمن کړی دی.

انسان له پیدایښت سره سم ډېرو څیزونو ته اړ او بې چاره هست شوی دی، او روغ عقل له یوه بل سره د یووالي او اتحاد لور ته څکولی، او ځینې یې د کانونو په ایستلو او نور د ټوکرانو په اوبدلو، ځینې یې د ډول ډول تخمونو په کرلو او رېبلو او نور د بېلابېلو صنعتونو او حرفو په چلولو بوخت شوي، د خپل ژوندانه ټولې اړتیاوې یې چمتو کړې دي. او د وخت په اوښتو مدنیت ته رسېدلي او د اختراعاتو د رنګارنګۍ له امله، د بشر اړتیاوو هم رنګارنګ بڼه غوره کړې [،] صنایع او حرفې اوس مهال دومره پراخې شوې چې عقلونه د حیرانۍ ګرداب ته ورپورې وهي.

د بشر صنعتونو سیندونه لکه بېدیاوې د خپل مزله تر پښو لاندې راوستي، هوا یې لکه د سمندرونو د خپلې لامبو ډګر ګرځولی، له طبیعت سره یې منګولې خښې کړي[،] د شتمنۍ زرګونه ډول جواهر یې د حریص ټټر له خزانو ترې را ایستلي، د بخار څواک په څېر یو لوی نابغه یې د ځان چوپړ ته ګومارلی، پر دې هم لا قانع شوی نه دی چټک تلونکې بریښنا یې رویبارۍ ته نیولې ده.

په هر هېواد کې چې صنعت وده کړې شتمني او وزلیتوب، ښکلا او سینګار یې هم په همدې اندول ډېرشوی دی. د اروپا ټول هېوادونه اوس مهال د ځمکې کُرِې د یوې لویې صنعتي سیمې [ماشین خانې] په څېر بلل کېږي چې ددغې لویې وچې نژدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوبښت کروږه وګړي ددغې سترې ماشين خانې کارګران او صنعتګران ګڼل کېږي.
ټوله نړۍ په اوسني وخت کې ددغې سترې ماشين خانې صنعتونو ته اړتيا څرګندوي.
تر اروپا وروسته د امريکا لويه وچه د نړۍ لويه صنعتي سيمه بلل کېږي. که آسيا تـه
وکتل شي نو د جاپان هېواد به يو بشپړ صنعت تون ومومو. خو که منځنۍ آسيا يعنــې
ايران او خېوه او بخارا او افغانستان په ځير سره وګــورو نــو پــه دې ټولــو کــې بــه د
پلازمېنې کابل سپېڅلې ماشين خانه لويه ومومو.
زموږ زړونو ته نژدې ستر نېک خويه اعليحضرت شهريار ذات د ســلطنت د شــهزاده
توب د مهال له شاهانه چمتووالي نه تر دې مهاله خپل کيميا وزمــه همــايوني پــام د
صنايعو پرمختګ ته اړولی[.] په اوسني مهال کې ترې بشپړ ګټور او نفيس صــنعتونه
تر لاسه کېږي. پر همدې بنسټ سراج الاخبار افغانيه چې دا هم ددغې ماشين خانې د
صنايعو له محصولاتو څخه ده[،] د هغو صنايعو په اړه خپلو ګرانو لوستونکو ته چــې د
خپل هوښيار او ستر ترقي غوښتونکي اعليحضرت ټولواک ذات په پاملرنې ســره پــه
مبارکه ماشين خانه کې لګېدلي[،] غږېدل او بيانول اړين وبلل.

پوځي وسلې

تر ټولو ارزښتناک صنعتي محصولات چې له سپېڅلې ماشين خانې نه راوځي درندې
وسلې لکه توپونه او سپکې وسلې لکه توپکې او ځيرونکې وسلې لکه کريچونه او وړې
نيزې دي. په خپل ذات کې ددې مبارکې ماشين خانې د جوړېدو اصلي موخه د جنګي
وسلو چمتو کول دي. اعليحضرت خدای بښلي جنت مېشتي خاقان ذات (ضــياءالملة
والدين) [امير عبدالرحمان خان] د خپل سلطنت په لومړيو کې دغــه ماشــين خانــه
يوازې د جنګي وسلو د چمتو کولو له پاره جوړه کړې وه. د خدای بښلي خاقان [لــوی
ټولواک- د.ج.] پر نېکمرغه همايوني مهال ماشين خــانې تــل زمــوږ د همــدې ســتر
سپېڅلي ټولواک تر اداري لاندې چې هغه مهال د افغانستان د لــوړ ســلطنت مشــر
شهزاده و[،] فعاليت کاوه اوله هغه مهاله تر اوسه يوه ګړۍ هم له کاره نه ده درېدلې او
ورځ تر بلې يې وده کړې ده.
د پلازمېنې کابل ماشين خانې د جنګي وسلو له ډلې دا ځيزونه توليد کړي او توليدوي
يې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورنی [ناریه] وسله

۱-مخکښ شاډکي [دنباله پُر] سارايي توپونه

۲- د کچرو شاډکي غرني توپونه

۳- د استحکام او کلا لوی توپونه

۴- چټک ډزي غرابین توپونه [یعنې مشینګڼې- سراج الاخبار] دوه درې ډوله

۵- د هینري مارتین [ډوله] توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه

۶- ۳۰۳ بور ډوله توپک[،] د پلیو او سپرو ډولونه.

۷- څنګ ډکي [بغل پُر] ډوله توپک.

۸- دولس ډزي توپک.

۹- پنځه ډزي ججورwال [جاغوردار] توپک، د رسالې ډولونه.

۱۰- دوه میله ښکاري توپک.

څیرونکې [جارحه] وسله

۱-افسري کریچونه [تورې] د ژړ تیکو [غلاف] ډول، د سروزرو ګلت او سپینو زرو [؟] تیکو ډول، او د اوسپنیزو تیکو ډول.

۲- د رسالې- یعنې سپرو عسکرو کریچونه.

۳- د توپکو له پاره برچې

۴- ډول ډول ډېرې غوره حربې [وړې نیزې] پناه لرونکې او بې پناه [؟] د پلیو او سپرو، او توپچي له پاره، او د عسکرو له پاره خنجرونه او چړې خورا غوره چاقوګان

وسله تون [جبه خانه]

د وسله تون په برخه کې چې کوم څه د اعلیحضرت په نېکمرغه شاهانه پېر کې په پوره بري د کابل په ماشین خانه کې په فعال ډول ترسره شوي یو د «فیوز» آزمایل دي چې د شاهانه هڅونو او له مکافاتو ډکې پاملرنې سره یې د هېواد خپلو کاریګرو بچو په بشپړو تجربو سره جوړ او تولید کړل. بل یې بې لوګي (کاریډ) [ډوله] باروت دي چې دا هم د شاهانه مهربانیو له برکته د دراندە انجنیر(محمد رضا بېګ خان) په لاربښوونه د هغو له لسو اړینو جوړوونکو توکو څخه اووه ارزښتناک او بنسټیز توکي په سمو داشونو کې چې د کابل په ماشین خانه کې ورته جوړ شوي[،] د افغانستان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو کورنیو محصولاتو څخه چمتو شوي او دوه درې نور توکي يې څرنګه چې مبذول [؟] او وړيا دي او تل موندل کېږي[،] د جوړېدو خنډ يې نه شي ګرځېدلی. د تــوپ او توپک تور باروت هم د دولت په باروت جوړوونکې فابريکه کې توليــدېږي؛ د توپونــو رنګارنګ ګولۍ؛ د ژړو يو ډزي خولونه چې له هر خول سره سلګونه ډزې کېدلی شي؛ د پناپُر [؟] توپکو نري او پنډ ډوله خولونه؛ د ۳۰۳ بور ډوله توپک کــارتوس؛ د څنــګ ډکي توپک کارتوس؛ د ښکاري چره ييز توپک کارتوس او نور.

د شرپنل ډوله پولادي او چودني او نورو توپونو ګولۍ[،] د هرډول يادو شــويو توپکــو ګولۍ.

پټاکۍ جوړونه چې د يادو شويو توپونو او توپکو د ګوليو باروت جوړوي او پټاکۍ ترې ډکوي.

د ژړو اوولس ثانيه يي فيوزونه او نور د رنګارنګ توپونو د ګوليو له پــاره. د توپونــو او هغو خول ډکو [دهن پُر] توپونو د ګوليو لرګين فيوزونه چې په مخکنيو کلو کې دولت توليد کړي وو.

باروت جوړونه چې کارديد ډوله او عادي باروت په کې جوړېږي.

ډول ډول صنعتونه

هر ډول پوځي کالي د افسرانو او سرتېرو له پاره؛ بيرغونه، مبارک عَلَمونه [عقــاب يــا سپېڅلي جنډې - د.ج.] اود سپرو او پليو او توپچيانو له پــاره پــوځي جنــډې؛ تنــۍ جوړونه چې هر ډول محراب او منبر لرونکې تنۍ د پوځي دريشيو له پاره جوړوي.

د افسرانو او نورو پوځيانو له پــاره ډول ډول کېــږدۍ او پاچــايي کېــږدۍ [بارګــاه] د سيوري له پاره کېږدۍ [شاميانه] او چترۍ او لمــر نيــوونکې چتــرۍ [ســايه بــان] او تجيرونه [پرده يي کېږدۍ] او نور.

رنګارنګ بوټونه د لويو او کوچنيو پښو له پاره او د پوځي بوټونــو لــه پــاره ځــانګړې ماشين شته.

بيرمتې[؟] موزې او لاسکښې او څادر او نور

د موزيک د ډلې [باجه خانې] وسايل لکه جنګي تُرُم او پشتن او ډول [دُهل] او تنبور او جانج [؟] او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوځي جمناستيک وسايل او د تمرين او قاعدو او نښې ويشتنې او نورو وسايل هر ډول افسري او پوځي خولۍ

د اندازه کولو لرليدون [دوربينونه]

چې ډېرئ دا چارې پر هغو ماشينو ترسره کېږي چې بړاس [بخار] يې چلوي.

په هېواد کې جاري صنعتونه دوه ډوله دي.

لومړی هغه صنايع چې په ماشين او بړاس چلېږي [دا بړاس] د انجنونو له لويو نغريو [آتش خانه ها] نه تر لاسه کېږي چې ماشينونه تاووي او هغه صنعتونه چې په کار دي تر لاسه کېږي.

د ټټاری [آهنګری] صنعت چې په بړاس چلېږي اود دودان [؟] د ځټکي [چکش] وزن به چې په بړاس تاوېږي [،] نژدې پنځه خرواره وي. هغه وسايل چې حدادان [؟] يې په اور اړوي د جرثقيلو په مرسته را ايستل کېږي او وسايل ترې جوړ ېږي. له دې سره سره په فابريکه کې په لاس هم د حدادۍ صنعت جاري دی.

د ترکاڼۍ صنعت چې د بړاس په مرسته د تاوېدونکو لويو ارو په کارولو لرګي اره کوي او په ماشيني رندو يې پاکوي او بيا ترې شيان جوړوي. د ماشين تر ځنګ لاسي ترکاڼي هم روانه ده.

د زين جوړونې صنعت [سراجي].

د حلبي جوړونې صنعت.

د ژړو صنعت.

د زرګرۍ صنعت.

د مسګرۍ صنعت.

د ګاډيو او موټرو او نورو د رنګولو صنعت.

د انځورګرۍ صنعت.

د علاقه بندۍ [؟] صنعت.

د [فلزي] پيسو د چاپولو [ضربولو] او ويلي کولو صنعت.

د سيم جوړلو صنعت له سپينو او سرو زرو.

د سيم ګنډنې صنعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلیت [؟] کولو صنعت په سرو او سپینو زرو او مسو او نېکلو کلیت [کول].
د صندوق جوړونې صنعت چې اوسپنیز صندوقونه او بکسونه جوړوي.
د بیت [؟] اوبدنې او چغ [؟] جوړونې صنعت.
د ګل جوړونې صنعت چې مصنوعي ګلان جوړوي.
د ډبرین چاپ او سرپي [فلزي] تورو صنعت.
د زینګوګرافی [عکس چاپونې] صنعت.
د حکاکۍ صنعت د افغانستان د کانونو پر لعلو او یاقوتو او لاجوردو.
پر سکو د انځور ایستنې صنعت.
د میز او څوکیو او ګاډۍ جوړولو د ترکانۍ صنعت.
د جوراب اوبدنې او لاسکښ اوبدنې صنعت.
د ټغر اوبدنې صنعت.
د غالۍ اوبدنې صنعت.
د کاشي جوړونې صنعت.
د غاښ جوړونې صنعت.
د ودانیو او ماشینو او توپو نو او توپکو د نقشه ایستنې صنعت.
د افغانستان پر کاني ډبرو د حجارۍ صنعت چې میزونه او لوښي او د ودانیو زینې او آن د تسپو [تسبیح] دانې [په کې راځي].
د چودن ویلونې صنعت چې د براس په اور په لویو بټیو کې چودن ویلي کوي او په جرثقیلونو یې په قالبو کې تویوي او د ماشینو او نورو چودني وسایل ترې جوړوي.
د څرمګرۍ صنعت چې د براس او ماشین په کارولو د غواوو او وزو او پسونو او مېښو پوستکي پخوي.
د رنګ جوړونې [سپېده سازۍ] صنعت د ودانیو د رنګمالۍ له پاره
د هیندار جوړونې صنعت.
د سپرېټ [الکول] ایستنې صنعت د رنګمالۍ او څراغونو له پاره او د پټاکیو باروت او مسالې د ماشین په مرسته ترې د سپربت زوښه [عرق] باسي.
د سوهان [سوان] چینۍ صنعت چې د دولت اړین سوهانونه تېره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلابتون جوړونې صنعت.

د وړې اوبدنې فابریکه چې ټول وسایل یې رارسېدلي او ماشینونه یې تړل شـــوي او لا یې کار نه دی پیل کړي.

په دې ډول تر دې ځایه د ماشین خانې او د هغو صنعتي [محصولاتو] په اړه چـــې پـــه کې تولیدېږي پر همدومره معلوماتو بسنه کوو د خپل ستر او زړونو ته رانژدې ترقـــي غوښتونکی اعلیحضرت ټولواک تر سیوري لاندې د خپل ســـپېڅلي متبـــوع دولـــت د ترقی او بخت او ورځ تر بلې زیاتېدونکي پرتم او برم له پاره د ورځو او شپو خالق ته له ریا پرته په عاجزۍ دوعا کوو.

د پلازمېنې کابل د ماشین خانو لوی افسر او مسوول ښـــاغلی برګـــډ [بریـــد جنـــرال] محمد سرور خان دی چې د لوړ اعلیحضرت د شهزاده تـــوب لـــه مهالـــه تـــر اوســـه د همایوني اعلیحضرت له خوښې سره سم په صداقت او ویښتابه پـــه ورســـپارل شـــوې دنده کې خواري او هڅه کوي. او د افغانستان د لوړ دولت د ټولو ماشین خانو سر دفتر [؟] میر محمد هاشم خان دی چې له درنو سیدانو څخه او یو نېک سړی دی.

له الهي درګاه نه د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ټولو چـــارواکو لـــه پـــاره ښـــه وس او رېښتینولي او میړانه غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د سیاسي حالاتو لنډیز

کله چې د اروپا سیاسي افق ته نظر واچوو[،] له رازونو ډکو داسې عجیبو [پېښو] سره مخامخېږو چې انسان ته هېښتیا او ورسره ورسره ډار وراچوي. اروپا د خپلـې راشـه درشه بنسټ پر زور او قوت او یرغلونو درولی دی. نو پر دې اساس یوازې هغه چاته د چاپلوسۍ درناوی کوي چې زور او ځواک او پرتم لري[.] نو هر څوک چې له دوی سره د دوستۍ او درناوي راشه درشه وغواړي، او یا یې لـه شـر او ضـرر نـه خونـدیتوب غواړي[،] نو ورته بویه چې تر ټولو دمخه پیاوړې او ډېرې بشپړې او سمبال لښـکرې چمتو کړي. که سمندر لري زرغره والې جنګي بېړۍ په کـې لاهـو کـړي. پـه خپلـو اوبتلونو سره سمندرونه وڅیري، د هوا نس د خپلو الوتکو ډګر وګرځوي، چې سلام ته یې څوک علیک ووایي، او سر یې په امان کې پاتې شي. که څوک له دې ګڼـې ډلـې سره د ټرون هوډ لري، او یا ترې د ټرون او هوکړې، او یووالي او ملګرتابه د پلي کېدنې هیله لري[،] ورته بویه چې خپلې تورې له کلکو او تېرو پولادو ورغوي، خپل توپونه تر هسې کچې چمتو کړي چې د دوستانو غم وخوړلی شي، خپلې توپکې داسې سـمبال کړي چې د هرکلي دنده له لېرې واټنه ترسره کړی شي، او لنډه داچې له ځانه داسې یو ډاینامیټ جوړ کړي چې که چا پرې وار وکړ وچوي او نور هم له ځانه سره وچوي.

که د روس پردولت د جاپان ویجاړوونکی سوک نه وای راغلی[،] د ملګرتابه ټړونونه او د وفاوالۍ ټلوالې یې نه کولې. ایران غریب چې دا څیزونه نه درلـودل[،] نـه یـې چـا کیاني تاج او تخت ته پام وکړ، او نه یې چا د پخوانیو ټړونو او دوستیو پـروا وسـاتله. روسانو خپل عسکر مشهد ته ننه ایستل، د زیارتونو سپېڅلې سیمې یې په توپونو ور وویشتلې او وژنې او جنایتونه یې وکړل[،] چا ونه ویل چې ولې؟ ځکه دغـه پوښـتنه باید پخپله ایران کړې وای. او ددې پوښتنې زړه یې هله کولی شوای چې زور او ځواک او پرتم په کې وای. زر ځله افسوس دی چې زموږ دغه ګران ګاونډي د هغوی په ټړونو او ژمن لیکونو تېروت او ډېر ګران وخت یې بې ځایه او بې ګټې له لاسه و ایست. کـه څه هم ډېر یې وژړل، خو زر ځله افسوس چې خپل تېر او راتلونکي حال ته یې نظـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړ. عثماني [ترکیه]، ایران او افغان پر یوه نښتې لیکه سره پراته دي چې یوې وچې (د اوبو په منځ کې ټاپو) ته ورته والی مومي. ځکه ددې ټاپو شاوخوا د اروپا یې مدنیت (!) د سیلاب اوبو لاندې کړې[،] داسې چې که د آسیا د لویې وچې نقشې ته پام وشي[،] تر یوې لنډې کتنې وروسته زموږ ددې تشبیه رېښتینوالی جوتېږي. ددې ټاپو سر - یا یې وجود- عثماني دولت دی چې د څو زورورو دولتو په اوسپنیزو منګولو کې نښتی دی او که له خپلو دوستانو (!) سره یو سوال ځواب[،] یا څنګه او ولې کولی شي د پوهې زور او د پوهنې مټ یې دی. ځکه دایوه پېړۍ کېږي چې د ذکاوت او عقل ډېر څښتنان یې نژدې د اروپا تر کچې رسولې دي، او اوس مهال د اتو نهو لکو شاوخوا ښه سمبال او روزل شوي جنګیالي د توپونو او توپکو درلودونکي عسکر چمتو کولی شي، له څو سمندري زره غره والو او یو دوو هوایي الوتکو سره.

راغلو ایران ته چې د ټاپو په منځ کې پروت دی: دا دولت چې تل خپلواک او ودان و[،] له یوې پېړۍ را دېخوا له هغه پریمان نزاکت او روزنې او ادب پرته چې په خپل ځان پالونکي ژوندانه کې یې تر لاسه کړي[،] بل یې یو کار هم سم کړی نه دی. موږ دا خبرې د نیوکو په موخه نه کوو[،] چې له زړه سوي او افسوسه یې یادوو. ځکه که ایران دا یوه پېړۍ د تمدن او پرمختګ لټون کړی وای[،] د پرمختګ اغېز به یې پر افغانستان هم راغلی وای. خو زر ځله افسوس چې له ځینو اغېزو پرته چې هغه هم د ښو او ناوړو شېبو په بخت پورې تړلي پاتې دي او د لټۍ او تنبلۍ له پاره تري یوه وسیله جوړه شوې[،] بل اغېز یې چا نه دی لیدلی. که پوهې او پوهنې په ایران کې چې زموږ همژبی او ګاونډی دی پرمختګ کړی وای[،] ټولیز اغېز به مو یې پر ځان هم لیدلی وای.

د افغانستان متبوع دولت چې د جوړېدو له مهاله یې لا تر وسه یوه پېړۍ نه تېرېږي او ډېر وخت یې په کورنیو جګړو او نښتو کې تېر کړی[،] بیا یې هم په خپلې فطري مېړانې او پیاوړی دیانت او زورورې هېواد پالنې چې په کې شته[،] دوه ځله ځان دیوه زورور دولت [او د] پیاوړو پردیو عسکرو له منګولو ژغورلی [او] د ملګرتابه او دوستۍ یو تړون یې [ورسره] کړی دی. او سره له دې چې داسې یوه کړکۍ او یا دروازه چې بهر ته پرانستل شي او له دغې کړکۍ او دروازې نه بهر په غړېدلو سترګو ووینې[،] چې موخه ترې سمندري بندرونه دي، او یا له بهر نه ورته څوک نظر راواچوي[،] نه لري بیا هم ددې ستر سپېڅلي ټولواک د تخت کېناستنې له بریالۍ ورځې راهیسې افغانستان د پرمختګ او تمدن پر واټ چټک پرمخ درومي. او پرله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې د خپل هېواد د کورنې سمون زيار باسي. اوس مهال هاغه (سهارنۍ مړۍ) نه ده چې هر څوک يې آسانه تر ستوني تېره کړي. ځکه د پردي دين د عسکرو په وړاندې ټول ولس د افغانستان عسکر دي. ځوان زوړ، ښځه نر هر څوک چې وسله پورته کولی شي[،] عسکر دی. بې وسلې يا له وسلې ناخبره سړی په افغانستان کې يوه لويه نيمګړتيا بلل کېږي. له لس ميليونه وګړو نه چې لري يې[،] لږ تر لږه يو ميليون جنګي[،] زړور[،] غيرتي[،] هېوادپال سړي چمتو کولی شي. يو ميليون هېواد پال مسلمان سړي د غليم له دوو ميليونو عسکرو سره چې ناحقه او يوازې يې د خاورې د لاندې کولو او د دين او ايمان د ويجاړولو او د بچيو او کورنيو د مرييانولو په حرص او تمه پر هېواد تېری وکړي[،] جنګېدلی شي، او بشپړ باور يې هم دا وي چې د څښتن په غوښتنه [باذن الله] بريالي به هم شي.

نو ځکه زموږ ځينو ملګرو چې له ملګرتيا او زړه سوي- نه له بُغض او کينې- افغانستان د روس د سباناري مړۍ ګڼلې، دا يې سمه اخيستنه نه ده. افغانستان ته ننوتل آسان دي، خو پښې په کې ټينګول او يا روغ ببرته وتل ترې خورا ګرانه چاره ده[،]هماغسې چې تاريخي بېلګې يې راښيي[،] خو هغه څه چې د غلملړلي حسرت او افسوس سبب ګرځي دادي چې دا درې اسلامي دولتونه چې موږ په خپل منځ کې نښتي ټاپو ته ورته بللي[،] د هغو سوريو له امله چې [که] د روس ويجاړونکی سيلاب يې په مشهد او کرمانشاه کې جوړ کړي[،] د نښلېدو مزې يې شکېږي چې په رښتيا سره له غمه ډک خوږ [درد] بلل کېږي. ويجاړوونکي سيلاب د سوري جوړولو له پاره يو څه پسته [نرمه] ځمکه غوره کړې، ځکه په پياوړو او زورور ډبرينو تړو کې يې دومره غوڅه نه شواى کولی. خو که وويل شي: «تر هغو چې سره نښتي وو څه يې وکړل چې تر لېرې کېدو وروسته به يې وکړي؟» دا هم سمه پوښتنه ده چې له حسرت او پښېمانۍ پرته بل ځواب نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال اوولسمه ګڼه

موعظه

د خپل شاهي نېک نيت په اړه پاچايي لنډيز
او د رعيت پر کړنو د پاچا د شخصي
اعمالو د اغېز بيان

څرنګه چې په حکمت او فلسفه کې ثابته ده چې د ټولو اختياري انساني چارو سته او سرچينه د انسان له هوډ او قصد او تکل پرته بل څه نه دي او دا ادعا هم د بيان اړتيا نه لري چې د بشر ځينې وګړی د خلقت او هستېدو له پيله نېک بنسته او نېک پايه پيدا شوي. او ځينې نور بد بنسته او بد پايه- چې د نېک بنسته او نېـک فطرتـه لـه باطنه په اختياري چارو کې د خير هوډ او غوره قصد او د سمون تکل راوځي او د بـد بنسته او فساد اخښلي له باطنه د شر هوډ او د بدو قصد او رټـل شـوې او رد شـوې چارې راوځي- نو ځکه زموږ په محمدي شريعت عليه الصلواه والتسـليمات کـې د مکلف وګړي نيت او هوډ د مسلمانانو د کړو د ثواب بنسټ ټاکل شوی دی. هغسې چې په پاک حديث کې چې د پرله پسېوالي له پـولې اوښـتی او آن دا چـې د سـپېڅلي حديث دوه سوه پنځوسو[،] بلکې درې سوو[،] بلکې اوو سوو فنپوهـانو راوړی چـې هغه حضرت صلی الله عليه وسلم فرمايلي «اِنَمَاالّاَعّمالُ بالنِيات وَ اِنَمَاالّامّر مانوی فَمَـنّ کانَتّ هجّرَتُهُ اَلَی الله وَ رَسُوله وَ مَنّ کانَتّ هجّرَتُهُ الی دُنيا يُصّيبُهَا اَ واّمـرَ اهٍ يَتزَوَجُهَـا فَهجّرَتُهُ الی مَاهَاجَرَ اَلَيّه[»]- يعنې پرته له دې بل څه نه دي چې د حق تعالی پر درګاه د کړنو ثواب او منښت ددغو کړنو له نيتونو پرته نه دی- نو څوک چې له وطن نه وتل يې د خدای او د هغه د رسول پر لور او نيت يې د خدای او د هغه د رسول خوښي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د امر منل وي[،] نو هجرت يې د خدای او د رسول پر لور دی- يعنې منل شوی دی- او ثواب يې په برخه دی او هغوی چې هجرت يې د دونيا د ګټې پر لور دی او يا يې هجرت د يوې ښځې پر لور دی چې نکاح يې کړي[،] نه د خدای او د رسول د خوښی له پاره[،] نو هجرت يې د هغه څيز له پاره دی چې ورپسې له کوره وتلی دی[،] بې له شکه په حنفي مدني مذهب کې يوه قاعده ټاکل شوې چې لاثَواب اِلا بالنيَة يعنې په يوه چاره کې هم ثواب نه شته مګر دا چې له نيت سره تړلی وي.

او دغه راز د مبارکو حديثونو په روايت کې دا هم راغلي چې نيِة المُؤمنّ خيّرٌ من عَمَله يعنې د ايمان د څښتن نيت د هغه تر کړنې او عمل غوره دی او دا حديث که څه هم د حديثپوهانو په خبره يې رښتيا والی نه دی ښودل شوی[،] خو ناسم هم نه دی بلل شوی- او پخوانيو علماوو د هغه د منځپانګې د سموالي په تړاو لومړی ويلي چې له عمل پرته نيت کول هم پخپله د عبادت په څېر دی- او اجر او ثواب ورته ټاکل شوی- د فزيکي کړنې خلاف چې عبادت والی او د ثواب وړوالی يې په نيت پورې تړل شوی- او په پاک حديث کې راغلي چې د نېکۍ له هوډ او نيت سره سم يې په عملپاڼه کې بشپړ حسنه ليکل کېږي او بيا هم په پاک حديث کې راغلي چې هرڅوک ويده کېږي هوډ يې دا وي چې ويښ شو د تهجدو لمونځ به کوي[،] هغه ته د تهجدو ثواب په عملپاڼه کې ليکل کېږي[،] که څه هم چې د خوب له درندوالی تر سهاره ويښ نه شي او تهجد ترې ولاړ شي.

بيـــــت

دوه مهاله د سجدې ثواب در رسي که پر نيمه شپه ونشو نو سهار له خوبه پاڅه

دويم دا چې د نيت ځای په زړه کې دی او زړه د الهي پېژندنې ځای دی نو بېشکه هغه څه چې د پېژندنې په ځای کې وزېږي او له دغه کانه راووځي[،] تر هغه څه چې د بدن له نوروغړو تر لاسه کېږي[،] غوره او پاک دي- دريیم دا چې نيت تر کړنې غوره دی او دليل يې دادی چې نيت پاتې کېږی او پايښت لري او عمل بې پايښته وي او له منځه ځي- او جنت ته د جنتيانو او دوزخ ته د دوزخيانو ننه وتل او پاتې کېدل د نيت له مخې وي- چې دايمي دی او که د عمل له مخې وای نو هومره به يې دوام درلود چې څومره يې د عمل او ژوندانه دوام و- څلورم دا چې په عمل کې ريا ګډېږي او له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله زیانمنېدلی او خوسا کېدلی شي[،] ددې پر خلاف نېک نیت ته چې پټ دی ریا نه شي ور ننه وتلی او په روایتونو کې راغلي پرښتې چې د بندګانو اعمال آسمان ته وړي نو حق تعالی یې ځینو ته فرمایي اَلّق تلّکَ الصَحیّفَةَ اَلّق تلّکَ الصَحیفَةَ یعنې دا لیک وغورځوه او هغه لیک وغورځوه[،] هغه پرښته ورته وایي ای څښتنه ستا بنده نېکه خبره کړې او د خیر کار یې کړی او موږ اوریدلی او د هغه د ښېګڼو په کتاب کې مو لیکلی دی نو څنګه یې وغورځوو[؟] خطاب ورته وشي چې- لَمّ یُردّبه وَجّهیّ یعنې هغه بنده پر دغه کار زما رضا نه ده غوښتې- او ځینو نورو پرښتو ته له کبریایي درګاه نه آواز وشي چې اکتُبّ لفُلانٍ کذا و کذا یعنې د پلاني بنده په عملپاڼه کې دا نېک عمل ولیکه- پرښته ورته وایي چې ای څښتنه دې بنده دغه کار نه دی کړی نو څنګه یې د هغه په پاڼه کې ولیکم- خطاب ورته وشي چې هغه د خیر نیت کړی او د هغه تکل یې کړی- پنځم دا چې د خیر کړنې پوله او پای نه لري او د ټولو پوره کول یې مسلمان ته ګران او ستونزمن دي- او څرنګه چې د مسلمان نیت پر دې ټولو اړه مومي ګرد ثواب ورته رسېږي[.] لنډه دا چې په غرِا شریعت کې د نېک تکل ارزښت او درنښت ناپایه دی په تېره بیا د ټولواکانو او پاچاهانو خوندي تکل چې د ځمکې پر مخ د اوسېدونکو له خوا غوره شوي- او د نړۍ ساتونکي او خوندي کوونکي دي- د بنیادمانو شپانه او د عالَم ساتونکي دي- د هغوی په نېک نیت کې د جهان خیر نغښتی دی- او هوډ او تکل یې د هېواد او وګړو له سوکالۍ سره تړلی- د آسماني روزیو برکت د هغوی د مهربانو نظریو زېږنده ده- او د ګټو او ځمکنیو حاصلاتو خوځښت او وده د نړۍ ددې غوره کسانو د نېکو خیالونو ثمره- د بزګر له زوی سره د نوشیروان مشهوره کیسه او د دوو انار دانو کېکاږل ددې بیان شاهدي وایي- او خپلو ځایناستو ته د عادلو او عاقلو ټولواکانو وصیت هم له نړیوالو سره د همدې ښه نیت په تړاو دی- شیخ مصلح الدین شیرازي په بوستان کتاب کې راوړي[:]

اوریدلي مې چې شیرویه ته ټولواک ووی   هغه دم چې یې سترګې له لیدو شوې پټې
هڅه کړه چې هر څه نیت کړې   پام سمون ته د رعیت کړې

او څرنګه چې زموږ اسلام پناه او دینپالي مسلمان ټوالواک امیر بن الامیر بن الامیر اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان- خلدالله ملکه و سلطانه و افاض علی العلمین بَرَهُ و احسانَهُ د نېک هوډ له شرعي او عقلي ښېګڼو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمالونو خبر دی[،] نو پر چارشنبه د ۱۳۲۹ قدسي هجري کال د ذی القعده الحرام په سلخ [؟] کې شوکمار لاروهونکي د ویښ خاطر او کلک هوډ له برکته د ملکـي زړورو عسکرو په ګومارلو د پلازمېنې له غرنیو لمنو څخه راکوز او ونیول[،] د شرعي حـد د پلي کېدو له پاره چې د اکبر امام حق دی[،] په اوسپنیزو ځنځیرونـو او جغونـو کـې عادل حضور ته راوستل شول- تر شرعي ثبتونو او عقلي دلیلونو وروسته یې مشر له خپلو څلورو ملګرو سره له ربښتیاوو ددې ډک آیـت د مضـمون لـه مخـې چـې [«] انماجزا الذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوآا ویصلبوآ او تقطع ایدیهم و ارجلهم من خلاف او ینفو من الارض[»] یعنې له دې پرته به بل څه نه وی هغوی چې د خدای او د هغه د استازي له دوستانو سره جګړه کوي او پر ځمکـه د فساد او تباهی هڅه کوي[،] سزا به یې له دې پرته بل څه نه وي چې کـه یـې څـوک وژلي وي او مال یې نه وي وړی نو وژل کېږي- یا که یې قتل کړی او مال وړی وي- [،] نو وژل کېږي او پر دار ځړول کېږي- یا که یې مال وړی او څوک نه وي وژلی نو لاس او پښې یې په سرچپه ډول پرې کېږي- یعنې ښی لاس او کینه پښه او که یـې قتـل او لوټمار نه وي کړی خو لارویان یې ترهولي او ډارولي وي- ایستل کېږي او لـه سـیمې شړل کېږي- او حضرت امام اعظم رحمة الله علیه شړل او ایستل تر بندي کولو غوره بللي [فرود آورده؟]- چې نور یې په ښار کې چاته ضرر ونه رسېږي همدمره[.] لنډه دا چې پر دار یې ددغو کسانو د ځړولو او پانسي کولو حکم وکړ- او ددغو غلـو نیـونکي سرتېري یې د غوره ډالیو او نغدو مرستو په ورکړه وپالل- تر دې وروسته ټولواک پـه خپلو سلطنتي خبرو کې چې په ځینو کې یې ددې ټکو دې ببوزلی لیکـونکي هـم د ناستې ویاړ درلود[،] له حکمتونو ډکې پاچایي وینـا لـړی دې لـوړې مـوعظې تـه را ورسېده چې [: «] تاسې د افغانستان وګړی زما له توپونو مه وېرېږئ- او زما له توپکه مه وېرېږئ- او زما له تورې ترهه مه کوئ- خو له نیته مې ووېرېږئ چـې زمـا نیـت ستاسې د ټولو په خیر دی او نه یې پر خلاف.»]- تر دې وروسته یې د سلطنت مقامې وینا لړی دې ځای ته را ورسېده چې ویې فرمایل- په افغانستان کې به یو وایي چې زه عاقل یم او بل به وایي چې په حساب پوهېږم او هنر لرم- بل به وایي چې زه پوهه لرم- ددې خیالونو په دفعه کولو کې د غیب عالم او لوړ عالم امر ته تسلیمیدل غـوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وتلي دي چې په دې ډول په فکرونو کې پر غیبي حکم او لاریبــي امــر د اعتــراض فاسد خطر را نه وټوکېږي:

زما د هغه فضول پر رندۍ او مینې عیب دی چې اعتراض یې پر اسرارو د عالم غیب دی
د ایمن وادۍ شپون به هله مراد ته رسي که یو څو کاله ناست خدمت ته د شعیب دی

اوس نو دا بېوزلی او نیمګړی د اسلام پالي روڼ ضمیره او دین تخمیــره دې پاچــا یــو دلیل چې پخپله مې لیدلی او په غوږونو اورېدلی او په خپل کمزوري خاطر کــې مــې پرې غور کړی[،] خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کوم- دویم هغه دلایــل چــې ددې اسلام پناه ټولواک د نېک نیتۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي[،] په قلــم سپړم او پر ژبه اوروم.

خو هغه دلیل مې چې پخپله لیدلی او اورېدلی په مخکنیو کلونو پــورې [،اړه مــومي- د.ج.] چې لا د جنت مېشتي ټولواک خدای بښلي حضرت ضیاءُ الملة والــدین [امیــر عبدالرحمان خان- د.ج.] د تخت کیناستنې لومړنی پېر و او په دوبي کــې بــه یــې د مرحوم بابرشاه په بڼ کې د اوسېدو پرتم خپراوه او له برمه ډک دربار پــر ورځــو بــه سرداران او خانان په هماغه بڼ کې پاچایي سلام ته ورتلل او د اوســني اعلیحضــرت ټولواک د اوسېدو ځانګړی ځای په هغه بڼ کــې و چــې اوس د چهلســتون پــه نامــه یادېږي- او د چهلستون ماڼۍ پر جوړېدو لاهغه مهال لاس نه و پــورې شــوی- او زه فقیر خبر نه یم چې حضرت اسلام پناه ټولواک به هغه مهال د تکلیف منګ [بلــوغ- د.ج.] ته رسېدلی و او که نه- په هر حال دا بېوزلی او کمزوری لیکــوال یــوه ورځ پــه همدغه بڼ کې د اوس مهال د دینپالي حضرت پاچا سلام ته ورغلم- کله چې د سلام ویاړ را په برخه شو[،] ځــای راتــه خــورا ښایســته لــه ورېمــو ډک او خوشــحالونکی وبرېښېد[،] عرض مې وکړ چې دا بڼ او دا ځای څومره خوښونکی او پرتمین دی- پــه ځواب کې یې وفرمایل چې هو زما ځانګړی استوګنځی ښه دی- خو د خدمتګارانو او مزدورانو او عَمَلي کېږدۍ پر لمر دي- وروسته یې د بوســتان کتــاب دا درې بیتــه د تمثیل په بڼه وفرمایل:

اورېدل مې چې د مرګ پر پوله هان و هرمز ته داسې ووی نوشیروان
چې ملنګ شه پام کوه پر هر وګړي نه د خپل نس په رسۍ باندې تړلي
پر هېواد به یو کس هم هوسا نه وي که دې پام یوازې پر خپله هوسایه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي فقير چې کله له حکمته دا ډک بيتونه د سلطان وزمه له خــولې واورېــدل[،] لــه خلوص نه په ډک زړه کې راته يو نېک فال او هيلــه منــدي پيــدا شــوه چــې کلــه د افغانستان د هېواد د چارو واګې ددې بختور او بريالي شاهزوی وړو لاسو ته ورشي[،] ښايي د څښتن د مخلوق او د وګړو او عسکرو هوسايي ددې کورنۍ د تېرو مهــالونو د ټولواکانو پرتله ډېره شي.

او له شمېر او قياس پورته بېشمېره زرګونه ځله شکر د ملکونو د مالــک چــې کومــه هيله مندي مې هغه مهال له اخلاصه په خپل ډک زړه کې موندلې وه[،] په خورا ښــه بڼه وځلېده- او هغه نېک فال مې چې له رېښتينولۍ په خپل ډک فکر کې پېژنــدلی و[،] په خورا بشپړه او ښکلې بڼه جهان ښکلوونکي ته راڅرګند شو- او [کله چــې] د اوسمهال اسلام پناه حضرت ټولواک د سلطنت او پرتم پلاز ته پورته شو[،] په نېکــه بڼه او مبارکه پايله د عادي وګړو او مخلوقاتو په پرمختګ او سوکالۍ کــې هڅانــد او خوځاند دی- اما هغه دليلونه چې ددې عادل پاچا د نېک تکلۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي دي(۱) دا چې له خپلې سپېڅلې پلازکېناستنې سره جوخت يې د تېرو کلونو د پاتو ماليو پيسې چې د خدای ښښلي خاقان [اميــر عبــدالرحمان خــان- د.ج.] له مهاله د درې مليان [ميليونو] کابليو روپيو (۳۰،۰۰۰،۰۰۰) په اندازه چې له يــو مليان (۱،۰۰۰،۰۰۰) انګرېزي سروزرو سره برابرېږي او لړوډېرې پر وګړو پاتې وې[،] دا دومره ډېرې پيسې يې ټولو وګړو او انساني مخلوق ته شاهانه وبښلې او د افغانســتان ټول وګړي او مخلوق يې له دې درانده کړاو او له وس پورته دې ســتونزې لــه ګــاللو هوسا کړل (۲) د پوځيانو پر مياشتنۍ تنخواه يې هره مياشت هر افسر او عسکر ته د تنخواه پنځمه يا څلورمه برخه ورزياته کړه چې د تېرو کلونو پرتله دې دولت ته (چې ای ربه تل يې ددې مهربان بختور ځوان پاچا تر سيوري لاندې ډېر کــړې) عســکري مينه او هيله مندي ډېره شوې [څو يې- د.ج.] په تنخوا کــې يــوه مرســته وي (۳) د افغانستان هغه وګړي [ــ] مخور او نامخور[،] نوميالي او بې نومه[ــ] چــې پــه پرديــو هېوادو کې فراريان وو[،] ټول يې له يوې مخې راستنېدو ته پرېښودل او تر رارسېدو او د سلطنتي پلاز تر ښکلولو وروسته يې پر هر يوه د تنخواوو او پيسو پېرزو وکــړه- آن دا چې د لارې د لګښت د يوې برخې ورکړه يې هم ورپېرزو کړه (۴) له عالمــانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخانو سره یې دومره د مهربانۍ او خوشحالۍ لاره غوره کړه چې ددې دوو سپېڅلو ډلو هره ډله دا دینپالی دولت خپل بولي- او ځان په دولت کې شریک ګڼي (۵) د ښاري وګړو د هوسایني او زړه خپلونې له پاره یې[،] څرنګه چې په مخکنیو افغان سلطنتونو کې د ښاري وګړو د شپني خوځښت او تګ راتګ قاعده او رسم دا و چې په شپه کې تر ټاکلي مهال وروسته د عسکري ساز په غږېدو یا د توپ په ډز او یا د ډول په وهلو پسې پولیسو او شپې مشرانو هېڅوک د ښار او بازار کوڅو ته وتلو ته نه پرېښودل او له دې پلوه د شپني تګ راتګ پر مهال د ښار اوسېدونکي له سخت کړاو سره مخامخ وو- ناڅاپي ناروغ ډاکټر او درملنې ته نه شوای رسول کېدای- او د اوږدو ناستو مېلمنو نه شوای کولی خوب په خپلو کورونو کې وکړي- اوسني بختور اعلیحضرت پاچا په ښار کې د شپې تګ راتګ ته داسې قاعده وټاکله چې له هر چاسره په لاس کې بله ډیوه وي[،] پولیس او شپې مشر دې تر سهاره د هغه مخه نه نیسي چې بې له شکه په دې ځلاندې قاعدې سره د ناروغانو او ښاري مېلمنو او د شپې نورو تلونکو راتلونکو هوسایي تر پخوا زمانو لا ډېره شوه.

(۶) څرنګه چې له الهي تقدیر نه [د حبیب الله خان- د.ج.] د پاچایۍ پر لومړي کال ددې شرعي سلطنت د ویښولو او تنبیه کولو له پاره د هیضې وبا ګډه شوه- او دغه راز څرنګه چې د افغانستان خواړه او ځواک ددې هېواد له کرنیزو حاصلاتو او کرنې څخه راوځي- او حضرت مطلق روزي رسوونکی او حق هستوونکی پرله پسې او تل ددوی په کروندو کې دومره حاصلات زرغونوي چې دهېواد ژوندیو وګړو ته بس شي او له بهر نه د غلې راوړلو ته اړ نه شي- او په دې ډول ددې ترقي غوښتونکي نېک کاري او ښه نیتي اوسني اعلیحضرت ټولواک په څېر په پخوانیو پاچایانو کې [چا] دا وخت ونه موند چې یا کرنپوهنې ته وده ورکړي او یا د پخواني افغاني قانون له مخې د کر کیلې چارې پراخې کړي چې ددې وطن د ځواکمنۍ حاصلات د هېواد د ګړو له اړتیا ډېر او بهرنیو هېوادو ته صادر شي- او دا نېک کار هم د اوس مهال اعلیحضرت ټولواک د وخت له لړوالي سره سره[،] سنجولی لوېي ویالې یې د هېواد په څنډو او سیمو کې ایستلې چې د تفصیل راوړل یې سراج الاخبار ته پرېښودل کېږي- لنډه دا چې پر هغه نېکمرغه کال قحطي نه وه خو د غلې دانې لړوالی و- او طبیبانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټرانو ددغې عامې ناروغۍ په برخه کې د هوا د بدلولو غوښــه لارښــوونه وکــړه، د اوسمهال همایون بختي اعلیحضرت ټولواک د طبیبانو غوښه لارښوونه باطله کــړه او ټول هماغه کال یې په ارګ کې تېر کړ- او دا ددې نېک هوډ له امله چــې هســې نــه محتکرین او غَلَه پلورونکي غلې دانې وساتي او بېوزلي او مسکینان د ماښام له پــاره څه ونه مومي.

(۷) څرنګه چې د غلو دانو بیه په دې کلونو کې د پخوانیو کلونو پر تله ختلې او ژمــی په پلازمېنه کې د واورې له امله د ژمي په ځینو شپو ورځو کې ښار ته د غَلِــو دانــو د راوړونکو قافلو د لارو د بندېدو یا یې د لارو د ګرانېدو وېره شته- او احتکاروونکي له خپل عادته اوښتونکي نه دي- که یو شمېر یې پر دار هم وځــړول شــي- نــو ځکــه اعلیحضرت سراج الملة والدین لارښوونه وکړه چې له حکومتي غلو دانو نه دې هــره ورځ د اویا اوښانو د بار غنم اوړه کېږي او د اوړو پلورنکو بازارو ته ایستل کېږي او تــر هغې بیې دې یې ارزانه چې غَلَه پلورونکي یې د ښار پر وګړو پلوري[،] وپلوري چــې کونډې او یتیمان چې د یوې روپۍ نیمې روپۍ خاوندان دي[،] د محتکرانو له شــره د ماښام له خوړو بې برخې پاتې نه شي.

بیـــت

بنسټ د حق پیاوړی دی په دای   چې بېوزلی لاس قوی دی پر خپل ځای

(۸) دې دینپالي ټولواک د مخلوقاتو د شفاعت کوونکي حضرت صلی الله علیه وسلم د دین له لارښوونو سره سم د وګړو د پاکلمنۍ د ساتنې او د ناموس د خوندي کېدنې په برخه کې دومره ځیرتیا او پام کارولی چې پلار یې له زوی سره تر دې پورته نه شي کولای- داسې چې په مخکنیو افغان سلطنتو کې د پلازمېنې کابــل د ښــځو برقعــې پسولل شوې چین لرونکې او له سپین سان نه ګنډل شوې وې چې په کوڅه او بــازار کې یې د تېرېدو پر مهال د سپین سترګو ځوانانو او بېباکو زلموټو نــاولې ســترګې ور اوښتې- اوسني همایون بختي او دینپالي ټولواک په شــاهانه هوښــیارۍ او ملوکانــه ځیرکۍ دې ټکي ته پام شو [او] په نیلي رنګ د ښځینه برقعو د اړولو غوښ حکم یــې وکړ [چې] د مسلمانو ښځو بېحاصله باطل شوی سینګار د دې دینپالونکي ټولواک تر حکم لاندې په خوندیتوب سره تېرېږي - او په کندهاد ښار کې د جنت مېشتي ســتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان د ورور پر تموال سردار کهندل خان د حکومت پر مهال د متقي او دین پالونکي قاضي ملا غلام کندهاري په فتوا چې ددې ټکو د فقیر لیکونکي مورنی نیکه دی[،] په نیلي رنګ د ښځینه برقعو د اړولو لارښوونه د هغه سلطان وزمه سردار له حضوره شوې [او] دغه حکم تر اوس مهاله جاري او پلی دی.

دادي هغه اته ګوني دلیلونه چې د افغانستان د دولت ټول وګړي ترې خبر دي- او که وغواړو چې ددې پاچا د ټولو ځانګړو ښېګڼو په تفصیل پسې ووځو[،] د سراج الاخبار له حکمته ډکو پاڼو د اوږدېدو سبب ګرځي.

بیــــت

که سعدي کاندي دا جمله انشا نو به بل کتاب ترې شي املا

که سرې شته دی پر کور، نو دا یو ټکی یې ټکور.اوس ددې دینپالي ټولواک د شخصي کړنو د اغېز رېښتونې کیسه د ګرانو لوستونکو له پاره لیکل کېږي او وړاندې کېږي- چې د سم روایت له مخې اورېدل شوي چې په کندهار ښار کې یوه بېوزلې کونډه ښځه شته په قوم کاکړه [؟] چې د عبادتونو او روژې او لمونځونو پر وخت دومره ټینګه او کلکه ده چې د خپل تېر ځلوېښت کلن عمر لمونځونه یې قضایي کړي دي- سره له دې چې د بلوغ له پیله یې هېڅکله هم فرضي لمونځ نه دی پرېښی- غالب ګومان دادی چې د ښځو د ځانګړي عذر په اړه یې چې د روژې او لمانځه مخه نیسي د وخت له ملایانو پوښتلي[،] خپل کړي لمونځونه یې د ښځو له پاره د لمانځه د جواز پر مهال نه دي بللي او کول یې ورته بې موقع برېښېدلي[،] د ځلوېښتو کلو ټول لمونځونه یې له سره رانیولي او ادا کړي دي- په هر حال څښتن تعالی دې هغې ته ورته د افغانستان په ښځو او نارینه وو کې ډېر کړي- له هغه مهاله چې د احمدشاهي اشرف البلاد د بنسټ خښته ایښودل شوې[،] دا ډول کیسه چا نه ده اورېدلې او دا پر لمانځه او روژې او نورو عبادتونو ددې اسلام پناه او دینپالي ټولواک د ټینګوالي له اغېز پرته بل څه نه دي چې ددې رېښتونې مقولې له مضمون سره سم چې (اَلنِاسُ عَلی دَیِّن مُلُوّ کهمّ) په وګړو کې یې ورو ورو اغېز کړی او کوي یې او په وګړو کې هر یو د خپلې باطني وړتیا له مخې همدغه اغېز منلی او مني یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښتن تعالی دې د چا له منت پرته زموږ دې اسلام پناه او دینپالي ټولواک ته د وګړو او خلق الله د روزنې او پالنې زیاتېدونکی وس ورپه برخه کـړي چـې پـه افغانسـتان هېواد کې د دیني او دنیوي کمـالونو خاونـدان ډېـر او ببشـمېره شـي- او د دولـت نېکمرغه څوان حضرت ټولواک تل د دین او دولت پر غلیمانو برلاسی او د دوستانو د روزنې له پاره د نورو د ګټو راوړونکی اوسي. دې دوعا ته دې زما او د ټولې دونیـا لـه خوا رب العباد ته آمین وي. د لیکلو نېټه سه شنبه[،] د ۱۳۳۰ کال د ربیع الاول ۲۹
[د فقیر مخلص ښوونکي عبدالروف لاسلیک]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي لنډيز

دا خبره له هېچا پټه نه ده چې د (ستر پيټر) د وصيت ليک يو بند چې خپلو ځايناستو ته يې پريښی دادی چې «د روس دولت دې تل هڅه کوي چې د نړۍ زېرمه او خزانه چې هماغه د (هندوستان) وچه ده[،] تر لاسه کړي او له دې لارې پر ټوله نړۍ واکمن شي»[.]

د همدې وصيت له مخې د پيټر ځايناستو يوه شېبه هم له دغه پرمختګه لاس نــه دی اخيستی، خو څرنګه چې ددغې خزانې څښتن د خپل سيال له دې تکله خبر و[،] لــه پنځوس شپېتو کلو راهيسې يې د ايران او افغانستان خورا پياوړې کلاوې پرله پســې پخې کړي، او د هغوی د خپلواکۍ او واکمنۍ او شتوالي په پياوړتيا او ټينګښت کې يې د زړه هڅه کړې ده. خو دا مهال بريښي چې د روس سياست او پوليټيک لګيــا دی د بريتانيا پر سياست غښتلی او برلاسی کېږي. ځکه د لښکر له استولو پرته او بــې لــه دې چې له سيال سره لاس ګريوان شي[،] د خپل عملي حکمت په سياست سره يــې بې له دې چې افغانستان ته لاس هم ووړي- له شمال نه د جنوب پــر لــور د خپلــو سيلابي اوبو د خوشې کولو له پاره دوه لويې ويالې پرانستې دي. چې يوه له قفقاز نــه تر فارس خليجه خپله اوسپنيزه لاره غزوي. او بل د مشهد له لارې پــر سيســتان او بلوچستان د خپلې اوسپنيزې پټلۍ پر اوسپنيزو ويالو د هندوستان له سروزرو او غَلِو ډکو زېرمو پر خوا ځکېږي. تر ټولو بده يې لا دا چې له اورونو ډک يوه بل سيند يعنــې (جرمن) هم چې له ډېرې مودې د شتمنيو دغې زېرمې ته تر شونډو لاندې موســکی موسکی کېده[،] خپل اوږژبی ښامار د بغداد او بصرې له لارې راخوځولی دی. نو آيا د سيلاب او ښامار ملګرتيا به ددغې بېسارې خزانې د لاندې کولو له پاره بس نه وي؟ دا لا څرګنده نه ده خو څه چې جوت دی هغه د برتانيا پــر سياســت د روس د تګــلارو برلاسي ده[.] د نړۍ يو شمېر سياستپوهان وايي هغه مرســته او لاس نيــوی چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانیا دولت د ۱۹۰۴ میلادي کال په جګړه کې له جاپان سره کړی و او پر آرام سمندر يې د سيلاب د اوښتو مخه ډب کړې وه[،] په کار وه چې د هغه کار بېلګې يې په ايران او افغانستان کې هم ترسره کړې وای. ځکه په آرام سمندر کې يې لار پرانستنه لـه دې امله چې له سترو سمندري ځواکونو څخه ګڼل کېږي، په خپلو اوسپنې څيروونکو اورژبو نهنګانو ډب کولای شوه. په داسې حال کې چې پر وچه د نړۍ د هېوادونـو زور تړولو ته ښکاره دی چې څه دی؟ نو اړينه وه چې د ايران دولت په خپلواکۍ او پياوړتيا کې يې خورا ډېر زيار کړی وای.

په هر حال، تېر په هېر راتلونکې ته ځير شو[.] دا خو تړولو ته ښکاره او جوته ده چـې افغانستان به تر هغو چې ساه په کې غړېږي چا ته پر خپله خاوره د تېرېدو هېڅ اجازه ورنه کړي او که د چا په ذهن او ګومان کې دغسې يو خيال ورځي چې د افغانستان د خپلواک دولت زور او پياوړتيا او ويښېدل او پاڅېدل تر روس ډېر هندوستان ته زيان اړوي- دا بيا هم يو خيال او وهم ته ورته والـی لـري. افغانسـتان تـه خپلـه بشـپړه خپلواکي او خپل پوره زور او ځواک د سيلاب په وړاندې د درېـدو وړتيـا او پياوړتيـا ورکولی شي او هېڅ پردی دولت يې په خپل مټ او عسکر او اورګاډي د خپلې دفـاع سپر نه شي ګرځولی[.] دا هم پخه ده چې که د شمالي اېړ او ختيځ زمري، او [يا] زموږ په خپل تعبير [که] له بلاګانو ډک شمالي سيلاب او اورژبي ختيځ نهنګ پـولې سـره شريکې شي او ګاونډيان شي او د افغانستان په څېر يو خپلواک دولت چې پر له پسې يې په ښه نيت د خپولاکۍ په ټينګښت او پرمختګ کې د زيار ايستنې اړتيا شـته- د جلا کوونکې ونډه ونه لري[،] ګومان دی چې د سمندرونو رانغښتونکی اورژبی نهنګ به ددې کورګډې سيلاب له مخې ژوندی ونه وځي. سيلاب[،] نهنګ د ايران د ويښتابه [او] د پرمختګ د وړتيا له زيانونو ډارولی او خپل سيال يې تېر ايستی دی. او پرهغـه ځای يې ورسره خپله پوله نښلولې ده. څوک پوهېږي چې يو مهال بـه د جـرمن لـه اورني سمندر سره لاس نه يو کوي او يوازې په ايران کې به په ګاونـډيتوب نـه پـاتې کېږي بلکې د خپل پلار وصيت به هم نه پر ځای کوي؟

والله اعلم بالصواب [الله پوهېږي چې سم څه دي- د.ج.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حبل المتین ګرانې ورځپاڼې چې یوه ارزښتناکه او لویه سیاسي او ادبي ورځپاڼه ده[،] په خوږه فارسي ژبه د (حق) په نامه د استانبول چاپ ورځپاڼې څخه د تخت تر نامه لاندې یوه مقاله په خپله ګرانه ورځپانه کې راخیستې[،] څرنګه چې دغه مقاله د عبرت یو لوست و کټ مټ یې راخلو:

له استانبول چاپ حق مجلې څخه د لوی ادیب سلیمان بېک د مقالې ژباړه له ایران نه عثماني هېوادو ته

غږ نه دی د شپېلۍ لمبه ده دا د اور
له دې اوره یې پرته غواړم سکور

ایران یو لښکر مشران لري. که ددې مشرانو نومونو او لقبونو او درجو ته پام وشي[،] نو ځان به په رېښتیا د یوه بشپړ پیاوړي دولت په وړاندې ووینو. که د پلازمېنې (تهران) یوه بڼ ته ننه وځو نو هلته به له صمصام السلطنو، احتشام الدولو، منبع الممالکو، شیرالدولو، امیر بهادرجنګو، ارفع الممالکو، اتابک اعظمو، خزان الولو، نظام الملکو، علاء الملکو، سپه سالارو، افخمو، او بې شمېره عسکري آمرانو او له حساب وتلو ډیپلمانانو [ډیپلماتانو] پرته بل څه ونه وینو، داسې نه بولم چې د انګرېز باچا په نننې حکم کې چې د بشریت درېیمه برخه یې تر واکمنۍ لاندې ده[،] دا دومره شمېر وزیران چې د دومره لقبونو وړ وي، راشي، ایران د کاغذ پر مخ تر ټولو دولتونو ځان پورته ښیي. په کوم دولت کې یوازې د ایران له پاره نه بلکه د ټولو هېوادو له پاره پوځي مشران شته[؟]؛ کوم ملت صمصام او په سم تعبیر سره صمصامه لري[.] عجمستان [منظور ایران؟- د.ج.] دا ټول تر خپل انحصار لاندې راوستي دي.
خو له دې ټولو سره سره د روسیې عسکر او د کازاخانو [روسي ملېشو- د.ج.] ډلې له خنډه پرته مازندران او ګیلان او آذربایجان ته ننه وځي. نه پوهېږم دا ټول سپه سالاران او افخمان او صمصام السلطنه ګان او امیر بهادرجنګان ولې دا روسي جنرالان او لښکرې په یوه اشاره له منځه نه وړي او نه یې ورکوي؟ احتشام الدوله ګان دا حالت څه ډول د دولت له پرتم سره تالیفولی [ګډولی] شي؟ روسي چارواکي ته وا د خپل خارقوف [خارکوف] یا نوووغورد [نوفګورد] ولایتونو والیان دي چې په تبرېز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قزوین کې پوځي حکومتونه اعلانوي او پر اشرارو عدالت پلی کوي او اعداموي يې. آيا نظام الممالکان به دې بې نظاميو ته څه ووايي؟

لنډه خبره دا چې د دارا او کيخسرو او جمشېد او نوشېروان سلطنت او د ساسانيانو او کيان پاچايي د روسيې د ستروالي او پرتم په وړاندې نه يوازې خپلواکي او کورواکي بلکې پېژندګلوي او شتوالی له لاسه ورکوي، که ښاغلی چارقوف (موسيو چارقوف) عاصم بېګ ته هرخومره ډاډ ورکړي[،] او (موسيو سازانوف) بل سرادور [؟] ته د زړه په خوښه هرڅه ووايي: له دې نه داسې بربېښي چې تر اوسه د ايران بېوزلې شهنشاهي د خپل تاريخ په دې وروستي پړاو کې د کلمو او تشريفاتو او يونيفورمو او د شير خورشيد [زمري او لمر- د.ج.] د نښانو ستروالي ته له خورا ډېر پام پرته دې ته په هېڅ ډول پام نه دی کړی چې لښکر نه شته، سرتېري نه شته، قانون نه شته، محکمې نه شته، اداره نه شته،... ته وا ايران په خپل ذات کې له تېرونو جوړه يوه ټولنه ده او اعليحضرت پاچا هم ددغو تېرونو د مشرانو مشر دی. په ايران هېواد کې هر وزير او هر والي د خپل نفس په هوا کې دی او هر مجتهد په خپل فکر کې[.] ددې پرڅای چې کورني توپيرونه او اخلاقي کړکېچونه او د ويجاړ ايران ناپوهي ورو ورو له منځه يوسي او په اوسني حالت کې ددې ټکو له سترولي پرته په ايران کې نور څه نه دي پاته او داچې روس دولت غواړي د ختيځو خوږو نهيلي د بزرجمهرانو او فردوسيانو او سعديانو له سپېڅلي هېوادو وباسي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېښور افغان ورځپاڼه

یکشنبه د ۱۹۱۲ کال د مې ۵ چې د ۱۳۳۰ کال د جمادی الاول ۷ کېږي

د پنجاب د ایدیوکېټ ورځپاڼې نا سم بیان-

پنجاب ایدوکېټ:- څرنګه چې د وګړو ژوند له خطر سره مخامخ دی نو سرحدي صوبه دې له پنجاب صوبې سره ګډه کړی شي-

افغان:- ښخي ناسم- د صوبه سرحد وګړي په پوره آرامۍ ژوند تېروي او ښځي نه غواړي چې سرحدي صوبه دې له پنجاب سره ګده کړای شي- خبرې او سزا په کومه صوبه کې نه شته؟

پنجاب ایدوکېټ:ـ افغان ورځپاڼې لمسونه کړې چې د سرحدي صوبې مسلمانان دې د یو ځای کېدو د پرېکړې خلاف غونډې جوړې کړي او په یوه غږ دې مخالفت ورسره وکړي- دا لمسون د ډېره اسماعیل خان ولسوالۍ د پخواني ناظم سید لعل پادشاه له خوا شوی دی-

افغان:ـ له پنجاب سره د سرحدي صوبې د یوځای کېدو مساله د صوبه سرحد د ۲۲ لکو مسلمانانو د مرګ او ژوند مساله ده- نو ځکه بویه چې غونډې جوړې شي او په یوه غږ یې مخالفت وشي او د لمسوونکي لیک په تړاو [،] دروغ رښتیا به یې لالا ایدیوکېټ ته هغه مهال جوت شي چې ځواب یې له دغه سید لعل شاه نه وپوښتي- ایدیوکېټ څه ثبوت لري چې دا لیک د سید لعل شاه په قلم کښل شوی دی.

پنجاب ایدوکېټ:ـ سرحدي مسلمانان سرحد خطرناک ګڼي او په لوړ غږ وایي چې خپل ملکیتونه به وپلوري او پنجاب صوبې ته به د استوګنې له پاره ولېږدي چې په دوی کې یو د مردان خان هموتی او بل معاذ خان نمبردار[؟] دی[.]

افغان:ـ ښخي دروغ دي- د سرحد مسلمانان دا سرحدي سیمه د ځان له پاره تر الهي رحمت لږه نه بولي او یو یې هم دا نه غواړي چې سرحد پرېږدي په پنجاب کې استوګنه غوره کړي- او که فرض کړو چې دوه درې تنه صوبه سرحد پرېږدي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب کې اوسېدل غوره وبولي[،] شونې نه ده چــې د دوه درې نفــرو خوښــه د دوه ویشتو لکو وګړو خوښه وبلل شي- آیا پنجابي ورځپاڼو د لالا لاجپــت رای او اجیــت سېنګ پر ایستلو لیکلي و چې ټول پنجاب په خطر کې دی او یا د پنجاب وګــړي لــه پنجاب نه زړه توري شوي دي[؟].

پنجاب ایدوکېټ:ــ د هر پیور تحصیلدار [د مالیې مامور، ولسوال؟- د.ج.] محمد حیات خان هندوان سخت په تنګ کړي او هره ورځ نوي شرارتونه کوي- خو شکر دی چــې شرارت خوښونکی بل ځای ته تبدیل شو-
افغان:ــ دا ټولې پلمې او تورونه دي- چې ربښتیا شي د پنجاب د ایدوکېټ ورځپــاڼې مدیر د هغې سزا یاد (چې په دېره اسماعیل خان کې ددغه خان صاحب له خوا ورکــړ شوې وه) د غچ له پاره ناکراره کړی دی او ددغې سزا یاد دا مدیر اړ کړی چې ددغــه تحصیلدار نوم بد کړي- بل دلیل یې د هري پور د هندوانو خپل شــرارت دی چــې د مسلمان تحصیلدار تر لاس لاندې کېدل یې ښه نه ایسي- او ربښتیا خبره داده چــې نه یوازې د هري پور هندوان چې د ټول هندوستان هندوان د یوه خپلواک دولت هیله لري او بس-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیـــرغ

تر ټولو هغه ارزښتناک څیز چې د عسکرۍ درانده مسلک ته تل خپله سپېڅلې دنده وریادوي، او د هغوی ملي ویاړ او پت لوړوي[،] هماغه بیرغ دی چې لــه اعلیحضــرت پاچایي اشرف لوري څخه عسکري غونډونو او کنډکونو ته ښښل شوی او پېرزو شــوی دی.

بیرغ داسې یو سپېڅلی او درونډ امانت دی چې ترې را تاوو کسانو ته شتوالی ښښي[.] بیرغ د دین او دولت په اجزاوو کې یو جز دی[.]

بیرغ د یوه ملت ښکارندویه ننښه ده. بیرغ د وطن ستر ویاړ دی[.] نــو ځکــه بیــرغ د عسکري شتوالي او هستی یوه سپېڅلې او زړه ته نژدې ننښه ده. هر عسکري تــولګی چې د خپل لوی بیرغ پت ونه شي ساتلی، او د جګړې پر ډګر یې د غلیم ښتولو تــه [پرېږدي،] هغه عسکري ټولګی داسې دی چې ګواکې پوپناه شوی او له منځه تللــی وي. نو ځکه د جګړې پر مهال تر هغو چې یو مټ [پوځي ټــولګی- د.ج.] پــاتې وي[،] خپله جنډه پرېنږدو چې ولوېږي، او یا لا سمح الله [خدای مه کړه- د.ج.] د غلیم لاس ته ورشي. هغه تاریخي بېلګې چې سرښندنکو عسکرو د ناکاره غلــیم لــه منګولــو د خپل بیرغ د ژغورلو له پاره کړي[،] د جګړې د تاریخ د پاڼو تر ټولو غوره سینګار بلل کېږي.

بیرغ د عسکر د قهر او هیت [هیبت] د نېکمرغۍ جنډه ده چې لیدل یــې عســکر را ایشوي او خوځوي او د وطن ساتنې او د ملي پت ټینګونې ته یې پرله پسې پــر مــخ هڅوي. کله چې یو مورچل یا یوه کلا ونیول شــي[،] نــو لــومړی پــرې خپلــه جنــډه هسکوي چې د محاربې د کتاب تر ټولو غوره پاڼه د همدغې جنډې رپا جوړوي.

د دولتونو بېلوونکې ننښه د هغوی بیرغ دی[.] د دولتونو ببــړۍ پــه خپلــو پــه جنــډو پېژندل کېږي. سفارتونه، کونسلګرۍ، حکومتي اداري په خپلو بیرغونو بېلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د اسلام تاریخ د کتابونو پاڼو ته وکتل شي[،] د بیرغ لومړی کاربدنه د کایناتو د حضرت ویاړ علیه افضل الصلواه و التسلیمات په ویاړلو غزاګانو کې تر سترګو کېږي.
د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم په بختورو ځواکونو کې دوه درې ځلور ډوله بیرغونه وو چې د (عَلَمّ) او (لوا) او (رایت) په نومونو یادېدل. آن د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم یو بیرغ (عقاب) [باز- د.ج.] بلل شوی و.
تر هغه وروسته په ټولو اسلامي دولتو کې بیرغ د پوځ یوه ارزښتناکه برخه بلل شوې همداسې را روان دی. د نړی نورو دولتونو هم تل په خپلو پوځونو کې بیرغونه کارولي، خپل بیرغونه یې درانده او سپېڅلي ګڼلي دي.
زموږ په سپېڅلي متبوع دولت (افغانستان) کې سره له دې چې تر ۱۳۰۶ هجري کال د مخه په عسکري تولګیو کې جنډې وې، آن د افغان حکومت په لومړیو کې هر سردار خپله جنډه او ډول [طبل] درلودل چې په هماغه سردار پورې یې اړه مونده، خو بیرغ په افغانستان کې نه یو نظم درلود، او نه کوم ځانګړی رنګ، او نه داسې یوه بېلوونکې نښه چې په دغې نښې سره وپېژندل شي او جلا شي، او نه یو داسې نوم چې سړی په هغه نامه وپوهېږي. هر رنګ چې به د کوم سردار خوښ شو او هر ډول چې به یې زړه غوښتل هغسې یې خپل بیرغ جوړاوه. آن د عسکري ځواکونو په تولګیو کې د بیرغونو له پاره کومه سمبال قاعده نه وه. په هر کنډک او هر مټ او هر غونډ کې په بېلابېلو رنګونو او نښانونو ډول ډول بیرغونه لیدل کېدل. ځانګړي نومونه یې هم نه درلودل. د ساري په توګه که به یوه سپینه جنډه چې په سره رنګ چلیپا [به یې درلوده- د.ج.] او یا ژړ بیرغ چې په زرغون رنګ به یې کوم انځور درلود[،] چا وپوښتل چې دا څه جنډه ده؟ ځواب به ورکړ شو چې دا د (منځني کنډک) [منزني کندک] او یا د (ښي مټ) [شی مت] بیرغ دی. حکومتي ادارې او موسسې هم د بیرغ له پرتمینو نښو بې برخې وې.
زموږ زړونو ته رانژدې ستر اعلیحضرت ټولواک ذات دا خورا ارزښتناکه مساله تر خپل پرمختګپالي همایوني نظر لاندې راوسته[،] تر دې پنځه کاله د مخه یې په خپل نفیس شاهانه نفس د بیرغونو د سمبالښت [چاره] سمبال او یوه کوټلې او وړ لار یې ورته وټاکله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال زموږ په سپېڅلي متبوع دولت کې لاندې بيرغونه زموږ د مهربـان خويـه پرمختګ لوريه اعليحضرت ټولواک تر سيوري لاندې په پوره وياړ او پرتم رپاند دي:
لومړی- (ځانګړی پاچايي بيرغ) دی چې ددغه نېکمرغه توغ رنګ سور او د محراب و منبر نښان يې سپين رنګه دی او يوازې په سره رنګ لـه دولتـي بيرغـه بېلېـږي[،] اعليحضرت شاهانه ذات چې هر ځای تشريف ولري[،] پر هماغه ځای هسک وي.
دويم- (دولتي بيرغ دی) چې د جنډې رنګ يې تور او دولتي نښان چې له محـراب و منبره جوړ دی[،] سپين پرې انځور شوی دی. دا د دولت رسمي بيـرغ دی. پـر ټولـو حکومتي دفترونو او دولتي ادارو له سهاره تر ماښـامه رپانـد وي او ماښـام راکښـته کېږي.
درېيم- سپېڅلی لوی عسکري بيرغ دی چې د (عَلَمّ) په نامه پېژندل کېږي. هر غونډ ته د اعليحضرت ټولواک له وياړلي لوري يو علم ښښل شوی دی. تر ټولو ســتر پـوځي بيرغ همدا سپېڅلی (علم) دی[.] د بريو نښه (علم) پخپله د وربښمين سپنسـي لـه ټوکر څخه وي چې دننه په افغانستان کې جوړېږي. ليکنې او ښانونه يې پـر ســپينو وربښمو د پاولي ګنډنې په دود جوړ شوي دي. د مبارک علم د جنـډې يـوه خـوا د (محراب و منبر) يو دولتي نښان او يوه د غونډ خپله نښه لري. پر پاسنۍ خـوا يــې د (لااله الاالله محمد رسول الله) پاکه کلمه او پر کوزنۍ خوا يــې (د افغانســتان خـدای ورکړی لوړ دولت) ټکي، او په منځ کې يې د (الله اکبر) پرتمينه کلمه، او د ښان پر سر يې چې د غونډ بېلوونکې نښه ده د (وَ يَوّ مئذٍ يَفّرَحُ المومنُوّنَ بنَصّرالله) مباک آيت او د محراب و منبر تر دولتي ښان لاندې د (يايهَاَالَذّينَ امَنُوااںّ تَنّصُرُالله َ يَنّصُرّکُمّ وَيّثبتُ اَقّدَامَکُمّ) مبارک آيت او د شريف علم پر څلورو ګوټونو دا بيت چې: به صدق ابــوبکر وعدل عمر به آزرم عثمان و علم علی [د ابوبکر پر صــدق او د عمــر پــر عــدل د عثمان په حيا او د علی پر علم- د.ج.] خپور ليکل شوی دی.
د درانده علم د جنډې پر دا بله خوا بيا يو دولتي ښان او د غونډ يو ښان شته[،] پــر پاسنۍ خوا يې (بسم الله الرحمن الرحيم) او پر کوزنۍ خوا يې د (اعليحضرت ســراج الملة والدين امير حبيب الله خان) نوميالی نوم، او پر منځ يې بيا د (الله اکبر) ويــاړلې کلمه او د دولتي ښان پر سر د (اِنَهُمّ لَهمُ الّمَنّوُروُنَ وانَ جُنّدَناَ لَهُمُ الّغَالبُوّنَ) مبــارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت او د غونډ د نښان پر سر د (نَصّرٌمنَ الله و فَتّحٌ قَریّبٌ وبَشرِالّمؤّمنیّنَ) مبارک آیت او تر دولتي نښان لاندې د (انَ اللهَ یُحبُ الَذینَ یُقَاتلُوّنَ فیّ سَبیّله) مبارک آیــت او د غونډ تر نښان لاندې د (صفًا کَانَهُم ّبُنّیاَنٌ مَرُصوّص) مبارک آیت او پر څلــورو ګوټونــو یې د څلورو نژدې پرښتو (جبرائیل، میکائیل، اسرافیل، عزرائیل) مبارک نومونه کښل شوي دي. دا ټولې لیکنې او نښانونه د پاولي ګنډنې په دوړ پر سپینو وریښمو کښــل شوې دي.

د عَلَمّ د څوکې سپوږمۍ له اوسپنې جوړه ده. د سپوږمۍ په منځ کې د محراب و منبر دولتي نښان له سرو سره پر ګډو شویو ژړو د شبکه کارۍ په دود انځور شوی دی او د سپوږمۍ پر دواړو خواوو د (وَ مَنّ یَتَولی اللهَ وَ رَسُوّلَهُ وَالَذیّنَ امَنُوّا فَانَ حــزّبَ الله هُــمُ الّغَالبُوّنَ) مبارک آیت حک لیکل شوی دی. دا ټولې لیکنې په عربي نسخ ډول خــورا ښایسته کښل شوې دي. د مبارک عَلَمّ لاستی له بانس لرګي [جوړ] او اوږدوالی یې له اوسپنیزې برچې د سپوږمۍ تر سره یوولس فوټه کېږي.

څلورم:- د (عقاب) سپېڅلی بیرغ دی چې تر عَلَمّ وروسته تر ټولو ستر عسکري بیرغ بلل کېږي. او هغسې چې عَلَمّ د یوه (غونډ) له پاره ټاکل شوی[،] (عقاب) د یوه (مټ) له پاره غوره شوی دی[.] د عقاب جنډه هم له تور وریښمین سپنېســي څخــه ده[،] د محراب و منبر دولتي نښان یې له سپین کتان څخه دی. پر یوه خوا یې (طیبه کلمــه) او د (د افغانستان خدای ورکړي لوړ دولت) ټکي او پر بله لــوري یــې لــوړ (بســم الله الرحمن الرحیم) او کوز د (اعلیحضرت سراج الملة والــدین امیــر حبیــب الله خــان) نومیالی نوم او پر څلورو څنډو یې د (الله اکبر) پرتمینه کلمه کښل شوې ده[.]

دې دوو مبارکو بیرغو ته د توپونو سلامي هم نیول کېږي[،] د ساري په ډول که عَلَمّ او عقاب له خپلو اړوندو عسکري ځواکونو سره له یوه ښاره بل ته ورسېږي[،] د اردلــي غونډ یعنې ځانګړو عسکرو عَلَم ته د توپ په (۱۱) ډزو، او ددغه غونډ عقاب ته د توپ په (۹) ډزو سلام کېږي.

پنځم- (رایت) د عسکري مبارک بیرغ نوم دی [،] لکه هغسې چې د هر غونډ له پاره عَلَمّ او د هر مټ له پاره عقاب ټاکل شوی[،]هر غونډ او هر مټ ته (رایت) هــم ټاکــل شوی دی. د هر غونډ او هر مټ عَلَمّ او عقاب او رایت په رنګونو او نښانو لــه یــو بلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښلېږي. پر دې سرېبره د (کندډکونو) او (ټولیو) له پاره د (بیرغ) او (علامې) په نامه هم کوچنی جنډې شته چې که خدای کول جزییات او تفصیلات بــه یــې د افغانســتان د خدای ورکړي لوړ دولت د پوځـي ځواکونو په برخه کې وړاندې کــړو. او اوس د خپــل سپېڅلي ستر هوښیار او پر دین پوه ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) په بــې ریا دوعا دا وینا پای ته رسوو. او د خپل سپېڅلي متبوع دولت بریمن بیرغونه تل تــر تله په پرتم او بري سره رپاند غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

سياسي لنډيز

د نړۍ د پېښو پر پاڼو دا شپې ورځې د اروپا د سترو دولتونو د مهمــو خوځښــتونو او ډاروونکو تشبثونو عجيبه نکلونه او حکايتونه تر سترګو کېږي. او چې ددغــو نکلونــو منځ په ځير نظر وکتل شي[،] همدا يوه نتيجه ترې رابرسېره کېږي چې ټول لوېــديځ دولتونه د ختيځو هېوادو د غوړو او خوړو مړيو د تېرولو له پــاره پــه هڅــو او پلانولــو بوخت شوي دي. که څه هم په ښکاره د مثلث او مربع او مثنا[؟] ترونونه او پيوستون وينو[،] خو که رېښتياوو ته پام وشي[،] ټول د منځنيو پېړيودهمــاغو صــليبيانو تــر جنډې لاندې يو موټی او پېيلي وينو چې ټولو يې که لوی دي که واړه په يوه خولــه د ختيځو اسلامي هېوادو پر وېش سلا يوه کړې ده. خو له دې يووالي سره سره[،] ددې مړی خوند او خوړوالي ددې سبب شوی چې په خوړلو کې يې له يو بل ســره رخــه او سيالي وکړي او په يوه دسترخوان راټول نه شي.

ايټالويانو چې له لوږې په جوع الکلب ناروغۍ [چې خوري او نه مړېــږي- د.ج.] اختــه شوي وو. ددې خوندورې مړۍ په وړاندې صبر او حوصله بايللې[،] د نــس پــالنې پــه عجيبو خاپوړو يې پر دې مړۍ وردانګلي دي. خو مړۍ يې داسې دوه لاسي او وارخطا خولې ته کړې چې اوس يې په ستوني کې نښتې او ساه يې وربنده کــړې [او] لاس او پښې غورځوي[.] د طرابلس زړور غليمان يې داسې پر ستوني ناســت دي چــې پــه بسمل وزمه لاس پښوغورځولو او رېږدېدلو يې د ســره ســمندرګي، او ســوريې، او د سپين سمندرګي څنډې او آن د استانبول تر درشله په خپلو حيواني وينو لړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د مړی تښتوني نورو ملګرو يې د (بې‌طرفی) په نامه قاعدې له مخې چې په خپله يې د مړی د آساني تېروني له پاره ټاکلې[،] په يوه ګوټ اوبو او يا له تخرګه پــه رانيولو مرسته کړی او تر شونډو لاندې او د وروځو په پيڅکه او د سترګو له کنجه يې ورته (دارو دې شه، دارو دې شه) ويلي، خو د پردې له شا را ونه وتل.

مراکو او قونغو [کانګو- د.ج.] هم د مړی تېروني دوو شريکانو په يوه عجيبه چل له يو بل سره تبادله او په آسانی له ستوني تېر کړل. چې په دې خوړو مړيو کې به يې څــه خوند ليدلی وي چې د (سَداَن) د جګړې ټوله خواري او سپکاوی ترې هېر شول، او په ځان پورې د (الساس او لورن) د نښلولو کړاوونه اوغمونه يې چورلټ هېر کــړي [او] د مړی په تېرولو کې ترې خواږه انډيولالان او د ډوډی ياران جوړ شول؟

حال دا چې شمالي اېږ سره له دې چې د مړی له نورو شريکانو سره يــې د رخــې لــه ډېروالي[،] د ايراني مړی په تېرولو کې وروسته زمري ته د يووالي لاس ورکړی و، کله چې يې نور وړی وليدل چې تښتوني کوي او دی تر شا پاته دی[،] نو صبر او زغم يــې وبايله، او وړاندې او وروسته ټرونو او پيمانو ته يې هم ونه کتل[،] هماغه شېبه يې پــر مړی ور ودانګل، او د خپل ملګري او سيال سترګې يې په (خطاءالبصر) پېښې اختــه کړې[او] سيال يې چې څو لاس يا پښې وهلو ته ځان جوړاوه[،] دوه درې څلور ډېرې غوړې او تودې او خوړې مړی يې له ستونې تېرې کړې وې. زمری حيران پاتې شــو[،] له تسليمی پرته يې بله لار ونه ليده[،] هرومرو به د ايران په جنوب کې د خپلې وسې په اندازه د يوې غوړې مړې د تېرولو هڅه کوي.

د مشهد د غوړې مړی تېرېدل به د زمري له پاره له خطرناکو پايلو پرته بله ګټه ونــه لري. د توپ په ګولی د اسلام د سپېڅلي زيارت ويشتل کېدل چې د رسول الله صــلی الله عليه وسلم د کورنی د يوه غړي سپېڅلی قبر دی. هسې يو غملړلی حالت نه دی چې د نړی پر مخ دې ټول مسلمانان ترې اغېزمن نه شي. تر ټولو بده يې لا داچې لــه خپل ټول مصنوعي ستروالي سره سره يې د جنايتونو ټيټوالي او د غلا او شــوکماری کرغېړنو کړنو ته هم لاس اچولی دی. د حضرت امام د ښکلو آثارو خزانه يې په داسې شوکماری چې د پاريس (ګرود)يان[؟] ورته حيرانېږي[،] غلا کړې، او د هغه متوليــان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خزانه وال يې له ځړولو او زندۍ کولو ډارولي او د رضايت ليکونه يې ترې اخيستي دي[.] څومره توره، څومره برم!...

ډېره موده کېږي چې په مورِ افغان ولس کې دايوه خبره همداسې خپره راروانه ده چې «د برتانيا دولت له دين او مذهب او معبدونو سره کار نه لري، پر خلاف يې روس دين او ناموس ته له هېڅ ډول سپکاوي ډډه نه کوي». او په رښتيا چې د مشهد په دي پېښه کې دا ټکی جوت شو. په هندوستان او نورو ځايو کې د برتانيا دولت برياليتوبونه پخپله د همدې سياسي تګلارو [برکت] دی[،] خو څه چې د پام وړ بلل کېږي دادي چې دا پېښه د برتانيا کونسل په خپلو سترګو په مشهد کې ليدلې ده[.] آيا د روس پردې جنايتکارو کړنو به کوم اعتراض وکړی او که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۶ مخ

د خواشینۍ یوه یادونه

یو شمېر هغه ورځپاڼې چې په انګرېزي ژبه په هندوستان کې خپرېــږي[،] زمــوږ د سپېڅلي متبوع دولت په اړه خپاره کړي ډېــرئ خبرونــه د خپلــو ځینــو ســرحدي خبریالانو له خولې لیکي چې دا خبریالان خپل خبرونــه لــه ځینــو هغــو مکــارانو او اجیرانو څخه چې له افغانستان نه پېښور ته رسېږي د یوې خولې چیلم او یو دوه پیالو چایو په بدل کې تر لاسه کوي او د ورځپاڼو پر چلوونکو یې- چې ددوی پر بې بنسټه خبرونو مین دي[،] پلوري[.]

که څه هم موږ د دغو زړو کاغذګوټو دې بې بنسټه چټیاتو ته دومره ارزښت نه ورکوو. خو د خواشینۍ ځای دادی چې زموږ عام وګړي له دې امله چې ددې ډول کاغــذګوټو پر اصلي موخو سم نه پوهېږي[-] د انګرېزۍ ژبې له کبله [-] ټولې دغه خبرې پخپله د انګرېز ځلاند دولت له لوري انګېري او لــه دې املــه د عمــومي نهیلــۍ او ناســمې انګېرنې سبب کېږي. نو ځکه خپلو ټولو کورنیو او بهرنیو دیني وروڼو ته وریادوو چې د افغانستان د لوړ خدای ورکړي خپلواک دولت په اړه ددغو کاغذګوټو چټیاتو ته هــېڅ ارزښت او اعتبار ورنه کړي، او د سرحدي بدخولو دغــه خبــرې یــوازې پــه همــدغو کاغذګوټو پورې تړلې وبولي او پر بلې خوا یې ونه شمېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

›د يوې فابريکې [ماشين خانې] له ليدو څه عبرت اخيستل کېږي؟‹

په کايناتو کې ګورو: يو څيز هم جامد او بې خوځښته نه مومو[؛] ټول څيزونه يا پخپله يا په بله وسيله خوځېږي. برکت په خوځښت کې دی، خوځښت ژوند دی، دربېدل مرګ!

ددې ناپايو عالَمونو تر ټولو ستر هستوونکې د خپل ښېساري سپېڅلي ذات د بشپړ قدرت او حکمت د ننښو د ښودلو له پاره له مطلقې نېستۍ نه د (کايناتو) په نامه يوه ښېسارې او بديعي فابريکه [ماشين خانه] راهست يعنې خلق کړه. د (طبيعت) په نامه يو زيارکښ له اسرارو ډک ماشين کاروونکی يې د هغې پر څرخېدو او خوځښت ګومارلی دی. آسمانونه ددې فابريکې يوه وسيله او ماشين دی چې دلی دلی تاوېدونکي او خوځېدونکي څرخونه لري چې د پيدايښت له پيله د ورکېدو تر پايه يوه شېبه هم له تاوېدو او خوځېدو نه پاتېږي او نه به پاتې شي. ځلاند لمر يې د (سياراتوعالم) ته د يوه نغري او بُخار دېګ په توګه ګومارلی چې په خپله رڼا او راښکونکې تودوخه د سياراتو عالم په ژوند ښنونکې تاوېدا او خوځېدا راولي. هغه ثابت ستوري چې پر ځای ولاړ برېښي بيا هم بې خوځښته او ثابت نه دي. بلکې هر يو يې خپله ځانګړې خوځېدا او تاوېدا لري چې موږه ته د واټن د ليرې والي، او د ناپايه فضا د وسعت او پراخوالي له امله پر ځای ولاړ برېښي. او څنګه يو واټن! داسې واټن چې ذهن، فکر، علم يې له اندازه کولو د بېوسۍ اعتراف کوي. او څه وسعت او پراخوالی! چې وهم، قياس، ګومان، هندسي حساب دا ټول په کې ورکېږي او پوپناه کېږي.

او لنډه دا چې کله آسماني جسمونو [اجرامو] ته نظر وکړو[،] يو يې هم بې څرخېدا او خوځېدا نه وينو، او بيا چې کله ځمکې ته وګورو هېڅ شی ولاړ او بې خوځښته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو! وريځې غړومبېږي، باران اورېږي، بزګر تخم شيندي، تودوخه، اوبه، خاوره، هوا روزي، ژرنده اوړه کوي، ډوډۍ پخوونکي ډوډۍ پخوي، زيارايستونکي د تندي خــولې تويوي، حلاله ډوډۍ خوري. حضرت سعدي رح فرمايي[:]

وربځ سيلۍ[،] لړه او لمر فلک په کار دي   چې مړۍ دې په لاس درشي بې لتۍ
ستا له پاره ټول تابع رسۍ پر غاړه   انصاف نه دی که ته ځې له دې رسۍ

ويالې، ځړوبې، ژوي، بوټې، او آن کاڼي او ډبرې ټول په يوه خوځښت، په يوه تاوېدا، په يوه فعاليت، په يوه سنجونه [کې دي] چې حيرت! حيرت!

اوس موږ له ځمکنيو او آسماني خبرو تېرېږو د بشر په لاس يوې جوړې شوې فابريکې ته ننه وځو چې ووينو د هغې د څرخونو او ډول ډول آلو له تاوېدا څه عبرت اخيستلی شو.

لومړی: د (اعمالو د تقسيم) يعنې د کارونو د وېش قاعده چې د سياســي، اقتصــادي علومو په کتابو کې يې د کاغذ پر مخ لولو[،] په يوه فابريکه يعنې ماشينخونه کې دغه قاعده انځور شوی او مشخصه وينو. لومړی يو لوی نغری [آتش خانه] وينو چې اوبه په براس اړوي او له دغه براس نه په فشار سره لويې کټوې [دېګونه] ډکوي. او دا د کار د وېش لومړی پړاو دی چې که يې پر يوه دولت پلی او قياس کړو[،] د ډېرو ســکاره يــا سونتوکي يې (مال) او (عسکر) وينو. او د کېکاړلو او د براس د فشــار ځــواک يــې د (عقلي سياسي تدبيرونو) په بڼه وينو چې که دا درې خيزونه ورک شـــي[،] فابريکــه هماغه شېبه درېږي او پرچاوېږي.

د بخار دېګ د کېکاړلو او فشار د خورا اغېزناک زور په مرسته براس په فابريکه کې د کارونو د شمېر پر بنسټ پر مختلفو څانګو ويشي. هره څانګه چې کــومې چــارې تــه ګومارل شوې وي هغه په خپل وار بيــا پــر ســلګونو څــانګو ويشــي او خپــل واک او صلاحيت په دغو څانګو کې په آزاد ډول چلوي. د ماشين د براس زور، په حکومت کې (تشريعيه) يعنې هغه ځواک ته ورته والی مومي چې د دولتي اداري احکام د قوانينــو او لارښوونو په بڼه وضع کوي او د وېش قاعده يې د څرخونو تاوونکي او د کارځــايونو خوځوونکي ځواک، (اجراييه) ځواک يعنې هغه ځواک ته ورته والــی مــومي چــې دا قوانين په وړ چاپېريال کې پلي کړی چې هغه دولتی دايرې او څانګې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ستن، يا د قطعو يوه پاڼه څومره کوچنی او بې ارزښته څيز دی. خو که د فــابريکو له خوا د کارونو د وېش قاعده نه وي[،] يوه ستن او د قطعو يوه پاڼه به سل تنه په يوه مياشت کې جوړ نه کړی شي. په داسې حال کې چې د فابريکو د کاري وېش له برکته لس کارګران په خپلو کاري وسيلو سره چې دومره پرمختللي هم نه وي[،] اتلس ډوله چارې ترسره کوي[،] اته څلوېښت زره ستنې جوړوي چې پر هر کس څلور زره او اته سوه ستنې راځي. او دغه راز په هغه فابريکه کې چې د قطعو کاغذ جوړوي[،] سره له دې چې پر هر کاغذ اويا ډوله عمليات تر سره کېږي[او دېرش کارګر هره ورځ د قطعو پنځلس زره کاغذونه جوړولی شي چې که دا ټول اويا ډوله چارې د يوه کارګر پر غاړه وي[،] د ورځې به يو هم جوړ نه کړي.

نو کوم عبرت چې د يوې فابريکې د کار له وېش نه سړی اخيستلی شــي دادی چــې بنيادم ته بويه په خپلو ټولو چارو کې د کار د وېش همدا قاعده په پام کې ونيســي. د ساري په ډول د ورځې شپې د وختونو په لګولو کې د وېش قاعدې په پام کــې نيــول اړی ندي. هر آمر، هر سوداګر، هر کسبي چې د خپلې ورځې او شپې وختونه د وېــش پر قاعده وټاکي، نو ډېر به هوسا او نېکمرغه شي. ځکه هر څوک چې پر دې فانی نړۍ اوسي[،] د خپل ژوندانه له پاره اړ دی چې د نورو د ژوندانه له پاره کار وکړي او کــه د نورو د ژوندانه له پاره کار ونه کړي[،] پخپله ژوند نه شي کولای. که بزګر د اوبدونکي د لوړې د مخنيوي له پاره غنم ونه کري[،] اوبدونکی ورته کالي چمتو کولی نه شي. نو ځکه د بشري ټولنې ګرد وګړي هڅو او عمل ته اړ دي. که دا هڅه او عمل هرڅــوک د کارونو دوېش پر قاعده پر مهالوېش برابر کړي[،] نو وخت به يې کله هم ضايع نه شي. او چې وخت يې ضايع نه شي[،] له خپله عمره ګټــه اخلــي، او چــې لــه عمــره ګټــه واخلي[،] خير به يې هم خپل ځان او هم خپلو هم جنسو ته رسېدلی وي.

د ماشين له ليدو موږ ته بيا دا عبرت هم رارسېږي: چــې لکــه هماغســې چــې ټــول څرخونه او آلې پر کار، او هېڅ څيز معطل او وزګار نه وينو، دغه راز ټولې دغه چــارې بې نظمه او بې قانونه هم نه وينو. ټولې هغه لوېې او وړې خوځنده آلې چــې پــه يــوه فابريکه کې ليدل کېږي[،] ټول خوځښت يې د يوه سمبال قانون او قاعدې له مخــې چلېږي چې يو يې هم له دغه نه بدلېدونکي قانون څخــه چــې ورتــه ټاکــل شــوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه نه کوي. او پر هماغه یوه بڼه، او یوه پرله پسېوالي او یوه نظم خپلو ســمبالو خوځښتونو ته دوام ورکوي چې که نظام او قانون نه وي[،] د خوځښتونو همغږي او یو رنګي نه جوړېږي، او چې په کارونو کې همغږي او سمبالښت رامنځ تــه نــه شــي او د ماشین هر څرخ او هره آله په خپل سر تاو شي[،] د هڅو او زیار پایله یې له سولېدو او له کاره لوېدو پرته بل څه نه شوای کېدی.

او لنډه دا چې د یوې فابریکې کتنه دومره عبرتونه راښيي چې لنډیز یې دا څو کرښې دی: خوځښت او هڅې، هاند او کړنې، قانون او انتظام، د کارونو وېش، د مهال وېش، د هڅو ګډوالی- یعنې د زیار یووالی چې ددې کارونو پایله او ثمره په فابریکو کې چې د جماداتو له ډلې ده[،]ډول ډول صنعتي [محصولات] کېږي. او که انسانان دا څیزونه په خپلو بشري کړنو کې پلي کړي. پایله او ثمره یې نېکمرغی، شتمنی او ښېګڼې کېږي. [پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۱۰-۱۳ مخونه

د ځمکې د کُرِې تاریخ

په ۱۷ ګڼې پسې

دویم پړاو- (ناعمه) موده ده چې (سیلوري) موده یې هم بولي. ددې مودې په کتلو او ډېرتوتو کې د بوټو او ژویو کلک شوي پاتې شوني (متحجرات) ډېر آسان لیدل کېدلی شي. په دې دوره کې (ناعمه) ژوي یعنې (پاسته بې هډوکو ځناور) لکــه چینجیــان او حلزونان او (مفصلیه ژوي) یعنې (پاسته بند لرونکي ځناور)، او (شعاعیه ژوي) یعنــې (ځلېدونکي ځناور) نوي په راښرګندېدو دي. ددې پېر تر ټولو ډېر ژوي پوست بــدني ناعمه ژوي دي.

دریم پړاو- د (سَمَک؟ موده) ده چې د (دووني؟ موده) یې هم بولي. ددې دورې ډېــر شوي [متحجرات] هم ډېر دي او دغه راز د مخکنیو پېرونو له ډېر شویو څخه لا بشپړ بوټي او ژوي په کې ورګډ ېږي. ددې دورې په ډېرشویو کې که څه هم مفصلیه او ناعمه او شعاعیه ژوي ډېر دي[،] خو کبان او په تېره بیا سینګړاوو [سکماهي] ډوله کبان په کې ډېر لیدل کېږي. د هغو بوټو او ژویو نښې چې په شمالي امریکــا پــورې ځــانګړې دي[،] ددې پېر په ډېرو کې موندل کېږي.

څلورم پړاو- (فحمي موده) یعنې د ډېرو سکرو دوره چې د (کــاربون دوره) یــې هــم بولي. د دې دورې په ډېروزمو کې د (زاحفه) ژویو یعنې هغو ژویو چې په تي لویېږي[،] لومړنۍ نښې رابرسېره کېږي. (ذوالمعیشتین ژوي) یعنې هغه ځناور چې هم پر وچه او هم اوبو ژوند کوي[،] او کوچنۍ حشرې لکه ملخ، او کورنۍ ګونګټې [مــادر کیــک] او نور، او (قشریه ژوي) یعنې پوستکي لرونکي ژوي لکه سنګ پشت او خرچنګ او نــور ددې دورې په ډېروزمو کې لیدل کېږي. د بوټو له ډلې (سراخسَــیه) لکــه څېــړۍ، او چام؟، او ځنغوزیو او نورو په دې پېر کې خورا وده کړې ده. د ډېرو سکاره ددې دورې د بوټو زېرنده ده. دغه مهال د ځمکې د مخ تودوخه د اوس مهال پر تله څوځــو ځلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته او ډېره وه. او د هغه مهال د محيط په هوا [اتموسفير] کې د (کاربون) عنصر هم خورا ډېر و. له همدې امله د بوټو د لويونې ځواک هغه مهال ډېره وده کـړې وه او هـر ډول بوټي او ونې چې اوس ليدل کېږي[،] هغه مهال په سلګونه ځله تر اوسنيو بوټـو لوی، پراخ او پنډ وو چې دا د ډبرو سکرو د کانونو په ډبرشويو کې بربښي. له کم ګُلـو لويو لويو ونو نه د ځمکې پرمخ لوی ځنګلونه او زرغونې ببلې جـوړې شـوې، چـې د استوا له کرښې تر قطبونو پورې يې د ځمکې ټول مخ پوښلی و. هغه مهال د ځمکـې دننني تودوخه نيمه پخه شوې او د ځمکې پر مخ يې پرله پسې لوی بدلونونه او پېښې رامنځته کولې. د اور له زوره ځمکه پر هر لوري بيا بيا چـاودلې، د اورشـيندو غرونـو جهنم وزمه لهيب؟ د ځمکې د اتموسفير هوا په بـړاس اړولـه او لـوی توپانونـه يـې راجوړول اودې توپانونو ټول دغه ځنګلونه خچ پچ کول او د ځمکې په ببلابېلو پوړيـو کې يې ډوبول او بيا اوبه جذبېدې او په ژورو برخو او کندو کـې راټولبـدې او د تَبَـرُد عمل- يعنې د ځمکې د مخ سړېدا له يوې پېړۍ نه بلې او له يوه پړاو نه بل ته ډېرېده او [ورسره] هغه ځنګلونه تر ځمکې لاندې پوړيو کې په تحجر يعنې ډبرکېدو اوښـتي او د ډبرو سکاره ترې جوړ شوي دي.

پنځم پړاو- د (زاحفې؟ موده) ده- يعنې بې پښو ځناور چې پر ټټر ښکېږي. او ناعمـه ژوي په دې پېر کې بشپړتابه ته رسېدلي دي يعنې ډېر ستر شوي وي[.] زاحفـه ژوي چې په دې پېر کې د يادولو وړ دي[،] له دې څو ځيزونو د هغو له ډبروزمو پرته پخپله د هغوی کومه نښه نه ده پاته. په دې ډله کې د (ايخيتو سورس) په نامه يو سـمندري ژوی و چې سر او غاښونه يې سيمساري [تمساح] يعنې ناګو ته ورته وو او له لسو تـر دېرشو ګامونو اوږدوالی يې درلود. بل يې د (پلاسيو سورس) په نامه خورا ستر ژوی و چې سر او غاړې يې مار ته ورته والی درلود. د الوتونکو له ډلې د (پته روداقتيـل) پـه نامه خورا ستر وزرلرونکي ژوي موجود وو. په دې پېر کې سينګراوان خورا ډېر ليـدل کېږي[.] د لومړی ځل له پاره (ذات التدي) ژوي يعنې تي لرونکي ځناور ددې پېر پـه ډبروزمو کې تر ستر ګو کېږي.

شپږم پړاو- : (د ذات التدي پېر) يعنې د تي لرونکو [پېر] دی چې په دې موده کـې د بوټو او ژويو ډېرې ساده ببلګې له منځه تللې او پوپناه شوې دي[.] په دې دوره کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سالمون) او (رينغا) په نامه سمندري كبان تر سينګراوانو ډېر ليدل كېږي. د ژويــو او بوټو لا بشپړې شوې بڼې او ډولونه ليدل كېږي. تې لرونكي ژوي تر نــورو ډېر بــړي او برلاسېږي. په دې موده كې د ذات التدي ژويو له ډلې د (پالوتري يوم) په نامه يو ستر او دروند اوږد پوزی ژوی، او د (دينوتري يوم) په نامه يو ژوی چې د سر او خرطوم لــه پلوه هاتي ته ورته و. خو غاښونه يې كوزې خوا تاو شوي وو. او د (ماموت) په نامه يــو هاتي چې حمودي هاتي يې هم بولي. او د (مغاتربيوم) په نامه يو ژوی چې د لوی كوږ [كرګدن] له جنسه و[،] ددې دورې په ډېروزمو كې ليدل كېدل.

اووم پړاو-: (د بشر موده) ده او دا هماغه پېر دی چې موږ په كې يو. خــورا ســتر ژوي چې د ځمكې پر مخ واكمن ول[،] په دې اووم پېر كې ورو ورو له منځــه تللــي دي، او ځای يې تر هغو يو څه كوچنيو او ظريفــو ژويــو نيــولی دی. خــو د كاينــاتو د ســتر هستوونكي حكمت ددې پېرونو په اوږدو كې د ځمكې كُرَه اصلاح كړې او له يوه حال نه يې بل ته اړولې تر هغو چې ترې د اوسېدا يو وړ ټاټوبی جوړ شــوی. او د كاينــاتو د كتاب د تلپاتې څرخېدا د كليز [تقويم] پاڼو يوه خوندوره ښــكلا مونــدلې. د احســن التقويم پر همدې مهال يې د انسان شريفه بڼه را څرګنده كړې او د ځمكې كُرَه يې له خپلو ټولو شتو سره هغه ته ښښلې ده. كه څه هم ددې پېر په لومړيو كې هم خورا ګڼ بدلونونه او پېښې د ځمكې د كُرَې پر مخ شوي، او ډاروونكو توپانونو او زلزلو د ځمكې مخ خچ پچ كاوه[،] خو د تېرو پړاوونو كچې ته نه رسېده چې انشاًالله د اوسني پېــر پر بدلونو به وروسته په يوه ځانګړي فصل كې خبرې وكــړو. اوس بېرتــه د ځمكــې د كُرې د تاريخ څېړلو ته ورستنېږو د سپېڅلو آسماني كتابونو له رمزونو ډكو ويناوو په تطبيقاتو او د (ژه ئوژۍ [ژه ئو لوژۍ] فن) په تفصيلاتو كې يــو څــه تَوَغُّــل؟ او تتيــع [څېړنه] كوو.

محاكمات او تطبيقات

كه لږ پام وكړو او ځير شو نو د شريف تورات د (مخلوقــاتو د تكــوين ســفر) او د (ژه ئوژۍ [ژه ئو لوژۍ] فن) د پېرونو په وېش كې د ورته والــي معقــولې او بشــپړې لارې موندلی شو. ځكه دلته يواځينۍ ستونزې چې له سپېڅلو كتابونو سره د علومو [فــن]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تطبيق کې زموږ مخه نيسي[،] هماغه د (يوم) يعنې ورځې ټکی دی. دا خو ښکاره ده چې (ورځ) د هغو ټوټو يوه ټوټه ده چې زمانې ترې جوړ يږي.

اوس نو که د (يوم) ټکی چې په تورات کې فرمايل شوی[،] د (پېر) يا (پړاو) پـه مانـا وبولو او د ځمکې د هر پاټکي موده چې د طبقات الارض فن [ځمکپېژندنې- د.ج.] موږ ته راښودلی[،] له يوې ورځې سره چې د مخلوقاتو د تکوين سفر بيان کړی[،] تطبيق کړو[،] نو توپير به مو تر څه ځايه لېرې کړی وي.

هغه علامه پوه چې (د ستورپېژندنې) ويوکي [لغتونه] يې تنظيم کړي[،] د (يـوم) پـه تغيير کې يې روښانه او ثابته کړې او ويلي دي چې د (يوم) مانا يوازې دې ته ځانګړې نه ده چې له ختيځ نه د لمر تر ختلو او لوېديځ ته تر لمر پرېوتلو او بيـا تـر لمرخاتـه پورې وغزېږي[،] نه[،] چې د (يوم) ټکی يو عام او پراخ تعبير دی چې د مهال او زمانې د يوې برخې نوم دی. لکه د ساري په ډول (يوم القيامه) يعنې د (قيامت ورځ) د ورځې په مانا نه راځي. چې له لمرخاته تر لمر پرېواته او بيا تر بل لمرخاته وي. بلکې يو اوږد او تلپاتې مهال دی چې څلرويشت ساعته ورځ يې په وړاندې د يوې ثلاثې تر دربېمې برخې هم لږه برېښي.

سربېره پر دې ځينې نور داسې تمثيلات؟ هم شته چې ورځ د لمر تر ختلو او لوېـدلو بهر باسي[،] لکه د ساري په توګه: «د قيامت يوه ورځ د دونيا له زرو ورځو سره برابره ده»[،] يا دا چې «ليلة القدر تر زرو مياشتو غوره ده»[،] يا دا چې «د څښتن تعالی هره ورځ په يوه شاٴن کې ده». دا ورځې چې فرمايل شوې[،] هېڅکله هم هغه مشـهورې او جوتې ورځې نه دي چې موږ يې پېژنـو[.] د لـوی څښـتن سـپېڅلی قدرتونـه او حکمتونه په ورځ کې نه بلکې په هره شېبه، او هره ګړی، او هره پېړی، او هره زمانـه کې په بل شاٴن او بله بڼه رابرېښي او څرګندېږي. د زرو تعبير هم دغه عدد چې تـر نهه سوه نهه نوي وروسته راځي[،] نه دی بلکې د تمثيل؟ په ډول راغلی دی. او بل دا چې څه اړتيا! که چېرې هغه څيز چې (ورځ) بلل کېږي[،] له لمر خاته تر پرېواته يا له لمر خاته تر لمر خاته موده وای[،] د تورات شريف د مخلوقاتو د تکوين سفر کې بيـا څه ډول په يوه ورځ کې د هغې ورځې د پيداکېدو خبر ورکول کېدلی شو؟ په يوه ورځ کې د ورځې د پيداکېدو مانا داده چې دغه خلق شوی څيز يعنې ورځ د خپل خلقت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مودې له پاره د مهال ظرف ګرځي چې پر داسې مهال له مظروف نه دمخه د ظرف لــه پيداکېدو خبرول اړينېدل. په داسې حال کې چې په شــريف تــورات کــې د لمــر او سپوږمۍ او ستورو پيداکېدل پر څلورمه ورځ بيان شوي دي چې دلته هم له ظرف نــه دمخه د مظروف پيداکېدل اړينېدل. نو ځکه ورځ همدا لمر خاته او پرېواته نه دي.

اوس نو پايله دا راخېژي چې کوم مهال او زمانه چې شريف تورات ورځ بللې[،] دغــه مهال او زمانه د (ژه ئوژۍ [ژه ئو لوژۍ] فن) يعنې (ځمکپېژندنې) پېر يا پړاو ياد کړې دی. او د شريف تورات هره ورځ د ځمکنيو پاټکو [طبقو] له يوه پاټکي سره چــې پــه يوه پړاو تعبير شوې[،] سمون خوري.

اوس به لږ د ځمکې د شپږګونو طبقو او د تکوين المخلوقات د سفر د شپږو ورځو پــه اړه چې تر څه ځايه مو يې د تطبيق هڅه وکړه[،] عقلي فلسفي محاکمات [ارزونــې] هم وکړو [او] د ځمکې د کُرَې په اړه به خپلې خبرې ورسره پای ته ورسوو.

ځمکپېژندنه لومړۍ ورځ د ځمکې لومړی پــاټکی [طبقــه] - چــې د ځمکــې د مــخ پوستکی په کې راټوکېدل پيلوي يعنې [خالي موده] ګڼي چې البته شريف تورات هم هغه مهال له هرڅه نه د ځمکې تشوالی ښيي او دا چې د رڼا او تيارې پيداکېدل هم پر دغه ورځ فرمايل شوي دي[،] او د لمر او سپوږمۍ او نورو آسماني ستورو پيداکېدل پر بله ورځ بلل شوي، هم په بشپړ ډول له علم سره ســمون خــوري. ځکــه د ورځــې د شتوالي له پاره د لمر هرومرو والی اړين نه پرېوزي، لکه په وربځو او لړو کې[،] سره له دې چې د ورځې رڼايي شته[،] خو لمر نه بربنبي. او بل که يو څه په ځير سره وکتــل شي نو په عقل سره جوتېږي چې همداسې به وي. ځکه د پيدايښت په پيــل کــې، د ځمکې کُرَه يو جَوال؟ اور و چې د اتموسفير هوا يې له بړاس او پنډو او کېکــاږلو لــړو جوړه وه. نو پر داسې يوه مهال البته چې له داسې يوه اورنې بړاس نه هاخوا لمــر نــه شوای ليدل کېدلی. خو د ورځې رڼايي او د شپې تياره وه. ددې پړاو له منځه تر دويم پړاو پورې چې د آسمان په پيدا کېدو سره له لانديني خوانه د پاسنۍ خــوا د اوبــو د جلا کولو ورځ ده، هغه بې شمېره زمانې چــې تېــرې شــوې[،] هاغــه پېــر دی چــې ځمکپېژندنې د (تشې مودې) په نامه انګېرلې د ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه ورځ د ځمکپېژندنې هماغه دویم پېر دی چې دغه پوهه یې (سیلوري موده) بولي. په دې پېر کې د ځمکې د مخ د لا ډېرې سړېدا او پنډېدا له امله[،] د چاپېریال براس په اوبو اوښتی او یو ځلي پر مځکه راتوی شوی دی، او څرنگه چې د ځمکې تودوخه هومره چې اوبه وساتلی شي نه وه[،] پر ځمکه راتویې شوې اوبه بېرته په براس اوښتې او پورته ختلې[.] په دې پېر کې بیا بیا د ځمکې پر مخ سرتاسري توپانونه پېښ شوي او سختو زلزلو، ډول ډول لوړې او ژورې رامنځته کړې، او د ځمکې د مخ د سړېدو او پنډېدو سبب شوې، او ورو ورو د ځمکې پر مخ د اوبو درېدل هم شوني شوي دي.
درېیمه ورځ هماغه پېر دی چې اوبه او وچې رامنځته شوې، سمندري ژوي پیدا شوي، او بوټي راټوکېدلي، او ځمکه لا پنډه شوې[،] خو بیا هم له ګډوډیو او خچ پچ کېدنې، او توپانونو او د پاټکو له جوړېدو وزګاره شوې نه ده چې دا پېر ځمکپېژندنې د (دوویي؟ موده) بللې ده.
څلورمه ورځ هماغه دوره ده چې ځمکپېژندنه یې (د کاربون موده) ګڼي. په دې دوره کې له دې امله چې ځمکه ښه سړه شوې او کلکه شوې او سمندرونه، او ډنډونه، او ځنګلونه، پیدا شوي او د ځمکې کُرِې د اتموسفیر هوا چې تر دې مهاله له یوه پنډه براس او خورا کېکاږلو ډول ډول غازونو جوړه وه[،] ورو ورو له دغه پېروالي او پنډوالي راوتلې او لمر او سپوږمۍ او نور آسماني توکي راڅرګند شوي دي چې په دې ډول د شریف تورات د تکوین المخلوقات د سفر څلورمه ورځ له پوهنیز تطبیق سره خورا ښکلی تاویل مومي.
د تکوین المخلوقات د سفر پنځمه ورځ د ژه ئولوژۍ پوهې د (زاحفې له مودې) سره سمون خوري چې دغه مهال ډول ډول ژویو او رنګارنګ بوټو په خورا ستروالي په بېسارې وده او لوېیدا پیل کړی دی.
شپږمه ورځ هماغه پېر دی چې تي لرونکي ژوي رامنځته شوي او خورا ستر ژوي د ورکېدو پر لاره سم شوي او ځای یې تر هغوی کوچنیو او ظریفو ژویو نیولی دی چې په وروستي پړاو کې یې د انسان شریفه بڼه هم راڅرګنده شوې او اووم پړاو ته چې همدا اوومه موده ده ورننوتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ځمکې کُرِې د تاریخ) په اړه مو همدومره معلومات در ته وړاندې کړای شــول. او دا هم ووایو چې د هغو کلونو او پېړیو او زمانو پر پراخوالي او شمېر چې له یوې دورې نه تر بلې تېرې شوې دي[.] د کون او مکان جل و علی له جناب هستوونکي څخه پر تــه بل څوک نه پوهېږي. یوازې د پوهې له مخې دومره روښانېږي چې یوازې د ډېــرو پــر زمانې د بوټو د زمانې اوښتلو زرګونه زره کاله نیولي دي. نــو د بشــري معلومــاتو پــر نیمګړتیا او کمزورتیا اعترف، او د عظیم الشاٴن خالق پر ستروالي او پخواني والي او یووالي د زړه او ژبې اقرار کوو [او] د شاعر په ژبه وایو چې:

له پیله او له پایه د نړۍ مور خبر نه یو

ددې زاړه کتاب د سر و پای پاڼې شکېدلې

[پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعلیحضرت پاچایي

پرمختګپالنې:

که خپل تېر او اوس ته لږ د انصاف په سترګه، او د اوصاف په ر ښتیا وګورو[،] په خپل شخصي او هېوادني حال کې به دومره ښکاره او جوت توپیرونه ووینو چې له حیرانتیا به ورته حیران، او له شکر نه به شکرته په ترانو سر شو. ډېرې لرې زمانې ته به نه ځو. یوازې ددې څو کلونو یوه برخه چې په خپلو سترګو مو لیدلې[،] بیانول غواړو.

دا بېوزلی محرر پر ۱۳۲۰ هجري کال زموږ د ستر عدالت پالي سپېڅلي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) له وياړلي لوري څخه د اعلان شوې عمومي ښښې له مخې. تر شل کلنې پردېسی وروسته له شریف شام نه خپل ګران سپېڅلي هېواد ته راستون شوم چې دا زموږ زړونو ته د رانژدې ټولواک د نېکمرغه پاچایی دويم کال و. اوس خپل فکر لږ راټولوو او دغه حالت ورو ورو هومره چې په حافظه کې پاتې شوی[،] د ګرانو لوستونکو له پاره انځوروو، او بیا د سږني بختور کال حال تر یوه ځایه راوړو او بیانوو:

که څه هم هغه مهال له پلازمېنې کابل نه زما تر وتلو دمخه لوړې نوې جوړې شوې ودانی نه وې، او وروسته رامنځته شوې دي. [خو] سترګې ور اوښتې، خو شمېر يې لږ، او د جوړونې او معمارۍ ښې يې له سترواليي او پرتم، او لوړوالي سره سره چې لرل يې[،] د منځنیو پېړیو سترو ودانیو ته ورته والی درلود. زموږ سپېڅلي هوښیار اعلیحضرت پاچايي ذات د خپل شاهانه جلوس [پلاز ختنې] له پیله په خورا شدت سره د هېواد د ودانیو جوړونې ته همایونې هڅې کړې [چې] اوس هم پلازمېنه او هم ولایتونه د نوي ښې په خورا لوړو زړه پورې ودانیو ښکلې شوي او رغېدلي دي.

د سپېڅلي ارګ په ودانیو کې چې کومې ودانیزې سمونې د اعلیحضرت شهرياري په پرمختګپال پېر کې رامنځته شوې[، یوه يې هم] د (شمالي برج) د ودانی بدلون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په خورا لوړه او ښکلې بڼه ودانه او ښکلې شوې ده. او په کې د ناستې خونې او پرتمین دالانونه او ښایسته برنډې د معمارۍ په دومره ظریفه بڼه، او د فرشونو، او د صنعتکارۍ په داسې سینګارونو جوړ او پسولل شوي چې د طبیعت ټول خاوندان او د بصیرت ګرد څښتنان ورته ګوته پر غاښ نیسي.

له شمالي برج وروسته شاهانه (ګلخانه) راځي چې د شمالي برج مخې ته د سپېڅلي ارګ پر ډګر جوړه شوې ده. دا جنت وزمه ګلخانه داسې یوه ګلخانه ده چې له هره لوري پرې آیینه لرونکي چوکاټونه راګرځېدلي دي. او یوه ډېره ښایسته پاچایي ماڼۍ له ټولو لوازمو او بیتوتت [؟] سره ترې جوړه شوې ده. دا که څه د ودانۍ د ښکلا له پلوه وي او که د ګلونو او ګلبوټو له نظره[،] یوه بشپړه پاچایي ګلخانه ده.

ددې پاچایي ګلخانې مخې ته یو ښایسته او زړه راښکونکی جامع جومات جوړ شوی چې محراب او منبر او د دیوالونو د پاسنۍ برخې مخ یې پر خورا ښایسته سماقي؟ ډېرو چې په طبیعي ډول په انځورونو او طبیعي څېو پسولل شوې او د افغانستان له خپلو کانو څخه دي[،] سینګار شوی او مخ یې د مرمر پر سپینو ډېرو چې زه؟ یې له تورو ډېرو څخه ده[،] پوښل شوی دی. د اړتیا پر مهال په ټول جامع جومات کې خورا ښایسته غالۍ غوړول کېږي، او د شپې له خوا په خورا لویو لامپو روښانېږي.

په همایوني پرتمین حرمسرای کې چې د (علیا حضرتې سراج الخواتین) صاحبې معظمې کور دی[،] هم خورا ډېرې ودانیزې سمونې راغلې دي. د سپېڅلي ارګ په بڼ کې هم ډېرې سمونې شوې او ډېرې ودانۍ جوړې شوې دي چې ددغو سمونو او ودانیو له امله اوس پر دغه بڼ د باغ ارم رخه راځي. د سپېڅلي ارګ بڼ د تېر پرتله له لوېدیځ لوري خورا پراخ شوی. ډېرې په زړه پورې طرحې او چمنونه په کې کښل شوي، سړکونه او واټونه یې ټول پاخه او ډېر ښایسته دي.

د (ستورې) بې عیبه ماڼۍ چې د صیف؟ پر موسم د اعلیحضرت ټولواک د اوسېدو ځای وي[،] یوه ډېره لطیفه او د ښایسته ترکیب درلودونکې عالي ودانۍ ده چې د هوسایۍ هر ډول عالي خونې او د استوګنې دالانونه، او دهلېزونه، او کوریدورونه، او برنډې په کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپېڅلي ارګ پر شمالي لوري (شمالي برج) ته مخامخ د ارګ له کلا بهر د (دلکشا) د بې عیبه ماڼۍ خورا عالي ودانۍ په پوره ویاړ او پرتم جوړه شوې، او مخامخ ورتــه د ساعت خورا نفیس لوړ او ښایسته منار درول شوی چې انشــاءالله د (دلکشــا مــاڼۍ) تفصیلات او جزییات به په یوه ځانګړي فصل کې راوړو. او (د ساعت برج) پــه اړه مــو هم په تېرو ګڼو کې یادونه کړې وه[،] اوس به لږ له سپېڅلي ارګ نه بهر ووځــو [او] د خپل مشهور او په زړه پورې ګران ښار پرنورو څنډو به ورپېښه وکړو وبه ګورو چــې د سراجیه پېر کومې ودانیزې نښې را څرګندې شوې دي:
زموږ ګران ښار پر خورا یوه عجیبه ځای کې دی. پر ژمي په داسې سختو ســړو کــې راښکېلېږي چې د قطبونو کنګلونه سړي ته وریادوي. خو که اووه اتــه ســاعته لاره د ختیځ پر لور ووهل شي او له کابل نه ووځو- د ساري په توګه تر (کوګا منډه)- نو ځان به په یوه ښایسته لطیف او تاوده پسرلي کې ومومو چې هغه کنګل په کې په ویلېدنه اوړي. او د دوبي پر موسم چې هوا بېسارې تودېږي[،] همدا چې دوه درې ســاعته لار ووهل شي[،] د ساري په توګه تر پمقانه پورې لــه داســې جنــت وزمــې هــوا ســره مخامخېږئ چې هره زړه راښکونکې وږمه یې مړاوو زړونو ته نوی ژوند ورکوي.
(پمقان) د یوه لوی غره پر لمن چې پخپله له پمقان سره تړاو لري، او د هندوکش غره له څانګو څخه بلل کېږي[،] پروت دی[.] له کابل نه د پمقان سیمې لوړوالی نژدې دوه زره قدمه او د سمندر له مخ نه (۹۰۰۰) قدمه لوړ؟ دی چې د غره ذروه؟ یې تل په واورو پټ وي. نو ځکه پمقان د کابل دولتي صیفیه شمېرل کېږي. که څه هم په پمقان کې د اعلیحضرت خدای ښښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] له بختور پېر نه یوه حکومتي ودانۍ له یوه بڼ سره چې (سیوری بڼ [سایه باغ]) نومېږي[،] موجود و[،] خو څرنګــه چې دغه ودانۍ د پمقان په کلي پورې نښتې او پر یوه نسبتاً ټیټ ځای پرته وه. او هم یې د جوړېدو بڼه د نویو ودانیو پر اصولو او قاعدو نه وه[،] نو ځکه زموږ ستر سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک ذات نژدې یو یو نیم میل پورته خواته پــر یــوه ډېــره زړه پــورې ښکلې ځمکه او د ښایسته منظرې درلودونکې پاک ځای له پاسه د (سهیل) په نامــه یوه زړه خوشحالوونکې ماڼۍ جوړه، او بیا یې له دغه ځایه همدغومره لوړه د درې پــه منځ کې د (بیت الصیف) په نامه یوه ښایسته ماڼۍ ودانه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د ښایستې (سهیل) مانۍ د شمالي لوري له برنډې نه شاوخوا سیمو ته نظر واچول شي[،] انسان دداسې ښکلو طبیعي منظرو په وړاندې ځان ویني چې له لیدو یې سترګې اړولی نه شي. له یوې خوا د عجیبو او له هیبته ډکو سترو غرونو لړۍ چې پر یو بل پېچلي او د آسمان پر لور هسک شوي دي. له بلې خوا د ډول ډول شاعرانه منظرو لطیفې تابلوګانې! د پمقان درې پاکې خوندورې او رڼې اوبه د سهیل د بختورې مانۍ ختیځ لور ته د نږدې سلو قدمونو په واټن له لطافت نه په ډک شور او زوږ ځړوبې او خوټېدنې جوړ کړې او په منډه مخ په ځوږ بهېږي. له ونو او اوبو ډکو خړوبو او زرغونو کلیو او کورونو منظرې چې د سترګو په وړاندې پر داسې یوه حالت چې ته وا د یوه ډېر لوړ بام له سره ورته ګورئ[،] داسې نظرونه د ځان پر لور ورکاږي چې قلم تر دې غوره تابلو او تر دې زړه راښکونکې توټه انځورولی نه شي! په تېره بیا د (چهاردهي) د جنتي حوزې روضه؟ چې له ورایه د یوې زمردي ټوټې په بڼه بر ېښي او داسې یوه ښایسته منظره د سترګو په وړاندې دروي چې انسان ورته حیرانېږي. ته وا د خلقت معجزه ګر انځورګر د خپل جادوګر قلم پر څوکه د ټول طبیعت د معجزه کاریو، او د انځورګرۍ د ټولو بڼو د خارقه والي په ابداع کې د انځور یوه تابلو کښلې ده. او پر هغې یې له هرې خوا د ښایسته غرونو چوکاټ راګرځولی او د بې عیبه سهیل مانۍ د برنډې مخې ته یې راځړولې ده.

د (بیت الصیف) مانۍ چې تر (سهیل) هم پورته ودانه شوې یوه بله ډېره لوړه منظره راځلوي. د (ستاره) مانۍ چې د پمقان کلي پر جنوب ختیځه خوا د (بېک توت) په نامه پر یوه لوړ ځای پرته ده[،] هم د پاچایي صیفیو؟ له ذوقه ډکو او ښکلو ځایونو څخه بلل کېږي. په چهاردهي حوزه کې هم د (چهلستون) په نامه یوه ویاړلی عالي ودانۍ چې د (هندکي) او (سپوږمۍ بڼ [مهتاب باغ]) په نامه بشپړه عالي ودانۍ، او (بربڼ [باغ بلند]) او (بابر بڼ) او نور هم زموږ د مشهور بېساري جنت وزمه او زړه راښکونکي ښار د شاوخوا سیمو له خورا عالي او خوشحالوونکو پاچایي مانیو او بڼونو او ودانیو څخه بلل کېږي چې هره یوه یې یا د موقعیت او ودانۍ، او یا د عبرتناکو تاریخي پېښو له پلوه د خورا ډېرو تفصیلاتو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د عظیم الشان پالونکي ذات له دربار نه د خپل ستر سپېڅلي ټولواک پرله پســـې روغتیا او عافیت، او د سلطنت او پرتم پایښت د زارۍ او نیاز په دواړو لاسو غواړو چې تر مهربان او ودانۍ پالونکي پاچایي سیوري لاندې یې په خپل هېواد او صادق پاچایي ملت کې د پرمختیا او ودانۍ او هوسایۍ او نېکمرغۍ لا ډېرې ډېرې ننښې یوه په بلـــې پسې راڅرګندې شي.

د لوړ والي او د واټن د لېرې والي جدول

د سمندر له سطحې د کابل خپل لوړوالی ۷۰۰۰ فوټه	له کابل نه د پمقان د سلام خانې لوړوالی چې د خدای بښلي خاقان پر مهال ودانه شوې ۱۶۸۰ فوټه	سهیل		بیت الصیف		د بېکتوت دسیمې ستاره	
		له کابله لوړوالی۲۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۹ کروهه او له څلورو دوه برخې	له کابله لوړوالی ۳۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۲۱۶۰ زرعه	له کابله لوړوالی ۱۵۸۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۱۴۴۰ زرعه

څلور زره زرعه یو کروه کېږي

[دا مطلب تصویري رپوټ ته لږ ورته والی لري او ځکه یې یوه نسخه هغه ځای ته هم کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډيز

که څه هم موږ د نړۍ په یوه هجرا [ښطرفه؟] سیمه کې پراته یو، او د مطبوعاتي نړۍ د سیاستونو په شطرنج لوبه کې ښکېل نه یو. خو یو مشهور متل دی چې (ننـــدارچي چال ښه ویني). په تېره بیا که پر لوړ بام وي!

یو مهال و چې د اروپا سیلانیان او کاشفان د نړۍ د پراخولو له پاره پر هر لوري خپاره شول. که څه هم د انګرېز لوړ دولت تر نورو وروسته پیل کړی[،] خو ډېرې غـــوړې او خوږې مړۍ، او د نړۍ ډېرې شتمنې او پیاوړې خزانې یې لکه (هند)، (اوستریا [ښایي آسټرالیا])، (کنادا)، (مصر)، (جنوبي افریقا) [،] (جبل طارق)، (قبـــریس)، (مالطـــه) [،] (عدن) او نورې یې وتښتولې چې نورو بې له دې چې لـــه خـــولې یـــې د رخـــې نـــاړې وبهېږي[،] ددې ډول یوې خوندورې مړۍ، او دې ډول یوې شتمنې خزانې څښتنان او وږ نه شول. نو ځکه یې د سیالانو د سیالۍ، او رخې حس له ډېرې مودې راهیسې پـــه اورشیندنې پیل کړی دی.

لومړني کس چې له خولې یې د هند مړۍ د تښتونې تکـــل وکـــړ د فرانســـې مشـــهور امپراتور (ناپولیون بوناپارت) و چې د مصر په نیولو یې د فلسطین پر خاوره ورودانګل. او که یې د سیال تدبیرونه او شاه چالونه اغېزمن نه وای راختلي او ټولو هېوادو ورسره جګړې نه وای پیل کړي[،] دغسې به د عراق او ایران پر لور خوځېده، او له روس سره به یې په لاس یو کولو د هند لویه وچه له منګولو ترې ایستلې وای.

تر دې وروسته له شتمنۍ او سامانو ډکې دې خزانې له پاره بل پخوانی ســـیال د روس دولت دی چې له دوو درېیو پېړیو ورو ورو په څو ښو او چلونـــو او پـــه یـــوه طریقـــه او آهنګ ځان ورنژدې کوي[.] د فرانسې ګام او اقدام د روس د چلونو پر تلـــه ډېـــر اوم [خام] او بې بنسټه بر ښېده. د بد نصیبه هند پر ســـر د دوو ســـیالانو دا ســـیالي یـــوه بربنډه او ښکاره خبره ده چې د بیان اړتیا یې نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې ورځو کې يو بل سيال وينو چې په خورا ډاروونکې او زوروره بڼه او په ټــول هيبت او قوت د سمندر له مخه او له تله او له هوا يې د پزې لاندې يعنې د (بر يتانيــا) پر ټاپو يوه خورا ډاروونکي بريد ته تيار او چمتــو دی. او کلــه چــې خپــل خطرنــاک گوزارونه د هغه پر حياتي غړو وکړي[،] هغه مهال به په ډېره آســانۍ ســره د فــارس خليج، او د آرام سمندر له څمکې او هوا پر دغه خزانه ورولوېږي. دا ډارروونکی سيال د آلمان دولت يعنې جرمن دی. دا هم ټولو ته جوته ده چې د برتانيا ځلانــد دولــت د هغې سياسي تگلارې له مخې چې له ډېره مهاله يې له اسلامي دولتو او ملتو ســره د ښه چلند، او مينې او عدل په برخه کې غوره کړې[،] په ختيځ کې تل په خپلو هڅــو کې بريالی شوی دی. حال دا چې د جرمن دولت له دې پلوه هم د برتانيا دولت يو لوی سيال بلل کېږي. په دې اړه پخپله دا بېوزلی محرر يوه موضوع چې پخپله مې ليــدلې او په غوږونو اورېدلې بيانوم:

پر ۱۳۱۷ کال په سوريه [شام] کې پردېس وم. د جرمن اوسنی پاچا او ملکه ايمپراتور (گيليوم) او ايمپراتوريچه (اوگوستا) سوريې ته راغلل. مــوږ دلتــه د هغــو ولولــو او د هرکلي د مراسمو او درناوي په اړه چې عثماني دولــت دغــو گرانــو مېلمنــو تــه پــه استانبول او بيت المقدس او سپېڅلي شام کې کــړي وو، نــه غږېــږو. يــوازې د يــوې پرتمينې او وياړلې مېلمستيا چې د بلِــت ښــاروالۍ لــه خــوا د جنــاب اعليحضــرت ايمپراتور په وياړ جوړه شوې وه[،] يوه برخه راوړو: مېلمستيا د ښاروالۍ په ودانۍ کې جوړه شوې وه. د سوريې او عربستان ډېرئ عالمانو او ساداتو او شــيخانو او لويــانو او مشرانو په دې غونډه کې گډون کړی و. د ملت له خوا سربېره پر نورو ډاليــو او تحفــو چې وړاندې شوې[،] يوه چپن او خولۍ او د سر وربښمينه کړۍ چې د اوبدنې په خورا لوړه کچه پر وربښمو او تيلې [زري] گنډل شوي وو[،] ورکړ شــول. او لنــډه دا چــې اصلي مطلب دلته دی چې د خوړو پر مهال په داسې حال کې چې يوه پياله يې ډکــه کړې او يوه بليغه وينا يې د اسلامي ملت په ستاينه او له دې نجيب ملت سره په خپله مينه کې وکړه[،] ويې ويل: (دا د دوستۍ هغه جــام دی چې د درې ســوه پنځــوس ميليونو مسلمانانو په مينه يې پورته کوم). بله ورځ يې د عربي ملت گرانبيه چپن پــر غاړه او خولۍ او کړۍ پر سره کړل او د ستاينې او آفرين د زرگونو هوراگانو پــه مــنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د (سلطان صلاح الدين ايوبي) زيارت ته چې اوخار [مشهور] مجاهد او د صليبيانو د بريدونو تمبوونکی دی[،] ولاړ او پر خپل لاس يې [د ګلانو] يـوه ښـکلې او قيمتـي ګېډۍ چې ځانګړې يې له ځانه سره راوړې وه[،] د هغه پر سپېڅلي قبر کېښوده.
اوس چې د جرمن دولت دې چلونو ته ګورم[،] جرمن راته تر روس خطرنـاک سـيال بريښي. نو دا اړينه کېږي چې د بريتانيا ستر دولت پر داسې حساس مهال تر پخـوا لا ډېر د اسلامي دولتونو او ملتونو د زړونو خپلېدو لار غوره کړي. او د اسلامي دولتونو د خپلواکۍ د پياوړتيا هاند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې زموږ دیني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟

زموږ ګراني ملګرې (مسلمان) ورځپاڼې چې په امرتسر کې په اردو خپرېږي[،] د خپل ۴ ټوک په ۱۵ ګڼه کې د (افغانستان) تر سرلیک لاندې یوه لوړه او اوږده مقاله خپره کړې چې هره کرښه یې په هند کې زموږ د دیني ورونو د ورورګلویزو او خیر غوښتونکو احساساتو د ښودلو یوه لویه هینداره موږ ته راښیي. څرنګه چې زموږ پاڼو د هغې ټولې مقالې د راخیستلو ځای نه درلود[،] پر ځینو برخو مو یې بسنه وکړه.

افغانستان

څرنګه چې موږ مسلمانان یو کریم څښتن موږ په (انماالمومنون اخوه) [مومنان سره ورونه دي] مزي سره پېیلي یو- پر همدې سبب که په چین کې مېشت کوم مسلمان په خوږ او کړاو اخته کېږي[،] د افریقا مسلمانان له هغه سره په خواخوږۍ ناکراره کېږي او که د اروپا د کوم مسلمان د پرمختګ یا هوسایني خبر راشي[،] د ګردې نړۍ مسلمانان خوښ او خوشحالېږي- لنډه داچې د ګردې نړۍ مسلمانان که سپین پوستکي دي او که تور پوستکي او که د امریکا وي او که د آسیا د یوه ټبر وګړي او د یوه جسم غړي ګڼل کېږي.

او څرنګه چې په ټبر کې سره نژدې وګړي د ټبر له سره لېږې وګړو ډېر حقونه لري او تر نورو ګاونډیو خلکو د ډېرې برخې وړ وي[،] نو ځکه که موږ د هند مسلمانان د خپل ګاونډي افغانستان د مسلمانانو له حالت سره مینه ښیو[،] دا یوه طبیعي خبره ده او له همدې امله موږ د هند مسلمانانو په پلازمېنه کابل کې د سراج الاخبار افغانیه د خپرېدو هرکلی په خورا خوشحالۍ سره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه دليل؟

يوازې په دې دليل چې ددغې ورځپاڼې له لارې به په افغان ورونو کې د ويښتابه روح غزونې وکړي[،] سراج الاخبار افغانيه به په هغوی کې پوهه خپره کړي- د افغانستان دېرئ وګړو ته به چې د پوهې او هنر لاره يې نه ده موندلې[،] لارښـــوونه وکـــړي او د شرعې مخالف دودونه او بدعتونه به چې د ناپوهۍ له لاسه په کـــې پيـــدا شـــوي[،] د هغوی له زړو پاک کړي [او] رېښتونی اسلام به خپور کړي- يعنـــې دا ورځپاڼـــه بـــه د افغانستان مسلمانانو ته مذهبي چوپړ هم وکړي او دغه راز به د دنيوي پرمختګ ټکي هم هغوی ته برسېره کړي [او] د يوه عزتناک ژوندانه د کولو لارې به روښانه کړي.

الحمدلله

مونږ د دغو هيلو د پوره کېدو لارې چارې وينو- سراج الاخبار افغانيه د لـــوړې کچـــې مطالب ليکي او سره له دې چې دغه ورځپاڼه يو نوی او نازک ګل دی[،] خو د ځواک او تدبير له پلوه يې خپلې چارې په خوار سم ډول ترسره کړي[،] په واکمنو کړيو کې يې د ورځپاڼې د لوستلو شوق اچولی هغوی يې ځانته ورمات کړي او هيله ده چې د اغېز کړۍ به يې وروسته پراخه شي- خو که چېرې مونږ ددې ورځپاڼې پـــه راوتلـــو کـــې د ويښ مغزي واکمن [،] د افغانستان د دولت او هېواد د ټولواک اعليحضرت سراج الملة والدين د احسان شکر ونه کړو نو له شک پرته به ناشکري شوې وي- چې د هغـــوی د شاهانه هڅو له برکته د پوهې وړانګې ځلېدلي او همدا رڼا به وروسته افغانستان د نور تون وګرځوی- که خدای کول- د ستايل شوي اعليحضرت سپېڅلی نوم د افغانستان په علمی تاريخ کې په زرو د ليکلو وړتيا لري او راتلونکي نسلونه به د ســـتايل شـــوی اعليحضرت سپېڅلی نوم په خورا ادب او درناوي يادوي. او دې هڅو ته به چې شاهانه اعليحضرت يې د افغانستان د پوهې او پوهنې په وده کې کوي[،] په درناوي سره کتل کېږي او ستايل شوی اعليحضرت به خښتن او د خښتن مخلوق ته نژدې شي[،] ځکه چې مبارک ذات يې د خپلو رسمي شاهانه فرايضو پر ادا کولو په ټول وس بوخت دی.

افغانستان څه ډول پر مخ تللی شي؟

مونږ په تېرو ګڼوکې ليکلي چې د اسلام د ودې رازونه په دې کې نغښتې دي چې دوی ځانونه پاخه مسلمانان کړي او مجيد قرآن په ډېر ځير سره ولولي او حکمونه يې پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي- د شریف قرآن دقیق ټکي د منلي رسول صلی الله علیه وسلم په حدیثونو حل کړي- او بد دودونه او ناوړه عادتونه چې د جهالت او له نورو ولسونو سره د ګډوالی له امله ورغلي[،] له یوې مخې پر برېږدي او دې ته ځیر شي چې زموږ نیکونو کومې چارې کړي چې د پرمختګ بلی ته پرې ختلي وو او د ټول عالَم ښوونکي بلل کېدل- او کوم لاملونه دي چې موږ یې تباه او ورک کړي او د خوارۍ کندې ته غورځولي یــو- دغــه دلیلونه په شریف قرآن او نبوي (ص) حدیثونو کې په تفصیل لیکل شوي خو افسوس چې موږ هغه لورته نه ځیر کېږو او شا مو ور اړولې او د خپلې تباهۍ لاملونه مــو جــوړ کړی دي- خو دا خبره چې د سراج الاخبار مدیر.

جناب محمود طرزي صاحب

په دې راز پوه دی[،] سرې ته ډاډ ورکوي او د (پوهې او اسلامیت) لومړنی کتاب چې د دوی پر زورور قلم لیکل شوی[،] که څه هم یو لنډ مضــمون دی خــو د افغانســتان د پوهې حالت ته په پام سره موږ دغه مضمون یو غنیمت بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوالې جګړې اړین والی

که یو ځل د اروپا لویې وچې ته وکتل شي[،] داسې یو عالَم تر سترګو کېږي چې سړی له تعجبه خندوي او له حیرانتیا ډوبوي. څنګه به عجیبه نه وي؟: داسې یوه لویه وچــه وینو چې د تمدن له ستروالي او د ودانۍ لــه پراخــوالي، او د پــوهنې او صــنعت لــه ډېروالي، او د چټک تلونکو نقلیه وسیلو پر مټ د خپلو ښارونو له تړلوالي او نژدېوالي یوه خورا لوی ښایسته پرتمین ښار ته ورته بربښي. پاریس، لندن، برلین، پترسبورګ، روما، ویانه، او نورې اروپایي پلازمېنې ددغه ښار جلا جلا ناحیې جوړوي. له یوه ښاره بل ته تګ دومره آسان دی لکه سړی چې له یوې ناحیې بلې ته ځــي. او کــه دا ټولــه لویه وچه د پوهې او پوهنې یوه ښوونځي ته ورته وبولو[،] لــوی ښــارونه یــې ددغــه ښوونځي د ګڼو ټولګیو په څېر بللی شو. او که یې چېرته د صنایعو یو مرکز وبولــو نــو لوی ښارونه یې د بېلابېلو صنعتونو جلا جلا دستګاوې شمېرلی شو چې نــورې لــویې وچې له ستنې نیولې د لویو پلونو تر اوسپنیزو میلو، او له سپنسین مــزي نیــولې بیــا ددغو پلونو د ځوړند ساتلو تر اړینو اوسپنیزو مزو پورې ددغــه لــوی صــنعتي مرکــز محتاجې دي. نو له دې پلوه داسې بلل کېږي چې د اروپا لویه وچه واکمنــه او نــورې لویې وچې یې تر لاس لاندې دي. یا دا چې دغه لویه وچه د اړتیاوو پــوره کــوونکې او نورې اړې دي.

هو، په لومړي سر کې دغسې بربښي. خو که رېښتیاوو ته ځیر نظر وشي سرچپه پایله راوځي، او له دې امله ده چې سړی له تعجبه په خندا او له حیرانۍ په ډوبېدا کېباسي. اوس په دې تړاو د خپل نیمګړي فکر له مخې یو څه تفصیل او توضــیح خپلــو ګرانــو لوستونکو ته وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی[،] مساله له دې پلوه راڅېرو او ارزوو چې هو، موږ اروپا د تمدن یو ښار[،] د پوهې او هنر یو ښوونځی[،] د نړۍ یو صنعتي مرکز بللی شو[،] خو دا لویه وچه هېڅکله هم واکمنه او نورې وچې یې تر لاس لاندې نه بولو. آن دا چې دغه لویه وچه د ذلت او خوارۍ تر کچې نورو وچو ته اړه او محکومه مومو.

حضرت (سعدي) چې اروپاییان یې د ختیځ (فیلسوف[]) بولي[،] له حکمته دا ډکه قطعه فرمایلې چې:

قطعـــــــه

له بنکو که خالي یې وزره خوب به کاندي تر سر لاندې پر ډبره

که ترخنګ یې ها میئنه ملاسته نه وي پر ټټر به لاس منډي خپل نابېره

خو لاکن

دا زموږ خبته ده کنده مړښت نه لري دا پلنډه

نو پر دې بنسټ اروپا چې هرڅه لري، خو په افسوس سره چې دا حریصې پلنډې خبتې یې هېڅکله هم هغه تمدن، او هغه پوهه او هنر او هغه صنعتونه ډکولی نه شي. ځکه دا هېڅ دي او خبتې ته اوړه او غوړي او سابه او نور ځمکني محصولات په کار دي.

د (لَه بُون) په نامه یو اوڅار اروپایي فیلسوف چې په ټولنیزو پوهنو کې یې لوی لاس درلود[،] داسې وایي:

«که په یوه هېواد کې د کر وړ ځمکه د وګړو د اړتیا هومره وي د هغه هېواد د وګړو شمېر ډېرېږي او نور پراخېږي.

«که د یوه هېواد د ځمکو حاصلات د هغه هېواد د وګړو له شمېر سره یو شان او برابر وي[،] د هغه هېواد د وګړو شمېر پر خپل پاتې وي نه ډېرېږي او نه لږېږي.

«خو که د یوه هېواد د وګړو شمېر تر حاصلاتو ډېر وي[،] حال یې خراب او ویجاړېږي. قحطي او لوږه ترې ساه باسي. او تر هغو چې یوه وژونکې وبا او یا ویجاړوونکې جګړه پېښه نه شي. او ډېر شوي وګړي ورکم نه کړي، او ځمکني محصولات یې له وګړو سره برابر نه شي[،] له تېټوالي او خوارۍ به ژغورون ونه مومي»[.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مو چې د ختيځ او لوېديځ ددې دوو فيلسفوفانو منظوم او منثور کلام پــه ځيــر وکوت[،] يو ځل چې د اروپايي ځمکو احوال ته نظر وکړو [نو] دا لويه وچه به د وګړو د ډېروالي او د ځمکنيو محصولاتو د لږوالي له پلوه داسې بې انډوله او بې تناسبه ومومو چې د ودانۍ بنسټ به يې راته وروست او بې ټيکاوه، او پر لوګي او باد ولاړ وبرېښي.
نو د انډول د موندنې، او له ځمکنيو محصولاتو سره د وګړو د شمېر د برابرونې له پاره په دغه لويه وچه کې د يوې لويې خونړۍ جګړې پېښېدل له اړينو طبيعــي غوښــتنو ځخه بلل کېږي. ولې به اړين نه وي؟ آيا دا پرله پسې کلونه چې يې د وژنو او جنګونو، د نښتو او جګړو دا دومره حيرانوونکي اختراعات کړي[،] دا به همداسې شړ او وزګــار پر ځای پرېږدي؟
هېڅ به نه آزمايي چې د اروپايي دولتونو دا درياناتونه؟ د جګړه ييزو بېړيو ډلې، زغره وال [ګاډي]، ګرووازورونه، تورپېدوګان، او اوبتلونه چې په خورا ډېر لګښت او د زړه په وينو جوړ شوي او چمتو شوي[،] په لويو سمندرونو کې ځــه پــايلې درلــودلی شــي؟ الوتکې، بالونونه، له هوا نه پر سمندري او ځمکني ځواک [ويشتل کېدونکي] بمونه ځه اغېز ښندلی شي؟ آيا د دولتونو د ستر درستيز نقشې او پلانونه چې هر يو يې وايــي (زه يم بل نه شته) د ازمېښت ډګر ته رانه شي او د دومره منظمو او بشــپړو اروپــايي پوځونو د ځای پر ځای کولو ښوونيز او روزنيز اصول جوت نه شي چې کوم يو يې غوره دی؟ او که وويل شي چې دا دومره ځمکنی او سمندري او هوايي ځواک يې پر کمزورو ختيځو دولتونو د کارونې له پاره چمتو کړی[،] دا خبره کومه ګټــه نــه لــري. ځکــه د شدت او قوت کچه د مقاومت له کچې راځرګندېږي. د ساري پــه ډول کــه ۳۵ او ۳۸ سانتي متري ګولۍ د ختيځو ښارونو د اومو خښتو پر کلا وغورځوي[،] ددغه تــوپ د ځواک ځومره والی او د صنعتي فن مهارت ښکاره او جوتولی نه شي. پر هر حال بويــه چې د درياناتونو پر ټينګو پولادي زغرو وکارېږي چې د ځواک ځرنګوالی يــې جــوت شي.
هو، هو، په اروپا کې يوه عمومي جګړه ډېره اړينه ده. او دغه راز هرومرو کېدونکې ده. هرومرو بايد وشي. او که نه نو بې وزلي اروپاييان د محصولاتو او خوړو له نشتوالي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځه ځي. ښکاره ده چې د ژوندانه اوږدېدل پر خوړو ترلي دي. او چې ځمکني محصولات د وګړو شمېر ته بس نه وي[،] نو يو بل به سره وخوري!

که اوس لږ د آسيا د لويې وچې په تېره بيا هغو هېوادو پر لور چې د اسلام د مبين ملت وګړي په کې خپاره دي[،] يو نظر وکړو د هغوی په ځمکنيو محصولاتو کې يو لوی فيض او برکت وينو چې په ډېرو ځايونو کې محصولات تر وګړو ډېر، او يا سره برابر او انډول دي. له يوې خوا[دا سيمه] پر اوږدو له اتلانتيک نه تر لوی سمندره پورې خپره ده، او له بلې خوا د سايبريا له څنډو د آرام سمندر تر ټاپوګانو پورې په پسور غزېدلې ده چې مسلمان وګړي يې تر ډېره ددې ځمکې په منځنيو برخو کې خپاره دي. دا سيمه د نړۍ له خورا غورو سيمو څخه بلل کېږي. د نيل، او مراکو ښېرازه او د کر وړ وادۍ[،] د حجاز او يمن او فلسطين، عربستان، شامونو[،] اناتول[،] عراق، ايران[،] افغانستان، هند، ترکستان، د چين ځينې برخې، او د آرام سمندر ځينې ټاپوګان په دې سيمه کې راځي. د خاتم الانبيا محمد مصطفی صلی الله عليه وآله وسلم مرقد، د حضرت مسيح عليه السلام وطن، د موسی عليه السلام او نورو سترو انبياوو د بعثت ځای په همدې سپېڅلې سيمه کې دی. پاکه او روغه هوا، رڼې او خوندورې اوبه، رانه او پراخ آسمانونه، ځلاند وړانګين لمرونه پر همدې سيمه ځلېږي، لګېږي او چلېږي.

وايي: د هند يو لمرپالی هندو (لندن) ته تللی و. يوه انګرېز پوښتلی و چې: ولې لمر پالې؟ ويل يې:

- که مې ستاسې دا لمر ليدلی وای هېڅکله مې نه پاله[،] خو که تاسې زموږ لمر ليدلی وای[،] په ښکاره به مو د لمر پالل پيل کړي وای.

هو، هو، د لندن ښار يوې لويې فابريکې ته ورته دی چې نژدې پنځوس لکه کارګر لري. نو دداسې يوې فابريکې لوګي کله سړی پر بېړدي چې لمر ووينې. پر هغه راګرځېدلې هوا د لوګي له براس او د سکرو له ذرو سره اخښلې او ګډه شوې او خپل ټول ځيزونه او محتويات يې په يوه زړه بدوونکي تور سربښناک لنده بل کې ډوب کړي دي. که د هند، اناتول او مصر د خزانو او شتمنيو فيض او برکت نه وای[،] ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستري فابريکې پنځه ميليونه کارگر به لکه د زنگ د اوسپنې په خوړلــو او يــا لکــه د کَوَي د وريښمو او ټوکرانو په زبېښلو اړ واي!
په اروپا کې د عمومي جگړې د اړينوالي يو دليل د همدغې يــادې شــوې گټــورې او برکتي سيمې پر سرد هغوی سيالي او رخه ده. هغسې چې اروپــا د صــنايعو لــه لارې خپلې اړتياوې پوره کوي[،] آسيا هم د هغوی د بې هنره پلنډو پلنډو خېټو په ډکولــو سره چې ژوند يې ورپورې تړلی دی[،] د هغوی لاس نيسي. او چې د حضرت ســعدي له حکمتونو ډکه قطعه راسره انځور کړو دا ټول صنعتونه هېڅ شي. او خېټه داسې شي نه دی چې په هېڅ ډکه شي. نو پر دې بنسټ د اروپا لويه وچــه واکمنــه او د اړتيــاوو پوره کوونکې نه بلکې محکومه او د آسيا لويې وچې ته اړه ده. له دې امله اروپا غواړي چې دا ستره خزانه له يوې مخې په اروپا پورې وتړي. خو وس يې نه رسېږي. ســيالۍ، رخې، د قحطۍ د کلونو وږسترگېوالی يې ناچاره دا پايله راباسي چې يو بل پر سر سر ووهي. که نن راونه وځي، سبا راوځي، او که سبا راونه وځي ســل کالــه وروســته بــه راووځي! لنډه داچې له هره پلوه د اروپايي دولتونو د عمومي جگړې پېښېدل داســې عجيبه پېښه ده چې د حيرانوونکو اختراعاګانو پرمختگونه يې له يوې مخې د پــردې له شانه د رېښتيا ډگر ته راباسي. نو ددې عجيبې پېښــې کېــدل اړيــن دي. چــې د (مريخ) کُرې اوسېدونکي هم د ځمکې کُرې د اوسېدونکو پر حيرانوونکو اختراعگــانو آفرين ووايی!.....

قطعه

د (سولې) نارې څه له چټې کاندي	ای انسانه ته په سوله کې شوې پاتې
د (محمود) په څېر خبرې د جگړو کړه	چې قلم ته دې د ژوند اوبه شې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همایوني اعلیحضرت

پرمختګپالنې

په خپلو تېرو ګڼو کې مو د خپل ستر ټولـواک د پرمختګمـل پېـر د ځینـو ودانیـزو پرمختیاوو په اړه څه ناڅه لیکلي و. په دې ګڼه د مازیګرني چکر له پاره د (حضـوري چمن) په نامه د خپل ګران زړه ته نژدې ښار د یوې ښایسته سیمې یو څه حال بیانوو: (حضوري چمن) زموږ د ښایسته ښار په ختیځه خوا کې پروت، د خورا ښـې فضـا او ښایسته هوا زړه پرانستونکی چمن دی چې تر همدې څو مخکې کلو پورې د چمن له نامه پرته یې بله هېڅ ښېګڼه نه درلوده. خو زموږ د سـتر ترقیپـال سـپېڅلي مینـه خپروونکي مراحم صفته اعلیحضرت ټولواک په ودان پالنې پاملرنې سره په څو کلونو کې د اَرَم د چمن یوه بېلګه، او د نړۍ یوخورا ښایسته تفریحځای ګرځېدلی دی.

دلته موږ د حضوري چمن پر تېر حال څه نه وایو[،] یوازې یې د اوس مهال پر یوه تَنَزِه یا د مازیګرمهال پر یوه چکر او څه خوراک خبرې کوو:

هر څوک که سوداګر دی، یا کسبګر، که مفلس دی یا شتمن په هر حال په څلرویشتو ساعتو کې له خپل کاره تر وزګار بدو وروسته په آزاده هوا کې یوه چکر او هوسـاینې، ساه اخیستنې او چای څښنې ته پوره اړتیا لري. په متمدنو هېوادو کې د وګړو د چکر او سات تېرۍ مساله په یوه پراخه کچه په پام کې نیول شـوې[،] ددې ډول انسـاني اړتیاوو د لیرې کولو له پاره په ډول ډول بڼو او نومونو ځایونه او سیمې جوړې شوې او پرانستل شوې دي[،] ګلپونه [کلپونه]، قهوه تونونه، لوستځایونه، کافـه شـانتوزونه؟، تیاترونه، سازځایونه، سینموتوګراف خونې [سینماګانې]، بڼګي، سیل ځایونـه، د آس ځغلونې او نورو سیالیو ډګرونه او نور داسې ځیزونه شته چې دا څیزونـه د انسـان د روحانیاتو او معنویاتو د هوسایۍ له پاره د کرنې، او صـنعت هـومره چـې د انسـان د جسمانیاتو او مادیاتو چوپړ کوي[،] ګټور پربوځي. دا ګومان دې نه کېږي کوم څیزونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دلته یاد شول [ګنې] د حکومت له خوا جوړ بېږي[،] نه بلکې حکومت ددې ځیزونو له پاره یو قانون راوباسي، د هماغه قانون په چوکاټ کې پخپله د ولسي شــرکتونو او کمپنیو له خوا په پوره آزادۍ او نظم جوړ او پرانستل کېږي.

زموږ په ګران هېواد کې دا ډول ځیزونه چې یوازې په اروپایي مدنیت پورې ځــانګړې دي[،] هېڅ نه شته. او ورسره ورسره یې د شتوالي اړتیا هم نه لیدل کېږي. ځکه اوس مهال زموږ هېواد- دارالعلومو [پوهنتونو] او ښوونځیو او کتابتونو، او صنعتي سیمو، او شرکتونو او دا ډول نورو ځیزونو ته چې د وګړو د شتمنولو او وسمنولو او عقلي روزنې چوپړ وکړي[،] خورا ډېره اړتیا لري. نو ځکه زموږ زړونو ته نژدې اعلیحضرت ټولــواک ذات له یوې خوا د خپل شاهانه هېواد د پوهنیزو او صنعتي تاسیساتو په برخه کــې د ټولې نړۍ هومره ارزښتناکه شاهانه پاملرنه کړې[،] له بلې خوا یــې د خپــل هېــواد د وګړود خوښۍ او خوشحالۍ له پاره هم د (حضوري چمن) پاک هوساځای د سړکال له پیل راهیسې په یوه زړه پورې بڼه، او خوشحالوونکې طریقــه پــه ډېــر خونــدور ډول اړولی دی.

زموږ دا ستر پرمختګپال سپېڅلي پاچا اړ دی چې د خپل شاهانه هېواد د پرمختګ او تمدن په ټولو اړخونو کې په خپل نفیس ځان پخپله لګښت وکــړي. او د پرمختــګ د ټولو نښو ښوونکی پخپله د دوی شاهانه ذات شي. ځکه زموږ د ګران هېواد وګــړی لا تر اوسه په خپل هماغه لومړني سوچه والي او نګه والي ژوند تېروي. د ساري پــه ډول د (شرکتونو) جوړېدل چې د یوه هېواد د شتمنۍ او وسمنۍ په مهمو سببونو کې بلــل کېږي[،] زموږ خلکو ته له یوې مخې نا روښانه او تت پاتې دي. شرکت، چې په پیرنګۍ ژبه یې (کمپني)، او یا (کومپاني) بولي[،] هسې یو نا آشنا ټکی دی چې وفــات شــوې ملکه ویکټوریا یې [«] کمپني صاحبه[»] بلله. او دا [مفهوم] هم له دې ځایه راغلــې و چې د هند انګرېز حکومت هند ته د ننه وتو په پیل کې د (کمپنۍ) یعنې (ســوداګریز شرکت) په نامه هېواد رالاندې کاوه. آن کله چې یې لومړی ځل لښکرې پر افغانستان راسمې کړې وې[،] هلته هم د کمپنۍ په نامه وې چې ملکه ویکټوریا هم پــه همــدې نامه اوځاره شوې او دا نوم پرې همداسې پاتې شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ووينئ چې (کمپنۍ) يعنې سوداګريز شرکتونه څومره ستر ارزښتونه لري چې يوه ښکاره بېلګه يې همدا د هند د پراخې وچې لاندې کول دي چې يو لوی انګريز شرکت د خپل دولت تر څار او وزر لاندې جوړ شوی عسکر، توپ، توپک، بېړۍ، او نور نور يې چمتو کړي د هند په څېر له مال او ولسه ډک يو هېواد يې ترلاسه کړی دی.
که يو شتمن کس وغواړي چې له کابله تر کندهاره د اوسپنې يوه سوداګريزه پټلۍ وغزوي، او د اورګاډي ډېې پرې روانې کړي[،] او سلګونه تم ځايونه او زرګونه کارکوونکي او نور ګڼ کارونه يې له خپلې پانګې سمبال کړي[،] نو اصل پانګه به يې څومره ستره وي؟
په داسې حال کې چې هېڅکله د يوه واحد کس پانګه دا ډول لوی تشبثات پوره کولی نه شي. که دا ډول کارونه کېږي نو (شرکت) يې کوي د علامه (ابن خلدون) په خبره (تَکَثُّر ايادي) يعنې [«] ګڼ لاسونه[»] بلل کېږي. لنډه دا چې د شرکتونو او کمپنيو ګټې هغه څه نه دي چې پر يوې بېلګې او دوو بېلګو پای ته ورسېږي. افسوس چې زموږ په ګران هېواد کې د شرکتونو د جوړېدو حس زموږ د هېچا په حواسو کې هم لا ننوتی نه دی.
لومړی ځل چې د شرکت نوم واورېدل شو، او بنسټ يې کېښودل شو[،] هغه د (موټر ګاډي شرکت) و چې پروسږکال اعليحضرت پاچايي ذات له هغه وروسته چې د هېواد مخورو ته د شرکت د ګټو په اړه يوه لوړه وينا واوروله[،] د ټولو سترګې يې د هغې پر ګټو پرانستې او هماغه شېبه يوه لويه پانګه راجوړه شوه شرکت ترې جوړ شو چې انشاءالله ګټې به يې وروسته جوتې شي.
بل يې همدا کوچنی محدود شرکت دی چې د شهرياري اعليحضرت ذات د پرمختګپالو هڅونو له مخې سږکال له څو بېلا بېلو کسانو څخه جوړ شوی دی. ددې شرکت له جوړولو زموږ د حقيقپوه ترقيپال اعليحضرت ټولواک ذات خير غوښتونکې موخه دوه څيزونه وو: يو دا چې په وګړو کې د شرکتونو د جوړولو حس راوينښول دي او د ګټو عامول. بل ورو ورو د مدني نظام او انتظام کړی ته يې د ټولو شاهانه رېښتينو وګړو ننه ايستل دي. او وګړي څيز په څيز د تمدن له نښو سره روږدي کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مازیگر مهال دی. له ډېرې لیکنې په طبیعت کې هم سترړیا او ستوماني راغلې[،] نو ځکه په کار ده چې ښایسته حضوري چمن ته ولاړ شو او یو مازیگرنی چکر ووهــو. که له خپل ښوزلي کور نه چې په (ده افغانانو) سیمه کې دی[،] تر دغه چمنه پلي ولاړ شو[،] هم به روغتیايي چکر شوی وي او هم به د واټن د لږوالي له امله سترړیا نــه وي. دادی نو د لیکنې قلم ږدو او د گرځېدنې قدم اخلو:
د ده افغانانو د بازار نیمايي او د مبارک ارگ د یوې برخې د منځ سړک او (بُستان سرا) [اوسنی زرنگار پارک- د.ج.] په چټکۍ سره وهو او د (سرک ده) په نامه له یوه سړک نه د (ارگ بازار) له یوې برخې د (چارسوق) تر لویې قُبِې لاندې پر یوه ښکلي پلــن او زړه راښکونکي سړک چې (سرک کلان) بلل کېږي چې د مبارک ارگ د خپل دیوال او د شاهانه کوټوالي عسکرو [پولیسو] د چونیو ترمنځ پروت دی[،] په مزله پیل کوو. پر دې سړک پنځه دقیقې ځو پر یوه ښایسته سیوري لرونکي طراوت ښښــونکي ســړک چې (سرک جدید) بلل کېږي تر (قومي باغ پله) [پُل قومی باغ] [رسېږو]، پر هغه اوږو پر یوه خورا پراخ سیده واټ چې دواړه خواوې یې روانو ویالو[،] گلبوټو او مینا شــویو شمعدانو چاپېر کړي، او تر اوږدو واټنو همداسې غزېدلی پروت دی، او زموږ د گــران ښار له خورا وتلو واټونو څخه گڼل کېږي[،] مزل کوو. کله چې د (عیــدگاه) د شــریف جامع جومات له مخې تېر شو[،] کینې خوا ته تاوېږو د ښایسته سړک د غړې د ویالې له پله د ښکلي چمن د پلیو پر لار قدم ږدو[.] ددې سړک له پیله تر پایه چې اوږدوالی یې د چمن له اوږدوالي سره سم دی[،] ځای ځای کنابې یعنې اوږدې لرگینــې رنــگ شوې پنځه نفري څوکۍ ایښودل شوې چې وگړي پرې په پــوره آزادۍ کېنــي او پــه چمن کې له توپلوبو، او له ښایسته هوا [او] له طراوته ډکو وږمو، او لــه غوړپــالونکو او هوش وړونکو عسکري نغمو نه گټه اخلي. او د خــورا ســپېڅلي الهــي ذات د ناپایــه نعمتونو شکرانې چې د وطن خپلواکۍ، او مهربان پاچا افغانستان ته وربښــلي[،] پــر ځای کوي.
موږ د پاکۍ ځلوونکي چمن د څنډو په دې ننداره بسنه نه کوو او چمن ته ورگــډېږو. ځکه هلته راته ځینې ملگري سترگې په لاره دي[.] په چمن کې د استوگنې دوې ښې سمبالې او سینگارې ودانۍ لیدل کېږي چې د شرکت لــه خــوا د گټــې پــه موخــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیلانیانو له پاره جوړې او چمتو شوې دي. یوه یې ځانګړې او بله یې د عامو وګړو لـه پاره پرانستې ده. پر یوې څوکۍ کېنو. په ښو کالیو کې یو مودب خدمتګار[،] لیســته یعنې هلته د شته خوراک او مشروع څښاک فهرست راوړي او زموږ مخې ته یــې پــر مېز ږدي. که یوازې واوسو هر ډول خواړه او څښاک چې زړه مو غواړي په هغه ټـاکلې بیه چې د هر څیز له پاره په دې فهرست کې لیکل شوې[،] راغواړو. او که کوم ملګری مو رابللی وي[،] د هغه د خوښې خواړه او څښاک هم راغواړو [او] په پوره خوشـحالۍ په غړېدو او د غم او خپګان په لیرې کېدو پیل کوو. که د خپلې ناستې له دې ښایسته ځایه شاوخوا ته نظر واچوو. د چمن هر لوری د رندۍ په ښادیو او خوښـیو کـې ډوب مومو. یوې خواته یوه کړۍ وینو چې د (حبیبیې ښوونځي) زده کوونکي پــه کــې پــه خورا خوشحالۍ د (کرېکټ) په لوبه بوخت دي[.] پر یوه بله خوا- یعنــې د ځــانګړې ودانۍ لور ته ستر شهزادګان او ورســره ملګــري چــارواکي، او د ټولــواک ځــانګړي خدمتګاران د (تېنېس؟) لوبه کوي. پر یوه بــل لــوري د هېــواد د افغــاني هنــدوانو د ښوونځي زده کوونکي وینو چې په خورا شوق او خوښۍ د (فوټبال) په لوبه خوښي او خوشحالي کوي. پر یوه بل لوري د عسکري موزیک ډله د ملي وطني نغمو پــه تــرنم زړونو ته ښادۍ ښښي. بل لور ته ماهر داربازان په خپلو ماهرو او چابکو خوځښــتونو د لیدونکو زړونه په خوښیو کېباسي. اعلیحضرت ټولواک ذات هره ورځ حضوري چمــن ته تشریف وړي، او په خپل سپېڅلي دیدار د خپلو شــاهانه اتبــاعو او وګــړو زړونــه خړوبوي.

اوس لږ ځیر نظر اچوو. وګورو چې یو کوچنی محدود شرکت څه کوډې کولی شي[ـــ] څومره شوق[،] څومره ولولې، څومره ښادۍ څــومره خوښــۍ! حــال دا چــې ورســره جوخت[،] شرکت پخپله هم ګته تر لاسه کوي. څرنګه چې د مــدنیت پــالنې دا ټــول پرمختګونه زړونو ته د رانژدې اعلیحضرت ټولواک (سراج الملة والــدین) د مهربــانې پاملنې له برکته زموږ په سپېڅلي هېواد کې رامنځ ته کېږي[،] واجبه ده چې د دوی د همایوني عمر او بخت د اوږدېدو او د برم او پرتم د ډېرېدو دوعا یې د زړه له کــومي د متعال څښتن دربار ته وړاندې کړو.

[څرنګه چې ددې لیکنې یوه برخه تصویري ده، نو یوه نسخه یې د تصویري رپوټونو برخې ته کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

په دې ورځو کې چې کله د ورځپاڼو له مخونو د اروپا سیاست تــه نظـر وشــي[،] پــه دولتونو کې یوعجیبه خوځښت او هڅې لیدل کېږي[.] غالباً د ایټالویانو په وړانــدې د عثمانیانو درېدنې او ټینګار به ترڅه ځایه دولتونه وېرولي وي! البته چــې بایــد ویــې وېروي: ځکه کوم تصور چې یې د عثماني اسلامي ملکونو د لاندې کولــو د تجربــې د آسانوالي او ګرانوالي په اړه درلود[،] له ځینو ستونزو سره مخامخ شو چې پایلې یــې [دهغې] ګرانوالی برسېره کړ.

هو که د انصاف په سترګه وګورو ښکاره به شي چې دا د لوېدیځ طرابلس جګړه داسې یوه جګړه نه ده چې دولتونه په اوږدو سوچو کېښباسي. یوه ډله پوځې سرتېري د دفاع له ښو وسلو پرته، او د عربو یو لغړ او بې وسایلو ټولګی نژدې دا یو کــال د یــوه ســتر اروپایي دولت په وړانــدې چــې هــر ډول پــوځې چمتــووالی او لــوی لرواټنــي کــلا ویجاړوونکي سمندري توپونه او اور شیندي مترالیوزونه، او بم غورځوونکې الوتکې او زغره والې بېړۍ او سره و سپین ورسره دي[،]داســې ټینګــار او کلکــوالي او هــومره غیرت او زړورتیا کوي چې یوازې یې اروپا نه چې ټوله نړۍ ګوته پر غاښ کړې ده. نــو ځکه یې د خپلو کارونو د سمون په برخه کې سوچونه [پیل کړي*] لکــه درې ګــوني اتحاد چې د ادریاتیک سمندرګي په ټاپوګانو، او دوه ګونې ټلــوالې چــې د انګریــز او فرانسې دولتونه دي[،] له بلــه لــوري پــه ســپین ســمندرګي کــې پــه ارزښــتناک چمتووالي[؟*] او سترو اقداماتو پیل کړی دی.

په اروپا کې دا اندېښنې او د چمتووالي پیلېدل لسو [دوو*] څیزونو رامنځته کړېدي: یو د اسلامي هېوادو د خوندورې مړۍ د تېرولو تمه او حرص[،] بــل ورســره جوخــت ددغې ګټورې مړۍ پر سر خپلمنځي رخه او سیالي.

اوستریا، ایټالیا، المانیا- یعنې جرمن چې د درې ګوني اتحاد غړي دي[،] د سیاست په شطرنج لوبه کې خپل یو آس بې سره ځغستا ته خوشــې کــړی[،] د خپلــې ملګــرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستریا د وزیر د مخته کولو په وړاندې یې چې د بوسنیا او هرسک [هېرڅوګووینیا*] دوه رُخونه یې وخوړل[،] زموږ له دیني ورونو عثمانیانو څخه یې د لوېدیځ طرابلس ځینې څنډې او د سپین سمندرګي ځینې ټاپوګان لاندې کړل. د اتحاد بل ملګري یې یو بل پراخ لرلیدونکی چال سنجولی دی. خو په ترسره کېدو کې یې مخې ته یو بل خطرناک سیال ولاړ دی چې تر هغو یې له ده سره سپینه کړې نه وي[،] خپل دغه چال لوبولی نه شي چې دا سیال یې هم انګرېز دولت دی[.] دې سیال د خپل چلباز سیال د خوځښتونو د مخنیوي له پاره له فرانسې سره چې ازلي غلیم یې و[،] لاس یو کړی [او] د راتلونکو پېښو په تمه په سپین سمندرګي کې یو لوی هیبتناک سمندري ځواک راټولوي.

څرنګه چې درې ګونی اتحاد له دریو بشپړو قوتونو یعنې آس، رُخ او وزیر نه جوړ و[،] تر هغو چې عثماني دولت خپل پاچا کلا ته ننه ایسته[،] لومړي رُخ ترې د بوسنیا او هرسک دوه پیاده ګان ووهل داسې یو کېشت یې ورکړ چې د کلا جوړولو ته یې وخت ونه موند [او] د بویکوتاژو [؟*] په چالونو او د لږ بدل په اخیستلو یې د هغه خطرناک کېشت مخه ونیوله.

او بیا چې یې تر څو غوښتل په میدان کې خپلې دانې یو څه سمې کړي[،] لیونی غاښ لګوونکی ځنګلي سرکش اس د وزیر او رُخ په زور په ځغستا شو [او] د لوېدیځ طرابلس او بنغازي او درنې دوه درې خورا مهم پیاده ګان یې ووهل. خو چې هلته یې ځینې داسې قوتونه چې په شمېر کې یې راوستي نه وو ولیدل[،] له بې غیرتې سرتیټی پرته یې نور څه منګولو ته ورنغلل سرسام په سپین سمندرګي کې د لغتو په غورځولو او د خولې په لګولو ورګډ شو[.] او دا منډې او ترپکې یې د وزیر یعنې جرمن په زور وې. خو وزیر پخپله د شپړو دروازو په یوه خونه کې ایسار شوی چې خپل سمندري ځواک له یوې خوا هم سپین سمندرګي ته ایستلی نه شي. مګر دا چې پر بالتیک سمندرګي، او شمالي سمندرګي او مانش [انګرېزان یې «انګلېش چنل یعنې انګرېز کانال» بولي. دا د سمندري اوبو هغه ټوټه ده چې برتانیا له فرانسې جلا کوي*] تېر شي د جبل الطارق له لارې سپین سمندرګي ته ننه وځي چې په دې کې به هم څومره ډېر سرونه ورژېږي. هغه لار به چې د فرانسې او انګرېز ملکونو له منځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرېږي څنګه وهي؟ مګر دا چې د درې ګوني اتحاد سـمندري ځـواک د دوه ګـوني ايتلاف له سمندري ځواک ډېر او برلاسی شي.

له دې سره جوخت پخپله په درې ګوني اتحاد کې هم ځينې فرعي توپيرونـه ليـدل کېږي چې سړی حيرانوي. د ساري په ډول کله اورو چې يوه ايټالوي جنرال له درد او جوشه ډکه وينا کړې او وايي: «چې تر کومه به زموږ هغه ځمکې چې اوستريا نيولې د هغې په لاس کې وي[؟] پر موږ فرض ده چې دغه ځمکې چې ښکاره زمـوږ حـق دی ددغو غاصبانو له لاسه وباسو»[.] دا وينا پر اوستريا دومره اغېز کوي چې هماغه شېبه د پولو په ټينګولو او د عسکرو په لېږلو پيل کوي. مساله نازکه بڼه غوره کوي. جنـرال له دندې ګوښه کېږي. پر لانجې خاورې اوړي. اوستريا د بوسنيا او هرسک په مســاله کې روسيه تېرباسي او د (سلاو) توکمو حقونه تر پښو لانـدې کـوي. روس وروســته پوهېږي چې تېرايستل شوی دی. د چل په لټه وځي. خو دا خبره به هم وکړو چـې د روس يواځينی چال په اروپا کې نه چې په آسيا کې دی[،] کله چې خپل سيالان هلته بوختويني[،] شېبه په شېبه د خپل پلار د وصيت پر پلي کېدا بوختېږي نو وګـورو چې څه به کېږي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره

په خپله تېره ګڼه کې مو د (ملي یووالي جشن) د مراسمو پــه اړه معلومــات وړانــدې کړي وو. خو څرنګه چې دا پېښه زموږ د ورځپاڼې تر چمتو کېدو وروسته شوې وه[،] د ځای د نشتوالي له امله د اور لوبې پر ننداري چې د یکشنبې پر شپه د رجب المرجب پر ۲۱ تر سره شوه [،] ونه شوای غږېدلی. نو ځکه اړینه وبلل شوه چې د هغې ګټــورې شپې حال هم تر څه ځایه خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړو:

«چې خبره د ملګرې په هر څه ده، ډېره ښه ده» هو! د (ملي یــووالي) ټکــو د یــادولو خاطره د سړي پر حواسو د شوق او مینې داسې لمبه نه پورې کوي چې سړی دې یې له بیا یادولو ژبه راوګرځوي!

دا سپېڅلی جشن هرکال یوه ورځ او څلور شپې روان وي. لومړۍ ورځ یــې هماغــه د دربار او د ټول ملت د منلو بریالۍ ورځ ده چې په خپله تېره ګڼه کــې پــرې وغږېــدو. شپه یې او دوه راوروسته شپې یې هماغه وې چې یادې شــوې. اوس ددغــه مبــارک جشن چې موږ د افغانستان وګړي یې ډېر سپېڅلی بولو[،] د وروستۍ شپې یــو څــه حال راوړو:

د (ملي یووالي) د خوشحالونکي جشن دا څلور شپې که وویشل شي[،] دوه شپې یې یعنې لومړۍ او څلورمه یې د حکومت له خوا د ولس په ویاړ، او دوه منځنۍ شپې یې د ولس له خوا د حکومت په ویاړ جشن جوړېږي. هر کال د سپېڅلي جشن دا څلورمــه شپه د رڼاوو او د ډول ډول وړانګینو اورلوبو په ننداري راټوله وي چې په تېــرو کلونــو کې د خوښیو د شپنۍ ناستې مجلس [د ارګ*] په شــمالي بــرج کــې جوړېــده، او د اورلوبو له پاره شمالي برج ته څېرمه د مبارک ارګ بڼ بېل شوی و. په سږني نېکمرغه کال کې زموږ مهربان ټولواک اعلیحضرت ذات د اورلوبو له پــاره ښایســته حضــوري چمن بېل کړ چې دا شاهانه فکر پر دوو بنسټونو ولاړ و: یو دا چې وګړي په یوه پراخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه کې د اورلوبې له ننداري ګټه واخلي[،] بل دا چې ددې ځو وروستيو ورځو سخته تودوخه چې زموږ پر ګران ښار راغلې د خوښيو ددغه چمن په پراخه ساحه کې لږه واوري او راتيټه شي. ورسره جوخت دمازيګرني چای څښلو د سوداګريز شرکت ګټه هم په کې راځي.

د هغو خبرپاڼو له مخې چې د همايوني اعليحضرت د حضور د جناب ملکي ايشيک آقاسي له خوا ددغې شپې په مجلس کې د ګډون له پاره د حضور د دربار پر ټولو غړو ويشل شوې وې[،] د پرتمين جشني د محفل بلل شوي آزاد او مختار پر ښودل شوي وو چې له دوو لورو ورشي. هغوی چې د مازيګر پر څلورنيمو بجو د مازيګرنۍ چای څښنې شرکت ودانۍ ته په رسمي کاليو کې فراکيت[؟*] وموومي[،] هم به د لوبو ننداري او هم به چکر ووهي او بيا به د ماښام پر اوو بجو چې د اورلوبو د بلولو پيل دی[،] د اورلوبو د ننداري محفل ته ورسيږي. هغو کسانو ته چې مازيګر مهال راځي[،] د شرکت له خوا چای او خواړه او ميوه چمتو کيږي چې دوی يې پيري او خوري. او هغوی چې پر اوو بجو د اورلوبې د ننداري محفل ته رسيږي او د ننداري له پای ته رسيدو وروسته په عمومي ډول د اعليحضرت په شاهانه ملګرتيا هغه جشني مجلس ته چې په سپيڅلي ارګ کې په خورا ښکلا او سمبالښت چمتو شوی ورځي[،] له احسانونو ډک ټولواک پر رنګين دسترخوان هر ډول خواړه او خوندور پاک مشروع څښاک [کوي] او د ناپايه شکر مړۍ ترې پورته کوي.

په دې ډول نو رابلل شوي د اورلوبې د ننداري محفل ته په ورتګ کې آزاد وو[،] له څلورنيمو بجو يې په ورتلو او ټولېدو پيل کړی و. په خپله تېره ګڼه کې مو د حضوري چمن ځرنګوالی بيان او د مازيګرنۍ [د چمتو کوونکي] شرکت او هلته د کېدونکو لوبو حال درکړی و چې دلته يې د بياځلي راوړو اړتيا نه وينو. ماښام مهال لوړ دربار ته ټول بلل شوي د همايوني اعليجضرت مجلس ته حاضر شول. او د ښار او د شپږ کروهي د شاوخوا زرګونو اوسېدونکو د ښايسته چمن مخ پوښلی و.

شاوخوا پر اته نيمو بجو د اورلوبو بلول پيل شول. ډول ډول او عجيبې او ناليدلې اورلوبې ولګول شوې [او] بشپړه خوښي او خوشحالي ترې تر لاسه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاوخوا پر لسو بجو اعلیحضرت همایوني ذات د موټر په سپرلۍ د ارګ پر لور تشریف یووړ [او] هغه پرتمین او خورا لوړ مجلس یې چې د (صُفهٔ هشت رُخ) [اتــه مخیــزې چوترې*] په نامه یوه ځای کې جوړ شوی په خپل بختور تشریف ویاړلی او ســرلوړی کړ. دغه مجلس ته بلل شوي کسان ورو ورو راټولېدل، غونډې، خبرې اترې او خوښۍ پیل شوې[،] میوې، خوږې، چایونه، خواږه د پاچایي نعمــت لــه رنګــین دســترخوانه وړاندې کېدل او وړیا خوړل کېدل. ددې شاهانه محفل د ځراغونو رڼاوو ته سترګې ور اوښتې او زړونه یې خوشحالول. محفل تر دریو بجو په خوښیو او خوشحالیو سره اوږد شو[،] وروسته د تلو اجازه وشوه[.] له خوښیو د ډک (ملي یووالي) جشــن وروســتۍ شپه بشپړه شوه. د خپل یوازیني هستوونکي له دربار نــه غوښــتنه لــرو چــې دا لــه خوښیو ډک سپېڅلی جشن دې بې شماره ډېر کلونه زموږ د عادل ټولواک په روغتیا سره پر ځای او ټینګ پاتې وي[.] آمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

سبحان الله! د ژوندانه دا جنګي جدل- یعنې د پایښــت [بقــا*] تنــازع [مبــارزه*]- بشریت ته لکه یو لوی غم چې وي! نه یوازې بشریت ؛ چې ټول طبیعي عالم د بقــا د تنازع له پاره په دې مبارزه کې پر وژنو او جګړو اخته او جګړو او مبــارزو تــه چمتــو وینو!

ځمکني داړونکي ژوي، هوایي ښیروونکي مارغان[،] سمندري خوړونکي نهنګان لــه هوسیو او کوترو، او کبانو سره له پلرونو څخه په میراث پاته څه کینه، او څه سیالي، او څه بېلتون لري، او د ځمکې پر میراث یا بل څه یې ترمنځ کومه دعوه رامنځته شــوې چې د پیدایښت له پیله تر دا اوسه یو بل ښیري، داړي او خوري؟

نه نه!... نه یې ترمنځ کینه شته او نه دعوه! بلکې دا (د ژوندانه د بقا) یوه مبارزه ده او بس. داسې موږ لېوه به ونه وینئ چې پر پسه وروځغلي، داسې باښه به چې مړۍ ورکړ شوي وي ونه مومئ چې پر مرز [کَرَکَّ] وزرې خپرې کړي. داسې موږ سینګړاوو [سګ ماهي*] به ونه وینئ چې پر نورو کبانو خوله پرانیزي.

هغه څاروي چې ښېرل نه کړي هم معصوم نه بلل کېږي. ځینې یې واښه او نورې نباتي بنې چې یو ډول ژوندون لري، او زرګونه ماشي او حشرې ورباندې ناستې وي خــوري، مرغۍ، کوترې، او نور هم چینجیان، او ژوندۍ حشرې او هګۍ چې ژوند ترې زېږېدلی شي له ستوني تېروي، لوی کبان په هر حال له ځانه پر وړو کبانو ژوند تېــروي[،] نــو ځکه دا د ژوندیو موجوداتو په نړۍ کې یوهستره اړینه جګړه بلــل کېــږي چــې پــه طبیعي کایناتو کې د حضرت احدیت د ازلي لم یزلي حکمت له مخې هم د مخلوقاتو د ژوندون او ورسره جوخت یې د فنا او مړینې له پاره یو نه بدلېدونکی قانون ټاکلی دی.

موږ د خپلې ورځپاڼې په ۱۹ ګڼه کې د (جګړې د اړینوالي) تر نامه لاندې یوه ځانګړې مقاله لیکلې وه. دلته تر خپل (سیاسي لنډیز) لاندې دغه اړتیا د (بقا د تنازع) له پلوه ارزوو:

د ور ښنمو چینجی به مو لیدلی وي. وړې بې روحه هګۍ په یوه ځانګړې تودوخه ســاه مومي او خوړل پیلوي. چې څومره لویېږي هومره ډېر خــوړل کــوي، او چــې څــومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوري هومره ډېر ورېښم جوړوي او پر ځان يې په راګرځولو نوي حجمونه چمتو کوي، او ورو ورو وزرې کوي او هواته الوزي چې دا يې د ژوندانه وروستۍ وده، او د عمر د زوال پيل دی.
په دې ډول نو اروپاييانو ته اروپا د ورېښمو چينجي له غوزې نه هم تنګه شوې او تر فشار لاندې راغلې ده. آسيا [او؟*] افريقا يې له اور او لوګي ډکې ګډوډۍ اخته کړې دي. د اتلانتيک سمندر له څنډو تر فارس خليجه يې پر ټوله اسلامي خاوره يوه مرګونې تبه راوستې ده. د نژدې لوېديځ هېوادونه او د سپين سمندرګي د غاړې ټول افريقايي هېوادونه، او ددغه سمندرګي ټول ټاپو ګان، او بالقانونه او ايلی روم او د سره سمندرګي ټولې يمنۍ څنډې، او د عمان د سمندرګي عربي څنډې تر فارس خليجه پورې د اروپاييانو د بقا تنازع د حرص او تمې په لمبو ښکېل شوي دي.
د (بقا د تنازع) يا د شخصي ګټو تر لاسه کول يوه پرده ده چې سترګې يې له هرڅه پټوي، او ټولې انساني ښېګڼې يې د خورا متمدنو دولتو په نظر کې له منځه وړي او وّرَکوي.
په خيال کې در ونه ګرځي چې د اروپايي دولتونو تړونونه د زړه له کومې او رېښتونې دي. د هر تړون تر شا يو نفاق، او د هر راښکون او محبت په منځ کې يو څَوّ [کمين] او سيالي نغښتې وي. خو که له دې سره سره ټولې دغه کينې او سيالۍ څنګ ته نه کړي او خپل سياسي بېلتون ته د سياسي يووالي جامې وانه غوندي[،] په خپلو مړۍ تښتونو به بريالي نه شي چې دا پخپله يوه نوې سيالي او خورا ډېره نوره کينه رامنځته کوي. او د ګټو پر سر دغه سيالي بيا پخپله د بېلتون تر پردې لاندې د دوستۍ تړونونه رامنځته کوي، او دغه بېلتون زېږوونکي تړونونه بيا بل ډول حرص او تمه راپاروي چې د بقا د تنازع ددې اخ و ډب نتيجه په هر حال يوه ورځ رېښتونې مرګونې جګړې ته وتلی شي.
انګرېز ايټاليا ته خورا نعمتونه او ښېګڼې وځلول چې له درې ګوني اتحاده يې را جلاکړي[.] تر دې به بل نعمت څه وي چې پر سره سمندرګي يې چې د هند دروازه بلل کېږي واکمن کړي. په مصر کې يې د لوړ عثماني دولت په تړاو د بېطرفۍ تګلاره بشپړه ټينګه کړه، خو د ايټاليا له دولت سره يې په ډېرو برخو کې د پټو سترګو چلند وکړ. او کله چې يې وپوښت ولې؟ ويې ويل: هغې هم د (ترانسوال) په جګړه کې زما لاسنيوی کړی و!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ټولو چلونو او رولونو يواځينی استاد (جرمن) دی چې تر ټولو ډېر (د بقا تنـــازع) ته اړ شوی دی. ځکه چې په خورا یوه تنګ ځای کې تر فشار لاندې ايسار دی. د بهر وتلو ټولو لارې ورته د خپلو سيالانو په منګولو کې ايسي. اوس مهال پر وچه لــه هــر ډول ځواک سره [د مخامخېدو*] وس لري، خو په اصل کې بويه چې په سمندري زور کې هم پر خپلو سيالانو برلاسی شي. له همدې امله ده چې شـــپه او ورځ د هغــه پــه پياوړتيا بوخت دی، او ورسره جوخت د سياسي تړونو تر منځ نوې نوې سياســـي بــې اتفاقۍ اچوي.

فرانسه د پخوانيو خطرناکو او خونړيو جګړو له کينو او بُغضونو سره ســره چـــې اوړده کلونه روان وو او د فرانسې د بدمرغيو يواځينی سبب انګرېزان شول او د تاريخ پاڼې ددغو پېښو د غچ شاهدې دي[،] بيا يې هم دغه کينې او بُغضونه د سياسي نفــاق پــر بنسټ درولي [او] اوس يې د سياسي اتحاد په جامو کې راځلوي.

درې ګونی اتفاق چې په حقيقت کې يې بايد (درې ګونی نفاق[)] وبولو: د خپلمنځـــي کينې او بُغض او سياليو ترخنګ د بقا په تنازع يا د مادي ګټو په لاسته وروړو کې پــر داسې ځنځيرونو سره نښتي دي چې د مړی تښتونې حرص يې جلا کېدل لــه دغـــې ډلې نه د يوه په ورکېدو پورې تړلي دي. هو که که ايټاليــا ماتــه او نســکوره شــوه[،] جرمن او اوستريا سملاسي د ايټاليا ملکونه په خپلو کې سره ويشي او نوم يې د نـــړۍ له نقشې وړّکَوي. او چې جرمن يو ځل پر ايټالوي ځمکــو ســـپين ســـمندرګي تــه لار ومومي. دا به يې د بري پر ډګر او د بقا په تنازع کې د برلاسۍ لــومړنۍ ســوبه وي. او لنډه دا چې که ښه وروکتل شي ټول دولتونه به د (بقا په خورا خطرناکې تنازع) کـــې دوه لاسي ورګد ومومو چې وګورو کوم يې د هابل په تېرايستنې سره غوړه او خــوړه مړۍ تښتولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برکتونو روژه

د روژې له برکتونو ډکه سپېڅلې میاشت چې د نړۍ او په هغه کې د ټولــو موجوداتــو خورا ستر هستوونکي ډېر سپېڅلي ذات په کې د عظیم الشاٌن قرآن په نازلولو یــو درنښت او سپېڅلتیا ورکړې ده، په ډېرو خوشحالیو او له ټولو انتظارونو سره د خپــل راتګ پېرزو راوکړه.

روژه راغله د سلطان دېره توده ده

خواږه بس کړه چې راغلې مائده ده

د هغو ښېګڼو او خوندونو انځورول چې د صیام له مغفرتونو ډکه میاشت یې لري[،] که څه هم ددې خوار لیکونکي له مات وزمه قلمه په ځلونو پورته دي[،] خو څرنګه چــې زمونږ دا دوه ویشتمه ګڼه د روژې له مبارکې میاشتې سره هم مهالــه شــوې ده[،] نــو اړینه ده چې د خپل عاجز قلم تر وسه د ښښنو ددې میاشتې په اړه یو شمېر ادبــي او اخلاقي آثار وپلټو او ولیکو چې زمونږ د ورځپاڼې لومړني مخونه ویاړ او درنښت ومومي. څرګنده دې وي چې روژه نیول- یعنې له یوه ټاکلي مهاله تر بل ټاکلي مهالــه چــې د دین لارښوونکو ښودلي د هېڅ شي نه خوړل او نه څښل او نه څکول- پر ټول ژغورل شوي محمدیه صلی الله علیه وسلم امت د قرآن کریم پر درانده آیت چې په (بقــره) سوره کې نازل شوی (فرض) ګرځېدلي چې ددې امت لــه وګــړو څخــه هېڅــوک لــه ناروغانو او مساپرو او نورو چې بیا یې هم بریدونه د دین لارښوونکو ټاکلي[،] له روژه نیونې څخه وتلې نه بلل کېږي. ددغه درانده قرآني آیت مانا او پایله داسې ده:

«ای د ایمان څښتنانو! روژه، لکه هغسې چې تر تاسې دمخه امتونو فرض شــوې وه[،] پر تاسې هم فرض شوه. څو مو نفسونه په هغې له ګناهونو وساتل شئ.»

سره له دې چې د روژې پر فرضیت چې څه مهال رافرض شوه؟ توپیرونــه شــته. خــو پردې یوه ټکي د ټولو نظر یو دی چې د (قبلې تر بدلېدو) وروســته د هغــې د فــرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو کریم آیت د نزول ویاړ موندلی دی. د پورتني درانده آیت له سپېڅلې پایلې نــه په ډاګه بربېښي چې د محمدي صلی الله علیه وآله وسلم تر سپېڅلي دین د مخه پــه نورو مخکنیو دینو کې هم روژه فرض وه[،] آن علما په دې کې د نظر یووالی لري چې د حضرت ابوالبشر آدم صفی الله علیه السلام په شریعت کې هم روژه فرض وه.

مطلق پوه سپېڅلي حضرت ذات جل و علی پر هر مهال او هر زمان د نړۍ د ولسونو د ټینګښت او پاینښت له پاره د هغه مهال او هغه پېر د غوښــتنو لــه مخــې د همــدغو ولسونو اوامتونو د ژوندوني اړتیاوو اندول آسماني دینونه ټاکلي او دا هــم د حضــرت الهي د احکامو په غوښتنو کې راځي چې انسان هومره چې ګام په ګام د پرمختګ او بشپړتابه پر خوا تللی او وار په وار یې نېکه لاره او روزنه غوره کــړې، ورســره ســم د بشري اړتیاوو یوه برخه له منځه تللې پر ځای یې نورې اړتیاوې رامنځتــه شــوې دي چې د دینونو نوی والی هم پر همدې بنسټ د لوړ سبحاني حکمت له مخې اړین شوی دی. نو په دې ډول د آدم علیه السلام له پیدایښته د پرتمین الهي اســتازي حضــرت محمد آخرزمان صلی الله تعالی علیه وسلم تر پیغمبر کېدو پورې د بشر بېلابېلو ډلــو ته د حضرت باري تعالی جل و علی له لوري ګڼ استازي او د لوړ درنښــت شــریعتونه راستول شوي دي. او په دې ډول د محمدي ځلا صلی اله علیــه وســلم تــر بختــورې راڅرګندېدنې پورې انسان د هرډول لوړېدنې او پوهنې بشــپړ وس او وړتیــا چــې د خبرو ځای په کې نه شته[،] موندلی، او خپلې لومړنۍ ښوونې او روزنې یــې بشــپړې کړې او د بشپړتابه ددغې ځلا چې په بربښېدو یې تر ابده بلې ځلا ته اړتیــا پاتــه نــه شوه[،] د راڅرګندېدو وړ وګرځېد. نو دلته و چې پر دغه بختور مهال د نبوت د هغــه سالار او د رسالت د پلاز د هغه ښایست[،] د رسولانو د ویاړ خاتم الانبیا علیه افضــل التحایا د پېغمبر کېدو غږ خپور شوی چې دده غوره سپېڅلی شــریعت د شــریعتونو بشپړوونکی، او په کې راغلي حکمونه یې د انسانانو د هــر ډول اوســنیو، او تېــرو، او راتلونکو اړتیاوو او نېکمرغیو منونکی او ژمندوی دی. او څرنګه چې د محمدی صــلی الله علیه وسلم د رانه شریعت بنسټ پر بشري طبیعت او انساني فطــرت ولاړ دی نــو ځکه دا سپېڅلی شریعت او دا نبغ واټ چې پر پېیلتابه یې فخر او ویاړ کوو لــه هــېڅ ډول شک او شبهې پرته د قیامت تر ورځې تینګ او پر ځای دی، او بل شــریعت تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ اړتیا نه شته. خو څرنګه چې نور شریعتونه د زمان پر غوښـــتنو ولاړ ووا[،] نـــوي کېدل يې اړین راختل.
دلته ده چې د روژې د فرض والي اساس او بنسټ هم بشري طبيعت غوره کـــړی دی. ځکه که بنیادم کال دولس میاشتې پر همدا یوه ډول او یوه بڼه په خوړلو او څښـــلو او جسمي غوښتنو بوخت شي[،] ځناور طبیعت يې مستېرې [او] د نفساني خونـــدونو او شهوتونو لپاره يې غوښتنې او هڅې لا ډېرېږي. او پر بدن سترړیا او لټي راځي[،] ناوړه اغېز يې ذهني ځواک هم ځپي او د ماناوو پوهېدو او ربښتیاوو تـــه د رســـېدو لار نـــه ورکوي او په دې توګه انسانیت چې په خپله بڼه کې اصل بلل کېږي[،] د پرښته والـــي له لوړې څوکې د ځناورتوب ژورې کندې ته لوېږي. لکه هغسې چې جناب (ســـعدي) چې د عارفانو په مخکښانو کې راځي[،] فرمایي:
شعر

تش ته ځکه له حکمت يې

چې په نس تر پزې ډک يې

له هغو هوښیارانو چې د اسلام په نعمت ویاړلي او د ایمان پر ســـپېڅلی بـــاور درانـــده شوي او په نعمت پالل شوي[،] پټه نه ده چې روژه د عبادتونو سرلارې ده. پر روحاني ګټو سربېره چې لري يې، جسماني ښېګڼې يې هم خورا ډېرې دي. يـــو عـــرب شـــاعر وایي:
تَنَقَّل فَلَذاتِ الهوا فی اِلتَنَقَلُ
نو دا څومره خوند او نعمت دی چې سړی بشپړې دولس میاشتې په پوره آزادۍ سره سهار، غرمه، مازیګر، ماښام خوري او څښي [او*] نابېره یوه میاشت راشي چې په هر ډول ورځ کې بېخي نه څه خوري او نه څه څښي. خو ورسره جوخت پر هر ډول شپه د خوړلو آزادي لري. دا د ژوندانه تَنَقُّل [اوښتون*] دی چې خورا خوندونه لري.
د حضرت نبوي صلی الله علیه وسلم په سپېڅلي حدیث کې راغلي چې: «روژه یوازې د څښتن د خوښۍ له پاره نیول کېږي. ځکه هغوی چـــې روژه نیســـي بشـــپړ د ځـــان ښودنې له ککړتیا پاک وي.» دا هم جوته ده چې تر ټولو غوره عبادت له ځان ښـــودنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ته عبادت دی او څرنګه چې په رزوژه کې ځان ښودنه نه شته نو ځکه په عبـادتونو کې تر ټولو غوره ده.

په دې ډول نو د پېرزوګانو رمضان له خپلو ټولو لوړو نېکمرغيو او پېرزوينو سره مـوږ ته د راتګ وياړ رابښلی دی. (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له کومې خپلو ډېرو ګرانـو لوستونکو او درنو هېواوالو ته مبارکي وايي او د خپل وياړل شوي پر رېښتياوو خبـر ستر سپېڅلي متبوع دينپال اعليحضرت ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو او د روغتيا او پرتم او برم د ډېرېدو په بې ريا دوعا دا مقاله پای ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظیم الشان قرآن

او د هغه له پاره د اعلیحضرت ټولواک چوپړونه

د محمدي صلی الله علیه وسلم د ژغورل شوي امت غږي تر ټولو سپېڅلي حضرت واجب الوجود ذات جل و علی پر داسې ناپایه درنښت او بخت هسک اوسرلوړي کړي چې د نړۍ تول امتونه یې په رخه او حسد کې دي. په شریعتونو کې یو شریعت هم د راښه محمدي صلی الله علیه وسلم شریعت هومره د ربښتیاوو، او نیاو [عدالت*]، او آزادۍ، او برابرۍ لارښوونه نه ده کړې. د اسلام سپېڅلي دین د راخرګندېدو له هماغه پیله د نړۍ نیونې او له ټولې نړۍ نه د یوه دولت، یوه حکومت او یوه غوره مدني فاضل ستر ملت د جوړونې له وړتیا سره راغلی دی او که د عظیم الشاٌن قرآن په ماناوو کې په ځیر لرلیدونکی نظر او د پوهې او پوهنې په زور څېړنه او پلټنه وشي[،] د ا مفهوم په کې ښکاره او جوت او د بیان له اړتیا پرته راخرګندېږي. او که چېرې ددې سپېڅلي الهي قانون حکمونه پر هغه د ایمان څښتنانو ګام پر ګام منلي او پلي کړي وای[،] هېڅ شک نه شته چې تر دې دېر پخوا دا غوره پایله راخرګندېده. ځکه کریم قرآن حق، نیاو، نېک اخلاق[،] ورورګلوي[او] برابري چاردود ټاکلي. او کینه او رخه او بُغض او بې کاري او بېخبري یې په غوځ ډول بنده کړې[،] اقدام، تشبث[،] زیار او کار یې لارښود او مشران ټاکلي او سستي[،] لټي، ځای پر ځای ناسته[او] غفلت یې بند کړي[،] پر درواغو، غیبت، [او] بدو یې لعنت ویلی[،] د ځیزونو په پیدایښت کې څېړنه او پلټنه[،] او له اغېز نه اغېزمن شوي ته لار ایستل[،] او له ګردو څیزونو کار اخیستل[،] او ددغو کاربدنو شکر او ثنا ادا کول یې په واجبونو کې راوستي. توره او قلم یې د دین د اوچت الوت دوه ستر وزرونه ګڼلي [دي]. نو که دا عظیم الشاٌن قرآن له خپلو دې ټینګو سپېڅلو حکمونو سره نړۍ ښکېلوونکی نه وي[،] نور به کوم حقوق، کوم قانون او کوم دستور پر نړۍ د خپر بدو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکی یوازې هماغه ستر سیاسي لاربښود مونډلی و او بس چې په لویو هڅو یې پیـل کړی او خپل ولس ته یې یا د هغه د منلو او یا ورکېدو ارشاد کړی و. خو له دې خبر نه و چې دې ګوتڅنډېنو ددغې ټینګې سپېڅلې رسۍ پر نیوونکود هڅاندۍ له پاره خورا لږ اغېز هم ونه کړ او تر شونډېو لاندې یې موسکاوې وکړې. ځکه چې د عظیم الشأَن قرآن د حکم له مخې یې د قیامت تر ورځې د هغه پر ټینګوالي ایمان راوړی دی.
که وغواړو چې د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت پیـداکوونکي د سـتر قرآن ښېګنې او لوړتیاوې بیان کړو نو بویه چې پر ابد او ازل او پر ټولو ناپایه کاینـاتو وغړېږو چې دا هم له تصوره لوړه خبره ده. ځکه دا هرڅه د کتابونو ددې سترې مور پر لومړني مخ راغلي دي[،] نو ځکه دلته موږ پر همدومره یوې سریزې بسنه کـوو[او] د نیاومن او دینپالي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د هغو لوړو هڅو یوه برخه چې ددې مبین کتاب د ساتندویې چوپړۍ په لړ کې یې کړي[،] د خبر بـدو لـه پـاره وړاندې کوو او په دې تړاو د هغه لیک متن چې د اطلاعاتو ادارې [وزارت*] لـه خـوا زموږ په عاجز نامه ادارې ته رارسېدلی[،] کټ مټ د خپلو خوښیو او ویاړ پر پاڼو راوړو.
او د همدې لیک لوستل به ګرانو لوستونکو ته جوته کړي چې زموږ سـتر زړونـو تـه نژدې سپېڅلی دینپال مهربان ټولواک ذات په دې برخه کې څـومره د نـړۍ هـومره ارزښتناکې شاهانه هڅې کړې او لا کوي یې:

د لیک متن

د سراج الاخبار ښاغلی وړ ستر دروند سر مدیر محمود بېګ خان لـه خبـرو د پـاک څښتن په خوندیتابه او ساتنه کې [او] د اسلام پر شتمنۍ دروند او سرلوړي اوسئ[.] د لوړ همایون ټولواک له پلرینو پېرزوینو څخه د اطلاعاتو ادارې له اړوندو چارو څخه یوه چې د بیت القرآت مدرسې دي- د ۱۲۲۳ [۱۳۳۰*؟] کال د رمضان المبارک پر ۲۸ نېټه د [هغوی*] د پېروزوینو له حضور نه د حضرت نایب السلطنه صـاحب پـه نامـه فرمان صادر شوی و- دا چې لوړ پرتمی ګران نېکمرغـه او د بختونـو څښـتن نایـب السلطنه سردار نصرالله خان چې څښتن دې یې وساتي[ــ*] خرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والدین پرله پسې د حضرت خاتم النبیـین د مبـین دیـن د پرمختیـا او ښېګنې په هڅه کې دی[،] نو ځکه زموږ لوړ سم بر ښېښېدونکي نظر ددې غوښتنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بویه د ټولواک په هڅو او هاند سره د افغانستان د خدای ورکړې دولت د خـاورې په ښارونو کې د حضرت الهي د کلام حافظان ډېر شي او ګټه يــې خــاص او عــام تــه ورسېږي[،] نو په دې حال کې سملاسي چې کوم څه مور منظور کړي او اړيــن بللــي دادي چې مدرسې جوړې او پرانستل شي او پاخه او سم حافظان د حکومت لـه خــوا وګومارل شي او په هر ولایت کې د وګړو او ښوونکو او طالبانو شمېر روښانه او لګښت او تنخواه ټاکلې وي[.] سملاسي په پلازمېنه کابل کې څلور تنه ښوونکي حافظــان او څلوېښت تنه طالبان که بینا وي یا نا لیدونکي منظور شــول[،] تنخــواه او لګښــت او پالنه مو يې په لاندې ډول تجویز کړه چې د سلطنت له لوري پر مدرسې ولګېــږي او حافظ محمد حسن دې چې کله په کابل کې وي[،] یو ځل په اوونۍ کې دغې مدرسې ته د ارزونې له پاره ورشي. راته ګران [سردار نصرالله خان*] ته اوس په کار ده. چــې ډېر ژر ددغې چارې ولکه ډېر ژر په پورته بڼه د امین الاطلاعات [د اطلاعاتو وزير؟*] لوړپرتمي صادق ناظر محمد صفر خان تر څارنې لاندې چې دغه ناظر د څلاند حضور [ټولواک*] له خوا ددغو مدرسو مسوول او پلټونکی ګومارل شوی[،] چمتــو کــړي او تاسې هم پرله پسې د مدرسې حال اخلئ او دغه ناظر ته لارښوونه شوې چې پــه دې اړه معلومات که د اطرافو وي او که د پلازمېنې په دوو دوو میاشــتو کــې حضــور تــه وړاندې کړي همدومره

د حافظانو د لګښتونو جدول

د مدرسو منظوري لومړی ځل درې کاله[،] دویم ځل شپږ کاله له همایوني حضوره لارښوونه شوې چې په دې موده کې [ترې*] بشپړ حافظ جوړ شي[.] خومره نېکمرغه دی[هغوی چې*] بــری لیــک تــر لاســه کړي[.] هغه نغدې پیسې او جنس دې چې حافظانو ته ټاکل شوي کال پر کال له دولته تــر لاســه کــړي. همدومره	
هر طالب ته دې تر هغو چې په مدرسه کې لوست کوي ورکړ شي	
د سان کمیس او تر کمیسه لاندې جاکټ	۳ جوړې
جوتي [؟*]	۱ جوړه
منديل [نرى څادر؟*]	۲ داني
ماهوتي خولۍ	۱ دانه
پسرلنی پنبه لرونکې چپن	۱ دانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابلی پوستین	۱ دانه
د میوې له پاره نغدې پیسې	۱۲ روپۍ
د شپې او ورځې خواړه لکه پلو او ښوروا او ډوډۍ او نور حواله دي	
د مدرسې فرش د اړتیا هومره لکه ټغر او خاف[؟*] او توشک منظور دي	
د ژمي په دریو میاشتو کې شپږ خرواره سکاره د طالبانو د لګښت له پاره ورکول کېږي	
تېل او څراغ او ګوګړ او پنبه او کوزه او د اوبو مسین کټوری [جام*] ټول منظور دي	
د بسترو د جوړولو له پاره دوه تنه د شریف قرآن د حافظانو د چوپړ په موخه چې دولس تومانه تنخواه لري[،] مقرر دي	
څلورو ښوونکو ته د کال ۱۸ تومانه چې ۴۸ پاخه تومانه کېږي مقرر دي له خوړو سره	
دوو پخوونکو ته ۱۸ تومانه مقرر دي چې ددغو طالبانو خواړه ورپخوي	
د مدرسې د پاکولو له پاره خدمتګار د صفایۍ له دفتر نه مقرر دی	
آن چې پکی [په برنۍ اصطلاح پنکهی*] او جارو د دولت له خوا ټاکل شوي ورکول کېږي چې په ټولیز ډول د طالبانو خاطر ټول وي	

د څښتن د سیوري حضرت اعلیحضرت د فرمان تر صادرېدو وروسته د حضرت نایب السلطنه صاحب د سپارښتنې له مخې سملاسي د حافظانو یوولس مدرسې په یوولسو ولایتونو کې منظور شوې[،] په دې ډول[:*] د جلال آباد ښار- د غزني ښار- د کندهار ښار- د فراه ښار- د پشت رود ښار- د هرات ښار- د میمنې ښار- د بلخ ښار- د بدخشان ښار- د خان آباد ښار- پلازمېنه کابل- په هره دغه مدرسه کې ښوونکي او د طالبانو خدمتګاران او لګښتونه او خوراک او کالي او نغدې پیسې او جنس [په*] یاده شوې [بڼه*] منظور او مقرر او د لوړ همایون د فرمان له مخې اجرا شوي او دي[.] ددغو مدرسو دټاکنې موده د مهربان حضور له لوري نهه کاله غوره شوې[،] اوس یې پوره پنځه کاله تېر شوي او په دې موده کې یو سل او شپاړلس رسېدلي حافظان له دغو مدرسو نه د قرآن د حفظ له شتمنۍ او له نغدې تنخواه او جنس سره وتلي دي او که څښتن غوښتل ددې نېکمرغه سیچقان ئیل کال [له ترکي ژبې څخه د «موږک کال» په مانا*] تر پایه به نور دېرش حافظان هم بشپړ شي.
هغه کسان چې د حافظۍ لوستونه یې بشپړ کړي په دې ډول دي[:*]

د ولایتونو او پلازمېنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظانو د شمېر نوملړ

د جلال آباد مدرسه د مشرقي د لوی حاکم ښاغلي سردار محمد عظیم خان تر پالنې لاندې	۲ تنه
د غزني مدرسه د ملکي ډګروال ښاغلي امیر محمد خان تر پالنې لاندې	۴ تنه
د کندهار مدرسه د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار ښاغلي سردار محمد عثمان خان تر پالنې لاندې	۱۳ تنه
د پشت رود مدرسه د میرزا علي جان باز تر پالنې [،] د حاکم محمد علي خان تر څارنې لاندې	۱ تن
فراه د حاکم فتح الله خان تر پالنې [،] د حاکم عبدالرحمان خان تر څارنې لاندې	۱ تن
هرات د ملکي جنرال نایب الحکومه ښاغلي محمد سرور خان تر پالنې لاندې	۲۲ تنه
میمنه د حاکم ښاغلي عبدالرحیم خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
بلخ د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار مرحوم سردار عبدالله تر پالنې لاندې او اوس د نایب الحکومه سردار عبدالوهاب خان تر څارنې لاندې	۱۴ تنه
بدخشان د حاکم ښاغلي محمد اسحاق خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
خان آباد د حاکم ښاغلي محی الدین خان او مخکني دفتري[؟*] میرزا محمد اسلم تر څارنې لاندې	۱ تن
پلازمېنه کابل د اطلاعاتو د ښاغلي امین [وزیر؟*] صاحب تر پالنې لاندې	۳۸ تنه
د وګړو ټول شمېر	۱۱۶ تنه

څرنګه چې د شریف قرآن یادول ګران کار دی[،] په دې موده کې چې یو سل او شپاړلس حافظان راوتلي[،] ویل کېږي چې [دا*] د حضرت اعلیحضرت له برکتونو د ډک ذات د پاملرنې له امله چې هر کال یې د دولت له خوا د زرګونو روپیو لګښت منظور کړی[،] موخه یې د شریف قرآن د پوړیو لوړتیا او د حافظانو په ټېر کې دننه د رباني کلام ساتنه ده [چې ورسره*] د وطن بچیان د دین په لویه شتمنۍ سرلوړي کوي[،] پلار به هم پر خپل اصلي زوی دومره مهرباني ونه کړي[.] دا خبرې په دوعا پای ته رسوو چې ای څښتنه ژوندی دې وي د افغانستان ځوان او نېکمرغه پاچا او تل دې وي د افغانستان له سعادتونو او نېکمرغیو ډک دولت اللهم امین د ۱۳۳۰ کال د رجب المرجب میاشتې پر نهمه ولیکل شو[.]

د اطلاعاتو دفتر د چارواکي

میر محمد یوسف عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې د بختــورې میاشتې هرکلی او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم

د تېرې سه شنبې پر پنځو بجو چې د شعبان المعظم ۲۹ وه[،*] که د حضوري چمــن لور ته په چکر یا ننداړو وتلي وای[،*] د یوې خورا لوړې ســپېڅلې پرتمینـــې دینـــي منظرې په لېدو به ګوته پر غاښ پاتې واست. له تېرو دوه دریو ورځو په دغه خوښـــې زېړوونکي چمن کې یو لږ چمتووالی او ارزښتناک سمبالښت لیــدل کېــدې. ددغــې ورځې پر پنځو بجو مو د چمن مخ تر عادي حالت ډېر ځلاند او پــرتمین او وړانګــین وموند. د دودیز مازیګرني کېږدۍ کوټ ترڅنګ یوه خورا پــرتمین ډېــره لویــه منــا [سایبان*] درول شوې چې دغه منا پر فرشونو او څوکیو او رنګینو دسترخوانو پسولل شوې وه، او پر ها بله خوا هم ډېرې ښې منظمې او غوره کېږدۍ په ښه ترتیــب درول شوې وې[،*] د چمن له مازیګرنۍ سیمې ګرد سیمي دیوال تاو شوی پر هــر لــوري د بري طاق ته ورته مصنوعي دروازو چې پر ګلنارو [سرو*] او سپینو ټوکرانــو ســینګار وې[،*] احاطې ته د ننه وتونکې لار کار ورکاوه. د غوره چمن په دې تاو شوې ســیمه کې د ملکي او پوځي څوکیو د خاوندانو او عالمانو، او اشــرافو او مخــورو پــه ګــډون درندې څېرې چې ټول د فراک کښټ په یو رنګ او یو ډول رسمي کالیو کې وو[،*] لوړ رونق او غوره منظر جوړ کړی و. او په ولس کې چې ننداړې ته ورتــول شــوی و یــوه تلوسه او اندېښنه وه! چې دا به څه وي؟ څه به کېږي؟ ټولې پوښتنې او ځوابونه! اوس نو که موږ د یوه پلار او د هغه د کوچني زوی خبرو ته غوږ شو نو موضوع روښانېږي:

زوی د کوچینوالي په پاکې مینې او بې باکۍ دې ټولو رسمونو او سینګارونو ته ګــوري وایي:

- پلاره دا دومره تیارۍ، او جوش او شوق د څه له پاره دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار - زویه! د اسلام پاچا د دولت له ټولو غړو او مخورو، او د رهبنتيني ولس [الـه استازو*] سره د روژې د سپېڅلې مياشتې په تمه او هرکلي چـې د پاچايـانو د پاچا، او د کون او مکان د هستوونکي اطاعت دی[،*] دلته راټول شوي دي.
هو، هو! دې خبرو ددې چارو څرنګوالی د نظر خاوندانو ته تر څه ځايه روښانه کړ.
خو دا ټوله ښکلا او سينګار، او دا ټول شوق او بې بـاکي، او دا ټـولې کېـږدی او شکّري، او دا ټولې رڼاوې او ځلاوې دداسې يوې بختورې مياشتې د هرکلـي لـه پاره دي چې زړه سواند ذوالجلال هستوونکی پر دې بختوره مياشت روژه نيونې ته د مسلمانانو پر لارښوونه سترې نېکمرغی او ګټـې وربښـي. د افغانسـتان د مسلمانانو ستر دينپال او نياومن ټولواک خپل ټول دولتي شخصيتونه او هيوادني مخور او نېک باوره ولس او سرښندونکي سرتېري د حضرت رب العـزت ددغـې پرتميني لارښوونې اطاعت ته په رسمي ډول رابولي!
تېرکال مو د سراج الاخبار افغانيه په لومړی ګڼه کې چې د خپرېدو لومړنی پيـل يې و[،*] د روژې د مبارکې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې د عظيم الشـأن قرآن د ختم پر مراسمو معلومات وړاندې کړي وو. پر دې نېکمرغه کـال سـراج الاخبار افغانيه د خپل ستر سپېڅلي پاچا د اعليحضرت ذات پر روغتيـا زرځلـه شکر او ثنا وايي [او*] د خپلې دې ګڼې پاڼې چې ددې ګرانې ورځپاڼې د عمـر د لومړني کال وروستی ګڼه راځي بيا له ښېګڼو ددغو ډکو مراسمو پـر څرنګـوالي ښايسته کوي:
زموږ ستر هوښيار او پر دين ټينګ پاچا اعليحضرت ذات پر خپلې دې پاچـايي بلنې او مېلمستيا د روژې د فرضوالي د حکمونو پـاکوالی او سـتروالی د افغـان دينپالي او پر احکامو بلد ولس سترګو ته ورځلوي. دا لوړه پاچـايي بلنـه خـورا فضايل او ښېګڼې لري. لومړی له خپلو ټولو شاهي اتباعو سره په ګډه پـه خـورا مينه او خوښی د الهي فرمان د منني هرکلی؛ بل له مغفرتونو د ډکـې روژ ې پـر لومړيو لسو ورځو د مسلمانانو له يوې لويې ډلې سره په ګډه د حضرت خيرالانام عليه افضل الصلواه والسلام په سنتو تراوو [تراويحو*] کې د حضرت ملک العلام د سپېڅلي کلام ختمول؛ دربيم د اسلاميانو د يوه ستر پرتموال او برموال او لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرفونو ډک پاچا له خوا خپلو ټولو رښتینو وګړو ته له سخاوت او احسانه د یوې ډکې مېلمستیا جوړېدل، [؛*] څلورم له عادي وګړو، او مشرانو، او چارواکو سره په ګډه پر یوه ځای روژه ماتی،[؛*] او بیا په ګډه د عیدګاه ستر جامع جومات ته تلل او په یوه خورا لویه جمعه کې د ستر قرآن له تلاوت سره د تراویحو سـنت لمانځه ادا کول. پر دې معنوي سپېڅلتیاوو سربېره یو حساس سیاسي او ټولنیز ټکی هم په کې شته چې د پوهې د څښتنانو مخې ته لکه د لمر روښانه دی.

اوس لږ ددې سپېڅلو مراسمو له پاره پر نیول شویو ترتیباتو او سمبالونو غږېږو: لومړی به هغه وکړو چې دغه سیمه درته انځور شي[.*] د ښایسته چمن نـژدې شاوخوا پنځه جریبه ځمکه د یوه سیمې دیوال په غېږ کـې چـې څـوک تـرې ننوتلی نه شي، او خنډ او ډال یې هم ترمنځ نه وي چاپېر شوې[.*] دې تاوشوې سیمې ته د برې طاق په څېر له دریو دروازو نه چې یادونه یې وړاندې وشوه[،*] د جنوب او شمال او ختیځ لورو څخه ننوتل شوني دي. د تاو شوې سیمې شمالي خوا ته یو نېغ تجیر درول شوی چې مخې ته یې خـورا پسـولل شـوې او غـوره کېږدۍ په یوه نېغه لیکه او منظم ډول د مېلمنو د هوسایۍ او اوداسـه لـه پـاره درول شوې دي. زموږ مهربان پاچا اعلیحضرت ذات له هغې ډېرې مهربانۍ چـې پر خپلو ملګرو شاهي خادمانو یې لري[،*] امر کړی ټول هغه څیزونه چې ګـران مېلمانه ورته اړتیا ولري چمتو شي[او*] هره کېږدۍ د بلل شویو د هوسـایۍ لـه پاره په فرشونو او څوکیو او میزونو او څراغونو او سګرټو ښکلې شوې او په کـې چمتو شوي دي. هرې کېږدۍ ته تشناب او د اوداسه خونه هم چمتو شوې ده. د اعلیحضرت باچایي ذات د هوسایۍ کېږدۍ د نورو کېږدیو د لیکـې پـه منځنـۍ برخه کې لکه شوې ده. او پر ښۍ او شمالي خوا یې د سترو شهزادګانو کېږدۍ او تر دوی وروسته د نورو درنو څېرو کېږدۍ درول شوې دي.

اوس چې دلته د کېږدیو یادونه وشوه. ددې کېږدیو د ځانګړتیاوو له انځورولو مو چې د اعلیحضرت پاچایي ذات له خوا اخترع شوې[،*] ډېره ونه شـوای کـړای. څرنګه چې زموږ هوښیار زړونو ته رانژدې ټولواک تل د خپـل شـاهانه هېـواد د حالت پلټنه او کتنه په همایوني پام کې ساتي. او ډېرئ وختونه په ګرځېدو کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي[،*] نو يې وړ وبلله چې د دوی د خيريت سفرونو کېږدۍ داسې سمبال شـــي چې د هوساينې د اړتياوو ټول شرايط ولري. نو ځکه يې په شاهانه ښکلا څو ډوله زړه وړونکې او ظريفې کېږدۍ طرحه او ډيزاين کړې[،*] لارښوونه يې وکړه چې د پلازمېنې کابل په مبارک صنعتي پارک کې دې توليد شي.

خو لکه چې اوربدل شوي چې ها پلانکي باچا خپله کېږدۍ په زرو اوبدلې او مزي يــې ورته له وربښمو، سته يې ورته له ملغلرو، او ديرَکونه او قُبـِـه يــې ورتــه لــه ســرو او سپينوجوړه کړې[، خو*] دا په زري تارونو له اوبدل شويو او په ملغلرو له پېيل شــويو کېږديو څخه نه ده. بلکې له خورا کلک او ټينګ جيم ټوکر څخه چې واورې او باران او سيلۍ ته ټينګه شي[،*] جوړه شوې او تر دې هم ډېر يې د لېږد پر مهال سپکوالی په پام کې نيول شوی دی[.*] ځينې دا ډول کېږدۍ د ګردې منا [مدوَر سايبان*] په بڼه دي چې په جلا جلا لويوالي او ستروالي تولېديږي[،*] د ساري په ډول هغه خورا لويه منا چې په دې مبارکه مياشت کې د روژه ماتي له پاره د احاطې په منځ کې دربــدلې نژدې دوه سوه پنځوس تر درې سوو څوکيو په کې ځايېږي. دا ګــردې کېــږدۍ دوې ښېګڼې لري چې هم دوبنۍ او هم ژمنۍ کېدلی شي. د ساري په ډول که بې تجيره وي دوبنۍ او که يې پر شاوخوا تجير راتاو شي نو يو لوی ژمنی دالان ترې جوړېږي. نورې داسې کېږدۍ جوړې شوې چې ورننه وځې نو ځان به درته هېڅکله په کېږدۍ کې ونه ايسي[،*] معمولاً به يو خورا ښايسته مستطيل مربع دالان ووينئ چې د هوسايۍ پــر ټولو وسايلو سمبال شوی وي.

او لنډه دا چې د رمضان د روژه ماتي پر دې سيمه پر پنځو ځايونو د پاچايي نعمتونــو رنګين دسترخوان غوړېدلی [دی*]. لومړی ځای تر يوې لويې منا لاندې دی چې پــه منځ کې جوړه شوې[،*] کتار په کتار په کې مېزونه او څوکۍ ايښودل شوې دي چې د منځنۍ برخې بر سر يې پر ځانګړې پاچايي دسترخوان ښکلی دی[،*] دويم او دريم ځايونه د (عصري شرکت) لومړۍ او دويمه درجه کېږدۍ دي چې د سترې پاچايي منا پر ښۍ او شمالي لوري جوړې شوې چې د ميز پر سر دسترخوانونه او څوکۍ پــه کــې سمبال شوې دي. څلورم او پنځم ځايونه[،*] د ښايسته چمن پر مــخ پــر غوړېــدلو فرشونو دسترخوانونه چمتو شوي چې لومړی ځای د عام ولس، او دويم ځای بريمنــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظمو عسکرو ته ځانګړی شوی دی. پر دې پنځو سیمو سربېره چې دننه په احاطه کې دي[،*] یوه بله دېره پراخه سیمه هم تر دغې احاطې بهر د بېوزلو او اسکېرلو او مساپرو له پاره بېله شوې چې هلته پر دغو وړزړو د ډېر سخي پاچا د همت له شکّرې خورا ډېر خواړه پېرزو کېږي.

د شعبان میاشتې له وروستیو نه د چمن ټول مخ او تاوراتاو واټونه یې د ښار او شاوخوا سیمو له زرګونو وګړو ډکېږي[،*] د ملکي او عسکري ځوکیو خاوندانو او علماوو او درباري مخورو او خانانو د فراک کېټ په رسمي کالیو کې پخپله د چمن مخ د ګلبڼ د رخې وړ ګرځولی و.

د ماښام تر لمانځه لس دقیقې دمخه کجورې [خُرما*] او یا د روژه ماتي نُقُل پر رابلل شویو ویشل کېدل، ټول خاص او عام وګړي د لمانځه ځای ته چې تر احاطې بهر په چمن کې جوړ شوی دی راټولېدل[،*] د مسلمانانو کتارونه کتارونه د ټینګ بنسټ بېلګې ښیي[،*] د روژه ماتي توپ له ډز او د محمدي صلعم د آذان له کېدو سره سم روژه پر یو څه ماتېږي او د ماښام لمونځ په یوه لویه جمعه کې چې له زرګونو مسلمانانو او د عظیم الشان هستوونکي له بندګانو جوړه وه[،*] ادا کېږي. تر لمانځه وروسته ولسي خلک له ختیځې دروازې، او چارواکي او اشراف او اعیان له جنوبي دروازې احاطې ته ننه وځي [او*] هرڅوک پر خپلو ځانګړو ځایونو د خپل ستر زړه سواند[،*] د شفقت څښتن[،*] مهربان او ولینعمت ټولواک د پېرزو او احسان مېزونو ته په خوړو بوختېدل.

په رښتیا چې د ماښام له لمانځه نه په راستنېدو د «انساني سېلاب[»*] دې منظرې چې یو د جنوب او بل له ختیځ لوري دغې احاطې ته ننوت[،*] سړی ددې بختور حالت ستروالي او برم او پرتم ته د خورا سپېڅلي ذوالجلال پیدا کوونکي د ناپایه نعمتونو په شکرونو کې ډوباوه چې د هغې پېرزو له امله چې پر افغان او افغانستان یې لري داسې یو دینپال[،*] نیاومن [او*] ولسپال ټولواک یې ور په برخه کړی چې له خپل صادق ملت سره په ګډه د الهي امر هرکلي ته راځي، له خپل ملت سره ګډه روژه نیسي، له ملت سره یو ځای لمونځ کوي، له ملت سره یو ځای روژه ماتوي[،*] پخپله مېلمه پال شي او ولس د الهي امر پر ځای کولو ته ورمېلمه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځومره نېکمرغي! څومره نعمت!

لنډه دا چې چې تر خوړو وروسته[،*] هر څوک اوداسه او د تراویحو لمانځه ادا کولـو ته پاڅېده، او پوځ پوځ او ډله ډله وګړي د عیدګاه په ستر جامع جومات کې چـې پـه خورا لویو ګیسي څراغونو- یعني د استلین په غازو رڼـا شــوی و[،*] ټولېــدل [او*] کتارونه درېدل. تر ټولو ستر ښتن ته د برم او پرتم له خاوند یوه مسلمان پاچا سره په ګډه د عبادت له پاره ددې زرګونو مسلمانو وګړو نندارې د هر مسلمان وګړي زړه د ایمان په پاکې رڼا له احساساتو ډکاوه او ځلاوه. څومره پرتمین دیــن! د څــومره ښــې عقیدې څښتن پا چا او ملت!

په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت خالق د ستر قرآن خــتم له مغفرتونو د ډکې روژې میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې که خدای کــول پــای تــه رسېږي.

څرنګه چې موږ دا له عاجزۍ ډکه مقاله ددې اړتیا له مخې چې وخت یې تېر نه شي او خپله ورځپاڼه مو تر شریف ختم دمخه لیکلې او خپره کړې[،*] کــه خــدای کــول د شریف ختم د شپې څرنګوالی به ددغو خورا سپېڅلو مراسمو له نورو جزییاتو سره په خپله څلرویشتمه ګڼه کې خپاره کړو، اوس په همدې درې دعاییه فردونو خپله مقاله پای ته رسوو:

الهي ته دا ټولواک زموږ بېدار
چې لاربنود دی د ولس په هر یو کار
هم و دین ته خدمت کړي او هم دونیا ته
لکه اوبه د مینې دی د ملت یار
ته ساته دی له بلاوو او فلک یې
پر غلیم د وطن ټول کړه را ګوزار
آمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، درویشتمه ګڼه، ۷-۸ مخونه

ځانګړې مقاله

پوهنــه ـ ښوونځي

هغه دولتونه چې د حکومتو بنه يې تړلې [بشپړه شوې*]، او د (کاري وېش) پـر قاعده يې په دايرو [وزارتو*] ويشل شوې ده[،*] (د پوهنې دايره) يې چې د يوه خپلواک وزير تر څارنې لاندې وي[،*] ددغو دولتونو له مهمو برخو څخــه ګڼـل کېږي. د ساري په ډول لکه چې د کورنيو چارو وزير د هېواد په خاوره کې دننــه پر ټولو چارو څارنه کوي، او خپلې ټولې کوچنۍ او لـويې چـارې د منـل شــويو قوانينو او نظم له مخې ترسره کوي، او د ټولو کورنيو چارو مسوول وي[.*] دغــه راز د پوهنې چارو وزير پر ټولو هغو چارو چې په دولت کې له پوهې او پــوهنې او د هېواد په وګړو کې د هغې په خپرولو پورې اړه مومي[،*] څارنه کوي او لومړني، او رشديه [منځني*]، او اعداديه [؟*] او لوړ ښــوونځي جــوړ او پرانيــزي. ټــول مطبوعات او چاپخونې چې په هېواد کې رامنځته کېږي، او ټول ليکلي آثار چې دوی يې خپروي، د پوهنې اداري تر څار لاندې وي. د پوهنې لوی مجلس او وزير يې په خپله په پلازمېنو کې وي، او په ټولو ولايتونو کې اداري او څانګې لــري. د ښوونځيو پروګرامونه چې په هندي اصطلاح يې نصاب بــولي[،*] د پلازمېنــې د پوهنې د لوی مجلس له خوا د هر ولايت له حالــت ســره ســم جــوړ ېږي. هــېڅ ښوونځی يا چاپخونه، يا ليکنې د پوهنې اداري له رسمي اجازې پرتــه پرانســتل کېدلی او جوړېدلی او خپرېدلی نه شي. په ځينو هېوادو کې تياترونه او اوپــه را ګانې [Operas *] هم د پوهنې [وزارت*] تر نظر لاندې وي.

د هر دولت د پوهنې مجلس د دولت سياسي لورو او د هېواد او وګــړو بنســټيزو اړتياوو ته په پام سره په هماغه بڼه خپلو عمومي ښوونځيو ته پروګرامونه ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساري په ډول د (بریتانیا) د لوړ دولت د پوهنې مجلس هغه پروګرامونه چې په (اوستراليا) لويه وچه او يا (کناډا) او يا (جنوبي افريقا) کې خپلــو مســتعمرو تــه جوړ کړي[،*] هېڅکله هم په لندن کې د دوی د ښوونځيو له پروګرامو سره ورته والی نه لري. ځکه په مستعمرو او تر ښکېلاک لاندې ســيمو کــې يــې د دولــت پوليتيک [کړنلاره*] هېڅکله دا نه غواړي چې ددغو ځايونو وګړي آن د خپلــې آزادۍ، واکمنۍ، مالکيت، او ملت حقونه زده کړي. بلکې هغوی ته بايد داسې زده کړه ورکړ شي چې ناخپلواکي او بل ته غاړه ايښودنه او محکوميت يې تــر نظــره غوره راولي او ويې وروزي.

په يوه کتاب کې مې د يوه فرانسوي سيلاني له خولې واورېدل چې ليکل شــوي وو: «په اوستراليا کې ګرځېدم. د ځنګله له منځه له يوه کلي نه بل ته تلم. د لارې په اوږدو کې مو د يوې ونې ترڅنګ د اوستراليا د خپلو بومي وګړو يو هلک وليد چې ويده شوی دی. شاته له پراته بکس او د تمرين له سلېټې تختــې يــې چــې ورسره وه بر ېښېده چې د ښوونځي زده کوونکی دی. په زړه کې مې انګرېزانو ته ستاينه او مننه راغله چې د پوهې او پوهنې نښې يې په داسې ډاروونکو وحشي ځايونو کې هم خپرې کړې دي. تلوسه او اندېښنه راولوېده. صبر مې وکــړ چــې هلک راويښ شي، او پوه شم چې چېرته او څه لولي. له څه ځنډ وروسته مــې دا هيله پوره شوه. کوچنی له خوبه پاڅېد. او ژر ودرېده غوښتل يې چې روان شــي چې زه يې خواته ورغلم او په مينه مې وپوښته:

- د ښوونځي زده کوونکی يې؟
- هو!
- څه لولې؟
- جغرافيا.
- ماشاءالله! آفرين! نو په نړۍ کې څو لويې وچې شته؟ زده کوونکي- پر پنځو لويو وچو د نړۍ پر وېش او د هغوی پر نومونو پوره خبرې وکړې. ډېر خوښ شوم. او چې ومې پوښته «په اروپا کې څو حکومتونه شــته؟» زده کــوونکي راته حيران حيران وکتل ويې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر دې پوښتنه دې پوه نه شوم. زه په نړۍ کې يو حکومت پېژنم چې هغه د انګرېز حکومت دی.

ومې ويل- فرانسه، جرمن، روس او نور نه پېژنې؟

ويې ويل- ولې يې نه پېژنم، هغوی هر ټول[،*] د انګرېز دولت ولايتونه دي.

له دې مرکې پوه شوم چې خبره چېرته ده. او موخې يې څه شی او څه شی دي!...»

دا د هغو ښوونځيو د پروګرامونو يوه بېلګه ده چې د (پـې بليـک استريکشـن)[؟*] يعنې د دولتونو له خوا پر وګړنيزې پوهنې د څار [اداري*] له خوا د خپلو هېوادونـو د حال او احوال او وړتياوو په تړاو جوړ برې. ددې فرانسوي سيلاني لـه بېلګـې نـه پـر انګرېز دولت هېڅ ډول نيوه که نه راځي. آن دا چې دغه دولـت خپـل ټـول هنـر او مهارت ښودلی دی. داسې چې په هند کې يې همدا دود او اصول جـاري کـړي دي. د ساري په ډول د مسلمانانو يا هندوانو له پـاره داسـې لـوړ پـوځي ښـوونځي چـې د انګرېزانو د کچې افسران او ارکانحربان ترې راووځي نه شته. نو ولې؟ ځکه تګلاره يې ددې غوښتنه لري چې لـوی افســران دې تـل انګرېـزان وي. دغــه راز د پنجـاب د ښوونځيو په پروګرام کې ديني سياسي فلسفه، او عقلي روزنيز علوم او کان پېژندنــه او لوړه انجنيري او نور هغه څيزونه چې يوازې يې ځان ته بېل کـړي[،*] نـه ليـدل کېږي.

نو پر همدې بنسټ د هر دولت پوهنه د هغه هېواد د تګلارې، او احوال او طبيعت لـه مخې د خپل هېواد د ښوونځيو پروګرام يعنې نصاب ټاکي چې پـر دې بنسـټ د يـوه دولت د ښوونځيو پروګرام بل دولت کټ مټ منلی نه شي. او که ويې مني نو داسې به بربېنې لکه سوالي کالي يې چې کله ډېر تنګ او کله ډېـر ارت وي[،*] اغوسـتي وي چې وجود ترې ښځي ګټه نه شي پورته کولای. زموږ په ګران هېواد افغانسـتان کـې زموږ د پوهې او پوهنې د څښتن اعليحضرت ټولواک تـر بختـورې پـلاز کېناسـتنې دمخه د نوی بڼې د ښوونځيو ښځي نښه نه وه. د دوی تر پوهنپـال شـاهانه سـيوري لاندې په لوړه شاهانه سلطنتي پلازمېنه کې پر نويو قاعدو او اصولو ښونځي رامنځته شول. لومړني ښوونځي پر هر لوري جوړ او سمبال شول چې د ا د هېواد د نېکمرغيـو او پرمختګ له پاره د خير يو لوی فال بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په خاوره کې دننه اطرافي ولایتونه هم د پوهې او پوهنې عامېدو ته خورا اړتيا لري. خو زر ځله افسوس چې زموږ په ډېرو وطنوالو کې لا تر اوسه د نويو پوهــو د زده کړې او حاصلولو تلوسه او مينه پيدا شوې نه ده ، او تر اوسه يــې د خپــل ژوندانــه د مېوې يعنې خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې ارزښت او درنښت بشپړ پېژندلی نــه دی. وګړی هر څه له حکومته غواړي[،*] حال دا چې لږ څه ورته پخپله هم لاس او پښــې خوځول په کار دي. د ساري په ډول که د کندهار، او هرات، او بلخ، او غزني، او جــلال آباد وګړي پر دې پوهېدلی شوای چې له پوهې او پوهنې نه دولت او وطن ته څه ګټــه رسېږي او د خپلو بچيانو پر راتلونکې يې غور کــړی وای[،*] هــر ولايــت د يــو دوو ښوونځيو لګښتونه او خرڅونه پورته کړي وای [او*] د هغو د بنسټ، او نظم او اصــولو او پروګرام په اړه يې له خپل سپېڅلي متبوع دولــت نــه د سمبالښــت او لارښــوونې غوښتنه کړې وای[،*] هېڅ شک نه شته چې دولت په دې تړاو ډېر ګټــور تجويزونــه سنجولی شوای. د پوهنې او ښوونځيو د قاعدو پراخول يوازې په دولت نه چې ډېر په وګړو پورې اړه مومي. هرڅوک چې بچی لري لومړی څيز چې په اړه يې فکر کــوي د بچيانو ښوونه او روزنه ده. که چېرې خپل همدا سوچونه په يوه غوره او منظمه بڼه په مهارت وکاروي[،*] او هغه پيسې چې هرکال يې د خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې له پاره پر کاليو او د ملا پر تنخواه او خوړو او نورو لګوي[،*] په خپلمنځي پيوســتون را ټولې کړي [او*] د دولت په څارنه او سمبالښت يې پــر بشــپړو لومړنيــو او منځنيــو مسلکي ښوونځيو ولګوي[،*] البته چې خورا لوړې او غوره پايلې به رامنځته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل
ومړی کال، درویشتمه ګڼه، ۸-۹ مخونه

سیاسي لنډيز

سياسي نړۍ لکه د زنګي ويښته سره پېيلې ده، ته وا د ځمکــې کُــرې خپلــه ټولــه مرکزي تودوخه خپلو استوګنو ته وربښــلې چــې وينــې يــې ورخوټــولې او غريــزې تودوخې ته يې داسې ځواک او وس ورکړی چې د طبيعي قوتونو په وړاندې يې ځانونه وسله وال کړي دي!

سره له دې چې د مرکزي جاذبې طبيعي ځواک له ځمکې نه د ځمکنيو موجوداتــو د بېلوالي ټينګ او کلک قواعد ټاکلي، خو بشريت دومره ياغي شوی نه دی چې دغــو حکمونو ته غوږ ونيسي! سره له دې چې د اوسپنې يوه ټوټه[،*] د لرګې يوه څانګه، لږ سرب او نور ځمکني څيزونه چې که د يوې چنې هومره درندوالی هم ولــري[،*] لــه ځمکې پورته کېدلی نه شي. حال دا چې بشر د ځمکنيو معــدني او نبــاتي جســمونو منونه منونه د الوتنې په وسيلو اړولي [او*] يو لوی درووند جسم تر دوه زرو مترو يا تر دې هم ډېر له ځانه سره له ځمکې جلا کوي او لرې يې بيايي! کــه څــه هــم طبيعــي قوانينو څو څو ځله له دوه زرو متــرو يــا تــر دې هــم لــه پورتــه يــا ټيــټ لــوړوالي راغورځولي[،*] خو چېر ته! د بشر سرغړونه او طغيان هسې پوړۍ ته نه دی رسېدلی چې ددغو غورځونو او غوږتاوونو پروا وکړي! يو چې ولوېږي لس نور پورته ځي.

د ديو خوی رقيب له خوانه مې پناه په لوی څښتن ده
ښايي روڼ ستوري دغسې پر کوچنوټي پېرزو وکړي

تر دې هم بتره دا چې غواړي د آسيا او افريقا لويې وچې په اروپا واړوي! څومره زړه،، څومره تېری!... نو دا اروپا پر څه اروپا او آسيا پر څه آسيا شوې ده؟ هېڅ شک نه شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې طبیعت د ځینو قوانینو له مخې چې ټاکلي یې دي[،*] هغه اروپا او دا آسیا جوړه کړې ده. لکه دا چې په آسیا کې کجــورې [خرمــا*] او هېــل، او دارچینـــي او نـــورې خوشبویۍ، او مېوې، او هاتي، او کوږ او اوښغاړی [شتر مرغ*] موندل کېــږي[،*] پــه اروپا کې یې پر ته له دې چې یوه نیمه ببلګه د ځارویو یا بوټو په کوم بڼګي کې ولیدل شي نوره یې نښه هم نه شي موندل کېدای. دغه راز هغه ځیزونه چې په اروپا کې شته ببوزلې آسیا یې په خوب هم لیدلی نه شي[.*] د ساري پــه ډول ســره لــه دې چـــې اروپاییان د ګڼو ښځو پر ودولو آسیاییان غندي[،*] په خپل هېواد کې یې یو نارینــه چې زور او زر ولري[،*] له یو میلیون ښځو سره تار جوړولی شي. په داسې حال کـــې چې په آسیا کې د یوې ښځې مېړه، د خپلې مېرمنې د پړونې یوې پېڅکي تــه هــم د نامحرم نارینه په نژدې کېدو نه راضي کېږي[،*] اروپاییان د بال [د نڅا*] په مراسمو کې خپلې مېرمنې پر لغړو ټېرونو، متو، شا او سر له یو بل سره د (فادریل) په نامه یوې نڅا کې تي پر تي او غاړه پر غاړه یو بل ته وړاندې کوي. په داسې حال کې چې د آسیا په ځینو ښارونو کې د (الکئول) - یعنې د شرابو په نامه ککړه زهرجنه ماده د درملو له پاره هم نه موندل کېږي[،*] د اروپا په کوڅو کې لکه ویالې بهېږي! په داسې حال کې چې که د آسیا د بېدیاوو یوې تورې کېږدۍ ته کوم وړی یا تړی ننه وځي[،*] د کــور څښتن ترې خپله ټوله هستي نه سپموي[،*] که د اروپا په کوڅو کې یــو څــوک لــه تندې یا لوږې بې حاله ولوېږي[،*] اروپاییان په دې تلوسه او اندېښـــنه چـــې: «صـــبر وګورم له تندې د سړي ساه څنګه وځي؟» کېوزي او ددې پر ځای چې پر یــوې مــړۍ ډوډۍ یا یوهٔ کټوري اوبو یې لاسنیوی وکړي[،*] په خورا تلوسه او مینه یې د ســاه وتلو ننداره کوي!

په دې ډول نو اروپا په خپل دې ډول بغاوت چې د طبیعي ځواکونو په وړاندې یې پیل کړی[او*] په دې ډول مدنیتو سره غواړي له آسیا نه اروپا جوړه کړي. تر دې هم بتره دا چې له آسیا نه د اروپا د جوړولو لار یې هم پر کنـــدهار، او هـــرات، او کوشـــک، یـــا مشهد، او تهران او بغداد غوره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آفرین پر دې باطل تصور[،*] آفرین پر دې ناشوني خیال!

دا دې ته ورته دی لکه چې یو ګاونډی بل ته ووایي. «زه غواړم ستاسې د کور دالانونه او پس خانې، او دهلیزونه وشکوم او د نورو ګاونډیو کورونو ته د تېرېدو یوه اوسپنیزه لار وباسم»[.*] لږ شک هم نشته چې دغه ګاوندی به دا کورګډي ونه مني. خو د کور څښتن به که دغسې یوه لار د خپل کور له پاره ګټوره او اړینه وبــولي[،*] دغــه ډول لاره د هغو قاعدو او اصولو له مخې چې ګټور ورته برېښي او کور یې ورسره د ورانېدو پر ځای ودانېږي[،*] پخپله جوړه کړي. خو تر هغو چې ساه په کې غړېږي د نــورو لار به په خپلو کورونو کې پرانـنیزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغه کوچنی اختر

د حضرت واجب الوجود جل وعلی دربار ته دې زرګونه بېشمېره او بې حده حمدونه او ثناوې وي چې ددې نېکمرغه کال بختوره روژه په خورا خوښۍ او ښادۍ تېره شوه [او*] بختور نېکمرغه کوچني اختر د خپل راتګ پېرزو راوکړه.

سل شکره چې دا راغی، سل حیفه چې ها ولاړه

په حق سره چې د سږني نېکمرغه کال د بختونو روژه په هغه ډول روژو کې وه چې هره شپه یې لکه د خوشحالیو د یوه بختور اختر په بڼه تېره شوه. لومړۍ لس شپې یې لکه د بختور اختر ګڼل کېدې چې نړۍ نړۍ عبادتونه، او عالَم عالَم فیضونه او برکتونه په کې ښکېل او اخښل شوي وو. د روژه ماتي پر خوښۍ او خوشحالۍ، او د هستوونکي خورا سپېڅلي ذات د لیدنې د هیلو پر خوښۍ[،*] یوه بله پرتمینه او له ستروالي ډکه خوشحالي هم موږ ربښتینو افغان وګړو ته رازیاته شوې وه چې هغه زموږ د هوښیار[،*] نېک کردار[،*] مهربان[،*] سپېڅلي ټولواک د لیدنې نېکمرغي وه چې د خپلې لوړې پلازمېنې له ټولو وګړو سره یې په ګډه روژه ماتی، او په ګډه ورسره د خپل څښتن د طاعت له پاره د عبودیت او بنده ګۍ څرګندونه وکړه. د اعلیحضرت (سراج الملة والدین) امیرالمسلمین او ظل رب العالمین تر دینپال سیوري لاندې د روژې د مغفرتونو میاشت د ځمکې او آسمانونو د یواځیني خالق په خورا ډېرو عبادتونو او طاعتونو، او د حضرت محمد الامین، صلواه الله علیه بمَلاَء السموات والارضین د متینې شرعې د حکمونو په خورا خوښیو او خوشحالیو کې تېره شوه او کوچنی اختر راغی. دا بختوره ورځ مسلمانانو ته یو لوی نعمت دی. او د اسلام په سپېڅلو ورځو کې ګڼل کېږي.

د حضرت پیغمبر صل الله علیه وآله وسلم یو شریف حدیث له ابن مسعود[سعود؟*] رضی الله تعالی عنه نه روایت شوی چې په فارسي کې یې مضمون په شدل ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې کېږي: «کله چې زما امت په صيام مياشت کې روژه نيسـې او د اختـر پـه ورځ لمانځه ته ځي حضرت حق تعالی جل وعلی خپلو درنو ملايکو ته په خطاب کې وايي: «ای زما پرښتو! هر کارګر چې کار وکړي د خپل دغه کار اجر غواړي، زما بنده ګانو هم چې په صيام مياشت کې روژه نيولې او د اختر لمانځه ته تللي، خپل اجر غواړي. تاسې شاهدانې اوسئ چې ما هغوی وبښل».

نو ځکه د صيام روژه او د اختر له مغفرتونو ډک لمونځ دغه ډول نېکمرغی او د ښېښنې پيغامونه لري. په تېره بيا چې د حضرت رب الانام دا عبادتونه د اسلام له يوه پوهـوال او دينپال ټولواک سره ، په يوه آزاد او خپلواک اسلامي هېواد کې، له شل دبـرش زرو مسمانانو سره په ګډه، پر يوه ځای او يوه مقام پای ورسېږي او بشپړ شي.

ددې نعمت ارزښت بايد وپېژنو. الهي شکر پر ځای کړو. يو بل تـه غبـږه ورکـړو، پـه روغبړ او لاس ورکولو سره د مينې او يووالي د برېښنا جـذبوونکې او دفـع کـوونکې لمبې يو د بل زړونو او ځيګرونو ته ورواستووو. ټول په يوه خوله او يـوه ژبـه د خپـل هېواد او خپلواکی پايښت د زړه له کومي د احکـم الحـاکمين جـل و علـی د خـورا سپېڅلي ذات له دربار نه وغواړو. د خپلو اسلامي ورونو او هېوادو حالت ته چې د خپلو هېوادو له خپلواکی او استقلاله بې برخې دي[،*] د عبرت نظر واوو. پر خپل حـال او احوال زرګونه ځله ثناګانې ووايو، د خپل آزاد او سـپېڅلي ټولـواک د اوږده عمـر او روغتيا دوعا چې د وطن د خپلواکی ښېګنې يې لکه د يوه زړه سواند ښوونکي مورې ته راښودلې، د رېښتينولی پر ژبو جاري کړو.

د هغه سپېڅلی دين ټول روښانه احکام چې د عالَم حضرت هستوونکي مورې په هغـه سره د دواړو نړيو د نعمتونو درلودونکي ګرځولي يو[،*] لکه هغسې چې خـورا ګنـې اُخروي ګټې په کې نغښتې. زرګونه ګټور سياسي او ټولنيز ټکي هم په کې پـټ دي: د ساري په ډول د هر محل اوسېدونکي د ورځې پنځه ځله د خپلو محلونـو پـه جـامع جوماتونو کې سره ټولېږي. خپل يواځينی هستوونکی په ګډه يادوي. د آخـرت سـتر ثوابونه ګټي. او ورسره جوخت له دې ټولېدنې نه د الفت او مينې او پېژندګلوی پايلـه راوځي چې د يووالي او وروروګلوی سپېڅلي ټکي ترې جوړېږي. د اوونۍ يو ځل د ښـو محلونو وګړي د ښار په يوه لوی جامع جومات کې سره ټولېږي. د جمعـې لمـونځ پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه ډله ادا کوي. یو خطیب یې په وعظ او نصیحت سره روغې لارې تــه ســموی. لــه ښېګڼو ډک دې کار سره د آخرت د نعیمو جنتونو ور ګرځي. هم مهاله ورسره په یــوه لا پراخه کچه د یووالي او وروګلوۍ خبره پخېږي. په کــال کــې یــو ځــل د ښــار او ورخېرمه کلیو وګړي په یوه لوی عیدګاه جومات کې سره ټولېږي. ټول د روژې د فطر صدقه بېوزلو ته ورکوي[،*] د مسلمانو وګړو یوه لویه ډله د بې اړتیا ښځو دوه ګونی لمونځ په جماعت کوي، خطیب خطبه وایي. ولس ته د خپلواک اســلامي ســلطنت او امارت شتوالی په یوه دبده او پرتم وریادوي. روغبړونه کېــږي [،*] لاســونه ورکــول کېږي[،*] د توپونو ډزې کېږي. عسکري موزیک هرې خواته ملي نغمــې غــږوي [،*] پوځي عسکر په خپلو خورا پرتمنیو رسمي دریشیو کې د عید ګاه په ستر جومــات او شاخوا کې د درناوي له پاره پر لیکو درېږي. عسکري او ملکي چــارواکي او مخــور او مشران او اشراف ټول په خپلو بشپړو رسمي کالیو کې شریف جومات ته ورټولېږي. د اسلام پاچا، او د حضرت خیرالانام د مبین دین ټینګوونکی پــه بشــپړ بــرم او پــرتم تشریف راوړي. د مسلمانانو د تکبیر نارې د رب العالمین د خورا سپېڅلي ذات دربــار ته لوړېږي.

ای سپېڅلی نجیب ولسه! او ای غیرتي او ټینګ قومه! موږ د اختر دې څو ورځــو او د روژې هغو څو مبارکو ورځو ته په عادي او بې غوره نظر ونه ګورو، او یوازې یې له سات تېریو ډک یو عبادت ونه بولو. ددې ستر الهي نعمت ارزښت او قدر چې پر موږ پېــرزو شوی وپېژنو. ځکه چې موږ د وطن د خپلواکۍ ښځــتنان یــو، او د واکمنــۍ ښځــتن خپلواک ملت یو، زموږ ټول دیني، مدني، سیاسي حقونه آزاد دي[،*] زموږ ســپېڅلي زړونو ته رانژدې خیرغوښتونکی ټولواک زموږ د خپلواکۍ او واکمنۍ د ساتنې له پاره خپلې ناپایه همایوني هڅې کوي او په عمومي دربارونو کې زموږ د خپلواکۍ دوعــاوې کوي. څومره نعمت! څومره نېکمرغي! څومره خوښي! څومره خوځښت!

یو ځل د خپلو شمالي او جنوب ختیځو ګاونډیو مسلمانو وروڼو حال تــه نظــر وکــړو: هغوی د خپلو دیني مراسمو هغسې آزادي چې موږ یې لرو نه لري. د ساري په ډول په روسي ملکونو کې څوک د جومات خطیب کېدلی نه شي مګر دا چې روسي ژبــه یــې زده وي. قرآن لولي، خو د جهاد آیتونه یادولی نه شي. پوځ ته ورځي، خو د نورو د ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره. په سرکونو کې کار کوي. خو د پردیو د ګټو له پاره[،*] زده کړې کـوي. خـو د نورو د ګټو له پاره نو ولې؟ ځکه زموږ دغه وروڼه د هېواد آزادي او واکمني نه لـري. د بل ولس او بل هېواد تر لاس لاندې او کېوتي دي چې نه په جنس، او نه په دین، او نـه په ژبه، او نه په رنګ کې هغوی ته هېڅ ډول ورته والی او تړاو نه لري. څومره فلاکـت! څومره مصیبت!

نو ځکه باید موږ یوه شېبه هم بې شکره ونه اوسو. ځکه موږ د خپلواکۍ، او اسـتقلال، او واکمنۍ نعمت لرو. که لمونځ کوو نو په خطبه کې د خپل مسلمان پاچا سپېڅلی نوم آزاد یادوو، که عسکرۍ ته ځو نو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټو له پاره ځو، که پـر سړک له سهاره تر ماښامه کار کوو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټې له پاره یې کـوو. موږ ته اړینه ده چې ددې نعمت د شکر او ستاینې تر څنګ[،*] ددې نعمت د سـاتنې له پاره هم ویښ، هوښیار، او له غفلت او لویۍ په څنګ واوسو[.*] د عظـیم الشـاًن قرآن پر حکمونو، او پر خپل دین او ایمان ټینګ شو. ټولواک، وطن [او*] ملت یو او یو وجود وبولو [او*] له خپله ځانه یې راتېر وبولو، او ډېر یې سپېڅلي وګڼو. د یـووالي او اتفاق تخم په خپلو زړونو کې د خپل وطــن او دولـت د سـاتنې لـه پـاره وکـرو او د پرمختګ او لوړتابه او آزادۍ حاصل راټول کړو. له بدو چارو او ټیټوالي چې ټولواک، او ملت او وطن زیانمنوي[،*] ډډه وکړو.

زموږ هوښیار سپېڅلی ټولواک زموږ او زموږ د وطن پر دین، او نـاموس، او شـرف، او سعادت، او پرمختګ او آزادۍ د زړه سوي لوی وزر او خپله مهربانه [او*] د مرحمتونو پلرنۍ غېږ پرانستې[،*] شپه او ورځ د هغو د خوندي کوونکو او لوړوونکـو وسـیلو د چمتو کولو له پاره خپلې پاچایي هلې ځلې کوي. موږ هم ځانونـه ددغــې مهربـانۍ او عاطفې وړ کړو [او*] په همت او غیرت او زیار کې زړونو ته د خپل راتېر پرمختګپـال سپېڅلي ټولواک پر پله سم شو، او د هېواد او خپلې ملي آزادۍ د ساتنې له پاره پـه مال او ځان، او زړه او وجدان زیار وباسو او په دې څیزونو سره د خپل هېواد د پـاکې سپېڅلې خاورې او خپلواکۍ د غلیمانو په سترګو کې چې د نړۍ د ودانولو، او په خپل مدني صنعتي ځواک له اروپا سره د آسیا د نښـلولو پـه پلمـه یـې لـه هـره لـوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاکګر نظرونه را سیخ کړي[،*] د نهیلۍ او کوزګورۍ غشـــي وتومبــو، او د هیلــو غشي يې د زيان او خوارۍ پر خاورو وغورځوو.
هو هو! که مورږ ځانونه په رغاونې او ځواک سينګار او سمبال کړل[،*] د پلمه کوونکــو پلمې او د حريصانو د هيلو کنډولي به پر ډبرو مات شي.
څرنګه چې تر يوې بختورې او نېکمرغې روڅې وروسته يوه وړانګين او ځلاند بختــور اختر ته ورسېدو[،*] نو څکه د نعمت د يادولو او د نعمت د شــکر د ذکــر پــه موخــه؛ (سراج الاخبار افغانيه) د بختور کوچني اختر د مبارکۍ په کارولوسره د يوې کــوچنۍ موعظې ددې څو کرښو د وړاندې کولو زړه وکړ. نور نو د خپل ستر زړونــو تــه راتېــر سپېڅلي پرمختګپال زړه سواند اعليحضرت ټولواک د عمر او د برم او پرتم د ډېروالي بې ريا دوعا د بختور کوچني اختر پر دې بريالۍ ورځ چې له خورا ارزښتناکو اســلامي مهالونو څخه دی[،*] د بنده ګۍ پر ژبو جاري کوو چې د پرتمين زړه سواند ملوکانــه ذات له روغتيا سره[،*] ملت او هېواد خورا ډېرو پرمختګونو او لوړتياوو او نېکمرغيــو او بريو ته د رسېدو [قر يرالعين؟*] وياړ تر لاسه کړو. آمين.
پر دې ورځ د بريالي دربار د مراسمو په اړه به که څښتن تعالی غوښتل په راتلــونکې ګڼه کې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي کال پای

د (محمود طرزي) عاجز قلم د رښتنولۍ په نارو، او پر ماتغاړو ټکو، او له ګرانښت پـه ډکو وجداني کرښو سره په خورا وياړ او خوشحالۍ او بشپړ شوق او نړه والي د **(سراج الاخبار افغانيــه)** د ګرانــې ورځپــاڼې د لــومړي کــال بشــپړېدل پــه خپلــې دې څلرويشتمې ګڼې سره اعلانوي.

دنده سپېڅلې وي. د دندې هر څښتن چې تر خپلې وسې د خپلې دنـدې پــه ســرته رسولو بريالی شي[،*] د کار دغه څښتن ته دا په نړۍ کې تر ټولو لويه خوښــي او تــر ټولو بختور بخت دی او بس.

دنده سپېڅلې وي. وظيفه [دنده*] تنخواه، او د دوعاوو ويل نه دي[،*] د دندې هــر څښتن چې خپله دنده يوازې د هماغې دندې له پاره ترسره کړي[،*] پر دندې ټينګ بلل کېږي. او که بنسټ يې پر نورو غرضونو ودرول شي[،*] له دندې بهر ګڼل کېږي.

له خاورو سره ددې برابر تر ټولو خوار د عاجز قلم دنده به نو په عاجزۍ هېــواد تــه د قلم له چوپړ پرته بل څه وي! نو ځکه يې د خپل ستر سپېڅلي پوهنپال پلوي، او خورا زړه سواند او مهربان زړه ته راتېــر پــالونکي[،*] لــه پــوهې او ديــن خبــر ټولــواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) په سيوري کې د بل چا له ليکنۍ مرستې پرتــه پــه يوازې ځان خپله يو کلنه ليکنۍ دنده په خورا برې تر سره کړه.

زموږ ستر پوه او پر دين ټينګ پرمختګپــال ټولــواک تــر خپلــې بختــورې پاچــايي پلازکېناستنې [جلوس*] راهيسې هماغسې چې يې د مدني ودې خورا ګــڼ وســايل چمتو کړي[،*] په خپل شاهانه هېواد کې يې دغه راز د پوهې او پوهنې د ښکلي يار د را ځلولو کلکه هيله هم درلودلې [او*] پــه دې برخــه کــې خــورا ډېــرې بريــاوې او برياليتوبونه تر لاسه شوي دي. دې خوار له خاورو سره برابر بنده هم د ټولواک له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنپالې هیلې نه په ګټې اخیستو[،*] پروسږکال د روژې د مبارکې میاشتې پر پنځلسمه د یوې هېوادنۍ ورځپاڼې د خپرېدو له پاره عرض کړی او غوښتی او د پاچایي اجازې په ترلاسه کولو بریالی شوی وم. او د تبرک له پاره د هغوی په نامه [تبرکاً باسمه؟*] د (سراج الاخبار افغانیه) د ګرانې ورځپاڼې لومړی ګڼه د ۱۳۲۹ کال د شوال المکرم پر ۱۵ د خپرېدو پر ډګر راوځلېده.

مطبوعات د وطن د احساساتو روښانوونکي دي، د ملت ژبه ده، د تمدن ساه ده، د سرېتوب بنسټ دی[.*] بېسیم او سیموال ټلګراف هېڅکله هم یوبل ته د ملتونو په پېژندلو، او د پیغام او خبر په رسولو، له بشر سره د بشر په غږولو کې له ورځپاڼې سره سیالي نه شي کولای. پر دغو وسیلو یو څو کرښې له یو دوو کسانو سره غږېدا شونې کېږي. خو ورځپاڼه د اسرارو داسې یوه خزانه ده چې پاڼې پاڼې خبرې کوي، که ورځپاڼه نه وای نو د ټلګرافونو او ټېلېفونو خبرونه به چا پر نړۍ خپرول؟ هغه ملت چې ورځپاڼه نه لري هرڅوک یې په اړه هر څه ویلی شي، خو پخپله نه د ځان په اړه او نه د نورو په تړاو د غږېدو وس لري. د غرض هغه څښتنان چې ورځپاڼې لري نړۍ ته د هغه ملت او هېواد په اړه چې ورځپاڼه نه لري د خپل غرض له مخې خپل ټول احساسات [او*] فکرونه خپروي[.*] همدا ورځپاڼه ده چې د غرضوالو غرضونه برسېره کوي [او*] د خپل دولت او ملت او وطن ساتنه کوي. ورځپاڼه ده چې هېواد[،*] ملت او وطن د بهر له عمومي حاله خبروي او د وطن غلیمان ژړوي او دوستان خوشحالوي. کله پر پوهې غږېږي[،*] کله پر فن. کله پر صنعت خبرې کوي کله د زمانو [زَمَن؟] پر حال! (سراج الاخبار افغانیه) لومړنۍ ورځپاڼه ده چې زموږ په سپېڅلی متبوع دولت کې د مطبوعاتو د نړۍ په سرابستان؟ کې د ژوندانه د ودې وړ ګرځي. که څه هم اورو چې د خدای بښلي (امیر شېرعلیخان) پر مهال هم یوه ورځپاڼه خپره شوې وه، خو موږ یې د یوې ګڼې په لیدو هم بریالي نه شو. زموږ موخه د ورځپاڼې له لومړني والي داده چې د افغانستان تر بیا خپلواکېدو راوروسته دا لومړنۍ ورځپاڼه ده چې راوځي.

افغانستان د جوړېدو له مهاله د نوي والي او ټینګښت درې پړاوه وهلي دي. یو یې د جوړېدو له مهاله چې د دراني احمدشاه له خوا وشو د سدوزي دولت تر ړنګېدو او پر افغانستان د انګرېزانو تر ښکېلاکه غزېدلی دی. د نوي والي بل پړاو هغه دی چې جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېشتي ستر امير اعليحضرت (امير دوست محمد خان) په افغانستان کې د محمدزيو دولت جوړ او انګرېزان پسې واخيستل او ويې شړل چې دا هم پر افغانستان د انګرېزانو تر دويم ښکېلاکه راغزېدلی دی. دريم د اعليحضرت جنت مېشتي پاچا (ضياءالملة والدين) له خوا د وړانګين دولت جوړېدل دي چې انګرېزان يې شړلي او مخنيولي او د افغانستان د لوړ خدای ورکړی دولت بنسټ يې ايښی دی، چې د خورا سپېڅلي الهي ذات جل و علی له درباره يې تر بې شمېره پېړيو د ټينګښت غوښتنه لرو.

په دې ډول نو سراج الاخبار افغانيه لومړنۍ ورځپاڼه ده چې د افغانستان د ځواکمن پرتمين دولت تر جوړېدو [وروسته*] او د احساسانو د څښتن يوه ټولواک لکه اعليحضرت (سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) په پوهنپال پېر کې يې چې څښتن دې يې دولت تر قيامته پر ځای وساتي[،*] په لومړي ځل د دولت او ملت او هېواد د چوپړ پر سپېڅلې موخه په لوړه پلازمېنه کې د خپرېدو پر ډګر وړانګې راخپرې کړې دي. او دادی بشپړ يو کال وشو چې په خورا برې خپلو خپرونو ته دوام ورکوي.

د تېر کال له ۱۲ ګڼې سره مو لوستونکو ته د ډالۍ په توګه د (پوهه او اسلاميت) په نامه يوه رساله د خپلو ګرانو او د درناوي وړ لوستونکو نظر ته وړاندې کړه ژمنه مو وکړه چې که څښتن غوښتل په هرو شپږو مياشتو کې به يو ځل دغه ډول رسالې چې د اسلامي نړۍ پر ايقاظ؟ او انتباه؟ ولاړې وي[،*] د ديني چوپړ په ډول وړاندې کړو. په دې ډول نو دا ځل بيا د خپلې ژمنې په پوره کولو بريالي شو او تر دې نامه لاندې چې:

نو څه کول په کار دي؟

يوه خواره رساله له خپلې دې ۲۴ ګڼې سره د خپلو ګرانو لوستونکو پام ته وړاندې کوو. دا کار د اعليحضرت د پاچايي هڅونو او پوهنپالو پېرزوينو له اغېز پرته بل څه نه دي چې پر دې ګرانې ورځپاڼې يې يو ځانګړی همايوني پام ساتلی دی.

نو (سراج الاخبار افغانيه) ته به تر دې غوره درنښت، او تر دې بره نېکمرغي څه وي چې لومړنی پېرونکی يې ستايل شوی همايوني ذات شي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

او راوروسته بیا ټولو درنو څېرو، او په پوځ کې د کرنیلی [ډګرمنی*] او په ملکی ډګر کې تر همدغې پوړی زموږ د ګران هېواد سترو مخورو په رسمي ډول [رساً؟*] په دې ګرانه ورځپاڼه کې ګډون کړی دی. او د ګډون بیه یې مخامخ پر خپلو تنخواوو حواله کړې چې له هېڅ کړاو او ستونزې پرته اداري ته رارسېږي خو په خواشینی سره ګورم چې د اصنافو او سوداګرو او نورو ګرانو وطنوالو له ډلې څخه لږ ګډونوال را پـه برخـه شوي دي او ددې لامل د پوهې او پوهنې د خوند له نه څکَلو او د نـړی لـه احوالـه د خبرېدو د مینه والو له لږوالي پرته بل څه نه دي. په داسې حال کې چې موږ له خپلـو ګرانو هېوادوالو تر دې لوړې هیلې درلودې او لرو یې. میرزا صائب اصفهانی فرمایي:

چې څوک واوري د ویلو کمی نه شته

چوپه خوله غنچه، بورا کړه په خبرو

هو هېڅ شک نه شته چې د لوستونکو تلوسه، او د اورېـدونکو اورېدنــه د لیکوالــو او مولفانو د شوق او غیرت دوې پخې وزرې دي چې په مرسته یې خورا لوړ الوت کــولی شي[،*] د ساري په ډول که مو د هېواد د سوداګرو په ډله کې یــو دوه ګــډونوال پــه برخه شوي وای[،*] نو به مو پر ډېرو ګټورو سوداګریزو مسالو هم خبــرې کــړې وای. دغه راز که مو خپل شتمن څمکوال د خپلې ورځپاڼې مینه وال او اورېدونکي لیــدلي وای[،*] پر کرنه او حراثت؟ به مو هم ځینې زړه پورې او ګټور څه لیکلي وای.

خو له دې سره سره [مع ما فیه؟*] تر هغو چې ساه مو په ځان او قلم مو په لاس کــې دی[،*] د خپلې سپېڅلې دندې د سرته رسولو زیار به چې د هېواد ســپېڅلی قلمــي چوپړ دی. کوو. او دا ژمنه هم کوم که څښتن غوښتي وي[،*] د پاچایي اعلیحضرت د پوهنپالې پاملرنې تر سیوري لاندې به (سراج الاخبار افغانیه) په خورا نژدې وخت کې د نوي والي له ډېرو نښو سره چې اوس یې درته څرنګوالی نه ســپړم[،*] د پــوهې او پوهنې پر بازار خپله څلا وښندي.

دا ټکی هم یوازې د عذر په بڼه او نه د لویی او ویاړ له پاره د نظر خاوندانو ته وړانــدې کوو چې له یوه کال راهیسې د (محمود طرزي) عاجز قلم ددې ګرانې ورځپاڼې ټــولې لیکنی چارې[:*] د سرمقالو، او سیاسي لنډیزونو انځورول، او د نړی د پېښو ژباړې او د هېواد په ننګه مقالې، پر عجیبو موضوعګانو ځانګړې مقالې، او علمي او فني مقالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هنري تاليفات، او د ځينو يون ليکونو ژباړه، او عسکري، او روغتيايي چــارې، او د نړۍ د شتمنپوهنې او د پاريس غميزې ژباړه، د نړۍ د نوميااليو مېړمنو تــاليف، او پــر دې سربېره د پوهنې [په اړه*] لــه مانــاوو ډک اووه بيتــي غــزل دا ټــول پــر غــاړه اخيستي[،*] له مرستندوی او مر ستيال پر ته يې پر خارقه اوسپنيزه څوکه لکه غشی د سرمحرۍ دنده ترسره کړې ده.

ورسره ورسره يې د مديريت دنده هم په عاجزۍ سمبال کړې چې پــه يــوازې ســر د يوې شپاړلس مخيزې ورځپاڼې د ليکنيو چارو سرته رسول په آسانو چــارو کــې نــه راځي.

که چېرې په کې نيمګړتيا او تشه وبر ښني [نو*] ښښل او سمح[؟*] يې د مهربــانيو د څښتنانو ښښونکي نظر ته په پر ښښودو (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له کومي د کايناتو د خورا سپېڅلي عظيم الصفات هستوونکي ذات دربار ته د خپل ستر سپېڅلي مکرم ساتونکي او زړونو ته راتېر پالونکي د اوږده عمر او روغې ستې دوعا کــوي. و مــن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، ځلرویشتمه ګڼه، ۱۰-۱۲ مخونه
سیاسي لنډیز

افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ

څه موده وشوه چې نړیوالې ورځپاڼې د انګریزي ورځپاڼو له قوله د اروپا او آسیا د اوسپني پټلیو د وصلېدو یعنې له لندن سره د وچې له لارې د هندوستان د نښلېدو خبرې کوي او نقشې جوړوي، او فکرونه بیانوي. څومره ستر نوښت، څومره ګټور ګام!.. تر دې نو غوره څه دي! په تېره بیا د هغوی له پاره چې د داءالبحر [دوارالبحر؟*] یعنې د سرګرځېدو ناروغي ولري او له دې امله لندن ته له تلو بې برخې شوي وي! که څه هم موږ خپله د سرګرځېدو ناروغي نه لرو[،*] خو بیا هم د لندن د تګ له پاره تر بېړۍ اورګاډی غوره ګڼو. ځکه چې موږ د وچې خلک یو د سمندرو نه یو!
که د اورګاډي دا پټلۍ پر یوه لوی څوړند پله چې یوه پښه یې د بمبئي پر ښکر او بله پښه یې د جنوبي افریقا د هیلو په ښکر او بله پښه یې د برتانیا په لېورپول کې وای، او له دغې لارې هند په اورګاډي له لندن سره نښلېدای[،*] ډېر به خوښ شوي وای. ځکه هم به مو د اوبو ننداره کوله او هم د وچې او دغسې به لندن ته رسېدلي وای. نو دې تمدنپالنې او د دغه ډول تمدنخپرونې پلمو ته دا ډول څوړندې اوسپنیزې پټلۍ کله دومره لرې دي!... قاه! قاه! قاه!...
بیا هم که چېرې د اوسپنې پټلۍ دغه نقشه له کراچۍ نه د بصرې خلیج ترڅنګ د بغداد له پټلۍ سره نښلېدای څه مو په کې نه ویل. او له کابله مو په یوه ورځ په موټر کې ځان د پېښور اورګاډي ته رساوه مخامخ مو د لندن ټکټ رانیوه. خو څرنګه چې ددغې لیکې په نقشه او پلان کې د غرض ځینې څښتنان چې له اروپا سره د آسیا له نښلولو پرته نور له خیانته ډک ښکېلاکګر مقصدونه هم لري[،*] د پشنګ، او کندهار، او هرات، او مشهد او تهران لاره یې غوره کړې [او*] مسالې ته یې یوه بله خطرناکه بڼه هم ورکړې چې د لندن د لیدلو هیله راته په وژونکو زهرو لړي. ځکه خبره زموږ د هېواد مرګ او ژوند ته رارسېږي او زموږ واکمني ګواښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې موږ افغان ورځپاڼه لیکونکي یو. او زموږ ورځپاڼه هم د افغانستان ورځپاڼه ده، او د خپل سپېڅلي متبوع اعلیحضرت تر پوهنپال سیوري لاندې د هېواد د دفاع له پاره خپل نظریات په آزادۍ انځورولی شي[،*] په دې اړه مو د خپلو عاجزو افکارو له بیان نه ډډه ونشوای کړی. فکر داسې یو څیز دی چې تر انحصار لانــدې نــه شــي راتلای. هرڅوک د خپل فکر مسوولیت لري. له نورو افکارو سره پیوستون نه لــري. د یوه ورځپاڼه لیکونکي خبرې هېڅکله دولتي سند نه شوای بلل کېدی بلکې یــوازې د خپلو پاڼو له پاره د عمومي افکارو د تجارت [؟*] له مخې لیکل کېږي:

افغانستان او اورګاډي

«د اورګاډي ښېګنې»

هېڅوک له هغو ښېګڼو سترګې نه شي پټولای چې اورګادي یې انساني نړۍ ته راوړي. نور هر څه یوې خواته: یو لاروی پردېس چې غواړي له کابله هرات ته ولاړ شي[،*] په دې شرط چې هره ورځ لار ووهي[،*] په پنځه دېرشو ورځو کې په زرګونو کړاوونو، او خواریو، او بې خوبیو او شوګیرونو او ناکراریو به خپلې موخې ته ورسېږي، او چې ښار ته ننه وځي[،*] د ښار وګړي به یې د بڼې له لیدو وترهېږي. سر او مخ، او ویښته یــې په دوړو او غبار کې ډوب؛ ونګه د لمر له ځلا لکه مس، هغه څاروی چــې دی لېــږدوي لکه غڼه.

اوس به په اورګاډي کې یو مزل انځور کړو: د ماښام اووه بجې د چکر په کالیو کــې، او یو بالاپوش پر مټ اچولی، او یو بکس په لاس نیولی د یوې اوونۍ له پاره له کوره مخه ښه اخلي، او په یوه ګاډي کې کښني او سټېشن - یعنې د اورګاډي تمځي ته ځــي. لــه ګاډي کوز یږي یوې ښکلې رنې او له ګڼې ګوڼې ډکې یوې ودانۍ ته ننه وځي، د دویمې درجې قمارې یعنې سګن ګلاس [سېکنډ کلاس= دویمه درجه*] ټکــټ پېــري یــوې سمبال او هوسا خونې ته چې د هوسایۍ هرډول وســایل لــري ننــوځي، یــوه کړکــۍ راکښته کوي او پر یوې هوساڅوکۍ کښني او اورګاډی خوځېږي. کله چې خوب ورشي لکه په زانګو کې چې وي[،*] کرار ویده شي. که د اوداسه او مخ لاس مینځلو وخــت شي[،*] تشناب ته ننه وځي او په خورا هوسایۍ خپلې اړتیاوې پوره کوي. د دوډۍ پر مهال اورګاډی د خوړنځي په درلودونکي یوه تمځي کې نیم ساعت درېږي او سپرلۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمځي په خوړنځي کې په خورا آزادۍ او هوسایۍ خواړه خوري. او لنډه دا چې لمبه وزمه اورګاډی په دې ډول په دوه درې ورځو کې خپلې پردېسې سپرلۍ په خورا هوسایۍ لکه سرۍ چې چکر ته وځي[،*] له کابله هرات ته رسوي. او هم يې په خورا ښایسته بڼه او سات تېرۍ رسوي. هم يې پر هره شېبه او دقیقه، او هر ساعت د شاوخوا په زړه پورې نوې او عجیبې او غريبې منظرې او ښارګوټي او ښارونه لکه د یوې پانوراما [پراخې منظرې*] په څېر مخې ته راولي او تېروي. بېدیاوې، دښتې، وادۍ، ژورې، لوړې لکه د بربښنده ځلا تېربږي[.*] اوس د کرنې او سوداګرۍ او صنعتونو له نظره د اورګاډي ګټې او ښېګڼې څېړو او ارزوو: د ساري په ډول څرنګه چې د افغانستان لوړ خدای ورکړی دولت داسې ځمکې لري چې د خاورې څرنګوالی يې کرنې ته خورا جوړ دی. دغه ډول داسې غرنۍ سیمې هم لري چې د ځمکې ځانګړتیا او څرنګوالی يې د کرکیلې وړتیا نه لري. او که پر کوم کال- خدای مکړه- اورښت لږ وشي قحطي او ګراني پرې راځي د هغې سیمې وګړي له منځه ځي. نو که اورګاډی وي په لږ وخت کې خواړه او غَلّه له ښېرازو سیمو نه لږو ښېرازو سیمو ته لېږدېږي[،*] د سیمې اړتیاوې له منځه ځي. که اورګاډی وي نو د کندهار انار، او انګور او وچې خوبانۍ [شکرپاره*] په چټکۍ سره جلال آباد ته او د جلال ګنې او نارنج او لیمو په خورا چټکۍ کندهار ته رسوي [او*] یوه لویه تبادله ترسره کېږي. د کندهار وچې مېوې لکه ممیز او تور ممیز او انځر او نور که چېرې په ښایسته ډبلیو کې په ښه بڼه کېښودل شي، او په اورګاډي کې بهر ته ورسول شي[،*] البته چې په وړینو جوالونو کې او د اوښانو پر شا له لېږدولو نه يې بيه او ګټه ډېرېږي.

اوس به لږ غونډې له عسکري پلوه د اورګاډي ښېګڼو ته پام وکړو: د اورګاډي ښېګڼه د جرمن او فرانس په وروستۍ جګړه کې رڼه وځلېده. ځکه جرمن د ګڼو لیکو د درلودو او د ښه نظم او سمبالښت له برکته د جګړې تر اعلان یوه اوونۍ وروسته شپږ لکه عسکر په پنځلسو ورځو کې د (تجمعات سوق الجيش) [يرغل ته په چمتو*] بڼه سمبال او پر پولې ورواړول. حال دا چې فرانسویانو د خپل اورګاډي د ګډوډۍ له امله په دغه موده کې یوازې دوه سوه زره عسکر چمتو کړای شول چې په دې ډول یې پایله د هغوی ماتې شوه. د اورګاډي د نشتوالي بلا بل ځل په خورا ډاروونکي ډول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره غملړلې بڼه د روس او عثماني په جګړه کې وآزمایل شوه. په داسې حال کې چې روسانو د اورګاډي پر مټ تر لسو لکو عسکر پر پوله واړول[،*] عثماني دولت پر هغـو سرتېرو برسېره چې پر پوله او شاوخوا سیمو کې یې درلودل[،*] د لېږدوونکو وسیلو د نشتوالي له امله [نور*] هېڅ عسکر ونه شوای رسولی او مات شـول. د جاپـان پـه جګړه کې د روسانو د ماتې یواځینی [دلیل*] چې که بیـا هـم ښـه نظـر وشـي[،*] اورګاډی دی.

او لنډه دا هغه هېوادونه چې اورګاډي پرې اوړي ورځ تر بلې غوړېږي، د وګړو شتمني یې ډېرېږي. د وګړو شمېر یې لوړېږي. که اورګاډی نه وي هېواد ویجاړ، ولس بېـوزلی، د وګړو شمېر لږ وي. دا ټولې پخې خبرې، ټولې سمې او ټولې سهي. خو یـو مشـهور متل دی چې وایي:

«چاړه که د سرو وي سړی یې په نس نه منډي»

د اورګاډي زیانونه

«ښېګڼې چې دې کړې راته بیان د اورګاډي [نو*] بدګڼې یـې هـم راتـه ووایـه»[.*] لومړی به دا ووایو چې د واکمنۍ په مهمو حقونو کې یو دادی چې هـېڅ دولـت د بـل دولت د واکمنۍ په چارو کې د لاس وهنې حق نه لري. د ساري په ډول د افغانســتان دولت هېڅکله هم ددې حق نه لري چې خپل ملګري ګاونډي هېواد ته ووایي څرنګه چې زه کومه کرکۍ یا روزان نه لرم چې بهر ترې وګورم نو څکه غواړم د اوسپنې یـوه پټلۍ د ګرمسېر او بلوچستان له لارې پر کچ او مکران د عمان تر سمندرګي وغزوم او هلته یو سمندري بندر ومومم چې د نړۍ له لیدلو او راکـړې ورکـړې او پیوسـتون او راشه درشه نه ګټه واخلم.

دغه ډول د هغه ملګری ګاونډی دولت هم دا حق نه لري چې ورته ووایي څرنګه چـې زه غواړم هند له اروپا سره ونښلوم نو له دې امله خپله د اوسپنې پټلۍ پر کنـدهار او هرات تر مشهده غزوم. او که چېرې له هره لوري دا ډول وړاندیزونه وشي نو برېښـي چې د یو بل د واک او واکمنۍ پر حقونو تېری کوي چې ددې پایله هـم همدغـه ډول ځواب یعنې یو د بل د واکمنۍ حق نه پېژندل راوځي. که فرض کـړو چـې دا ډول یـو وړاندیز افغانستان ته وشي[،*] هغه حقونـه چـې د یـوه ډالـي حکومـت پـر غـاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بوزي[،*] هماغه شببه له منځه ځي. ځکه که د روسيې دولت هـم هماغـه شـببه وواييي چې زه له (کليف) نه د کابل پر لاره پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېـروم[،*] نـو ځوک يې مخه نه شي نيولای. ځکه د دولتونو د حقونو يوه قاعده داده کوم امتياز چې يوه دولت ته ورکول کېږي[،*] بل دولت يې هم د کارولو حق لري. له دې سره جوخت نور حقونه هم تر پښو لاندې کېږي. د ساري په ډول افغانستان دا حق هـم تـر ګوتـو کوي چې د نورو دولتونو له فارن سکرترانو [د بهرنيو چارو له مسوولينو*] سـره هـم سياسي اړيکي او معاملې پيل کړي. ځکه دا شرط پر دې تړلی دی چې د برتانيا ځلاند دولت به د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس نه وهي. او که يې يو ځل د اورګـاډي د پټلۍ په ځبر د لاس وهنې يو ګام پورته کړ[،*] ټول شرطونه او ژمنې ګډوډېږي.
يوه انګريز پوه چې (هربرت سپنسر) نومېږي د جاپان يوه پوه ته چې بارون [سردار*] (کانکو) نومېږي[،*] يوه نصحيت پانه ليکلې او ددغې نصيحت پاڼې په يوه ماده کـې يې يادونه کړې چې د اوسپنې د پټلۍ امتياز يا نور امتيازونه له خپلو وګړو پرته نـورو پرديو ته ورکول ډېر زيانوونکي دي. په تېره بيا هغو دولتونو ته چې تر دوی زورور دي. او په دې تړاو عثماني دولت، او ايران او چين، او مراکـو او زنګبـار او ماداګاسـکر لـه عبرته ډکې هغه بېلګې دي چې پرديو دولتونو ته د امتياز حق د ورکولو له املـه يـې ځومره نارواوې او ځومره زيانونه او ځومره تاوانونه ليدلي دي.
د انګريز پوه دا سياسي نصيحت چې چا ګام پر ګام پلی کړی هغه د افغانسـتان لـوړ دولت دی. ځکه دا نصيحت د افغانستان له اوس او راتلونکي او مزاج سره سمون لري. که زموږ متحد دولت د افغانستان له دې طبيعي او عادتي طبيعت او فطرت نـه ګټـه واخلي [نو*] هېڅ شک نه شته چې لا به ډېره ګټه وکړي. او که په خپل سر ددې ډول يوه کار نوښت وکړي[،*] افغانستان ته يې له زيان او ضرر پرته بـه پخپلـه د چـارې ترسره کوونکی دولت هم لوی زيان ووينې چې تر ټولو خطرناک ضرر به يې د حايل له منځه تلل او د پرديو د بريدونو او لاس اچونو له خطر سره د هندوستان مخامخېـدل وي . بل دا چې زموږ ملګری متحد دولت به- چې هغه مهال به زموږ دوست او متحـد نه وي- تر ځو چې په خپل دې نوښت بريالی کېږي ميليونه سره زر او زرګونه وګـړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لاسه ورکړي وي. او [څوک؟*] پوهېږي چې دا مهال يې څوګر او وړ شېبې ته منتظر سيال د پخوا پر تله تر ده ډېر بريالی او د برخې خاوند نه شي.
له افغانستان نه يې د انګريز او روس دولت په منځ کې يو ډالي دولت جوړ کړی دی، د افغانستان له لوړ دولت سره د انګريز اوچت دولت ملګرتوب او ژمنه او تړون پر هند د روس د بريدونو د مخنيوي له پاره دي[.*] په دې کې شک نه شته چې د افغانستان دولت تر وسه وسه خپله دا دنده ترسره کوي[،*] خو د خپلو مادي او معنوي ګټو ساتل او خوندي کول ورته تر هرڅه لومړيتوب لري او د خپلې واکمنۍ او خپلواکۍ شتوالی، او حق تر بل هرڅه ارزښتناک بولي. په داسې حال کې چې پر کندهار او سيستان او هرات تر مشهده او تهرانه د انګريز دولت د اوسپنې پټلۍ تېربدل د افغانستان د لوړ سلطنت دوه ستر او ارزښتناک ولايتونه ناڅاپه له پلازمېنې شکوي [او*] زموږ د سپېڅلي هېواد ښکلی بدن څيروي چې د تېر دا څېرل هماغومره خوَړ، هماغومره غم او هماغومره کړاو او بدمرغي وطن ته راوړي چې له کليف نه يې د کابل پر لار پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېرول لري. - يعنې د ملک وېش او تجزيه رامنځته کوي چې رېښتونې مانا يې له منځه تلل او ړنګېدل دي. البته چې افغانستان به ددغه ډول غملړلي حالت د نه ليدلو له پاره ښځي د ځان وژنې پر هوډ ودرېږي چې کله داسې پوخ او ټينګ او د غره په څېر داسې دروند جسم له شتوالي بې برخې کېږي [نو*] ډېر به تر ځان دمخه کړي ايسته نو خدای کريم دی!.. نو هله به بيا ګورو چې هند ځان د خپل زورور سيال له منګولو څرنګه ژغورلی شي؟

افغانستان ته

د اورګاډي پټلۍ اړينوالی

په نړې کې داسې هېڅ څه نه شته چې جامع المحسنات وي. يعنې ټولې ښېګڼې په کې يوځای شوې وي او ټوله ګټه ګټه وي او هېڅ زيان په کې ونه برېښي. هرڅيز هم د ګټورتوب او هم د زيان اړخ لري. څرنګه چې د اورګاډي ښېګڼې او بدګڼې مو تر اوسه بيان کړې[،*] اوس نو په کار داده چې لږ يې پر اړتيا او اړينوالي هم خبرې وکړو:
څرنګه چې په اوسني مهال کې اورګاډی د دولتونو تر ټولو خطرناکه وسله او د هېوادونو او ملتونو د ودې او شتمنۍ او ودانۍ يواځينۍ وسيله ده[،*] نو ځکه که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورګاډو اوسپنیزې پټلۍ د یوه دولت د بدن حیاتي رګونه وګڼو نو وړتیا یې لري. او که د یوه هېواد د وجود ذاتي شریانونه یې وبولو نو پر ځای دي[.*] بې اورګاډي هېواد یوه بې وینې جسم ته ورته دی چې ټول غړي یې له کاره لوېدلي. نو ځکه پــه افغانســتان هېواد کې د اورګاډي د اوسپنیزو پټلیو تېرېدل اړین دي. نن ورځ یــو ځــواک هــم د موجود نوي نظــام د یرغلیــزو عســکري خوځښــتونو مخــه نــه شــي نیــولای. ان د (پورارتور)[«پورت ارتور»*] پخې مورچلې چې د میلیونو روپیو په لګېدو جوړې شوې وې[،*] د جاپان د پوځي ځواکونو بریونو ته ټینګې نه شوې.

یوازې اورګادی د یوه هېواد د نیول کېدو لامل نه شــوای کېــدی. د پــردي دولــت د اورګاډي د اوسپنیزې پټلۍ ویجاړول ډېر آسان کار دی. نو ځکه افغانستان تــه خپــل اورګاډی په کار دی نه د بل دولت.

نن ورځ زموږ غلیمان پر خپلو اوسپنیزو لارو خپل سلګونه زره عسکر په خورا چټکۍ زموږ پر پوله ټولولی او پر خاوره مو تېری کولی شي. موږ که هرڅومره وس وکــړو پــه دې لېږدوونکو وسیلو[،*] پر آسونو او اوښانو یا کراچیو یــو غونــډ عســکر تــر یــوې میاشتې دمخه خپلو لوېدیځو او شمالي پولو ته نه شو رسولای چې پایله یې ماتــه ده. حال دا چې زموږ تر ټولو ستر پالونکی جل وعلی په خپل کریم قرآن کې فرمایي چې (پر غلیم مو هغسې تجاوز او تېری وکړئ چې پر تاسې یې تجاوز او تېری کــړی دی). نو څرنګه چې د غلیم د تجاوز او تېري وسیله اورګاډی دی[،*]افغانستان هېــواد تــه اورګاډی اړین دی.

نن ورځ د اورګاډي د اوسپنیزو پټلیو ښېګڼې او ګټــې او منفعتونــه د نــړۍ پــه ټولــو متمدنو ولسونو کې په یوه خوله منل شوي دي. که څوک پرې سترګې پټې کــړي[،*] ته وا چې پر ښکاره څیزونو یې سترګې پټې کړې دي چې دا د منطق خلاف کار دی او د پرمختګ او تمدن د وړتیا نشتوالی څرګندوي. خو هغه څه چې تر دې هم ډېر ګټور او ډېر ښه او ډېر نافع دي هغه د هېواد د شتوالي، او موجودیت، او ملــي واکمنــۍ، او استقلال او خپلواکۍ ساتل دي چې پر دې هم د نړۍ ټول متمدن ولسونه یــوه خولــه دي. که څوک پر دې هم سترګې پټې کړي نو د عقل او منطق خلاف بــه روان وي. نــو ځکه افغانستان ته اورګاډی ډېر اړین او لازم دی خو ورســره جوخــت د افغانســتان

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنۍ او خپلواکۍ او آزادۍ ته پام هم چې پر دې وسیلو د یوه ډالي دولت حقونــه او دندې ترسره کولی او د دوستۍ او پیوستون پر ټړونو ټینګ پاتېــدلی شــي[،*] هــم خورا اړین او خورا لازمي بلل کېږي او که نه نو له اورګادۍ نه به لکه د هنــد ایالتونــه افغانستان ته څه ګټه ورسېږي؟

نو پر دې بنسټ که ښکېل هېوادونه د (اورګاډي او افغانستان) موضوع د سیاست لــه دې ځنډې وځېږي او و ارزوي[،*] شک نه شته چې ددې چارې د ژر سمبالښت پــه تړاو به ګڼ ټکي او د پلي کېدو وړ نظرونه ومو‌ندل شي.

والله اعلم بالصواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

سرلیک .... مخ
لومړۍ خبرې ۱
(لارې او پلونه) ٤
و من الماءٍ کل شیً حی ۸
د منني وړاندې کول ۱۰
((نصیحـــت)) ۱۲
(بسپنه) ۱٤
ملکي روغتون ۱۷
نصیحـت ۲۰
پالنځی (دارالیتاما*) ۲۳
نصیحت ۲٦
د همایوني وینا متن ۳۰
اوسنۍ جګړه ۳٤
له ترکي ورځپاڼو څخه ۳۷
ټیلیفون او موټر ٤۳
د درونتې پل ٤٦
قلمي مصاحبه ۵۰
وحشت او مدنیت ۵٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج ۵۹
نوي سرکونه ٦٣
د فکرونو سمول ٦٩
د تمدن یوه نښه ٧٦
د نړیوال سیاست لنډیز ٧٧
د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک ټولواک مننـدویي ٧٩
بهرنۍ پېښې ٨٥
د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا] ٨٨
اسلامي یووالی ٩٢
له طبیعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني یووالي اړتیا ٩٦
صنایع او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه] ١٠٣
بهرنۍ پېښې ١١٠
موعظه ١١٣
سیاسي لنډیز ١٢٣
د پېښور افغان ورځپاڼه ١٢٧
بیـــرغ ١٢٩
بهرنۍ پېښې ١٣٤
د خواشینی یوه یادونه ١٣٧
ځانګړې مقاله ١٣٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرې تاریخ ۱۴۲
د اعلیحضرت پاچایي.. ۱۴۹
سیاسي لنډیز ۱۵۴
په هند کې زموږ دیني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟ ۱۵۷
د نړیوالې جګړې اړین والی ۱۶۰
د همایوني اعلیحضرت ۱۶۵
سیاسي لنډیز ۱۷۰
په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره ۱۷۳
سیاسي لنډیز ۱۷۶
د برکتونو روژه ۱۷۹
عظیم الشان قرآن ۱۸۳
د روژې د بختـورې میاشتې هرکلی.. ۱۸۸
او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم ۱۸۸
پوهنــه ـ ښوونځي.. ۱۹۴
سیاسي لنډیز ۱۹۸
نېکمرغه کوچنی اختر ۲۰۱
د لومړي کال پای.. ۲۰۶
افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ.. ۲۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحريک د کابل د صنعتکارانو ټولنې او د هغې له مشر هېواد پال او فرهنګپال شخصيت ښاغلي (محمد نصير انصاف) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحريک

(c) ketabton.com: The Digital Library

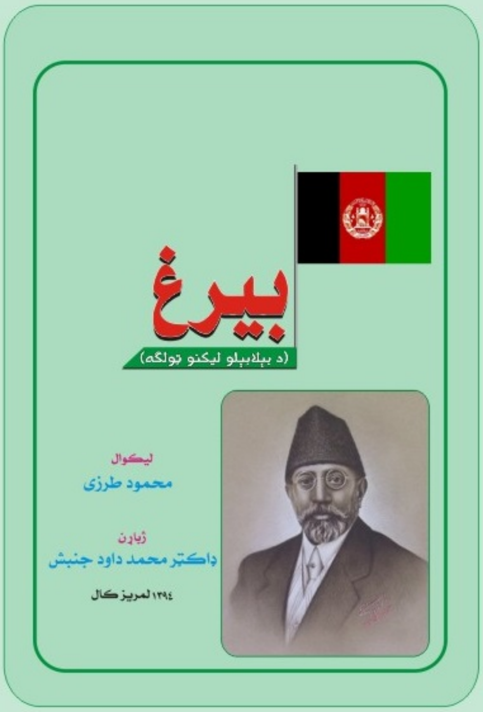

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library